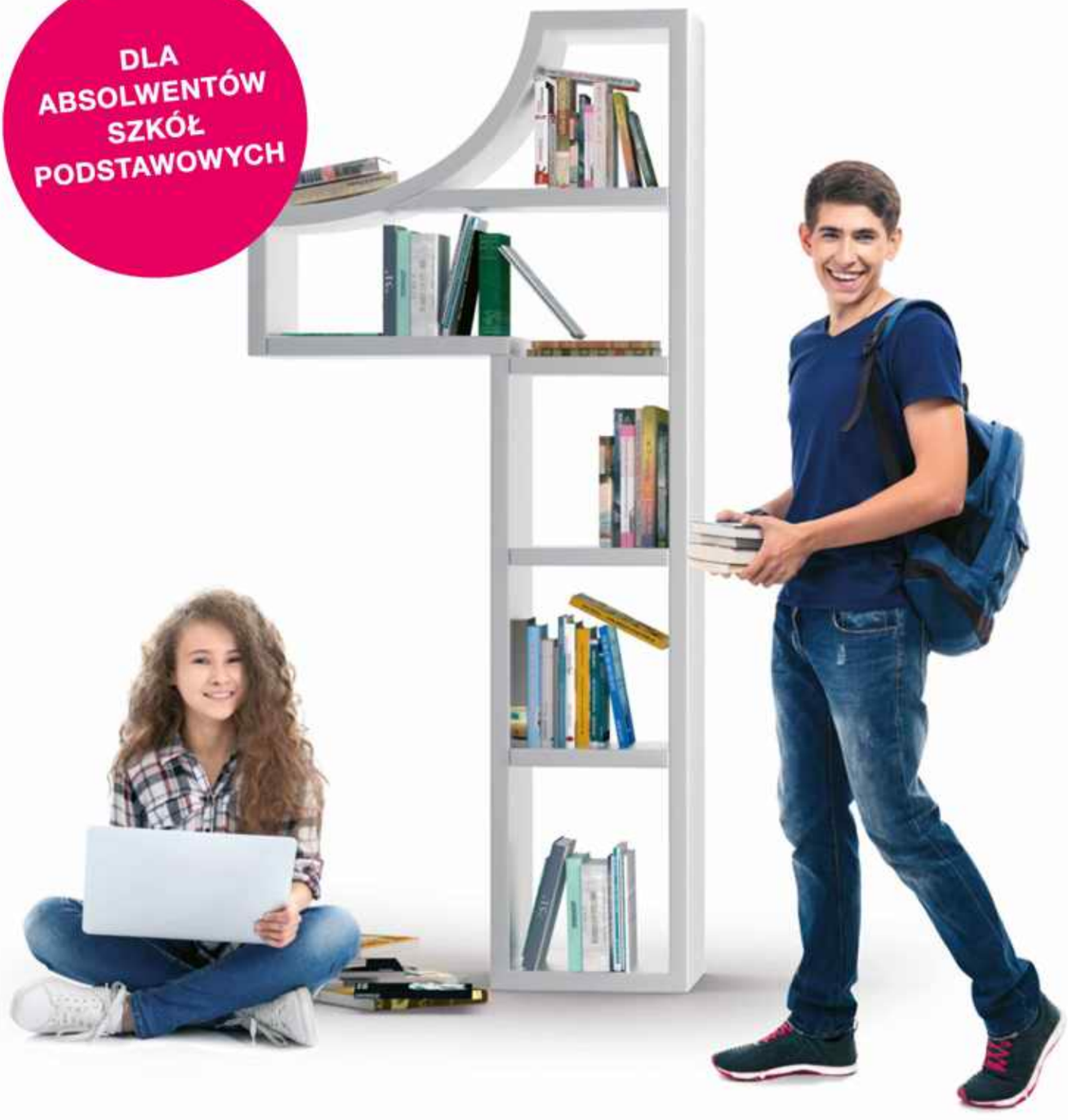
Anna Klimowicz, Joanna Ginter

To się czyta!

Podręcznik do języka polskiego dla branżowej szkoły pierwszego stopnia

DLA ABSOLWENTÓW SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

KLASA PIERWSZA

nowa era

Droga Nowa Ero,

Nigdy bym nie publikowała publicznie książek wydawnictw, które działają na uczciwych zasadach.

Wasza firma jednak promuje masowy dodruk, całkowicie niepotrzebnych książek, które mogłyby zastąpione wersjami elektronicznymi!

Co prawda e-booki są dostępne na waszej stronie, jednak:

- W przeciwieństwie do fizycznej książki, licencja na e-book kończy się po roku. Oznacza to, że jeżeli moja córka chciałaby powtórzyć sobie całą wiedzę do matury, musiałabym jej kupić wszystkie wasze książki od nowa.
- Waszych e-booków nie da się pobrać! Wymagają one dostęp do internetu, co uniemożliwia ich użycie na naszej wsi, gdzie zasięg jest ograniczony.
- Wasze e-booki nie działają na telefonach komórkowych!!!
- Wasze e-booki sprzedawane są po tej samej (albo wyższej) cenie co regularne książki. Cena e-booka powinna być niższa, gdyż e-booki wymagają elektronicznego czytnika (tabletu)!

Czas rozpocząć nową erę (o ironio), w której papier nie jest bezczelnie marnowany dla pieniędzy. Przedstawiam e-book, który spełnia wszystkie oczekiwania uczniów.

Dbajmy o środowisko, zróbmy to dla młodych pokoleń.

Kilka słów o podręczniku

Dlaczego *To się czyta!*?

Bo z czytaniem spotykacie się każdego dnia! Codziennie czytacie SMS-y i wiadomości, informacje i ogłoszenia, artykuły i posty na portalach internetowych. Dlatego warto wiedzieć, co i jak czytać.

W podręczniku znajdziecie dwie części.

1. **Kształcenie literacko-kulturowe**, które wprowadzi Was w świat ważnych i wartościowych książek. Oprócz tekstów literackich w tej części zamieściliśmy także:

Najważniejsze informacje o epokach w historii literatury i kultury

- starożytność
- średniowiecze
- renesans
- barok

Przekonacie się, że język polski wcale **nie jest taki trudny**

Interesujące, czytelne infografiki

- *Podróże na wiele sposobów*
- *Różne wymiary czasu*
- *W teatrze starożytnym i współczesnym*
- *Wobec cierpienia i śmierci*
- *Człowiek wśród wzorców i zasad*
- *Różne odmiany miłości*
- *Wiele dróg do radości*

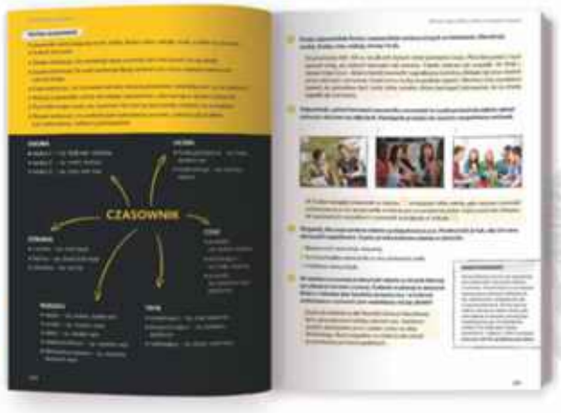
Zobaczycie, że język polski może być **ciekawy**, a nawet **zaskakujący**

2. **Kształcenie językowe**, dzięki któremu dowiecie się, jak ważne są słowa w życiu codziennym. Poza ćwiczeniami i ważnymi informacjami z nauki o języku w tej części znajdziecie:

Wskazówki dotyczące użycia języka w codziennym życiu i w sytuacjach zawodowych, zawarte w segmencie „Kultura języka w zawodzie"

Odkryjecie, że wiedza o języku i literaturze **przydaje się na co dzień**

Spis treści

Rozdział I. Człowiek w podróży

LEKCJA 1. **Za miasto, dookoła świata i na Księżyc. Podróż w życiu człowieka** 10
- Leszek Kołakowski, *O podróżach* (fragmenty)
- Infografika: Podróże na wiele sposobów

LEKCJA 2. **Trudny powrót do domu. Podróże Odyseusza w mitologii greckiej** 14
- Jan Parandowski, *Mitologia* (fragmenty) STAROŻYTNOŚĆ

LEKCJA 3. **Zawód: podróżnik. Jakie miejsca odwiedzają współcześni wędrowcy?** 18
- Julia Raczko, *Wspomnienia z Sydney* (fragmenty)

LEKCJA 4. **Człowiek bez domu. Uchodźstwo i emigracja** 22
- Agata Diduszko-Zyglewska, *Opowieści imigrantów* (fragmenty)

LEKCJA 5. **Krainy urojone. Wyprawy bohaterów powieści fantasy** 25
- George R.R. Martin, *Taniec ze smokami* (fragmenty)

LEKCJA 6. **Ku nieznanemu. Podróże kosmiczne w filmach** 28
- Katarzyna Czajka, *Kosmos, ostateczna granica* (fragmenty)

Podsumowanie wiadomości 31
Sprawdź swoją wiedzę 32

Rozdział II. Przygody z czasem

LEKCJA 1. **Czas przemian. Problemy dorastania** 34
- Andrzej Klawitter, *Jedynaczka* (fragmenty)
- Infografika: Różne wymiary czasu

LEKCJA 2. **Córki Nocy i nić życia. Ludzki los w mitologii greckiej** 40
- Jan Parandowski, *Mitologia* (fragmenty) STAROŻYTNOŚĆ

LEKCJA 3. **Filmy, słowa, fotografie. O przenikaniu się przeszłości i teraźniejszości** 43
- Jostein Gaarder, *Dziewczyna z pomarańczami* (fragmenty)

LEKCJA 4. **Bliskość wrogów. Utrata jako doświadczenie łączące ludzi** 46
- Homer, *Iliada* (fragmenty) STAROŻYTNOŚĆ

LEKCJA 5. **Pętle i zaburzenia. Gry z czasem w fantastyce naukowej** 50
- Stanisław Lem, *Dzienniki gwiazdowe. Podróż siódma* (fragmenty)

Podsumowanie wiadomości 53
Sprawdź swoją wiedzę 54

Rozdział III. Pragnienia, dążenia, konflikty

LEKCJA 1. **Ocalić siebie czy się poświęcić? Człowiek przed trudnym wyborem** 56
- Suzanne Collins, *Igrzyska śmierci* (fragmenty)

LEKCJA 2. **Wśród sprzeczności. Konflikt wartości w tragedii Sofoklesa** 59
- Sofokles, *Antygona* (fragmenty) STAROŻYTNOŚĆ
- Infografika: W teatrze starożytnym i współczesnym

LEKCJA 3. ***Patrzcie go!* Człowiek i jego dążenia** 66
• Wisława Szymborska, *Sto pociech*

LEKCJA 4. **Czy warto być ciekawym? Opowieść o wygnaniu z raju** 68
• Księga Rodzaju (fragmenty) **STAROŻYTNOŚĆ**

LEKCJA 5. **Zadanie: przetrwać. Pochwała ludzkiej zaradności i siły** 71
• Krzysztof Walecki, *Marsjanin* (fragmenty)

Podsumowanie wiadomości 75
Sprawdź swoją wiedzę 76

Rozdział IV. Człowiek wobec tajemnicy cierpienia i śmierci

LEKCJA 1. ***Tak naprawdę nie jestem Iron Manem.* Młodzi ludzie wobec cierpienia i śmierci** 78
• Tamsyn Murray, *Drugie bicie serca* (fragmenty)
• Infografika: Wobec cierpienia i śmierci

LEKCJA 2. **Bolesne pytania. Hiob – człowiek cierpiący** 84
• Księga Hioba (fragmenty) **STAROŻYTNOŚĆ**

LEKCJA 3. ***Bycie martwym nie jest obowiązkowe.* Komiczne wyobrażenie śmierci** 87
• Terry Pratchett, *Mort* (fragmenty)

LEKCJA 4. **I śmiesznie, i strasznie. Śmierć w życiu średniowiecznego człowieka** 90
• *Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią* (fragmenty) **ŚREDNIOWIECZE**

LEKCJA 5. **W branży pogrzebowej. Śmierć i życie we współczesnym serialu** 94
• Nikodem Pankowiak, *Kultowe seriale. Sześć stóp pod ziemią* (fragmenty)

Podsumowanie wiadomości 97
Sprawdź swoją wiedzę 98

Rozdział V. Wzorce, zasady, systemy

LEKCJA 1. **Czy mam jakiś wybór? Młodzi ludzie wobec zasad i wzorców** 100
• Veronica Roth, *Niezgodna* (fragmenty)
• Infografika: Człowiek wśród wzorców i zasad

LEKCJA 2. **Uporządkowanie i hierarchia. Średniowieczny obraz świata** 106
• *Bogurodzica* **ŚREDNIOWIECZE**

LEKCJA 3. **Odwaga, waleczność, wierna służba. Średniowieczny wzór rycerza** 108
• *Pieśń o Rolandzie* (fragmenty) **ŚREDNIOWIECZE**

LEKCJA 4. **Obłędny rycerz. Wzorce rycerskie w ujęciu komicznym** 112
• Andrzej Sapkowski, *Granica możliwości* (fragmenty)

LEKCJA 5. **Pouczenie i upomnienie. Dobry obywatel według Jana Kochanowskiego** 115
• Jan Kochanowski, *Pieśń V z Ksiąg wtórych* (fragmenty) **RENESANS**

LEKCJA 6. **Romantycznie czy praktycznie? Dawne i współczesne pojmowanie patriotyzmu** 118
• Katarzyna Margielska, *Polski patriotyzm współczesny* (fragmenty)

LEKCJA 7. **Spokojnie i z umiarem. Renesansowa wizja szczęśliwego życia** 121
• Jan Kochanowski, *Pieśń IX z Ksiąg pierwszych* **RENESANS**

Podsumowanie wiadomości 124
Sprawdź swoją wiedzę 126

Rozdział VI. Różne odmiany miłości

LEKCJA 1. **Czy to już miłość? O tym, jak rodzi się uczucie** 128
- Krystal Sutherland, *Chemia naszych serc* (fragmenty)
- Infografika: Różne odmiany miłości

LEKCJA 2. **Bez *happy endu*. Dzieje Romea i Julii** 132
- William Szekspir, *Romeo i Julia* (fragmenty) RENESANS

LEKCJA 3. **Dobrani przez system. Związki i nowe technologie** 137
- Joanna Tracewicz, *Black Mirror. Hang the DJ* (fragmenty)

LEKCJA 4. **Dwie miłości. Niepokoje człowieka baroku** 140
- Mikołaj Sęp-Szarzyński, *Sonet V. O nietrwałej miłości rzeczy świata tego* BAROK

LEKCJA 5. **Miłosne gry i sprzeczności. Miłość według Jana Andrzeja Morsztyna** 142
- Jan Andrzej Morsztyn, *Cuda miłości („Przebóg! Jak żyję...")* BAROK

LEKCJA 6. **Miłość i inwestycje. Relacje międzyludzkie w komedii Moliera** 144
- Molier, *Skąpiec* (fragmenty) BAROK

Podsumowanie wiadomości 148
Sprawdź swoją wiedzę 150

Rozdział VII. Radości i przyjemności

LEKCJA 1. **Wspaniały dzień. Co daje człowiekowi kontakt z naturą?** 152
- Linda Olsson, *Niech wieje dobry wiatr* (fragmenty)
- Infografika: Wiele dróg do radości

LEKCJA 2. **Bardzo zdolne zwierzę. Relacja człowieka i oswojonego zwierzęcia** 156
- Jan Chryzostom Pasek, *Pamiętniki* (fragmenty) BAROK

LEKCJA 3. **Radości wyobrażone. Różne wizje szczęścia** 159
- Ewa Nowak, *Yellow Bahama w prążki* (fragmenty)

LEKCJA 4. ***Happy hours*, promocje i wyprzedaże. Konsumpcyjny styl życia** 161
- Ewa Baniecka, *Rok wieloryba* (fragmenty)

LEKCJA 5. **Radość mimo wszystko. O przyjaźni i przyjemności z życia** 164
- Anna Nizurska, *Nietykalni. Nietypowy film o przyjaźni* (fragmenty)

Podsumowanie wiadomości 167
Sprawdź swoją wiedzę 168

Kilka słów o epokach: Od starożytności do baroku

STAROŻYTNOŚĆ 170

ŚREDNIOWIECZE 174

RENESANS 176

BAROK 178

Kształcenie językowe: Strefa języka

LEKCJA 1. Różne czasy, kilka osób, w różnych trybach. Formy i funkcje czasownika 182

LEKCJA 2. Związek bardzo zgodny. Formy i funkcje rzeczownika i przymiotnika 187

LEKCJA 3. Nas jest dwoje, a one są trzy. Formy i funkcje liczebnika i zaimka 194

LEKCJA 4. Zawsze jednakowo, nigdy nie inaczej. Nieodmienne części mowy i ich znaczenie 200

LEKCJA 5. Proste i nie takie proste konstrukcje. Zdania pojedyncze w tekstach 205

LEKCJA 6. W jednym zdaniu – kilka zdań. Zdania złożone w tekstach 212

LEKCJA 7. Między słowami. Wyrazy niesamodzielne i wyrazy poza związkami w zdaniu 218

LEKCJA 8. Jak powstają słowa? Budowa słowotwórcza wyrazów 223

LEKCJA 9. Od szczegółu do opisu. Formy wypowiedzi: opis i charakterystyka 228

LEKCJA 10. Rzeczowo i na temat. Formy wypowiedzi: referat 233

LEKCJA 11. Żółta piegża chyżo czmychnęła w pszenżyto. Pisownia wyrazów z *u, ó, rz, ż, ch, h* 238

Rodzaje i gatunki literackie 244

Indeks terminów 246

WAŻNE INFORMACJE

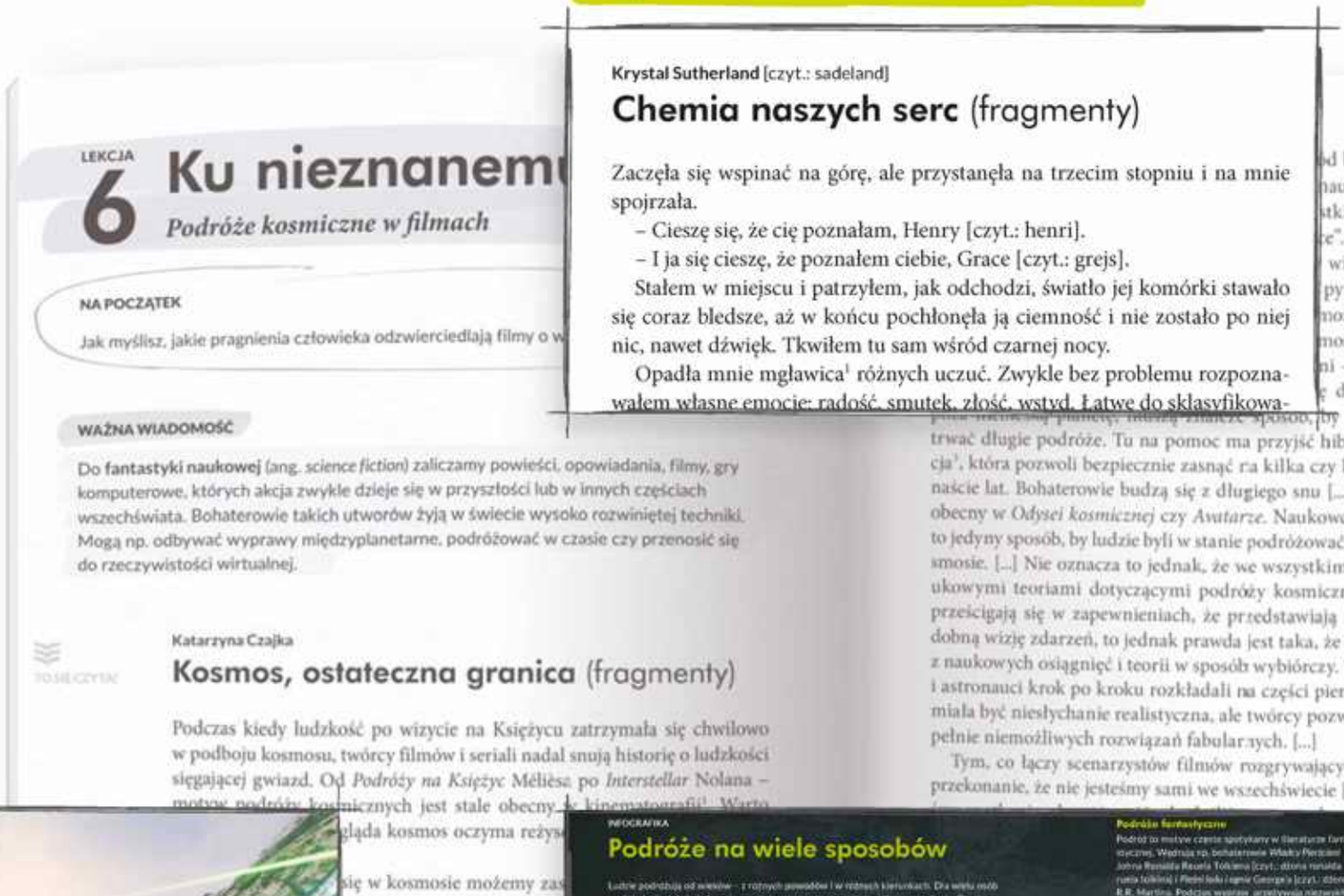
Symbolem * oznaczono ćwiczenia trudniejsze, przeznaczone dla osób bardziej zainteresowanych przedmiotem.

Szanuj swój podręcznik – zadbaj o to, żeby za rok wyglądał tak jak teraz. Nie pisz w nim i nie rysuj, nie wykonuj zadań pisemnych, nie wpisuj brakujących treści i nie podkreślaj fragmentów tekstów.

Kształcenie literacko-kulturowe

Co ciekawego przed Wami?

Fragmenty książek, w których spotkacie bohaterów takich jak Wy.

Krystal Sutherland [czyt.: sadeland]

Chemia naszych serc (fragmenty)

Zaczęła się wspinać na górę, ale przystanęła na trzecim stopniu i na mnie spojrzała.

– Cieszę się, że cię poznałam, Henry [czyt.: henri].

– I ja się cieszę, że poznałem ciebie, Grace [czyt.: grejs].

Stałem w miejscu i patrzyłem, jak odchodzi, światło jej komórki stawało się coraz bledsze, aż w końcu pochłonęła ją ciemność i nie zostało po niej nic, nawet dźwięk. Tkwiłem tu sam wśród czarnej nocy.

Opadła mnie mgławica[1] różnych uczuć. Zwykle bez problemu rozpoznawałem własne emocje: radość, smutek, złość, wstyd. Łatwe do sklasyfikowa-

LEKCJA 6

Ku nieznanemu

Podróże kosmiczne w filmach

NA POCZĄTEK

Jak myślisz, jakie pragnienia człowieka odzwierciedlają filmy o w

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Do **fantastyki naukowej** (ang. *science fiction*) zaliczamy powieści, opowiadania, filmy, gry komputerowe, których akcja zwykle dzieje się w przyszłości lub w innych częściach wszechświata. Bohaterowie takich utworów żyją w świecie wysoko rozwiniętej techniki. Mogą np. odbywać wyprawy międzyplanetarne, podróżować w czasie czy przenosić się do rzeczywistości wirtualnej.

TO MUSICIE PRZECZYTAĆ

Katarzyna Czajka

Kosmos, ostateczna granica (fragmenty)

Podczas kiedy ludzkość po wizycie na Księżycu zatrzymała się chwilowo w podboju kosmosu, twórcy filmów i seriali nadal snują historię o ludzkości sięgającej gwiazd. Od *Podróży na Księżyc* Méliès'a po *Interstellar* Nolana –

trwać długie podróże. Tu na pomoc ma przyjść hiber cja[3], która pozwoli bezpiecznie zasnąć na kilka czy ki naście lat. Bohaterowie budzą się z długiego snu [...] obecny w *Odysei kosmicznej* czy *Awatarze*. Naukowcy to jedyny sposób, by ludzie byli w stanie podróżować p smosie. [...] Nie oznacza to jednak, że we wszystkim f ukowymi teoriami dotyczącymi podróży kosmiczny prześcigają się w zapewnieniach, że przedstawiają n dobną wizję zdarzeń, to jednak prawda jest taka, że w z naukowych osiągnięć i teorii w sposób wybiórczy. W i astronauci krok po kroku rozkładali na części pierw miała być niesłychanie realistyczna, ale twórcy pozwo pełnie niemożliwych rozwiązań fabularnych. [...]

Tym, co łączy scenarzystów filmów rozgrywających przekonanie, że nie jesteśmy sami we wszechświecie [...

W *Gwiezdnych wojnach* kosmos jest przede wszystkim miejscem zaskakujących, szalonych przygód bohaterów.

Przegląd popularnych **filmów i seriali,** żebyście wiedzieli, co się ogląda.

INFOGRAFIKA

Podróże na wiele sposobów

Ludzie podróżują od wieków – z różnych powodów i w różnych kierunkach. Dla wielu osób wędrówka jest doświadczeniem poznawczym, przynoszącym ciekawe przeżycia. Często jednak ludzie muszą porzucić swój dom wbrew własnej woli – w poszukiwaniu nowej ojczyzny lub lepszych warunków do życia. Dobre i złe doświadczenia z podróży często

Wyprawy turystyczne

Podróże fantastyczne

Wyprawy kosmiczne

„Zawodowi" podróżnicy

Emigracje i uchodźstwo

PRACA Z INFOGRAFIKĄ

Jakie zalety i wady ma współczesna turystyka?

Infografiki, dzięki którym przekonacie się, że wątki znane z literatury pojawiają się w życiu każdego z nas.

Rozdział I

Człowiek w podróży

TEMATY LEKCJI

1 **Za miasto, dookoła świata i na Księżyc** s. 10–13
Podróż w życiu człowieka

2 **Trudny powrót do domu** s. 14–17
Podróże Odyseusza w mitologii greckiej

3 **Zawód: podróżnik** s. 18–21
Jakie miejsca odwiedzają współcześni wędrowcy?

4 **Człowiek bez domu** s. 22–24
Uchodźstwo i emigracja

5 **Krainy urojone** s. 25–27
Wyprawy bohaterów powieści fantasy

6 **Ku nieznanemu** s. 28–30
Podróże kosmiczne w filmach

Podsumowanie wiadomości s. 31

Sprawdź swoją wiedzę s. 32

LEKTURY OBOWIĄZKOWE

- Jan Parandowski, *Mitologia*

TO SIĘ CZYTA!

- Leszek Kołakowski, *O podróżach*
- Julia Raczko, *Przystanek Sydney*
- George R.R. Martin, *Taniec ze smokami*
- Katarzyna Czajka, *Kosmos, ostateczna granica*

LEKCJA 1

Za miasto, dookoła świata i na Księżyc

Podróż w życiu człowieka

NA POCZĄTEK

Z czym kojarzy Ci się podróżowanie? Dlaczego ludzie podróżują?

TO SIĘ CZYTA!

Leszek Kołakowski

O podróżach (fragmenty)

Pytania o sens podróżowania

Po co podróżujemy? Dlaczego lubimy podróżować? Wydaje się, że to niemądre pytanie, bo każdy wie dlaczego i po co. Jest jednakowoż wiele rzeczy, które wydają się oczywiste, a po zastanowieniu takimi być przestają. [...] Czy doznajemy satysfakcji stąd, że doświadczamy czegoś, co jest po prostu nowe, że nowość jako taka nas przyciąga? A jeśli tak, czy nie jest to dziwne zadowolenie? Wedle wielopokoleniowych doświadczeń [...] świat nie odnosi się do nas przyjaźnie, lecz raczej wrogo, powinniśmy więc tego, co nowe i nieznane, się wystrzegać, a cenić sobie to, co już w doświadczeniu oswojone i bezpieczne, siedzieć w znajomych kątach i chodzić po wydeptanych ścieżkach. Ale tak nie jest. Dlaczego w dzieciństwie czytamy z zapałem książki podróżnicze? Dlaczego ludzie, ledwo zlikwidowali białe plamy na mapach, rzucili się do niedawno jeszcze niewyobrażalnych wojaży po wielkiej przestrzeni i o coraz dalszych przestrzeniach marzą?

Leszek Kołakowski (1927–2009)

Był jednym z najwybitniejszych polskich filozofów. Pisał nie tylko teksty naukowe, lecz także przypowiastki i bajki, w których w prosty i łatwy do zrozumienia sposób przedstawiał zagadnienia filozoficzne. W swoich utworach omawiał sprawy bliskie ludziom, takie jak młodość, wolność, sprawiedliwość.

Podróże prawdziwe i nieprawdziwe

Trzeba zauważyć, że mówiąc o podróżach, mamy na myśli nie wszelkie przemieszczanie się w przestrzeni, ale takie, gdzie podróż sama w sobie jest celem [...]. [...]

Biznesmeni, którzy urządzają sobie spotkania na lotniskach w specjalnie na ten cel przysposobionych salach konferencyjnych, by zaraz potem wracać do swoich siedzib, wcale nie podróżują, lecz załatwiają swoje interesy, a jeśli

Podróże prawdziwe i nieprawdziwe

mogą, załatwiają je inaczej, co jest zresztą coraz łatwiejsze. Nie wiem nawet, czy do podróży zaliczyć można ten rodzaj masowej turystyki, gdzie, na przykład, mieszkańcom krajów chłodnych, jak Anglia, chodzi o kawałek ciepłego morza w Hiszpanii, a na miejscu już tam mają przygotowane angielskie bary, angielskie jedzenie [...], Hiszpania sama zaś nic ich nie obchodzi. Tu jednak mówimy o podróżach, gdzie chodzi nam, podróżnikom, o doświadczenie czegoś nowego jako nowego właśnie, o kontakt z jakąś rzeczywistością nieznajomą.

Dlaczego podróżujemy?

W podróżach nie chodzi nam chyba [...] o to, by się czegoś nauczyć: prawie wszystko, co poznajemy przez podróże, możemy poznać bez nich, często lepiej [...]. [...] Nie po to też podróżujemy, by na chwilę z codziennych trosk się wyrwać i o kłopotach zapomnieć [...]. Nie, nie żądza wiedzy nas gna ani ochota ucieczki, ale ciekawość, a ciekawość, jak się zdaje, jest osobnym popędem [...]. Uczeni mówią nam, że ciekawość, czyli potrzeba bezinteresownego badania otoczenia, przechowuje się u ludzi przez całe życie i że to jest właśnie swoiście ludzka zdolność.

Jesteśmy ciekawi nie dlatego, by nieznajome rzeczy obiecywały nam jakieś zaspokojenia albo czymś groziły, czemu trzeba zapobiec, jesteśmy ciekawi po prostu. Ludzie podejmują z ciekawości rozmaite czynności i dzieła, o których wiedzą, że są niebezpieczne, podróżują w różne miejsca mało znane i groźne, giną na wspinaczkach górskich albo w czeluściach jaskiń.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Jakie pytanie o podróżowanie zadaje autor w pierwszym akapicie?
2. Filozof pisze o przemieszczaniu się, które – według niego – nie jest podróżowaniem. Podaj jeden przykład takiego przemieszczania się, który jest wymieniony w tekście.
3. Co skłania ludzi do podróżowania? Czy jest to cecha charakterystyczna tylko dla człowieka?

Ukryte w tekście

4. Wyjaśnij różnicę między podróżowaniem a przemieszczaniem się w przestrzeni.
5. Czy chęć podróżowania w nieznane miejsca jest dla człowieka czymś naturalnym? Uzasadnij odpowiedź na podstawie tekstu.

Twoim zdaniem

6. Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem: *prawie wszystko, co poznajemy przez podróże, możemy poznać bez nich, często lepiej*? Uzasadnij swoje zdanie.

Poszukaj

7. Jakimi innymi wyrazami można zastąpić słowo *podróż*? Podaj trzy synonimy.

INFOGRAFIKA

Podróże na wiele sposobów

Ludzie podróżują od wieków – z różnych powodów i w różnych kierunkach. Dla wielu osób wędrówka jest doświadczeniem pozytywnym, przynoszącym ciekawe przeżycia. Często jednak ludzie muszą porzucić swój dom wbrew własnej woli – w poszukiwaniu nowej ojczyzny lub lepszych warunków do życia. Dobre i złe doświadczenia z podróży często ukazywane są w literaturze, malarstwie czy filmach.

Wyprawy turystyczne

Ludzie podróżowali już w czasach starożytnych. Egipcjanie wędrowali po swoim kraju, np. aby zobaczyć piramidy, a Grecy udawali się do miejsc, w których odbywały się igrzyska olimpijskie. Dziś ludzie wyjeżdżają m.in. po to, żeby odpocząć, poznać nowe miejsca, doświadczyć czegoś niezwykłego. Współczesna turystyka ma też swoje ciemne strony, takie jak zaśmiecanie i niszczenie środowiska.

„Zawodowi" podróżnicy

Dla niektórych ludzi podróże to sposób na życie – ich praca i hobby. Często opisują oni swoje wyprawy na blogach, w książkach lub opowiadają o nich w programach radiowych i telewizyjnych. Wielu z takich „zawodowych" podróżników próbuje zobaczyć odległe miejsca oczami ich mieszkańców, także tych rdzennych, np. przedstawicieli plemion afrykańskich.

Podróże fantastyczne

Podróż to motyw często spotykany w literaturze fantastycznej. Wędrują np. bohaterowie *Władcy Pierścieni* Johna Ronalda Reuela Tolkiena [czyt.: dżona ronalda ruela tolkina] i *Pieśni lodu i ognia* George'a [czyt.: dżordża] R.R. Martina. Podczas wypraw przeżywają niezwykłe przygody, walczą z przeciwnikami i mierzą się z niebezpieczeństwami.

Wyprawy kosmiczne

Od lat ludzie marzą o podróżach kosmicznych. W 1969 r. Neil [czyt.: nil] Armstrong jako pierwszy człowiek stanął na Księżycu. Obecnie agencje kosmiczne rozważają możliwość wysłania pierwszych ludzi na Marsa. Podróże kosmiczne to temat często wykorzystywany w kinie – już w 1902 r. Francuz Georges Méliès [czyt.: żorż melies] nakręcił film *Podróż na Księżyc*. W 1968 r. Stanley Kubrick [czyt.: stanlej kubrik] wyreżyserował *2001: Odyseję kosmiczną* – jeden z najwybitniejszych filmów science fiction [czyt. sajens fikszyn]. Nawiązuje do niego m.in. film *Interstellar* (2014 r.), w którym ludzkość poszukuje nowej planety do życia.

Emigracja i uchodźstwo

Czasem ludzie wyjeżdżają nie w celach turystycznych, lecz z powodów zarobkowych lub politycznych. Przykładowo, po upadku powstania listopadowego w 1831 r. tereny należące wcześniej do Polski opuścili m.in. Adam Mickiewicz i Fryderyk Chopin. W czasach PRL-u Polacy często emigrowali do Stanów Zjednoczonych. Współcześnie swoje ojczyzny porzucają również uchodźcy, którzy uciekają np. z krajów ogarniętych wojną.

PRACA Z INFOGRAFIKĄ

1. **Jakie zalety i wady ma współczesna turystyka?**
2. **Wymień motywy związane z podróżami kosmicznymi pojawiające się w filmach.**
3. **Dlaczego współcześnie wielu ludzi opuszcza swoje ojczyzny i szuka nowych domów?**

LEKCJA 2

Trudny powrót do domu

Podróże Odyseusza w mitologii greckiej

NA POCZĄTEK

Czy zdarzyło Ci się kiedyś zgubić w nieznanym mieście lub kraju? Krótko opowiedz o tym wydarzeniu i związanych z nim uczuciach.

O UTWORZE

Jednym z bohaterów mitów greckich był Odyseusz – król wyspy Itaka, uczestnik wojny trojańskiej i słynny podróżnik. Przez 10 lat błąkał się po świecie, próbując wrócić do ojczyzny i przeżywając różne przygody. Opisał je poeta Homer w *Odysei*.
Tułaczka Odyseusza to jedna najważniejszych opowieści kultury europejskiej. Wywodzą się z niej obrazy życia ludzkiego jako podróży i człowieka jako wędrowca.
Więcej o starożytności i mitach greckich → s. 170–173

LEKTURA OBOWIĄZKOWA
STAROŻYTNOŚĆ

Jan Parandowski

Tułaczka Odyseusza (fragmenty)

Nadzieja na szybki powrót

Kiedy wybuchła wojna, Odyseuszowi piękna Penelopa właśnie urodziła syna. [...] Porzucając żonę i syna Telemacha, obiecywał jak najrychlej powrócić. Tymczasem lata mijały, a wojna trwała. Gdy wreszcie Troja padła, nie było w całym obozie greckim człowieka, który by gorliwiej sposobił się do drogi. Odyseusz był przekonany, że najdalej za dwa tygodnie, licząc konieczne postoje i nieoczekiwane przeszkody, dobije do brzegów Itaki. Los pokierował inaczej.

W kraju Lotofagów

Na morzu srożyła się burza. Huragan połamał maszty i poszarpał żagle. W jakiejś przypadkowej przystani znalazło się schronienie, gdzie naprawiono uszkodzone okręty. Przepłynęli całe Morze Egejskie, gdy nagle zerwał się wicher i zaniósł statki Odyseusza ku nieznanym wybrzeżom. Był to kraj Lotofagów. Zamiast zboża rosły tam łany lotosów o smaku tak wybornym, że kto skosztował owego czarodziejskiego ziela, nie chciał już wracać do

Jan Parandowski (1895–1978)

Był pisarzem i tłumaczem. Zajmował się głównie kulturą starożytną. Jego najsłynniejsza książka, *Mitologia*, ukazała się w 1924 r. i do dziś jest cennym źródłem wiedzy o wierzeniach starożytnych Greków i Rzymian.

W kraju Lotofagów

ojczyzny. Kilku towarzyszy Odyseusza zjadło parę lotosów i musiano ich gwałtem zabrać na pokład, bo wydzierali się i krzyczeli, że zostaną.

U Lajstrygonów

[...] Po tygodniu dopłynęli do jakiejś wygodnej przystani, gdzie Odyseusz uwiązał statki, a sam wdrapał się na szczyt najbliższego wiszaru[1]. Nigdzie nie widać było ani pól uprawnych, ani pasących się stad bydła, tylko w jednym miejscu unosiły się gęste dymy i opary, jakby tam leżało ludne miasto. Posłano na zwiady dwóch ludzi, którzy rychło przedarli się przez las do owego miasta. W pierwszym domu, do którego weszli, mieszkał król potężnego ludu Lajstrygonów, a był to okrutny olbrzym. Porwał jednego z przybyszów i zjadł na surowo. [...] Odyseusz nie zdążył przysposobić[2] okrętów do drogi, gdy na wybrzeżu zaroiło się od dzikich Lajstrygonów. Potworne głazy, gęsto jak grad, sypały się na okręty biednego tułacza, niosąc śmierć załodze, łamiąc maszty, gruchocąc kadłuby, które nasiąkały wodą i tonęły. Ocalał tylko statek Odyseusza: jedenaście innych, wraz z całą zdobyczą trojańską, pochłonęło morze.

U czarodziejki Kirke

Okręt Odyseusza wymagał naprawy, ludzie potrzebowali wytchnienia i posiłku. Przybili więc do wyspy, która wydała im się niezamieszkaną. Lecz doświadczenie nakazywało ostrożność. Podzielili się zatem na dwa oddziały. Odyseusz z połową załogi został na statku, a reszta, dobrze uzbrojona, poszła w głąb lądu. Niedaleko wybrzeża, w prześlicznej dolinie wyścielonej miękką trawą, stał godny zamek z ciosowego kamienia. Wokół przechadzały się oswojone lwy i wilki. Z pałacu słychać było słodkie śpiewanie. Był to głos pani tej ziemi, córki Słońca, uroczej czarodziejki Kirke. Dojrzawszy gości w progu, przerwała robotę na krosnach[3], wyszła do nich i zaprosiła na pokoje. Dała im jeść i pić, a kiedy swój głód nasycili, wypędziła ich różdżką do obory. Wówczas spostrzegli, że czarownica zamieniła ich w świnie.

Jeden z nich zdołał uciec w postaci ludzkiej i przybiegłszy do okrętu, opowiedział przygodę, Odyseusz wziął miecz i sam poszedł do pałacu. W drodze spotkał Hermesa, który mu dał ziele zabezpieczające przed czarami. Kirke nakarmiła i napoiła syna Laertesa[4], a widząc, że mu nie szkodzi posiłek przyrządzony na ziołach czarodziejskich, chciała go dotknąć swą różdżką. Lecz on skoczył ku niej z mieczem. Czarownica padła na kolana i prosiła o przebaczenie. Wróciła jego towarzyszom kształt ludzki, a była taka łagodna i kochająca, że Odyseusz rok przesiedział w jej gościnnym odtąd pałacu. A kiedy odjeżdżał, Kirke objawiła mu, że z woli bogów musi udać się na najdalsze krańce zachodu, gdzie jest wejście do podziemia, wywołać duszę wróżbity Tejrezjasza i wziąć od niego rady na dalsze życie. [...]

Wracał tą samą drogą, którą odbył w tamtą stronę, jadąc do podziemi z wyspy, gdzie mieszkała Kirke. Raz jeszcze odwiedził swą przyjaciółkę, otrzymał od niej zapasy w jadle i napoju i cenne rady, jak wymijać niebezpieczeństwa dalszej podróży. Pomyślny, łagodny wiatr zaniósł okręt

[1] **Wiszar** – dawniej: skała.
[2] **Przysposobić** – tu: przygotować.
[3] **Krosno** – tu: urządzenie do wytwarzania tkanin.
[4] **Syn Laertesa** – Odyseusz.

Wyspa syren

Odyseusza do wyspy syren. Król Itaki wiedział, co mu grozi. Syreny były to stwory morskie, do pół ciała piękne panny, resztę miały upierzoną jak u ptaka. Zakrzywionymi szponami trzymały się skał nadwodnych i trzepotały skrzydłami. Miały głos tak cudny, że kto je posłyszał, odkładał wiosło i zapominał o falach. Wtedy prądowiny znosiły łódź ku wyrwom, między rafy, i rozbijały. Na wyspie syren bielały niezliczone kości zatopionych żeglarzy. Aby towarzysze nie ulegli czarowi syreniego śpiewu, zalepił im Odyseusz uszy woskiem.

Sam zaś kazał się przywiązać do masztu mocnymi powrozami: „Gdybym płakał, gdybym się rwał, gdybym was prosił, żebyście zdjęli ze mnie więzy – nie słuchajcie, ale przywiążcie mnie jeszcze silniej".

Syreny wabiły żeglarzy najpiękniejszym śpiewem, ale załoga okrętu ich nie słyszała. Odys zaś, widząc, że mijają te czarodziejki o słodkim głosie, stęskniony za ich śpiewem, pod magicznym urokiem, szarpał trzymające go powrozy i czynił znaki, żeby go odwiązano. Nikt go nie usłuchał. Tak przepłynęli. Lecz już czekała ich nowa, groźniejsza przygoda. Pomiędzy wyspą Sycylią a wybrzeżem Italii otwierał się bardzo wąski przesmyk morza. Po obu jego stronach były dwie skały. W jednej, stromej i gładkiej jak szklana góra, była pieczara, a w niej mieszkała [...] Skylla [...]. Potwór za zbliżeniem się okrętu porywał z pokładu ludzi. W drugiej zaś skale, nad którą rosło drzewo figowe, mieszkała Charybda, poczwara straszliwa, która trzy razy na dzień wciąga morze w swą gardziel bezdenną i trzy razy wypluwa połkniętą wodę. Cokolwiek się zdarzy na powierzchni, leci w rozwartą paszczę jak w otchłań, z której nie ma ratunku. Gdy statek Odyseusza podpłynął do tego miejsca, właśnie Charybda chłonęła w siebie spienione wody, z ogromnym, żarłocznym bulgotem. Odys kazał wziąć się do wioseł i podpłynąć pod drugą skałę, pod pieczarę Skylli. W tej chwili wysunęło się stamtąd sześć paszcz okrutnych i porwało z pokładu sześciu towarzyszy. Była to strata konieczna, aby ocalić okręt i resztę załogi. Wyminąwszy Charybdę, która z tej odległości nie mogła dosięgnąć statku, wyruszyli tułacze w dalszą drogę, opłakując los sześciu przyjaciół.

Skylla i Charybda

▲ Spotkanie Odyseusza z syrenami ukazuje starożytna waza grecka z ok. 480-470 r. p.n.e.

▲ Skyllę i Charybdę spotykają też bohaterowie filmu *Percy Jackson* [czyt.: pers-i dżekson]: *Morze potworów* z 2013 r.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Mit to opowieść o bogach, istotach nadprzyrodzonych i bohaterach mających boskie cechy. Mity wyrażają wierzenia starożytnych ludów i ukazują, w jaki sposób ludy te wyjaśniały otaczającą je rzeczywistość. Opowiadają m.in. o:

- narodzinach świata, np. o wyłonieniu się Gai i Uranosa z Chaosu;
- narodzinach bogów, np. o powstaniu Afrodyty z morskiej piany;
- powstaniu i pochodzeniu człowieka, np. o czterech wiekach ludzkości;
- czynach i przygodach herosów i bohaterów, np. o tułaczce Odyseusza, dziejach Achillesa;
- historii danego rodu, np. o dziejach rodu Labdakidów.

Zbiór mitów danej kultury nazywamy **mitologią**. Motywy mitologiczne do dziś są wykorzystywane w literaturze, sztuce, teatrze, a także w popularnych filmach i serialach (np. *Zmierzchu tytanów* z 1981 r., *Troi* z 2004 r. czy licznych filmach o przygodach Herkulesa).

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Gdzie i kiedy rozgrywają się przedstawione wydarzenia? Czy jest to przestrzeń realistyczna, czy fantastyczna?
2. Jakie imiona nosili żona i syn Odyseusza?
3. Wymień postacie, które spotkał na swojej drodze Odyseusz. Dlaczego były one niebezpieczne?

Ukryte w tekście

4. Odyseusz kazał podpłynąć towarzyszom blisko Skylli, w wyniku czego sześciu z nich straciło życie. Dlaczego podjął taką decyzję? Jak ją oceniasz?
5. Na podstawie tekstu scharakteryzuj Odyseusza.
6. Wyjaśnij, dlaczego długą wędrówkę pełną przygód i dramatycznych wydarzeń nazywa się odyseją.

Poszukaj

7. Co oznaczają podane sformułowania? Najpierw wykonaj zadanie, odwołując się do tekstu Jana Parandowskiego. Następnie porównaj swoje odpowiedzi z wyjaśnieniami zawartymi w słowniku frazeologicznym.

syreni śpiew, znaleźć się między Scyllą a Charybdą

8. Jakie inne mity greckie opowiadają o podróży? Podaj trzy przykłady i krótko omów jeden z nich.
9. Wymień kilka utworów – np. książek, filmów, komiksów – których tematem jest podróż.

Twoja wypowiedź

* 10. Wymyśl i opisz w zeszycie inną przygodę, która mogła spotkać Odyseusza.

LEKCJA 3

Zawód: podróżnik

Jakie miejsca odwiedzają współcześni wędrowcy?

NA POCZĄTEK

Wymień podróżników, których znasz np. z telewizji lub internetu. Z jakimi miejscami kojarzą Ci się te osoby?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Blog to jeden z gatunków wypowiedzi internetowych. Jego nazwa pochodzi od angielskich słów *web log* („dziennik sieciowy"). Cechy bloga:

- ma formę dziennika, składa się z wpisów uporządkowanych chronologicznie;
- jest publikowany w internecie;
- oprócz tekstu może zawierać ilustracje, zdjęcia, nagrania wideo;
- jego czytelnicy mogą zazwyczaj komentować publikowane treści.

Blogi dotyczą konkretnych tematów, np. podróżowania, lub bardziej ogólnych spraw.

TO SIĘ CZYTA!

Julia Raczko

Wspomnienia z Sydney (fragmenty bloga)

Przylot do Sydney

Wyleciałam z Bali[1]. W samolocie dostaję kocyk i poduszkę. W ciągu pięciu minut usypiam i budzę się tuż przed lądowaniem. Tak mam ze środkami transportu, że wsiadam i odpływam w krainę snów. Mmm... Ale pora wstawać... Otwieram oczy, rozciągam się, wyglądam przez okno i co widzę? Sydney [czyt.: sidnej]! Operę! Miasto! Aaaaa! Jestem w Australii. Moje marzenie właśnie się spełniło. Fantastycznie. Jest mi fantastycznie jeszcze w samolocie.

Na lotnisku będzie czekać na mnie Chmurka. Chmurka jest córką cudownej projektantki, z którą kilka razy współpracowałam. Poznałyśmy się z Chmurką kiedyś w charakteryzatorni, nasze spotkanie trwało całe 5 minut. Miałam się odezwać, jak będę w Sydney, bo Chmurka tu mieszka i miałyśmy iść na kawę. Więc się odzywam: „Hej! Tu Julia. Nie wiem, czy pamiętasz, Twoja mama poznała nas w pracy. Jestem sobie w tej mojej podróży dookoła świata i już niedługo będę w Sydney. Będziesz miała chwilę, żebyśmy się spotkały?". Bip, bip. Dostaję odpowiedź: „Hej, Julia. Fajnie, że się odzywasz. Śledziłam Twoją podróż na FB i zastanawiałam

[1] **Bali** – wyspa w Indonezji.

się, kiedy będziesz w Sydney...". Chcecie wiedzieć, jaka była dalsza treść SMS-a? Chmurka zaproponowała, żebym zatrzymała się u niej i jej narzeczonego! I powiedziała, że odbierze mnie z lotniska! Mam szczęście? Mam. [...]

Wędrówki po mieście

Chmurka i Kochanie, czyli moi gospodarze, mieszkają w cudownej części Sydney – Darling Point, a widok z ich balkonu powala. Zobaczcie sami. Port, łódeczki, a z drugiej strony miasto. [...]

Zakochuję się w tym mieście od pierwszego wejrzenia. Po dwóch miesiącach spędzonych w Azji wyjątkowo doceniam brak pędzących skuterów i zgiełku na ulicach, porządek i ciszę, brak „wszystkosprzedających" i wszechobecnych handlarzy. [...]

Jest sobota. Kochanie wystawia stoisko ze skórzanymi torbami na markecie[2], [...] a Chmurka i ja postanawiamy tam dotrzeć piechotą. Zaliczamy kawę i *banana bread*[3] [czyt.: banana bred] w kawiarni w parku, potem spacer przez miasto w różne ciekawe zakątki i wizytę w WildLife [czyt.: łajldlajf] Parku w Darling Harbour [czyt.: darling harbor]. No i są pierwsze kangury! Co prawda w centrum, w zoo, ale są. [...]

Gubiąc się, szukając drogi, zastanawiając się, czy zmierzamy w dobrym kierunku, docieramy wreszcie na market, czyli sobotnie targowisko. Są supercudne rzeczy, do których zaliczają się na pewno skórzane torby sprzedawane przez Kochanie, ale jest też trochę azjatyckiego kiczu, który jest tu pięć razy droższy niż w Azji. Ehh... Trzeba było trochę przywieźć! Jest jedzenie i picie, ktoś żongluje w rogu, pamiątek nie sprzedają, fajny taki market. Wieczorem razem gotujemy [...]. Dołącza do nas jeszcze przyjaciel Kochanie – Łili. Pijemy wino, gadamy, gadamy i gadamy. Byłoby jeszcze lepiej, gdyby znowu nie bolał mnie brzuch. Niedobrze...

Nie budzą nas promienie słońca. W Sydney wieje, zrobiło się zimno. Dziś miała być wycieczka promem, ale to odpada. Będzie wylegiwanie się na kanapie, herbatka i pakowanie walizek. Nie, nie. Ja nigdzie nie jadę. [...]

Nadal boli mnie brzuch. Tak naprawdę od wyjazdu z Indonezji. Idę do lekarza. Nie ma żartów. Ale ten mówi, że to może zatrucie pokarmowe, żebym poczekała, zdrowo się odżywiała i zobaczymy. Ubezpieczenie w podróży się przydaje. Jeśli gdzieś jedziecie, koniecznie się ubezpieczajcie! [...]

Co trzeba zobaczyć, będąc w Sydney? Operę! Zarówno w dzień, jak i w nocy. Nie wierzę sama, że to mówię, ale nie wyobrażam sobie pobytu w Sydney bez odwiedzenia Opery! No to jadę. Z naszej stacji Edgecliff Station [czyt.: edżklif stejszyn] na Town Hall [czyt.: tałn hol], tam przesiadka i do Circular Quay [czyt.: sirkular kłi]. Pociągiem. Niestety komunikacja miejska nie jest tu najtańsza, ale jest przynajmniej punktualna i sprawna. Pociągi

[2] **Market** – tu: rynek, targowisko.

[3] ***Banana bread*** – w języku angielskim: chleb bananowy.

piętrowe, nie ma tłumów. Jedna stacja, kolejna i kolejna, i jeszcze jedna, i wreszcie jestem. I jest też „ona". Nie wiem czemu, ale jest wyjątkowa.

To jeden z najbardziej rozpoznawalnych budynków na świecie. Chyba wszyscy wiedzą, jak wygląda Opera House [czyt.: ołpera hałs] w Sydney, co nie? [Mnie] się wydawała większa i bielsza. Nie jest taka duża. No i jest trochę już nadgryziona zębem czasu. To niby zwykły budynek, ale ma w sobie „to coś". Łażę wokół chyba godzinę, siadam na schodku, robię zdjęcie, potem idę do parku obok, czyli do National Botanic Gardens [czyt.: naszional botanik gardens], i rozsiadam się wygodnie na ławce z widokiem. Zachwycam się tym widokiem przez najbliższe dwie godziny. Wokół tłumy miejscowych uprawiają jogging, papuga z żółtym pióropuszem pasie się na trawniku, pachnie kwiatami. Piechotą przez King Cross [czyt.: king kros], czyli najbardziej backpackerską[4] [czyt.: bekpakerską] dzielnicę, wracam do domu, żeby wieczorem po raz kolejny być w centrum i gapić się na Operę w nocnym wydaniu. Cudnie. I okolica też cudna. Wielki most, wielkie wieżowce, a pomiędzy nimi tradycyjne budyneczki. Wszystko ma swój niepowtarzalny, australijski urok. Bez pośpiechu, bez zadęcia, z uśmiechem na twarzy. *No worries!*[5] [czyt.: noł łoris], jak to mówią miejscowi! [...]

▲ Bryła opery w Sydney nawiązuje do wyglądu żagli jachtów.

Poza miasto

Docieramy pociągiem z centrum Sydney do stacji Katoomba [czyt.: katjumba] [...]. Stamtąd człapiemy do Echo Point [czyt.: ekoł pojnt], czyli punktu widokowego na Trzy Siostry i wielką dolinę. Słyszeliście kiedyś o Trzech Siostrach? Jeśli nie, to na pewno gdzieś widzieliście te trzy bliźniacze skały, z którymi wiąże się oczywiście miłosna historia. Ktoś zamienił siostry w skały, a potem umarł i siostry skałami zostały. Tak bardzo w skrócie. Widok z Echo Point jest imponujący! Więc się gapimy. A potem idziemy połazić. Najpierw w stronę wodospadów, potem dalej w stronę starej kopalni. Mija jedna godzina, druga godzina, chcemy iść dalej w stronę zamkowych ruin, ale zawracamy, bo nikt inny w tym kierunku nie zmierza. Urządzamy sobie jednak piknik na skale, zanim zawrócimy. My i natura. Jest pysznie i pięknie.

▲ Trzy Siostry to formacja skalna w Górach Błękitnych w Australii.

[4] **Backpacker [czyt.: bekpaker]** – turysta podróżujący po świecie z niewielkim bagażem, np. plecakiem, samodzielnie organizujący wyjazd.

[5] ***No worries*** – w języku angielskim: bez obaw; tu: bez zmartwień.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Gdzie była Julia, zanim przyjechała do Sydney?
2. Kim są Chmurka i Kochanie? Gdzie mieszkają i czym się zajmują?
3. Co najbardziej podoba się Julii w Sydney?

Ukryte w tekście

4. Jakim miastem jest, według autorki, Sydney – przyjaznym dla ludzi czy nieprzyjemnym? Uzasadnij odpowiedź na podstawie tekstu.
5. Na czym, zdaniem Julii, polega *niepowtarzalny, australijski urok*? Przytocz odpowiednie fragmenty bloga i wyjaśnij, jak je rozumiesz.
6. Jakie rady dla osób podróżujących ma Julia? Odszukaj w tekście odpowiednie zdania.

Język i styl

7. Jakim językiem posługuje się autorka, opisując swoją podróż? Wybierz właściwe określenia.
   - długie, rozbudowane zdania
   - krótkie, często jednowyrazowe wypowiedzenia
   - język potoczny
   - język oficjalny
   - słownictwo wskazujące na emocje
   - słownictwo bez emocji, oschłe
8. Jak myślisz, czy sposób, w jaki o swojej podróży opowiada Julia, jest właściwy dla wpisów na blogu? A może tekst ten powinien zostać napisany inaczej? Uzasadnij swoją opinię.

Twoim zdaniem

9. Przeczytaj wypowiedź Tomka Michniewicza. Na jej podstawie wyjaśnij różnicę między backpackerem, turystą a podróżnikiem. Który styl podróżowania jest Ci najbliższy?

Jestem backpackerem. To takie stadium pośrednie między turystą i podróżnikiem. Turysta to człowiek, który daje się obwozić po świecie. Podróżnik ten świat odkrywa. A backpacker to człowiek, który kupuje sobie bilet lotniczy tam i z powrotem, organizuje cały pobyt na własną rękę i odpowiada za wszystko od A do Z, ale jednak trzyma się raczej przetartych szlaków.

Tomek Michniewicz

Twoja wypowiedź

10. Opisz w zeszycie swoją wymarzoną podróż. Jakie miejsce najbardziej chcesz zobaczyć? Jakich ludzi masz szansę tam spotkać?

LEKCJA 4

Człowiek bez domu

Uchodźstwo i emigracja

NA POCZĄTEK

Czy znasz osoby, które mieszkają poza ojczyzną? Z jakich powodów ją opuściły?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Reportaż to gatunek z pogranicza dziennikarstwa i literatury. Zaliczane do niego utwory mają następujące cechy:

- ukazują obrazowo fakty i sytuacje, w których autor uczestniczył lub które bezpośrednio obserwował – bądź takie, które zna z dokumentów lub relacji świadków i uczestników wydarzeń;
- często zawierają wypowiedzi świadków lub uczestników zdarzenia;
- wpływają na emocje i postawy czytelników.

Ze względu na tematykę wyróżniamy m.in. reportaże społeczno-obyczajowe, wojenne, podróżnicze, sportowe.

TO SIĘ CZYTA!

Agata Diduszko-Zyglewska

Opowieści imigrantów (fragmenty)

W Czeczenii nie dało się już żyć

Basia – jej prawdziwe imię pozostanie między nami, tak jak wszystkie szczegóły jej historii – jak wiele osób z Czeczenii pewnego dnia musiała zacząć uciekać. Z dorobku życia zabrała tyle, ile można spakować w dwie godziny. Jej podróż do Warszawy z przymusowymi przystankami po drodze trwała rok. Przez ten czas nie widziała swoich dzieci, które jechały inną drogą. Przekazywali je sobie różni dobrzy ludzie. Opowiadanie tego nie jest łatwe. Słowa czasem grzęzną Basi w ściśniętym gardle. Słuchanie tego też nie jest łatwe, bo ta opowieść jest jak ziszczony zły sen każdej matki.

Kiedy w końcu Basia, objuczona torbami, weszła do polskiego mieszkania, w którym czekały na nią dzieci, jej kilkuletnia córeczka najpierw oniemiała, a potem zapytała z niedowierzaniem: „Mamo, to my będziemy mieszkać razem?". Nie pamiętała, że kiedyś tak było.

Basia, jej mąż i dzieci już od kilku lat żyją w Warszawie. Cały czas w zawieszeniu, bo wciąż nie wiadomo, czy Polska przyzna im status uchodźcy.

Zajmują niewielką kawalerkę na rubieżach[1] miasta. Dzieci chodzą do polskiej szkoły. – Nauczycielki są pomocne i miłe. Dzieci mówią po polsku płynnie, bez akcentu. Mają przyjaciół – opowiada. – One nie pamiętają innego życia. Polska to ich ojczyzna. Ze ściśniętym sercem patrzę, jak syn kibicuje polskiej reprezentacji piłkarskiej, jak na szkolnym apelu śpiewa hymn, bo przecież pewnego dnia może przyjść odmowa. Wiem, że wielu Polaków myśli, że przyjeżdżamy tu z przyczyn ekonomicznych. Napisz, proszę, że Czeczenia to piękny, żyzny kraj, że nie brakuje tam niczego. Jako nastolatka widziałam z balkonu bomby lecące na miasto, ale nie myśleliśmy o wyjeździe, bo to nasz kraj. Miałam dom i dobrą pracę. Tu nie mam ani jednego, ani drugiego. Ale po prostu tam nie dało się już żyć. Wyjechałam, bo każdego dnia bałam się o życie dzieci.

Powrót do Konga to dla mnie śmierć

Jean-Philippe [czyt.: żan filip] Masemo Muladika dziękuje za kawę, ale chętnie napije się ciepłego mleka. Ma miły uśmiech i soczyście zieloną bluzę. W Demokratycznej Republice Konga był szefem Sieci na rzecz Trwałego Rozwoju Konga. Aktywiści pomagali ludziom wyuczyć się konkretnych zawodów i wejść na rynek pracy, udzielali porad prawnych. Kiedy prezydent Joseph [czyt.: dżosef] Kabila, rządzący krajem od 2001 r., bezprawnie zmienił zapisy konstytucji, bo według obowiązujących nie mógł po raz trzeci starać się o urząd, na ulice wyległy tysiące ludzi. Kilkadziesiąt osób zabito, mnóstwo dziennikarzy i demonstrantów trafiło za kratki, wśród nich Jean-Philippe.

– Nikt nie wiedział, co z nami zrobią – opowiada. – Po pięciu miesiącach w więzieniu zmienili się strażnicy. Pewnego dnia jeden z nowych dowódców wizytował naszą celę i na mój widok zawołał: „Jean-Philippe, co pan tu robi?!". Okazało się, że to człowiek, którego kiedyś broniliśmy w sporze z pewnym oligarchą[2]. Zorganizował mi ucieczkę. Przerzucono mnie do Nigerii, jestem ewangelikiem, więc poprosiłem o pomoc w zborze[3]. Pastor znał kogoś w Polsce i tak trafiłem tutaj. Obawiałem się tego zimnego, północnego kraju. Obawiałem się rasizmu. A tymczasem Polska się mną zaopiekowała. Mam pozwolenie na pracę. Dopóki jestem w trakcie procedury przyznawania statusu uchodźcy, państwo daje mi 750 zł miesięcznego wsparcia, dzięki temu nie muszę się bać o dach nad głową. Ludzie rzeczywiście

WARTO WIEDZIEĆ

W niektórych państwach prawa człowieka są łamane, a obywatele – prześladowani, np. ze względu na narodowość, wyznanie, poglądy polityczne czy orientację seksualną. Osoby, które nie mogą liczyć na ochronę ze strony państwa, często decydują się na emigrację do innego kraju. Mogą tam otrzymać status uchodźcy, dzięki któremu nabywają m.in. prawo do pracy i nauki na takich samych zasadach, jak inni obywatele.

[1] **Rubieże** – tu: obrzeża.

[2] **Oligarcha** – osoba należąca do uprzywilejowanej grupy sprawującej władzę w państwie.

[3] **Zbór** – protestancka społeczność religijna.

nie są tu jednak przyzwyczajeni do czarnoskórych osób. Czasem nawet przez kilka dni z rzędu nie widzę tu nikogo czarnoskórego!

Jean-Philippe na początku trafił do zamkniętego ośrodka dla uchodźców, teraz wynajmuje mieszkanie z dwiema innymi osobami, które także czekają na decyzję w sprawie statusu uchodźcy. Pracuje w podwarszawskiej fabryce lodu. – To dobra praca. Kiedy mijam kawiarnie na warszawskich ulicach, myślę: „To ja robię ten lód, który podzwania w szklaneczkach z napojami" – mówi. – W Kongu zostawiłem rodzinę, dwójkę kilkuletnich dzieci, które teraz mieszkają z babcią. Kontaktujemy się czasem przez WhatsApp, ale nieregularnie, bo one nie mają na co dzień dostępu do internetu. Nie wiem, czy będę mógł kiedyś wrócić. Teraz oznacza to śmierć.

WARTO PRZECZYTAĆ

- Klaus Brinkbäumer, *Afrykańska odyseja*
- Marta Mazuś, *Król kebabów i inne zderzenia polsko-obce*
- Jarosław Mikołajewski, *Wielki przypływ*
- *NieObcy: 21 opowieści, żeby się nie bać*, red. Karolina Oponowicz
- Ewa Winnicka, *Angole*

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Skąd przyjechali do Polski Basia i Jean-Philippe? Czy mieszkają tu sami, czy z rodzinami?
2. Dlaczego bohaterowie artykułu opuścili swoje ojczyzny?
3. Czym zajmował się Jean-Philippe, gdy żył w Kongu?
4. W jakich warunkach jechały do Polski przedstawione osoby?

Ukryte w tekście

5. Dlaczego Basia mówi, że nie ma domu w Polsce? Jak rozumiesz jej słowa?
6. Wyjaśnij, co jest najbardziej bolesne dla Jeana-Philippe'a.
7. Podaj dwie cechy świadczące o tym, że zamieszczony tekst jest reportażem.
8. Na podstawie reportażu oraz zamieszczonej poniżej definicji odpowiedz, których z określeń Polacy mogą użyć w stosunku do Basi i Jeana Philippe'a: *cudzoziemiec*, *uchodźca*, *emigrant*, *imigrant*. Uzasadnij swój wybór.

Osoby, które **wyjeżdżają** na dłuższy czas ze swojej ojczyzny, to **emigranci**. Emigrantami są więc np. Polacy pracujący w Wielkiej Brytanii. Brytyjczycy nazwaliby ich jednak **imigrantami** – ze względu na to, że **przyjechali** do ich kraju.

Twoim zdaniem

9. Czy uważasz, że Basia i Jean-Philippe powinni otrzymać w Polsce status uchodźcy? Uzasadnij swoją opinię.

LEKCJA 5

Krainy urojone

Wyprawy bohaterów powieści fantasy

NA POCZĄTEK

Jakie teksty i filmy bardziej Cię interesują – opowiadające o rzeczywistym świecie czy o wymyślonych krainach? Dlaczego?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Utwory **fantasy** przedstawiają wymyślony świat, w którym ważną rolę odgrywają magia i inne nadnaturalne moce. Często w dziełach tego typu pojawia się wiele nierealnych stworzeń, np. smoki, czarownice, elfy, trolle. Fantasy wykorzystuje motywy z mitów, legend, ludowych podań oraz baśni.
Znani i popularni autorzy literatury fantasy to m.in. John Ronald Reuel Tolkien, Ursula K. Le Guin [czyt.: le głin], George R.R. Martin, Andrzej Sapkowski, Terry Pratchett [czyt.: teri praczet].

George R.R. Martin

Taniec ze smokami (fragmenty)

TO SIĘ CZYTA!

Dziecko szło przodem, trzymając w rękach pochodnię. [...] Korytarz był jednak tak kręty, że Bran wkrótce stracił je z oczu. W tunelu nie było teraz żadnego światła poza odbijającym się od ścian. Gdy zeszli nieco w dół, jaskinia się podzieliła, ale w jednym odgałęzieniu panowała nieprzenikniona ciemność [...].

Migotliwe cienie sprawiały wrażenie, że ściany również się poruszają. Bran spostrzegł coś, co wyglądało jak wielkie białe palce wyłażące z ziemi i znikające w niej. Serce zabiło mu ze strachu. Zastanawiał się, czy trafili na gniazdo mlecznych węży albo gigantycznych cmentarnych robaków, miękkich, białych i mlaszczących pod nogami. *Cmentarne robaki mają zęby.*

Hodor również je zobaczył.

George R.R. Martin (ur. 1948)

Jest amerykańskim pisarzem, popularnym autorem powieści fantasy. Jego najsłynniejsze dzieło to seria *Pieśń lodu i ognia*. Na jej podstawie powstało kilka gier komputerowych oraz serial *Gra o tron*.

– Hodor – jęknął, nie chcąc iść dalej. Gdy jednak dziewczynka się zatrzymała, by mogli ją dogonić, blask pochodni znieruchomiał i Bran uświadomił sobie, że węże są w rzeczywistości tylko białymi korzeniami, takimi jak ten, o który się uderzył.

– To korzenie czardrzew[1] – uspokoił chłopca stajennego. – Pamiętasz drzewo serce w bożym gaju, Hodor? Było białe i miało czerwone liście. Drzewo nie może cię skrzywdzić. [...]

Sługa ruszył przed siebie, śpiesząc za dziewczynką i jej pochodnią. Z każdą chwilą zapuszczali się coraz głębiej. Minęli drugie rozgałęzienie, a potem trzecie, aż wreszcie dotarli do pełnej ech jaskini [...]. Kamienne zęby zwisały z jej sklepienia i sterczały z podłogi. [...]

Mijali potem kolejne odgałęzienia i podziemne komory. Bran słyszał gdzieś po prawej dźwięk skapującej wody. Spojrzał w tamtą stronę i zobaczył patrzące na nich oczy o pionowych źrenicach, lśniące w blasku pochodni. [...]

Korzenie były wszędzie, przeszywały ziemię i kamienie, zamykały jedne korytarze i podtrzymywały stropy innych. *Wszystkie kolory zniknęły* – uświadomił sobie nagle Bran. Świat składał się z czarnej gleby i białego drewna. [...]

Ostatni odcinek ich podróży przez ciemność był najbardziej stromy. [...] Dziewczynka czekała na nich na początku naturalnego mostu przebiegającego nad przepaścią. Z ciemności na dole dobiegał szum płynącej wody. *Podziemna rzeka.*

– Musimy przejść na drugą stronę? – zapytał Bran [...].

– Nie, chłopcze – uspokoiło go dziecko. – Za tobą.

Blady lord[2] obleczony w czarny strój siedział, pogrążony w snach, w splątanym gnieździe korzeni. Splątany tron z czardrewna obejmował jego zwiędłe kończyny jak matka ściskająca dziecko.

Był chudy jak szkielet, a szaty miał doszczętnie zbutwiałe[3]. [...] Skóra trupiego lorda była zupełnie biała, pomijając tylko krwawe znamię, przechodzące z szyi na policzek. Również białe włosy, cienkie i delikatne jak witki wyrastające z korzeni, były tak długie, że opadały na ziemię. Korzenie owijały się wokół jego nóg na podobieństwo drewnianych węży. [...] Z czaszki wyrastało skupisko ciemnoczerwonych liści, a czoło pokrywały szare grzyby. [...]

– Czy jesteś trójoką wroną? – usłyszał własny głos Bran. *Trójoka wrona powinna mieć troje oczu, a on ma tylko jedno i to czerwone.* Bran czuł, że lśniące w blasku pochodni jak kałuża krwi oko wpatruje się w niego. [...]

– Wroną? – głos bladego lorda był suchy. Jego wargi poruszały się powoli, jakby zapomniały, jak się kształtuje słowa. – Kiedyś nią byłem, tak. [...]. Byłem wieloma ludźmi, Bran, a teraz jestem taki, jakim mnie widzisz. Wreszcie rozumiesz, dlaczego nie mogłem do ciebie przyjść... poza

[1] **Czardrzewo** – w powieści święte drzewo, przez które bogowie obserwują ludzi.

[2] **Lord** – tu: władca.

[3] **Zbutwiały** – bardzo zniszczony pod wpływem gnicia.

snami. Obserwowałem cię tysiącem oczu i jednym. Widziałem, jak przyszedłeś na świat i twój pan ojciec przed tobą. Widziałem twój pierwszy krok, słyszałem twe pierwsze słowo, byłem częścią twego pierwszego snu. Patrzyłem, jak spadałeś. A teraz wreszcie do mnie przyszedłeś, Brandonie Stark, choć godzina jest już późna.

– Przybyłem – potwierdził Bran. – [...] Czy... czy potrafisz... mnie naprawić... to znaczy moje nogi?

– Nie – odparł blady lord. – To wykracza poza moje moce.

Oczy Brana zaszły łzami. *Pokonaliśmy tak długą drogę.* W komorze niosło się echo szumu czarnej rzeki.

– Nigdy już nie będziesz chodził, Bran – zapowiedziały pobladłe usta. – Ale nauczysz się latać.

Przełożył Michał Jakuszewski

WARTO PRZECZYTAĆ

- Ursula K. Le Guin, cykl *Ziemiomorze*
- Terry Pratchett, *Kolor magii* (z cyklu *Świat Dysku*)
- Andrzej Sapkowski, saga o wiedźminie

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Wymień postacie występujące w tekście. Która z nich jest głównym bohaterem?
2. Jak wyglądały podziemia? Co utrudniało wędrówkę po nich?
3. Jaką nadprzyrodzoną moc miał lord?
4. Dlaczego Bran wędrował przez podziemia?

Ukryte w tekście

5. Określ, czy świat ukazany w tekście jest realistyczny czy fantastyczny. Które elementy na to wskazują?
6. Dlaczego Bran był bliski płaczu, kiedy biały lord powiedział, że nie potrafi go uzdrowić?
7. Co obiecał Branowi biały lord? W jaki sposób mogłoby to odmienić życie chłopca?

Język i styl

8. Odszukaj w tekście trzy różne określenia postaci lorda. W jaki sposób wpływają one na wyobraźnię czytelnika? Do jakiej części mowy należy każde z tych określeń?

Poszukaj

9. Podaj przykład utworu fantasy, w którym ukazana jest podróż. Co było jej celem i w jaki sposób zmieniła bohatera?

Twoja wypowiedź

10. Napisz w zeszycie krótkie opowiadanie, w którym przedstawisz przygody Brana po spotkaniu z białym lordem. Odwołaj się do własnej wyobraźni.

LEKCJA 6

Ku nieznanemu

Podróże kosmiczne w filmach

NA POCZĄTEK

Jak myślisz, jakie pragnienia człowieka odzwierciedlają filmy o wyprawach kosmicznych?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Do **fantastyki naukowej** (ang. *science fiction*) zaliczamy powieści, opowiadania, filmy, gry komputerowe, których akcja zwykle dzieje się w przyszłości lub w innych częściach wszechświata. Bohaterowie takich utworów żyją w świecie wysoko rozwiniętej techniki. Mogą np. odbywać wyprawy międzyplanetarne, podróżować w czasie czy przenosić się do rzeczywistości wirtualnej.

TO SIĘ CZYTA!

Katarzyna Czajka

Kosmos, ostateczna granica (fragmenty)

Podczas kiedy ludzkość po wizycie na Księżycu zatrzymała się chwilowo w podboju kosmosu, twórcy filmów i seriali nadal snują historię o ludzkości sięgającej gwiazd. Od *Podróży na Księżyc* Méliès a po *Interstellar* Nolana – motyw podróży kosmicznych jest stale obecny w kinematografii[1]. Warto rzucić okiem, jak wygląda kosmos oczyma reżyserów. Bo ilu twórców, tyle kosmosów.

[...] filmy dziejące się w kosmosie możemy zasadniczo podzielić na trzy główne kategorie. Po pierwsze, mamy filmy historyczne, opisujące dotychczasowe próby podboju kosmosu. To przede wszystkim produkcje poświęcone podróży na Księżyc czy rozwojowi programów kosmicznych NASA[2] [...]. Chyba najsławniejszym z nich jest *Apollo 13* [...]. [...] Drugi rodzaj produkcji to filmy opowiadające o dalekiej przyszłości ludzkości – kiedy udaje się nam pokonać większość przeszkód, jakie dziś uniemożliwiają nam odkrywanie obcych planet [...]. Tu znajdziemy produkcje, takie jak *Star Trek* czy *Avatar* [...], ale także *2001: Odyseję kosmiczną* Kubricka. Na samym końcu nie możemy zapominać o filmach, które [...] nie biorą Ziemi za punkt odniesienia: *Gwiezdne wojny*, *Diuna* czy nawet *Strażnicy Galaktyki* to produkcje, w których kosmos jest

[1] **Kinematografia** – tu: twórczość filmowa.

[2] **NASA** – amerykańska agencja rządowa zajmująca się badaniem przestrzeni kosmicznej.

przede wszystkim dekoracją dla szalonych przygód bohaterów. Twórcy tych filmów niekoniecznie dbają o naukowe podstawy swoich filmów – zależy im przede wszystkim na historiach rozgrywających się w „odległej galaktyce".

▲ W *Gwiezdnych wojnach* kosmos jest przede wszystkim miejscem zaskakujących, szalonych przygód bohaterów.

Oczywiście tym, co najbardziej pociąga nas w wizjach podróży kosmicznych, jest próba odpowiedzi na pytanie, czy podbój kosmosu przez człowieka w ogóle jest możliwy. Twórcy filmów poświęconych wyprawom w kosmos często proszą o pomoc naukowców, którzy są zgodni – jeśli ludzie z Ziemi chcą kiedykolwiek wydostać się daleko poza niebieską planetę, muszą znaleźć sposób, by przetrwać długie podróże. Tu na pomoc ma przyjść hibernacja[3], która pozwoli bezpiecznie zasnąć na kilka czy kilkanaście lat. Bohaterowie budzą się z długiego snu [...] w *Obcym*, jest on też obecny w *Odysei kosmicznej* czy *Avatarze*. Naukowcy potwierdzają, że jest to jedyny sposób, by ludzie byli w stanie podróżować przez długie lata w kosmosie. [...] Nie oznacza to jednak, że we wszystkim filmy są zgodne z naukowymi teoriami dotyczącymi podróży kosmicznych. Choć ich twórcy prześcigają się w zapewnieniach, że przedstawiają najbardziej prawdopodobną wizję zdarzeń, to jednak prawda jest taka, że wszyscy oni korzystają z naukowych osiągnięć i teorii w sposób wybiórczy. W zeszłym roku fizycy i astronauci krok po kroku rozkładali na części pierwsze *Grawitację*, która miała być niesłychanie realistyczna, ale twórcy pozwolili sobie na kilka zupełnie niemożliwych rozwiązań fabularnych. [...]

Tym, co łączy scenarzystów filmów rozgrywających się w kosmosie, jest przekonanie, że nie jesteśmy sami we wszechświecie [...]. Jeśli już przetrwaliśmy spotkanie z kosmitami i odnaleźliśmy nowe planety, pojawia się pytanie, co dalej z ludzkością – jak poradzi sobie ona wśród gwiazd [...]. Wizji jest wiele. Niektóre, podobnie jak *Interstellar*, za punkt wyjścia biorą możliwą zagładę Ziemi. [...] Czasem zagrożona ludzkość szuka dla siebie miejsca bardzo daleko od znanych planet. [...] Jednak chyba najbardziej optymistyczną wizję tego, co nas czeka, snują twórcy *Star Treka*. W przyszłości zjednoczona i pozbawiona uprzedzeń ludzkość będzie w pokojowej misji badawczej przemierzać wszechświat, z zasady starając się nie ingerować w życie innych cywilizacji. [...]

Jednak nie wszyscy widzą naszą przyszłość wyłącznie w jasnych barwach. We wspominanym *Avatarze* odkrywanie nowych planet przypomina tradycyjną ziemską kolonizację – chodzi przede wszystkim o znalezienie cennych dóbr naturalnych. Ludzie, choć znajdują się na pięknej i harmonijnej planecie, nie potrafią dostrzec jej piękna, wręcz przeciwnie – próbują ją zniszczyć.

[...] produkcje o podróżach kosmicznych niesłychanie często stawiają widzom ważne pytania – kim jesteśmy,

[3] **Hibernacja** – uśpienie połączone z ochłodzeniem organizmu.

skąd pochodzimy, jakie są obowiązki jednostki wobec ludzkości. *Odyseja kosmiczna*, *Źródło*, *W stronę słońca*, *Solaris* – to tylko kilka tytułów, które wykorzystują podróże kosmiczne, by zadać kluczowe pytania dotyczące natury człowieka. [...]

Filmy dziejące się w kosmosie dają twórcom unikalną możliwość spojrzenia na ludzkość jako całość. Podczas gdy na Ziemi jesteśmy podzieleni ze względu na poglądy, wyznania czy narodowości, w chwili, kiedy statek oddala się od niebieskiego globu, ludzkość staje się w obliczu wielkiego wszechświata całością. A to z kolei pozwala zastanowić się nad naszym znaczeniem, pochodzeniem czy przyszłością. Jednocześnie filmy o kosmosie doskonale odpowiadają na naszą potrzebę odkrywania nowych lądów. Kiedyś słuchaliśmy historii o ziemskich badaczach i odkrywcach, teraz, kiedy znamy już każdy skrawek naszej planety, z zainteresowaniem spoglądamy w gwiazdy. Co ciekawe, jedno łączy wszystkich twórców [...]. Wszyscy są przekonani, że Ziemia to dla ludzkości za mało.

▲ W *Avatarze* Jamesa Camerona ludzie nie doceniają piękna obcej planety i próbują ją zniszczyć.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. O jakich trzech głównych grupach filmów science fiction pisze autorka?
2. Dlaczego w niektórych filmach science fiction bohaterowie poddają się hibernacji?
3. Jakie pytania na temat człowieka pojawiają się w filmach fantastycznonaukowych?

Ukryte w tekście

4. Dlaczego w filmach często pokazywane są podróże kosmiczne?
5. Wyjaśnij na podstawie tekstu, jak rozumiesz słowa: *Ilu twórców, tyle kosmosów.*

Język i styl

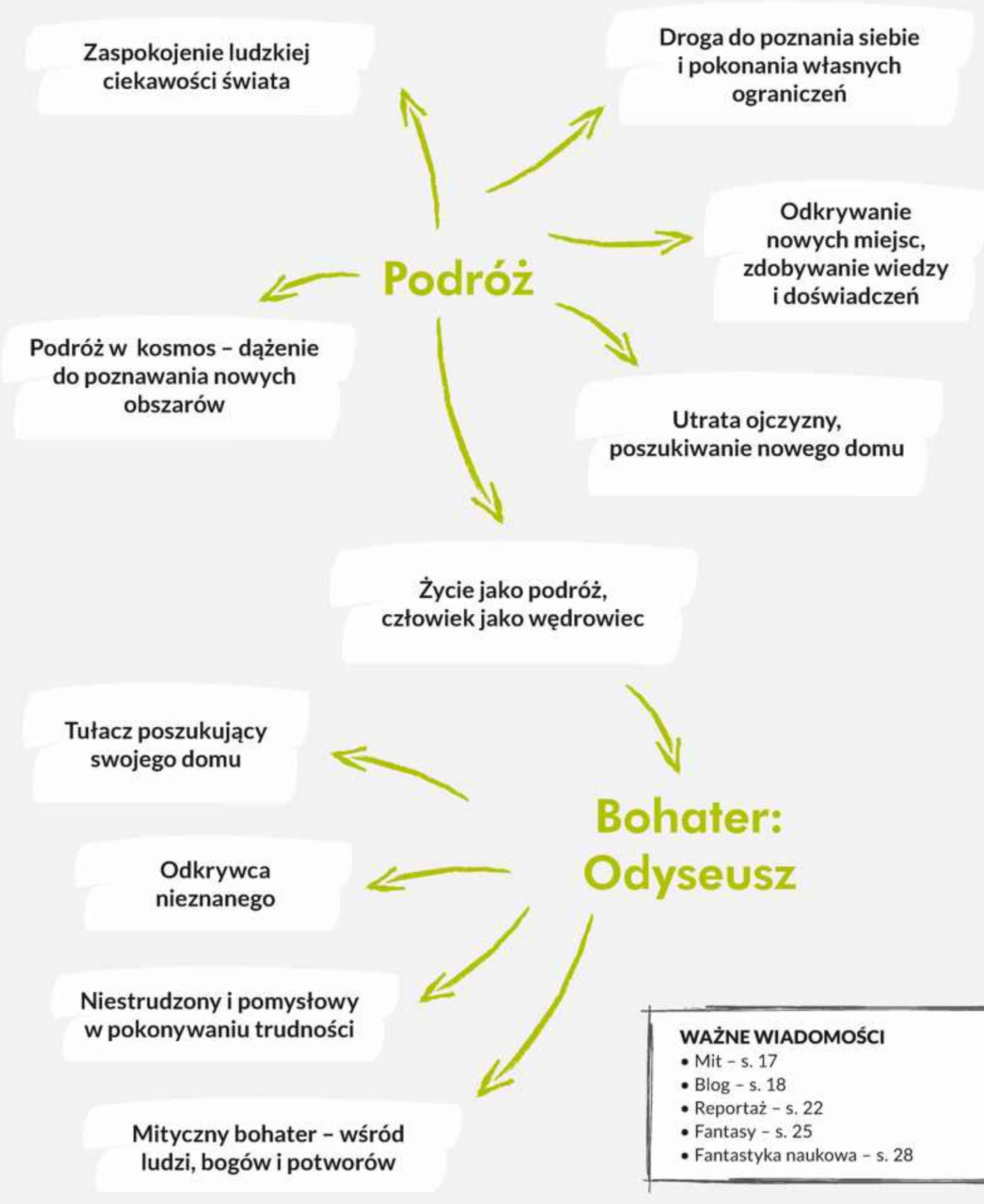
6. Utwórz związki wyrazowe z podanych słów i przymiotnika *kosmiczny* w odpowiedniej formie. Zwróć uwagę na właściwą kolejność wyrazów. Wyjaśnij znaczenie powstałych wyrażeń. W razie potrzeby skorzystaj ze słownika języka polskiego.

podróż, kwota, badania, problem, katastrofa, prędkość, lot, statek, stacja, medycyna

Twoim zdaniem

7. Który ze znanych Ci filmów science fiction najlepiej opowiada o naturze człowieka? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Podsumowanie wiadomości

WAŻNE WIADOMOŚCI

- Mit – s. 17
- Blog – s. 18
- Reportaż – s. 22
- Fantasy – s. 25
- Fantastyka naukowa – s. 28

Sprawdź swoją wiedzę

ĆWICZENIA PODSUMOWUJĄCE

1. **Czym jest mit? Podaj kilka przykładów opowieści mitologicznych.**

2. **Opowiedz o jednej z przygód Odyseusza opisanych w *Mitologii* Jana Parandowskiego.**

3. **Streść jeden ze znanych Ci mitów greckich, inny niż opowieść o wędrówce Odyseusza.**

4. **Czym jest blog? Przedstaw cechy tego gatunku na przykładzie konkretnego bloga, np. fragmentów zamieszczonych na s. 18–20.**

5. **Czym charakteryzuje się język, którym pisane są blogi? Podaj trzy cechy na podstawie fragmentu wybranego bloga, np. wpisu znajdującego się na s. 18–20.**

6. **Na podstawie zamieszczonego fragmentu podaj trzy cechy charakterystyczne reportażu.**

   […] *Basia, jej mąż i dzieci już od kilku lat żyją w Warszawie. Cały czas w zawieszeniu, bo wciąż nie wiadomo, czy Polska przyzna im status uchodźcy. Zajmują niewielką kawalerkę na rubieżach miasta. Dzieci chodzą do polskiej szkoły. – Nauczycielki są pomocne i miłe. Dzieci mówią po polsku płynnie, bez akcentu. Mają przyjaciół – opowiada. – One nie pamiętają innego życia. Polska to ich ojczyzna.* […]

   Agata Diduszko-Zyglewska, *Opowieści imigrantów*

7. **Wymień trzy rodzaje reportażu wyróżniane ze względu na tematykę.**

8. **Zaprezentuj na wybranym przykładzie cechy literatury fantasy.**

9. **Podaj tytuł oraz autora utworu science fiction, np. powieści lub filmu. Jakie cechy tego dzieła sprawiają, że zaliczamy je do fantastyki naukowej?**

10. **Określ, skąd pochodzi motyw życia ludzkiego jako wędrówki. Dlaczego – według Ciebie – stał się on jednym z najważniejszych motywów w kulturze?**

11. **Wyjaśnij, jak rozumiesz metaforę życia jako podróży.**

Rozdział II

Przygody z czasem

TEMATY LEKCJI

1 **Czas przemian** s. 34–39
Problemy dorastania

2 **Córki Nocy i nić życia** s. 40–42
Ludzki los w mitologii greckiej

3 **Filmy, słowa, fotografie** s. 43–45
O przenikaniu się przeszłości i teraźniejszości

4 **Bliskość wrogów** s. 46–49
Utrata jako doświadczenie łączące ludzi

5 **Pętle i zaburzenia** s. 50–52
Gry z czasem w fantastyce naukowej

Podsumowanie wiadomości s. 53

Sprawdź swoją wiedzę s. 54

LEKTURY OBOWIĄZKOWE

- Jan Parandowski, *Mitologia*
- Homer, *Iliada*

TO SIĘ CZYTA!

- Andrzej Klawitter, *Jedynaczka*
- Jostein Gaarder, *Dziewczyna z pomarańczami*
- Stanisław Lem, *Dzienniki gwiazdowe*

LEKCJA 1

Czas przemian

Problemy dorastania

NA POCZĄTEK

Jakie problemy pojawiają się w wieku dorastania? Które z nich – Twoim zdaniem – są największe?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Narracją nazywamy sposób przedstawienia wydarzeń w utworach epickich, np. w powieściach, opowiadaniach. Narracja zazwyczaj informuje o tym, co już minęło, i ukazuje zdarzenia w określonym porządku czasowym.
Osoba opowiadająca o wydarzeniach w utworze to **narrator**. Kiedy wypowiada się on w osobie pierwszej, mówimy o **narracji pierwszoosobowej**. Przykład: *Wzięłam pieniądze, włożyłam oddzielnie do koperty, a tę do kasetki w kuchni.*
Najczęściej jednak w literaturze spotykamy się z **narracją trzecioosobową**, czyli prowadzoną w trzeciej osobie. Narrator prezentuje wydarzenia i bohaterów, jakby znajdował się na zewnątrz opisywanego świata. Przykład: *Przepłynęli całe Morze Egejskie, gdy nagle zerwał się wicher i zaniósł statki Odyseusza ku nieznanym wybrzeżom.*

TO SIĘ CZYTA!

Andrzej Klawitter

Jedynaczka (fragmenty)

Dom, dom, dom... a tu jeszcze nauka. [...]

Tego dnia w szkole spotyka mnie nieprzyjemne zdarzenie z nauczycielką historii, Anną Biernacką, miłą, sympatyczną brunetką pod czterdziestkę, która pracuje w naszej szkole od września. Nazywamy ją Heleną Trojańską[1]. Złapała mnie na drzemce (siedzę pośrodku rzędu pod oknami). To jednak, jak można przypuszczać, nie nuda tego przedmiotu przymknęła mi powieki. Przyczyną drzemki było wyłącznie przemęczenie.

Wczorajszego wieczoru robiłam pranie, które przez tatę i awarię pralki przeciągnęło się do później nocy. Tata wrócił przed pierwszą nieco pijany (nawiasem mówiąc, poprzedniej nocy wrócił jeszcze później – o trzeciej). Choć trzymał się prosto, poznałam, w jakim jest stanie,

[1] **Helena Trojańska** – według mitologii greckiej najpiękniejsza kobieta na świecie. Została porwana przez Parysa, syna króla Troi. Doprowadziło to do wybuchu wojny trojańskiej.

po jego błyszczących oczach i przejęzyczeniach. Tłumaczył mi, że wygrał sporo w pokera i że spokojnie zapłaci pierwszą ratę manka[2], które nad nim wisi, nic nie ujmując z pensji. Tak się na ten temat rozgadał, że nie mogłam go powstrzymać. Co więcej, kazał mi przerwać pracę i wysłuchać go. Wtedy wyciągnął z kieszeni plik banknotów i rozmarzył się, bredząc, że wszystko, całe manko wygra w pokera i że nie mam się czym przejmować. Dał mi te czterysta złotych i powiedział, abym je przechowała. Wzięłam pieniądze, włożyłam oddzielnie do koperty, a tę do kasetki w kuchni. Jeszcze dobre pół godziny tata rozwodził się[3] na ten temat, nim poszedł spać. Chyba pierwszy raz się zdarzyło, że nie ukrywał swojego stanu, a wręcz go manifestował. Zazwyczaj wsuwał się do domu cicho jak kot i szybko kładł się spać [...].

Teraz stoję przed nauczycielką i bezczelnie patrzę jej w oczy, wszyscy gapią się na nas, a ona się nade mną wytrząsa: co sobie myślę?, jak śmiem spać na lekcji?, a to nie pierwszy raz mi się zdarza, powie dyrektorowi, wezwie moich rodziców na rozmowę. Na koniec dodaje, że mój stosunek do tak ważnego przedmiotu jak historia to zwyczajne kpiny. Nie wiem, jak się odciąć, a właściwie wiem i poradziłabym sobie z nią, ale brakuje mi na to odwagi, nie chcę wszczynać awantury, która pewnie szybko by się rozniosła poza szkolne mury. Niepotrzebna mi taka reklama, nie jestem Kasandrą, dla której coś podobnego byłoby jak woda na młyn. Od czego jest jednak właśnie ona, Kasandra, siedząca ze mną w jednej ławce?

– Basia robi sobie kpiny z tak ważnego przedmiotu, pani profesorko? – odzywa się z tupetem[4] moja przyjaciółka, nawet nie wstając.

– Słucham?! – Nauczycielka jest zaskoczona, że niepytana uczennica się odzywa i to nie we własnej sprawie.

– A co sobie robili ci bardzo znamienici[5] historycy – ciągnie bez żenady Kasandra – autorzy podręczników sprzed lat, w których ważniejsze daty i treści nie zgadzały się z faktami, a których trzeba było wkuwać na blachę?

Nauczycielka nie wie, co powiedzieć, tylko otwiera szeroko oczy i jakby w panicznym lęku rzuca spojrzenie na klasę. Czuję na plecach, że wszyscy siedzący za nami wstrzymują oddech, ci z przodu zaś odwracają się od nas.

– Kiedy mój tata chodził do podstawówki, właśnie przez historię powtarzał siódmą klasę, bo mu się daty nie zgadzały – dokłada Kasandra z pasją. – Co innego wiedział od swojego ojca, któremu podczas wojny jakimś cudem udało się przeżyć katorgę[6] łagru[7] na Wschodzie, a co innego wbijano mu do głowy. Mój tata wierzył swojemu ojcu,

WARTO WIEDZIEĆ

W Związku Radzieckim w latach 1918–1956 istniał system obozów pracy przymusowej, czyli łagrów. Zsyłano do nich m.in. wrogów politycznych i osoby przeciwstawiające się zmianom wprowadzanym przez komunistów. W obozach nie liczono się ze zdrowiem i z życiem więźniów. Musieli oni wykonywać pracę ponad ich siły, często w bardzo trudnych warunkach, np. przy mrozie sięgającym kilkudziesięciu stopni. W łagrach zginęło kilkadziesiąt milionów ludzi. Prawdę o tym systemie poznano na świecie dopiero w latach 70. XX w. Ujawnił ją Aleksander Sołżenicyn w trzytomowym dziele *Archipelag Gułag 1918-1956*.

[2] **Manko** – tu: dług.

[3] **Rozwodzić się** – tu: długo o czymś mówić.

[4] **Tupet** – zbytnia pewność siebie, bezczelność, zuchwałość.

[5] **Znamienity** – ceniony ze względu na swoje zalety i zasługi.

[6] **Katorga** – tu: cierpienie, męka, sytuacja trudna do zniesienia.

[7] **Łagier** – obóz pracy przymusowej w Związku Radzieckim.

bo wiedział, że ojciec kpin sobie z niego nie robi, w przeciwieństwie do tych arcymądrych historyków, piszących czerwonym atramentem na klęczkach. Pisanie historii od nowa, pani profesorko, ma niepewne nogi, choć czasem dość długie.

Kasandra potrafi być porywcza, wybuchowa, a gdy jej coś nie pasuje, bez ogródek wygarnia to, co myśli, nie panuje nad sobą, sypie prosto w oczy jak piaskiem, by powalić adwersarza[8], kimkolwiek on jest. Nauczycielka mocno się peszy. Patrzy na Kasandrę. Wreszcie się uśmiecha, ale wypada to blado.

– Siadaj, Basiu – mówi sucho, cicho, grzecznie i wraca do stołu. Zagląda do swoich notatek, a potem zerka na zegarek. Pewnie z utęsknieniem oczekuje dzwonka.

– Za drzemkę przepraszam, miałam wczoraj ciężki wieczór – plotę, by cokolwiek powiedzieć, i dopiero siadam. [...].

– Prało się, prasowało i sprzątało – słyszę złośliwy szept za moimi plecami. To rudowłosa Ela Przybylak, która przewodzi paru nieprzyjaznym koleżankom.

– Matrona[9] jak się patrzy – odszeptuje jej Alina Jamróz.

Kasandra odwraca się do nich.

– Jak chcecie, wy inteligencje za gęsi i kury, to możemy was przeprać – syczy im w twarz ze słodkim uśmiechem. – Ale cienko będziecie wyglądać. Nie będzie potrzeby przepuszczania was przez wyżymaczkę.

Ela i Alina zaciskają zęby. Brakuje im pomysłu, żeby się odciąć Kasandrze. Czuję się nieswojo.

– Nie przejmuj się tymi śmietniczkami – uspokaja mnie przyjaciółka. – Na coś takiego szkoda czasu.

– Masz rację – przyznaję. [...]

Dźwięczy dzwonek w holu, koniec lekcji. Nauczycielka bierze torebkę, dziennik i wychodzi. [...]

Wychodzę z Kasandrą na boisko. W holu obok pracowni biologicznej stoi Ela ze swoimi kamratkami [...]. Kasandra ma ochotę do nich podejść i pogadać z nimi po męsku.

– Wyluzuj się – powstrzymuję ją. – Dasz im jedynie satysfakcję. Będzie im się wydawać, że mi dopiekły.

Kasandra patrzy na mnie z podziwem.

– Teraz ty masz rację – mówi. – Mądrze powiedziałaś, praktycznie, życiowo, a nie jak z uładzonego podręcznika. Tak, za wysoka cena jak na nie. Cóż, dałam popalić tej Helenie Trojańskiej, nie wiedziała, gdzie oczy podziać. [...]

– Pewnie, byłaś jak dynamit.

[8] **Adwersarz** – przeciwnik, np. podczas dyskusji.

[9] **Matrona** – dawniej: dostojna, starsza, zamężna kobieta.

– Hm, wiesz, niby mam zaufanie do siebie, ale, istotnie, zdarza mi się nie kontrolować własnych emocji.

– Nigdy potem nie żałujesz? [...]

– A co da ci żal? Jeśli zrobiłaś coś źle, trudno. Zła nie naprawisz tak do końca. Jedyne, co możesz, to nie popełniać go dalej.

– O to mi właśnie chodzi.

– Ale żal nie jest tu potrzebny.

– Sama nie wiem...

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Jakie kłopoty domowe miała Basia?
2. Co było powodem zdenerwowania nauczycielki?
3. Co powstrzymywało Basię od kłótni z panią od historii?
4. W jaki sposób Ela i Alina dokuczyły Basi?

Ukryte w tekście

5. Dlaczego Kasandra ostro zareagowała na słowa nauczycielki skierowane do Basi?
6. Czy Kasandra była dobrą przyjaciółką? Uzasadnij swoją odpowiedź.
7. Jakie problemy wieku dorastania zostały ukazane w tekście? Które z nich są dla bohaterów największe?
8. Czy wszystkie problemy Basi są typowe dla nastolatków? Które z nich spotyka się raczej w dorosłym życiu?

Język i styl

9. Wyjaśnij znaczenie związków frazeologicznych: *wkuwać na blachę*, *wbijać do głowy*, *przeprać kogoś*, *wygarnąć bez ogródek*, *sypać prosto w oczy*. W razie potrzeby skorzystaj ze słownika frazeologicznego.

Poszukaj

10. Jakie wydarzenia z okresu II wojny światowej były zakłamywane w PRL-u? Poszukaj dowolnego przykładu. Dlaczego władze ukazywały te fakty w nieprawdziwy sposób?

Twoim zdaniem

11. Jak oceniasz zachowanie Kasandry wobec nauczycielki i koleżanek z klasy? Uzasadnij swoją opinię.

Twoja wypowiedź

12. Jak w kulturalny sposób Kasandra mogłaby odpowiedzieć na złośliwe uwagi Eli i Aliny? Zapisz w zeszycie swoją propozycję.

INFOGRAFIKA

Różne wymiary czasu

Czas płynie – nawet jeśli mamy wrażenie, że zatrzymał się w miejscu. Godziny i minuty trwają zawsze tyle samo, choć czasami wydaje się, że mijają szybciej niż zwykle lub wyjątkowo się dłużą. Dzieje się tak, gdyż mózg człowieka różnie odbiera upływ czasu: przyjemne doświadczenia wydają się trwać za krótko, a przykre – zbyt długo. Postrzeganie czasu zależy również od kultury, w której żyjemy. W zachodnich cywilizacjach ludzie często działają w pośpiechu, choć coraz bardziej na czasie staje się życie w duchu *slow*, czyli powolne, nieśpieszne.

Coraz szybciej

Im człowiek starszy, tym szybciej w jego odczuciu płynie czas. Naukowcy uważają, że zależy to od liczby informacji, które przetwarzamy w różnych okresach życia. Dzieciom czas płynie wolniej, ponieważ wielu rzeczy doświadczają one po raz pierwszy, przyswajają dużo nowych informacji i bardzo uważnie obserwują otaczający je świat. Z kolei ludzie dorośli zgromadzili już wiele doświadczeń i nie poznają tylu nowych zjawisk. Kolejne dni często wydają im się podobne do siebie, więc czas w ich odczuciu płynie szybko.

Kiedyś było lepiej?

Wiele osób lubi wracać pamięcią do przeszłości, nawet jeśli żyło się wówczas gorzej niż obecnie. Człowiek często wypiera z pamięci przykre doświadczenia, dlatego przeszłość wydaje się czasem lepszym, niż była w rzeczywistości. Dorośli niejednokrotnie z sentymentem wspominają swoją młodość, o czym świadczy m.in. popularność stron internetowych poświęconych życiu w PRL-u.

Deadline, fast food...

Pośpiech i kult prędkości są widoczne w wielu dziedzinach życia. Współczesny człowiek stara się robić wszystko jak najszybciej, aby mieć czas na inne czynności i obowiązki. Przykładowo, zamiast samemu ugotować obiad, je w fast foodach, czyli barach serwujących szybko przygotowywane, na ogół niezdrowe jedzenie. W różnych firmach wiele osób ma nadgodziny, aby wykonać zadanie na czas i nie przekroczyć tzw. deadline'u [czyt.: dedlajnu] – ostatecznego terminu zakończenia projektu. Podobno dziś nawet chodzi się szybciej niż pół wieku temu. Czy taki styl życia jest rzeczywiście dobry? Coraz częściej podkreśla się, że tylko do czasu.

...i *slow life*

Ogromne tempo pracy i pośpiech często są przyczyną osłabienia relacji międzyludzkich oraz chorób i zaburzeń, takich jak ciągłe przemęczenie, depresja czy infomania – uzależnienie od informacji. Czas na zmiany! Lekarstwem na negatywne konsekwencje wyścigu z czasem jest *slow life* [czyt.: sloł lajf] – idea życia w spowolnieniu. Osoby starające się żyć w ten sposób wykonują codzienne czynności bez pośpiechu i w skupieniu, oddają się medytacji, dbają o kontakty z bliskimi, planują dni bez telefonu i komputera, aby odciąć się od natłoku informacji. Niespieszne życie pozwala się poczuć lepiej samemu ze sobą – nic dziwnego, że jest coraz bardziej modne. Może warto iść z duchem czasu i zwolnić?

A jeśli czas nie istnieje?

Taką teorię przedstawił brytyjski fizyk Julian Barbour [czyt.: dżulian barber] w swojej książce *Koniec czasu*. Próbuje w niej udowodnić, że czas jest tylko wytworem naszego mózgu, służącym do porządkowania zdarzeń. Według autora podział na przeszłość, teraźniejszość i przyszłość powstaje w umyśle człowieka i nie istnieje w rzeczywistości.

PRACA Z INFOGRAFIKĄ

1. **Poszukaj w tekstach związków frazeologicznych ze słowem *czas*. Wyjaśnij ich znaczenie. W razie trudności skorzystaj ze słownika frazeologicznego.**
2. **W jakich sytuacjach czas się dłuży, a w jakich mija bardzo szybko?**
3. **Co jest Ci bliższe: *slow life* czy życie w pośpiechu? Uzasadnij swój wybór.**

LEKCJA 2

Córki Nocy i nić życia

Ludzki los w mitologii greckiej

NA POCZĄTEK

Czy zdarzyło Ci się znaleźć w trudnej sytuacji, w której niewiele od Ciebie zależało? Krótko o niej opowiedz. W jakim stopniu można było ją zmienić?

O UTWORZE

W mitach greckich występowały istoty, którym musieli być posłuszni nie tylko ludzie, lecz także bogowie. Były to Mojry – boginie przeznaczenia, decydujące o ludzkim losie. Starożytni Grecy wyobrażali je sobie jako trzy kobiety:

- Kloto, czyli „prządka", przędła nić życia. Zazwyczaj przedstawiano ją z wrzecionem w ręce.
- Lachesis, inaczej „obdarzająca", umacniała i rozwijała nić. Często była ukazywana z tabliczką lub rylcem, czyli starożytnym przyrządem do pisania.
- Atropos, zwana „nieodwracalną", przecinała nić i w ten sposób kończyła życie danej osoby. Wyobrażano ją sobie jako postać ze zwojem, z klepsydrą lub wagą.

W mitologii rzymskiej także występowały trzy boginie przeznaczenia, utożsamiane z Mojrami. Były to Parki: Nona, Decima i Morta.

Więcej o starożytności i mitach greckich → s. 170–173

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

STAROŻYTNOŚĆ

Jan Parandowski

Bóstwa doli i spraw ludzkich (fragmenty)

Przeznaczenie w wierzeniach Greków

Mojry (Parki)

Grecy wierzyli, że ponad światem bogów istnieje Przeznaczenie, któremu cały Olimp musi ulegać. Nawet bogowie nie potrafią człowieka wybawić od śmierci wbrew woli przeznaczenia. Lecz mitologia grecka jest jednym splotem cudów, nie dziw więc, że i w tej mierze bywają wyjątki i że bogowie zwycięsko opierają się przeznaczeniu, któremu powinni być bezwzględnie posłuszni. Te wierzenia, z początku dość niejasne, ukształtowały się w podaniu o trzech Mojrach.

Kim były Mojry?

Mojry są córkami Nocy i nazywają się: Kloto, Lachesis, Atropos. One to przędą[1] nić żywota

[1] **Prząść** – przerabiać włókno na nici.

WARTO WIEDZIEĆ

Oprócz Mojr w mitologii greckiej występowało wiele innych bóstw, od których zależał los człowieka i przebieg jego życia, np. Nemezis, Tyche, Hypnos i Tanatos. Ta pierwsza strzegła równowagi świata i czuwała, aby człowiek nie przekroczył przypisanej mu miary szczęścia. Uosabiała gniew bogów – karę spadającą na ludzi, którzy unosili się pychą i zbytnio wierzyli w swoje siły i powodzenie. Tyche była boginią przypadku i zmiennego losu. Zazwyczaj przedstawiano ją z rogiem obfitości i ze sterem w dłoni oraz z zawiązanymi oczami. Hypnos i Tanatos byli braćmi. Pierwszy władał snem, zsyłał go na ludzi i bogów, drugi uosabiał śmierć.

Bogini Nemezis, rzymska rzeźba z II w. p.n.e

Kim były Mojry?

ludzkiego, którą w końcu najstarsza z nich, nieubłagana Atropos, przecina w godzinę śmierci. Platon[2] wyobrażał je sobie jako potęgi wyższego porządku świata: siedzą w niebie, na tronie, w białych szatach, z wieńcami na głowach, zajęte pracą przędzenia przy dźwiękach harmonii sfer.

Od nich zależało życie ludzkie: wzywano je przy urodzeniu dziecka, państwo młodzi składali im ofiarę w dzień ślubu, jeźdźcy czynili im obiaty[3] przed wyścigami. Widziano w nich strażniczki ładu panującego we wszechświecie i w stosunkach ziemskich. Miały swoje ołtarze i świątynie, w ofierze dawano im owoce, wodę zmieszaną z miodem i kwiaty – jak bóstwom ziemi. Rzadko natomiast spotykamy ich posągi. Wyobrażano je w sztuce jako niewiasty[4] poważne, z kądzielą[5] w ręce, z wagą albo zwojem papirusu, na którym piszą nieomylne słowa przeznaczenia.

Mojry w greckich wierzeniach ludowych

Surowe te prząśniczki[6] przetrwały starożytność i w niezmienionej postaci, pod tym samym imieniem, żyją do dziś w wyobraźni ludu greckiego. Owszem, czego nam nie dopowiedzieli o nich pisarze starożytni, to odnajdziemy w żywej tradycji chłopów współczesnej Hellady[7]. Grecy dzisiejsi opowiadają, że Mojry, stare, pomarszczone kobiety, zawsze czarno ubrane, przebywają wśród wierchów[8] Olimpu albo też kryją się w tajemniczych jaskiniach. W trzecią noc po urodzeniu się dziecka przychodzą do domu, stają nad kołyską i wypowiadają los, jaki będzie rządził życiem nowego człowieka. Czasem, na znak swej bytności, zostawiają na jego czole znamię. Chcąc je dobrze usposobić[9], trzeba im złożyć ofiarę: kładzie się przy noworodku wino, trzy kromki chleba, ciastka i pieniądze. Jeśli Mojry to wezmą, znak, że dziecko będzie szczęśliwe. Raz matka obudziła się w chwili, gdy do pokoju weszły Mojry, i posłyszała, jak jej córeczce hojnie wróżyły.

[2] **Platon** – starożytny filozof grecki, jeden z najważniejszych myślicieli kultury zachodniej.

[3] **Obiata** – dawniej: ofiara ze zwierząt lub płodów rolnych składana bogom albo ku czci zmarłych.

[4] **Niewiasta** – dawniej: kobieta.

[5] **Kądziel** – tu: pęk włókien przygotowany do przędzenia.

[6] **Prząśniczki** – tu: kobiety, które przędą.

[7] **Hellada** – tu: Grecja.

[8] **Wierchy** – szczyty górskie.

[9] **Usposobić** – wprowadzić kogoś w określony nastrój.

Mojry w greckich wierzeniach ludowych

Pierwsza dała jej piękność anielską, druga powiedziała, że gdy się dziewczę zaśmieje, dwie róże pachnące spadać będą z jej policzków, a trzecia, że gdy zapłacze, z oczu jej sypać się będą perły. Ale nie trzeba Mojr ani podpatrywać, ani podsłuchiwać, gdyż osoby boskie lubią wchodzić i wychodzić potajemnie. Najlepiej dziecko położyć w pustym pokoju i tylko drzwi zostawić otwarte: czasem bowiem Mojry zmieniają swą postać i zjawiają się jako czarny kot.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Kim, według starożytnych Greków, były Mojry?
2. Która z Mojr decydowała o długości ludzkiego życia?
3. Co robili dawni Grecy, aby zyskać łaskę bogiń?
4. Jakie dary zostawiano Mojrom, żeby zdobyć ich przychylność dla nowo narodzonego dziecka?

Ukryte w tekście

5. Jakie ważne wydarzenia i cechy ludzkiego życia uosabiały Mojry?
6. Autor opisuje Mojry jako *strażniczki ładu panującego we wszechświecie i stosunkach ziemskich*. Wyjaśnij na podstawie tekstu, jak rozumiesz to określenie.
7. Dlaczego wiara w Mojry przetrwała do późniejszych czasów i stała się częścią greckiej tradycji ludowej?

Poszukaj

8. Wyjaśnij, co oznaczają słowa: *fatum*, *fortuna*, *opatrzność*, *przeznaczenie*, *traf*. Ułóż z każdym z nich po jednym zdaniu. Zapisz te zdania w zeszycie.

* 9. Porównaj różne sposoby przedstawiania Mojr. Skorzystaj z opisów zawartych w tekście oraz z przykładów odnalezionych w innych źródłach. Zwróć uwagę na wygląd, wiek i ubiór postaci oraz wyróżniające je cechy. Zadanie wykonaj w zeszycie.

Twoim zdaniem

10. Jak sądzisz, co ma największy wpływ na życie ludzi: przeznaczenie, przypadek czy decyzje, które podejmują? W wypowiedzi odwołaj się do własnych doświadczeń oraz do przykładów z książek lub filmów.

LEKCJA 3

Filmy, słowa, fotografie

O przenikaniu się przeszłości i teraźniejszości

NA POCZĄTEK

Dlaczego ludzie utrwalają na filmach i zdjęciach siebie oraz wydarzenia, w których uczestniczą?

Jostein Gaarder [czyt.: gorder]

Dziewczyna z pomarańczami (fragmenty)

TO SIĘ CZYTA!

Mój ojciec zmarł jedenaście lat temu. Miałem wtedy zaledwie cztery lata. [...] Nie jestem pewien, na ile dobrze pamiętam ojca. Najprawdopodobniej jedynie mi się wydaje, że go pamiętam, ponieważ wiele razy oglądałem wszystkie jego zdjęcia.

Te zdania to początkowe linijki tej opowieści, i to ja je piszę, ale z czasem dopuszczę do głosu ojca. On ma przecież najwięcej do powiedzenia. [...]

Na jednym ze zdjęć ojciec i ja usadowiliśmy się na żółtej skórzanej kanapie w salonie. Wygląda to tak, jakby opowiadał mi coś przyjemnego. Ta kanapa ciągle jest u nas w domu, ale ojciec już na niej nie siedzi.

Na innym zdjęciu rozsiedliśmy się w zielonym fotelu bujanym na oszklonej werandzie. Ta fotografia wisi tutaj od śmierci ojca. Siedzę teraz w tym samym zielonym fotelu. Staram się nie huśtać, ponieważ piszę w wielkim zeszycie. Potem przepiszę wszystko do starego peceta ojca. [...]

Wszystkie te stare zdjęcia zawsze budziły we mnie dziwne uczucia. Należą do zupełnie innego czasu niż ten, który jest teraz.

U siebie w pokoju trzymam album, cały wypełniony fotografiami ojca. Właściwie to prawie straszne, że tyle jest zdjęć człowieka, który już nie żyje. Mamy też ojca na kasetach wideo. Moim zdaniem to trochę przerażające, że można usłyszeć jego tubalny głos.

Jostein Gaarder (ur. 1952)

To norweski pisarz, autor popularnych powieści i książek filozoficznych. Jego najsłynniejszym utworem jest *Świat Zofii* – powieść w ciekawy sposób zapoznająca czytelnika z zagadnieniami filozoficznymi. Przetłumaczono ją na 54 języki i sprzedano w ponad 30 milionach egzemplarzy.

Być może powinien obowiązywać zakaz oglądania filmów wideo z osobami, które już nie istnieją, albo, jak mówi babcia, matka ojca, których już nie ma wśród nas. Szpiegowanie zmarłych nie wydaje się w porządku.

Na niektórych filmach słychać też mój głos. Jest cienki i piszczący. Przywodzi na myśl ptasie pisklę.

Tak to właśnie wtedy było: mój ojciec mówił basem, a ja dyszkantem[1].

Na jednym z filmów wideo siedzę u ojca na barana i próbuję ściągnąć gwiazdę z choinki. Mam zaledwie roczek, ale prawie udaje mi się ją zerwać.

Kiedy mama ogląda filmy, na których ojciec jest razem ze mną, czasami pęka ze śmiechu, aż się musi oprzeć, chociaż to ona w owym czasie trzymała kamerę wideo i filmowała. Uważam, że nie powinna się śmiać, kiedy ogląda na filmie mojego ojca. Wydaje mi się, że jemu by się to nie podobało. Być może uznałby to za złamanie zasad.

Na innym filmie ojciec i ja siedzimy w wielkanocnym słońcu przed domkiem w górach, w Fjellstølen, a każdy z nas trzyma połówkę pomarańczy. Ja usiłuję wyssać sok ze swojej połówki bez obierania jej ze skórki. [...]

Właśnie zaraz po tamtej Wielkanocy ojciec zachorował. Chorował ponad pół roku i bał się, że umrze. Moim zdaniem miał świadomość nadchodzącej śmierci.

Mama wiele razy opowiadała mi, że ojcu było szczególnie przykro, bo wiedział, że umrze, zanim zdąży porządnie mnie poznać. [...]

Kiedy ojciec zachorował, wyznał mamie, że pisze coś do mnie. Chodziło o list, który powinienem przeczytać, jak będę duży. [...]

Ogarnęło mnie bardzo dziwne uczucie, kiedy stanąłem z długim wydrukiem w rękach, miałem mniej więcej takie wrażenie, jakbym odkrył zupełnie nowy album pełen nieznanych zdjęć, na których jestem razem z ojcem. [...] Usiadłem na łóżku i zacząłem czytać.

Siedzisz wygodnie, Georg? Ważne, byś miał przynajmniej o co się oprzeć, bo zamierzam Ci teraz opowiedzieć niezwykle emocjonującą historię. [...]

Wielokrotnie próbowałem posunąć się myślą o kilka lat w przyszłość, ale nigdy nawet się nie zbliżyłem do stworzenia sobie sensownego obrazu Ciebie w świecie, w którym teraz żyjesz. Wiem tylko, kim byłeś. Nie wiem nawet, ile masz lat

WARTO WIEDZIEĆ

Pierwsza trwała fotografia w historii powstała w 1826 lub 1827 r. Wykonał ją Joseph Nicéphore Niépce [czyt.: żozef nisifor njeps] – francuski fizyk i wynalazca. Utrwalił on na metalowej płytce widok z okna swojej pracowni. Według historyków fotografii samo naświetlanie zdjęcia mogło trwać od ośmiu godzin do trzech dni.

[1] **Dyszkant** – wysoki chłopięcy głos.

w chwili, gdy to czytasz. Może dwanaście albo czternaście, a ja, Twój ojciec, dawno już wypadłem z czasu.

Prawdą jest, że już teraz czuję się jak upiór i dech mi zapiera za każdym razem, gdy o tym pomyślę. Zacząłem rozumieć, dlaczego upiory tak często sapią i dyszą jak miech kowalski. To po prostu dlatego, że tak strasznie ciężko im oddychać w czasie innym niż ich własny.

Mamy w życiu nie tylko swoje miejsce. Mamy również wyznaczony czas.

Przełożyła Iwona Zimnicka

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Fabuła w utworach literackich składa się z wątków. **Wątek** to ciąg powiązanych zdarzeń, dotyczących jednej lub kilku postaci. W utworach wyróżnia się zwykle:

- **wątek główny**, związany najczęściej z głównym bohaterem lub grupą postaci pierwszoplanowych,
- **wątki poboczne**, dotyczące mniej istotnych postaci.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Kto opowiada o wydarzeniach opisanych we fragmencie książki?
2. Odpowiedz, kto jest bohaterem opowieści.
3. Ile czasu upłynęło od napisania niezwykłego listu do momentu, kiedy trafił on do rąk adresata?
4. Do jakich wydarzeń bohater wraca dzięki filmom i zdjęciom ukazującym ojca?

Ukryte w tekście

5. Co jest głównym wątkiem w zamieszczonym fragmencie powieści? Jakich postaci dotyczy ten wątek?
6. Wyjaśnij, jakie znaczenie mają dla Georga filmy i zdjęcia ukazujące ojca. Jakie odczucia w nim wywołują?
7. Dlaczego ojciec napisał list do syna? Jakie emocje ogarnęły chłopca, kiedy otrzymał list?
8. Jak rozumiesz stwierdzenie ojca Georga: *dawno już wypadłem z czasu*?

Poszukaj

9. Odszukaj pięć związków frazeologicznych dotyczących upływu czasu lub przemijania. Ułóż z każdym z nich po jednym zdaniu. Zapisz te zdania w zeszycie.

Twoim zdaniem

10. Jak myślisz, dlaczego stare zdjęcia i nagrania są dla Georga *prawie straszne, trochę przerażające*?

LEKCJA 4

Bliskość wrogów

Utrata jako doświadczenie łączące ludzi

NA POCZĄTEK

Dlaczego ludzie cierpią po utracie najbliższych?

O UTWORZE

Iliada powstała najprawdopodobniej w VIII w. p.n.e. Początkowo utwór był przekazywany ustnie, a spisany został w VI w. p.n.e.
Dzieło składa się z 24 pieśni i opowiada o 49 dniach ostatniego roku wojny trojańskiej. Główny bohater utworu to Achilles, grecki wojownik i heros. W trakcie walk ginie jego przyjaciel, Patrokles. Achilles postanawia go pomścić, dlatego zabija Hektora, syna władcy Troi. W ostatniej pieśni zrozpaczony król Priam przybywa do obozu wroga, aby prosić go o wydanie zwłok swojego potomka.
Więcej o starożytności i literaturze starożytnej → s. 170–173

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

STAROŻYTNOŚĆ

Homer

Iliada (fragmenty)

Pieśń XXIV

Cierpienie Priama

„Wspomnij na ojca swojego, do bogów podobny Achillu!
W moich on latach jest teraz i stoi na progu starości.
Może go jacyś sąsiedzi zamieszkujący wokoło
dręczą, a nikt go od zguby i od napaści nie broni.
Ale i on, gdy o tobie, że jeszcze żyjesz, usłyszy,
radość ma w sercu i potem każdego dnia się spodziewa
syna miłego zobaczyć wracającego spod Troi.
Mnie już pocieszyć nie zdoła nic, bo z mych synów walecznych
w Troi rozległej zrodzonych żaden mi już nie pozostał. [...]
Jeden, co z wszystkich mi został, osłaniał miasto i Trojan.
Ty go niedawno zabiłeś – Hektora, gdy swojej ojczyzny

Homer

Grecki poeta, którego uważa się za autora *Iliady* i *Odysei*. Żył najprawdopodobniej w VIII w. p.n.e. Ze względu na znaczne różnice między *Iliadą* i *Odyseją* część badaczy uważa, że dzieła te zostały stworzone przez dwie różne osoby, a imię *Homer* może się odnosić do każdej z nich.

Dlaczego Priam przybył do Achillesa?

bronił. Dla niego przybyłem dziś pod okręty Achajów[1],
aby wyzwolić go, okup przynosząc ci niezmierzony.
Bogów uszanuj, Achillu, i miejże litość nade mną,
wspomnij o ojcu swym własnym. Jam jest godniejszy litości –
nikt ze śmiertelnych nie doznał tego, co ja dziś doznaję,
kiedy do ust swych podnoszę rękę zabójcy mych dzieci".
Rzekł tak i ojca wspomnieniem w Achaju żałość obudził.

Płacz wojowników

Wziął rękę starca swą dłonią, odsunął lekko od siebie.
Obu wspomnienia objęły: ten – przypominał Hektora,
wrogów pogromcę, i płakał u nóg boskiego Achilla;
tamten – o ojcu rozmyślał i utraconym Patroklu[2],
łzy wylewając. Ich głośne szlochania dom napełniły.

Współczucie Achillesa dla Priama

W końcu, gdy smutek bolesny wypłakał boski Achilles,
kiedy już w sercu zmęczonym uciszył lament i skargi,
powstał i starca Pryjama dźwignął za ręce z podłogi –
głowa go siwa i broda zbielała do głębi wzruszyły.
A więc się zwrócił do niego i rzekł te słowa skrzydlate[3]:
„Starcze nieszczęsny, twe serce straszliwe ciosy przeżyło!
Jakże ty miałeś odwagę przyjść pod okręty Achajów,
aby tu stać oko w oko z tym, co tak licznych i dzielnych
synów ci zabił? Zaprawdę, żelazne jest w tobie serce!
Wstańże i siądź tu koło mnie. Pozwólmy naszej boleści,
łzom i westchnieniom żałosnym w zmęczonych duszach przycichnąć.

Szczęście i ból w życiu człowieka

Płacz, co nam serce rozdziera, nie przyda się nam już na nic.
Biednym śmiertelnym bogowie potężni wieść życie kazali
w ciągłej udręce, bo tylko oni nie znają boleści.
Stoją, jak mówią, u Dzeusa[4] dwie wielkie beczki z darami:
jedna nieszczęścia zawiera, a druga losy szczęśliwe;
jeśli dla kogoś je zmiesza Dzeus władający gromami,
dolę ma ten różnoraką – dziś złą, a jutro radosną,
ale jeżeli Dzeus komuś nieszczęścia tylko przeznaczył,
tego przytłacza zło wszelkie i ściga po całej ziemi,
błąka się w nędzy wzgardzony przez bogów i przez śmiertelnych.
Ojca tak mego bogowie, gdy przyszedł na świat, obdarzyli
szczodrze darami. Ze wszystkich śmiertelnych najbardziej on słynął
z bogactw i szczęścia, poza tym nad Myrmidonów[5] narodem

[1] **Achajowie** – starożytne plemię greckie. Tu: Grecy walczący pod Troją.

[2] **Patrokl** – właściwie: Patrokles.

[3] **Słowa skrzydlate** – tu: słowa, które szybko rozprzestrzeniają się, „przelatują" między ludźmi, są podawane z ust do ust.

[4] **Dzeus** – inaczej: Zeus.

[5] **Myrmidoni** – jedno z plemion greckich.

Szczęście i ból w życiu człowieka

panował i, choć śmiertelny, boginię morską poślubił.
Ale i jemu bóg przecie zła nie oszczędził – on nie ma
synów w olbrzymim pałacu, którym by władzę zostawił.
Syna jednego ma tylko, co zginie przedwcześnie i teraz
jego starości nie wspiera, bo od swej ojczyzny daleko
w Troi przebywa, na twoje nieszczęście i twoich potomków.
Także o tobie słyszałem, żeś, starcze, był kiedyś szczęśliwy
między wszystkimi ludami [...]; [...]
z bogactw niezmiernych i z licznych synów słynąłeś dokoła.
Kiedy więc teraz Niebianie[6] zesłali nieszczęścia na ciebie,
kiedy w krąg miasta twojego wciąż walki trwają zacięte,
znieś to cierpliwie i serca nie rań ciągłymi skargami,
zdziałać ty bowiem dla syna już nic zgryzotą nie zdołasz –
łzami martwego nie wskrzesisz, zło jakieś inne sprowadzisz".

Spełnienie prośby Priama

Pryjam do bogów podobny Pelidzie[7] tak odpowiedział:
„Miejsca nie zajmę, przez Dzeusa wyhodowany, gdy Hektor
jeszcze pod twoim namiotem niepogrzebany wciąż
leży.
Daj mi go prędzej i pozwól, bym go zobaczył. [...]"
Brankom[8] Achilles rozkazał, aby obmyły Hektora
i namaściły tajemnie, nim Pryjam zwłoki zobaczy.
[...]
Kiedy już ciało obmyte i wonnościami natarte
w chiton[9] odziały służebne i tkaninami okryły,
Achill sam dźwignął je z ziemi, na mary[10] kładąc
Hektora.

Przełożyła Kazimiera Jeżewska

[6] **Niebianie** – tu: greccy bogowie.
[7] **Pelida** – inne imię Achillesa.
[8] **Branka** – tu: kobieta wzięta do niewoli.
[9] **Chiton** – lniana lub wełniana szata bez rękawów, noszona w starożytnej Grecji.
[10] **Mary** – tu: nosze dla zmarłych.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Iliada jest uważana za wzór **eposu**, czyli najstarszego gatunku epickiego. Epos ma następujące cechy:

- jest długim utworem, zazwyczaj wierszowanym;
- występuje w nim trzecioosobowy, wszechwiedzący narrator;
- ukazuje legendarne postacie lub bohaterów narodowych uczestniczących w ważnych, przełomowych wydarzeniach;
- przedstawia życie, wierzenia i obyczaje danego narodu lub wspólnoty;
- rozpoczyna się inwokacją, czyli uroczystym zwrotem, np. do bóstwa lub konkretnej osoby;
- jego język jest podniosły, zawiera np. powtarzające się epitety i rozbudowane porównania;
- jego fabuła często toczy się w dwóch światach – np. w *Iliadzie* w świecie ludzi i bogów.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Po co Priam przybył do obozu Greków?
2. Kogo wspomniał Achilles po wysłuchaniu prośby Priama?
3. Od kogo, według Achillesa, zależał ludzki los?
4. Jakie przeczucia dotyczące swojej przyszłości miał Achilles?
5. Co Priam zaoferował herosowi w zamian za ciało syna?

Ukryte w tekście

6. Jakie emocje musiał zwalczyć Priam, aby spotkać się z zabójcą własnego syna?
7. Dlaczego Achilles tak łagodnie potraktował starego króla?
8. Wyjaśnij, dlaczego bohaterowie walczący po przeciwnych stronach zbliżyli się do siebie. Co ich połączyło?
9. Na podstawie zamieszczonego fragmentu wymień cechy *Iliady*, które sprawiają, że jest ona eposem. Wykorzystaj właściwe określenia spośród podanych.
   - prosty, potoczny język
   - krótki tekst pisany prozą
   - pierwszoosobowy narrator uczestniczący w opisanych wydarzeniach
   - dzieje mitycznych bohaterów
   - podniosły, skomplikowany język
   - opowieść o zwykłych, codziennych wydarzeniach
   - trzecioosobowy narrator
   - ukazanie wierzeń danego narodu
   - dłuższy, wierszowany utwór

Język i styl

10. Wyszukaj przymiotnik, którym poeta określa Achillesa. Jakie cechy bohatera chciał w ten sposób podkreślić?

Poszukaj

11. Odszukaj informacje na temat Troi. Odpowiedz na pytania:
    a) Gdzie najprawdopodobniej leżało miasto?
    b) Kto i kiedy odkrył, że Troja istniała naprawdę?
    c) Kiedy prawdopodobnie doszło do wojny trojańskiej?
12. Czym jest porównanie homeryckie? Podaj przykład takiego porównania pochodzący z *Iliady* lub *Odysei* Homera.

Twoim zdaniem

13. Jakie ludzkie uczucia i doświadczenia nie zmieniają się pomimo upływu wieków?

LEKCJA 5

Pętle i zaburzenia

Gry z czasem w fantastyce naukowej

NA POCZĄTEK

Jakie znasz książki, filmy lub gry, których bohaterowie podróżują w czasie? Opowiedz o jednym z tych utworów.

TO SIĘ CZYTA!

Stanisław Lem

Dzienniki gwiazdowe. Podróż siódma (fragmenty)

Gdy w poniedziałek, drugiego kwietnia, przelatywałem w pobliżu Betelgeuzy[1], meteor, nie większy od ziarna fasoli zwanej jaśkiem, przebił pancerz, strzaskał regulator ciągu i część sterów, wskutek czego rakieta straciła zdolność manewrowania. Włożyłem skafander, wyszedłem na jej powierzchnię i próbowałem naprawić urządzenie, ale przekonałem się, że aby przykręcić rezerwowy ster, który wziąłem ze sobą przezornie, potrzebna jest mi pomoc drugiego człowieka. [...]

Wróciłem więc do wnętrza rakiety i spożywając skromny posiłek, rozważałem, w jaki też sposób wydobyć się z głupiego położenia. [...] W środku nocy wydało mi się, że ktoś potrząsa mnie za ramię. Otworzyłem oczy i zobaczyłem pochylonego nad łóżkiem człowieka, którego twarz była dziwnie znajoma, choć nie miałem pojęcia, kto to może być.

– Wstawaj – powiedział – i bierz klucze, pójdziemy na górę i przykręcimy śruby sterowe... [...] W tym momencie pojąłem też, dlaczego śniony przypominał mi kogoś znajomego: był podobny do mnie jak jedna kropla wody do drugiej.

– Daj mi święty spokój! – zawołałem, zamykając oczy w trosce o nienaruszalność snu. – Jeżeli jesteś mną, to wprawdzie nie muszę zwracać się do ciebie per „pan", ale też to i dowód, że nie istniejesz!

Stanisław Lem (1921–2006)

To jeden z najpopularniejszych polskich pisarzy, autor powieści i opowiadań science fiction, znanych na całym świecie. Jego książki zostały przetłumaczone na 41 języków i sprzedane w ponad 30 milionach egzemplarzy. Do najbardziej znanych dzieł Stanisława Lema należą: *Solaris*, *Opowieści o pilocie Pirxie*, *Dzienniki gwiazdowe*, *Bajki robotów*.

[1] **Betelgeuza** – właściwie: Betelgeza, gwiazda w gwiazdozbiorze Oriona.

Po czym odwróciłem się na drugi bok i przykryłem się kocem aż po czubek głowy. [...]

Kiedy otworzyłem rano oczy, od razu przypomniała mi się ta osobliwa nocna historia. Usiadłem na pościeli i rozmyślałem o tym, jakie też ciekawe figle płata człowiekowi jego własny umysł [...].

Po śniadaniu stwierdziłem, że rakieta uzyskała przez noc dodatkową porcję przyśpieszenia, i wziąłem się do wertowania biblioteczki pokładowej, szukając w podręcznikach rady na moje fatalne położenie. Nie znalazłem jednak niczego. Rozłożyłem więc na stole mapę gwiazdową i w blasku niedalekiej Betelgeuzy [...] szukałem w okolicy, w której się znajdowałem, siedliska jakiejś cywilizacji kosmicznej, od której mógłbym oczekiwać pomocy. Ale była to kompletna głusza gwiazdowa, omijana przez wszystkie statki jako obszar wyjątkowo niebezpieczny, ponieważ mieszczą się tam tyleż groźne, co tajemnicze wiry grawitacyjne [...]. [...]

Obliczyłem tylko, że o skraj pierwszego wiru zawadzę koło jedenastej, pośpieszyłem więc z przygotowaniami do śniadania, aby nie stawiać czoła niebezpieczeństwu na czczo. Ledwo wytarłem ostatni spodek, rakietą jęło ciskać na wszystkie strony [...]. Z biedą doczołgałem się do fotela, a gdy się doń przywiązałem, podczas coraz gwałtowniejszych skoków statku zauważyłem, że jakby bladoliliowa mgła zawlekła przeciwległą część kajuty i pojawiła się tam, między zlewem a kuchenką, mglista sylwetka ludzka w fartuszku, lejąca ciasto omletowe na patelnię. Postać spojrzała na mnie badawczo, lecz bez zdziwienia, po czym rozchwiała się i znikła. [...] Byłem najoczywiściej sam, przypisałem więc ów obraz chwilowemu zamroczeniu.

Siedząc dalej w fotelu, a raczej skacząc wraz z nim, pojąłem nagle, w błysku olśnienia, że nie była to wcale halucynacja. Kiedy gruby tom *Ogólnej teorii względności*[2] przelatywał koło mego fotela, spróbowałem go pochwycić, co udało się już za czwartym razem. [...] Była tam mowa o fenomenach[3] tak zwanej pętli czasowej, to jest zaginaniu się kierunku, w którym płynie czas, w obrębie pól grawitacyjnych wielkiej mocy, które to zjawisko może nawet niekiedy doprowadzić do zawrócenia biegu czasu i tak zwanego podwojenia teraźniejszości. [...]

Statek wpadł w centrum wiru około północy, dygocąc i jęcząc wszystkimi wiązaniami tak, że lękałem się o jego całość, ale wyszedł z opresji nieuszkodzony i kiedy na powrót objęły go martwe ramiona kosmicznej ciszy, opuściłem komorę silnikową, aby ujrzeć samego siebie, śpiącego smacznie na łóżku. Pojąłem od razu, że to jestem ja z poprzedniej doby, to jest z nocy poniedziałkowej. [...]

CIEKAWOSTKA

Czy Stanisław Lem istniał naprawdę? Takie wątpliwości miał amerykański pisarz science fiction Philip K. Dick [czyt.: filip kej dik]. Twierdził on, że „Lem" to nazwa organizacji mającej na celu m.in. przejęcie kontroli nad zachodnią literaturą fantastyczno-naukową. Według Dicka o tym, że pod nazwiskiem pisarza kryje się wiele osób, świadczył fakt, że „Lem posługuje się wieloma stylami oraz że czasem umie czytać w obcych dla niego językach, a czasem nie".

[2] **Ogólna teoria względności** – teoria dotycząca grawitacji sformułowana przez Alberta Einsteina [czyt.: ajnsztajna].

[3] **Fenomen** – rzadkie, niezwykłe zjawisko.

Usiadłem w fotelu, by na chłodno rozważyć powstałą sytuację. Przeżyłem ją już dwa razy, raz jako ów śpiący, w poniedziałek, a teraz jako budzący go bezskutecznie, we wtorek. Ja z poniedziałku nie wierzyłem w realność zjawiska duplikacji[4], ale ja wtorkowy już o nim wiedziałem. Była to najzwyklejsza w świecie pętla czasu. [...]

[4] **Duplikacja** – podwojenie liczby czegoś.

[...] zasiadłem do mapy, szukając jakiegoś uczciwego wiru, w który mógłbym wprowadzić rakietę, aby wywołać ponowne zakrzywienie czasu i w ten sposób zyskać pomocnika. [...]

Gdy odzyskałem świadomość, kajuta była pełna ludzi. Ledwo można się było w niej poruszać. Jak się okazało, wszyscy byli mną, z różnych dni, tygodni, miesięcy, a jeden podobno był nawet z przyszłego roku. Sporo było osób potłuczonych i z podbitymi oczami, a pięciu spośród obecnych miało na sobie skafandry. Ale zamiast wyjść natychmiast przez klapę, aby naprawić uszkodzenie, jęli spierać się, targować, dyskutować i kłócić. [...] Rozpacz ogarniała na widok tej bezczynności i marnowania czasu, podczas gdy rakieta pędziła wciąż ślepo przed siebie, co jakiś czas wpadając w wiry grawitacyjne próżni.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. W jakiej sytuacji znalazł się bohater po uszkodzeniu rakiety?
2. Kim jest tajemnicza postać, którą podróżnik spotyka w swojej kajucie?
3. Co się dzieje na statku po tym, jak wpada on w wir czasoprzestrzenny?

Ukryte w tekście

4. Czego może się dowiedzieć o sobie bohater dzięki spotkaniom z różnymi wersjami samego siebie?
5. Jak myślisz, dlaczego autor ukazał tę samą postać w wielu wersjach? Na co chce zwrócić uwagę czytelnika?
6. Które fragmenty opowiadania nadają mu żartobliwy charakter?

Poszukaj

*7. Odszukaj inny utwór – np. film lub książkę – opowiadający o pętli czasowej. W jaki sposób zostały w nim ukazane zaburzenia czasowe? Jakie przygody przeżywają bohaterowie?

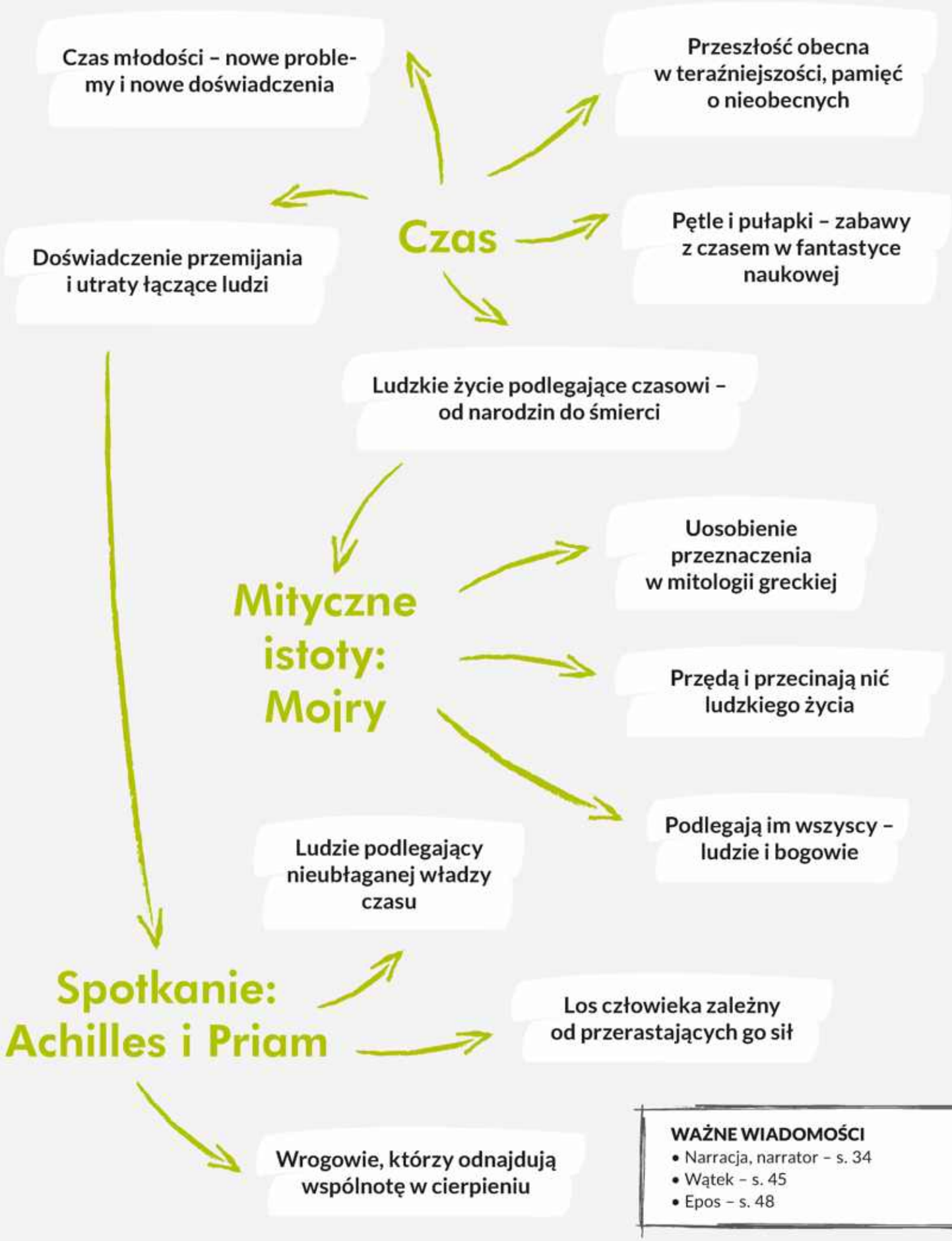
Twoim zdaniem

8. O co mogły się kłócić postacie będące różnymi wersjami bohatera tekstu?

Twoja wypowiedź

9. Wyobraź sobie, że wpadasz w pętlę czasu. Napisz w zeszycie krótkie opowiadanie na ten temat.

Podsumowanie wiadomości

WAŻNE WIADOMOŚCI

- Narracja, narrator – s. 34
- Wątek – s. 45
- Epos – s. 48

Sprawdź swoją wiedzę

ĆWICZENIA PODSUMOWUJĄCE

1. **Wyjaśnij, czym są narracja i narrator.**

2. **Jaki rodzaj narracji zastosowano w poniższym tekście? Uzasadnij swoją odpowiedź.**

Tego dnia w szkole spotyka mnie nieprzyjemne zdarzenie z nauczycielką historii, Anną Biernacką, miłą, sympatyczną brunetką pod czterdziestkę [...]. Złapała mnie na drzemce (siedzę pośrodku rzędu pod oknami). To jednak, jak można przypuszczać, nie nuda tego przedmiotu przymknęła mi powieki. Przyczyną drzemki było wyłącznie przemęczenie.

Andrzej Klawitter, *Jedynaczka*

3. **Wymień utwór, w którym zastosowano narrację trzecioosobową. Na jego przykładzie wyjaśnij, na czym polega ten rodzaj narracji.**

4. **Czym jest wątek w utworze literackim? Podaj trzy przykłady wątków pochodzące z poznanych tekstów.**

5. **Wskaż w wybranym utworze wątek główny i dwa wątki poboczne. Jakich postaci i jakich wydarzeń one dotyczą?**

6. **Odpowiedz, kim był i jakie dzieła stworzył Homer.**

7. **W jakiej epoce powstała i o czym opowiada *Iliada*?**

8. **Czym charakteryzuje się epos? Odpowiedz na podstawie poznanych fragmentów *Iliady* Homera oraz zdobytych wiadomości na temat tego utworu.**

9. **Jak starożytni Grecy postrzegali ludzkie życie i przeznaczenie? Odpowiedz na podstawie omówionych fragmentów *Mitologii* Jana Parandowskiego i *Iliady* Homera.**

10. **Do jakiej odmiany fantastyki możemy zaliczyć *Podróż siódmą* z *Dzienników gwiazdowych* Stanisława Lema? Jakie cechy utworu na to wskazują?**

Rozdział III

Pragnienia, dążenia, konflikty

TEMATY LEKCJI

1 **Ocalić siebie czy się poświęcić?** s. 56–58
Człowiek przed trudnym wyborem

2 **Wśród sprzeczności** s. 59–65
Konflikt wartości w tragedii Sofoklesa

3 **Patrzcie go!** s. 66–67
Człowiek i jego dążenia

4 **Czy warto być ciekawym?** s. 68–70
Opowieść o wygnaniu z raju

5 **Zadanie: przetrwać** s. 71–74
Pochwała ludzkiej zaradności i siły

Podsumowanie wiadomości s. 75

Sprawdź swoją wiedzę s. 76

LEKTURY OBOWIĄZKOWE

- Sofokles, *Antygona*
- Księga Rodzaju

TO SIĘ CZYTA!

- Suzanne Collins, *Igrzyska śmierci*
- Wisława Szymborska, *Sto pociech*

TO SIĘ OGLĄDA!

- *Marsjanin*, reż. Ridley Scott

LEKCJA 1

Ocalić siebie czy się poświęcić?

Człowiek przed trudnym wyborem

NA POCZĄTEK

Jak wiele ludzie są gotowi poświęcić dla bliskich osób? Podaj przykład takiej postawy i krótko o tym opowiedz.

TO SIĘ CZYTA!

Suzanne Collins [czyt.: suzan kolins]

Igrzyska śmierci (fragmenty)

Dziś dożynki.

Podpieram się na łokciu. W pokoju jest już na tyle jasno, że je widzę. Moja młodsza siostra Prim zwinęła się jak embrion i wtuliła w mamę, przywarły do siebie policzkami. We śnie mama wygląda młodziej, nadal wydaje się zmęczona, ale nie taka sterana. [...]

Gdy byłam młodsza, śmiertelnie przerażałam mamę tym, co plotłam o Dwunastym Dystrykcie[1] i o ludziach zawiadujących naszym życiem z odległego Kapitolu, najważniejszego miasta w państwie Panem. W końcu pojęłam, że w ten sposób mogę wpakować nas w jeszcze większe tarapaty. Nauczyłam się trzymać język za zębami i przybierać idealnie obojętną minę, żeby nikt nie odgadł moich myśli. W szkole spokojnie wykonuję polecenia. Na targowisku wymieniam nic nieznaczące uprzejmości. [...]

Po dożynkach wszyscy powinni świętować. Mnóstwo ludzi rzeczywiście świętuje, z ulgi, że ich dzieci oszczędzono do następnego roku. Co najmniej dwie rodziny zamkną jednak okiennice, zaryglują drzwi i zatopią się w rozmyślaniach o tym, jak przetrwać ból najbliższych tygodni. [...]

W losowaniu biorą udział osoby od dwunastego roku życia. Wtedy ich nazwisko jest wpisywane tylko raz. Trzynastolatki dostają dwa wpisy, i tak dalej, aż do osiemnastki, ostatniego roku uczestnictwa w dożynkach. Wówczas nazwisko powtarza się aż siedmiokrotnie. Ta zasada dotyczy wszystkich obywateli Panem.

Jest jednak pewien haczyk. Powiedzmy, że biedujesz i głód zagląda ci w oczy, jak nam. Masz prawo wielokrotnie zgłaszać nazwisko do losowania w zamian za astragal[2]

[1] **Dwunasty Dystrykt** – jedna z części państwa, w którym żyją bohaterowie powieści.

[2] **Astragal** – tu: roczne zaopatrzenie w żywność.

wartości rocznego zaopatrzenia jednej osoby w zboże i olej. Zgodnie z prawem możesz pobierać astragale także dla członków rodziny, ale za każdy płacisz dodatkowym wpisem na listę uczestników losowania. W rezultacie jako dwunastolatka miałam już na koncie cztery wpisy. Pierwszy dlatego, że musiałam, a trzy w zamian za astragale na zboże i olej dla mnie, dla Prim i dla mamy. To samo powtarzam rok w rok, bo nie mam wyjścia. Poza tym wpisy się kumulują, dlatego teraz, gdy mam szesnaście lat, moje nazwisko powtórzy się dwadzieścia razy. [...]

O pierwszej ruszamy na plac. Obecność obowiązkowa, chyba że się jest jedną nogą w grobie. Dzisiejszego wieczoru urzędnicy będą składali ludziom wizyty, żeby sprawdzić, jak się sprawy mają. Jeśli ktoś wprowadzi ich w błąd, trafi do więzienia. [...]

Zasady igrzysk są proste. Za udział w powstaniu każdy z dwunastu dystryktów musi dostarczyć daninę w postaci dwojga uczestników, chłopca i dziewczyny. Dwadzieścia cztery ofiary, zwane trybutami, zostaną uwięzione na ogromnej arenie pod gołym niebem, na której może znaleźć się wszystko, począwszy od spalonej słońcem pustyni, skończywszy na skutym lodem pustkowiu. Przez kilka tygodni uczestnicy turnieju walczą na śmierć i życie. Zwycięża ostatni trybut zdolny utrzymać się na własnych nogach.

Kapitol zabiera dzieci z naszych dystryktów i na naszych oczach zmusza je do bratobójczej walki. W ten sposób rządzący przypominają nam, że jesteśmy zdani na ich łaskę i niełaskę. Mamy pamiętać, że nie przeżyjemy następnego powstania. [...].

Kapitol zmusza do traktowania Głodowych Igrzysk, jakby to było święto, ważne wydarzenie sportowe, czym wyzwala wzajemną niechęć dystryktów. Ostatni żywy trybut otrzymuje gwarancję dostatniego życia, a jego rodzinne strony zostają obsypane nagrodami, a przede wszystkim żywnością. [...]

Nadeszła pora na losowanie. Effie [czyt.: efi] Trinket jak zwykle oznajmia: „Damy mają pierwszeństwo!" i podchodzi do kuli z nazwiskami dziewcząt. Sięga do środka, głęboko zanurza rękę i wyławia karteczkę. Publiczność zgodnie wstrzymuje oddech, można by usłyszeć odgłos upuszczanej szpilki. Robi mi się niedobrze, z desperacką nadzieją powtarzam w myślach, że to nie ja, nie ja, nie ja.

Effie Trinket wraca na mównicę, wygładza papierek i głośno odczytuje nazwisko. To nie ja.

To Primrose Everdeen [czyt.: primrołs ewerdin]. [...]

Usiłuję sobie przypomnieć, jak się oddycha, nie mogę mówić, jestem kompletnie oszołomiona, a usłyszane nazwisko kołacze mi się po czaszce. [...]

Z pewnością nastąpiła pomyłka. To nie może być prawda. Kartka Prim była jedna na wiele tysięcy! [...]

– Prim! – z mojego gardła wydobywa się stłumiony okrzyk, mięśnie odzyskują sprawność. – Prim! – Nie muszę się przeciskać przez tłum. Dzieciaki

momentalnie się rozstępują, żeby zrobić mi przejście do estrady. Doganiam Prim [...], gdy ma wejść na schody. Jednym ruchem ręki zagarniam ją za siebie.

– Zgłaszam się na ochotnika! – dyszę. – Chcę być trybutem! [...]

W Dwunastym Dystrykcie słowo „trybut" jest niemal tożsame ze słowem „trup", na próżno zatem by tu szukać wolontariuszy. [...]

Prim histerycznie wrzeszczy za moimi plecami. Objęła mnie chudymi rękami i ściska jak imadłem.

– Nie, Katniss! Nie! Nie możesz odejść!

– Prim, puść mnie – mówię chrapliwym głosem, bo się denerwuję, a nie chcę płakać. Dziś wieczorem w telewizji pokażą powtórkę dożynek, wszyscy zauważą moje łzy i zostanę uznana za łatwy cel. Za słabeusza. Nikomu nie dam tej satysfakcji. – Puść!

[...] Odwracamy się twarzami do publiczności, rozlegają się dźwięki hymnu Panem.

Mniejsza z tym, myślę. Do walki staną dwadzieścia cztery osoby. Zapewne ktoś mnie uprzedzi, zanim zdążę go zabić.

Przełożyli: Małgorzata Hesko-Kołodzińska, Piotr Budkiewicz

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Kto opowiada o przedstawionych wydarzeniach? Gdzie się one rozgrywają? Czy jest to świat rzeczywisty?
2. Co łączy Katniss i Prim?
3. Na czym polegają Głodowe Igrzyska?
4. Kto został wylosowany do udziału w igrzyskach? W jaki sposób Katniss zareagowała na ten wybór?

Ukryte w tekście

5. Jaki był stosunek obywateli Panem do państwa, w którym żyli? Jak reagowali na metody stosowane przez rządzących?
6. Jakie uczucia musiała pokonać Katniss, aby zgłosić się do igrzysk zamiast Prim?
7. Dlaczego bohaterka postanowiła zastąpić Prim w Głodowych Igrzyskach?

Twoim zdaniem

8. Jak oceniasz decyzję Katniss, by zgłosić się na ochotnika do udziału w igrzyskach? Czy była to słuszna decyzja? Dlaczego?

Twoja wypowiedź

9. *Ludzie walczą ze sobą tylko wówczas, gdy inni ich do tego zachęcają lub zmuszają* – zapisz w zeszycie po trzy argumenty „za" i „przeciw", które można wykorzystać w dyskusji na ten temat.

LEKCJA 2

Wśród sprzeczności

Konflikt wartości w tragedii Sofoklesa

NA POCZĄTEK

Co może zrobić obywatel, kiedy prawa wprowadzane przez rządzących są sprzeczne z jego przekonaniami?

O UTWORZE

Sofokles napisał *Antygonę* ok. 440 r. p.n.e. Akcja utworu rozgrywa się w greckim mieście Teby. W wojnie domowej giną walczący przeciwko sobie bracia: Eteokles, władca Teb, oraz Polinejkes. Nowy władca, Kreon, uznaje drugiego z braci za zdrajcę i zabrania go pochować. Zakaz ten łamie Antygona, siostra Eteoklesa i Polinejkesa.

Więcej o starożytności i literaturze starożytnej → s. 170–173

Sofokles

Antygona (fragmenty)

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

STAROŻYTNOŚĆ

EPEJSODION II

KREON

Do Antygony

A ty odpowiedz mi krótko: wiedziałaś,
Że zakazałem dokonywać tego?

Przyznanie się Antygony do winy

ANTYGONA

Tak, oczywiście. Całe miasto wie.

KREON

I ośmieliłaś się złamać ten zakaz?

Dlaczego Antygona złamała zakaz?

ANTYGONA

Tak, bo nie stoi za nim ani Zeus,
Ani podziemna Dike[1], która strzeże
Sprawiedliwości między śmiertelnymi;
A nie uważam, aby twoje prawa,
Bądź co bądź, ludzkie, przewyższały boskie –
Odwieczne, trwałe, chociaż niepisane –

Sofokles
(496 p.n.e.–406 p.n.e.)

Był jednym z najwybitniejszych autorów tragedii w starożytnej Grecji. Stworzył ok. 120 sztuk teatralnych. Do naszych czasów w całości przetrwało jedynie siedem jego utworów.

[1] **Dike** – w mitologii greckiej: bogini sprawiedliwości.

Dlaczego Antygona złamała zakaz?

Ustanowione nie dziś ani wczoraj,
Lecz przed wiekami – nie wiadomo kiedy.
Jakże więc łamać je i się narażać
Na karę boską – ze strachu przed ludzką?
Że śmierć mnie czeka, to wiem i bez ciebie,
I bez tej groźby, którą straszy zakaz.
Tyle że dla mnie śmierć, nawet przedwczesna,
To raczej zysk niż strata. Bo kto zaznał
Tak wielu nieszczęść jak ja, nie chce umrzeć?
Tak więc śmierć dla mnie nie jest rzeczą straszną;
O wiele gorszą byłoby zostawić
Niepochowane zwłoki mego brata.
Teraz już jestem spokojna. A ty,
Jeśli uważasz mnie za pomyloną,
Świadczysz o sobie: sam straciłeś rozum.

KORYFEUSZ[2]
Nieprzejednana. Harda[3]. Jak jej ojciec.
Nie cofa się przed groźbą ani siłą.

Spór Antygony i Kreona

KREON
do Koryfeusza
[...] Poddany ma się słuchać i być karny,
A ona już nie pierwszy raz się stawia
I występuje przeciw mojej władzy;
A teraz jeszcze chełpi się swym czynem
I szydzi ze mnie. [...]

ANTYGONA
Czcić bliskich zmarłych to powód do wstydu?

KREON
Nie był twym bratem ten drugi, co zginął?

ANTYGONA
Był takim samym. Z tych samych rodziców.

KREON
To czemu go znieważasz, czcząc tamtego?

ANTYGONA
Zmarły by mi zniewagi nie zarzucił.

[2] **Koryfeusz** – w starożytnym teatrze greckim: przewodnik chóru.
[3] **Hardy** – dumny, nieposłuszny.

Spór Antygony i Kreona

KREON
Mimo żeś go zrównała z bezbożnikiem?

ANTYGONA
Bezbożnik nie bezbożnik, ale brat!

KREON
Najechał na nas, a tamten nas bronił!

ANTYGONA
Prawa Hadesu[4] są równe dla wszystkich.

KREON
Nie można równać dobrego ze złym.

ANTYGONA
Któż może wiedzieć, co jest złe w Podziemiu?

KREON
Wróg i po śmierci pozostaje wrogiem.

ANTYGONA
Może dla wroga. Mnie obaj są bliscy.

KREON
To niech ci będą, ale tam, pod ziemią.
[...]

▲ Spór Antygony z Kreonem – scena ze spektaklu w reżyserii Marcina Libera, 2013 r.

EPEJSODION III

Posłuszeństwo czy miłość?

KREON
[...] Synu, mam nadzieję,
Że chociaż wiesz już, jaki zapadł wyrok
Na twą wybrankę[5], nie masz do mnie żalu.

HAJMON[6]
Jestem ci, ojcze, bez reszty oddany
I zawsze słucham twoich dobrych rad.
Tak więc z pewnością nie zawrę małżeństwa,
Które by było nie po twojej myśli.

Dobry władca według Kreona

KREON
Słusznie. I zawsze hołduj[7] tej zasadzie,

[4] **Hades** – w mitologii greckiej: podziemny świat zmarłych.
[5] Kreon skazał Antygonę na śmierć.
[6] **Hajmon** – syn Kreona, narzeczony Antygony.
[7] **Hołdować** – tu: być zwolennikiem czegoś.

Dobry władca według Kreona

By wolę ojca przedkładać nad wszystko.
Bo czyż nie o to modlimy się na co dzień,
Aby potomstwo nasze było karne,
Gotowe zawsze pomścić nas na wrogu,
A sprzymierzeńców naszych czcić i wspierać?
[...] Gdybym tolerował
Bunt w swoim domu, siałbym go gdzie indziej.
Tylko kto równo traktuje rodzinę,
Jest wiarygodny jako głowa państwa.
[Na moje względy nie może więc liczyć
Nikt, kto zuchwale albo łamie prawo,
Albo opiera się decyzjom władzy.
Wybranych wolą ludu trzeba słuchać,
I to we wszystkim, i bez względu na to,
Czy mają rację, czy też jej nie mają.]
Tylko więc taki człowiek, moim zdaniem –
Czysty jak łza i niezawodny w walce –
Godny jest zaufania jako władca.
Nieposłuszeństwo jest rzeczą najgorszą!
Rozkłada miasta, rujnuje rodziny,
A podczas wojny prowadzi do klęski;
Natomiast karność, przeciwnie, hartuje,
Daje przewagę i w końcu ocala.
Dlatego właśnie trzeba dbać o posłuch [...].

Przełożył Antoni Libera

CIEKAWOSTKA

Czy wiecie, że w starożytnym teatrze greckim występowali tylko mężczyźni? Grali oni także role kobiece. Aby pokazać płeć postaci, w którą się wcielali, zakładali odpowiednie maski.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Antygona Sofoklesa to jeden z wybitnych przykładów **tragedii antycznej**. Jest to gatunek literacki zaliczany do dramatu, jednego z trzech rodzajów literackich – obok epiki i liryki. Tragedia ukazuje człowieka, który przeciwstawia się przerastającym go siłom, np. władzy, prawom boskim. Musi on też wybierać między sprzecznymi wartościami. Każdy wybór, którego dokonuje, prowadzi do klęski.

W tragedii antycznej występowały następujące elementy:

- prolog – część wstępna wprowadzająca w fabułę utworu;
- parodos – pierwsza pieśń chóru, zapowiadająca tematykę tragedii;
- epejsodiony – dialogi postaci;
- stasimony – pieśni chóru przeplatające się z epejsodionami i komentujące wydarzenia;
- exodos – ostatnia pieśń chóru, podsumowanie ukazanych wydarzeń.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Opowiedz o sytuacji przedstawionej w tekście.
2. Które prawa są dla Antygony ważniejsze: boskie czy ustalone przez człowieka?
3. Dlaczego Antygona nie boi się śmierci?
4. Czego oczekuje Kreon od swojego syna?

Ukryte w tekście

5. Dlaczego Antygona uważa, że prawa boskie są ważniejsze od zarządzeń króla?
6. Z jakiej przyczyny Kreon zakazał pochowania ciała Polinejkesa? Czym się kierował?
7. Na czym polegał konflikt między Antygoną a Kreonem? Dlaczego nie można było go rozwiązać?
8. Jakim władcą jest Kreon – szanującym wolność obywateli czy wymagającym bezwzględnego posłuszeństwa? Uzasadnij odpowiedź za pomocą odpowiednich fragmentów tekstu.

Język i styl

9. Jakim językiem posługują się bohaterowie tragedii? Wybierz właściwe określenia.
   - język potoczny
   - dużo rozbudowanych zdań o skomplikowanym szyku
   - przewaga krótkich zdań o prostej budowie
   - język podniosły, poważny
   - dialogi mające cechy zwykłej, codziennej rozmowy
   - wypowiedzi o cechach podniosłej przemowy

   Czemu służy zastosowanie w utworze takiego języka?

Twoim zdaniem

10. Kiedy można zrezygnować z własnych dążeń, aby uniknąć konfliktu? Kiedy jednak należy być wiernym swoim poglądom, nawet jeśli może się to wiązać z negatywnymi konsekwencjami?

Twoja wypowiedź

11. Kto – według Ciebie – ma rację w sporze: Kreon czy Antygona? Napisz w zeszycie rozprawkę, w której przedstawisz i uzasadnisz swoją opinię. Twoja praca powinna składać się z co najmniej dwudziestu zdań.

INFOGRAFIKA

W teatrze starożytnym i współczesnym

W starożytnej Grecji ok. VI w. p.n.e. narodził się teatr europejski. Powstał z obrzędów ku czci Dionizosa – boga płodności i wina. Rozpoczynały się one od pochodu, na którego czele szedł mężczyzna przebrany za satyra i wykonujący pieśń pochwalną na cześć bóstwa. Jego słowa komentował chór. Z czasem pieśni przewodnika i chóru przekształciły się w widowisko teatralne. Jakie przedstawienia mogli oglądać starożytni widzowie i jak wyglądały miejsca, w których prezentowano je widzom? A jakie spektakle mogą zobaczyć współcześni odbiorcy i gdzie są one wystawiane?

Tragedia i komedia

W teatrze greckim wykształciły się dwa główne gatunki dramatu – tragedia i komedia. Tragedia zazwyczaj ukazywała człowieka, który musi wybierać między sprzecznymi wartościami i próbuje przeciwstawić się przerastającym go siłom, np. losowi, bogom. Kończyła się klęską bohatera. Ten rodzaj dramatu miał przynosić widzom *katharsis* – oczyszczenie z emocji dzięki śledzeniu nieszczęśliwych losów postaci. Z kolei komedia to utwór o zabawnym charakterze, ukazujący sceny z życia codziennego. Najczęściej miała szczęśliwe zakończenie.

Jak wyglądał starożytny teatr?

Pierwsze przedstawienia odbywały się w miejscach, w których mogli wspólnie się zebrać mieszkańcy miasta, np. na zboczach wzgórz. W późniejszym czasie powstawały tam specjalne budowle, składające się z elementów o ściśle określonych funkcjach.

▾ **Teatr w Epidauros** to najlepiej zachowana starożytna budowla teatralna na terenie Grecji. Powstał ok. 330 r. p.n.e.

Teatr dzisiaj

Teatr współczesny jako dziedzina sztuki nie jest tak jednolity i uporządkowany jak starożytny teatr grecki. Istnieje w nim wiele różnych nurtów i rodzajów przedstawień. Ważniejszą funkcję niż w poprzednich epokach pełni reżyser – jest on autorem inscenizacji, czyli artystycznej interpretacji odgrywanego utworu. Niekiedy twórcy wystawiają teksty w sposób realistyczny, a kiedy indziej stosują eksperymenty, które mogą zaskakiwać, a nawet szokować odbiorcę. Często próbują zaangażować widzów do współtworzenia spektaklu. W przedstawieniach pojawiają się nawiązania do różnych dziedzin sztuki, np. filmu. We współczesnym teatrze nadal wystawia się teksty dawniejsze, także starożytne tragedie i komedie, ale artyści nierzadko je przekształcają, uwspółcześniają, łączą z innymi tekstami.

Jak wyglądają współczesne teatry?

Dzisiejsze budynki teatralne różnią się pod wieloma względami od budowli antycznych. Nadal jednak w przestrzeni widowiskowej korzysta się z rozwiązań wypracowanych w starożytności.

Scena to podwyższenie, na którym występują aktorzy. Najczęściej oddzielona jest od widowni kurtyną.

Część sceny wysunięta przed kurtynę nazywana jest **proscenium**.

W niektórych teatrach poniżej proscenium znajduje się **orkiestron**, czyli miejsce dla orkiestry.

PRACA Z INFOGRAFIKĄ

1. **Kiedy i w jaki sposób ukształtował się starożytny teatr grecki?**
2. **Wymień trzy cechy charakterystyczne współczesnego teatru.**
3. **W czym współczesne budynki teatralne przypominają teatry starożytne?**
4. **W jakich dwóch znaczeniach użyto słowa *teatr* w zamieszczonych tekstach?**

LEKCJA 3

Patrzcie go!

Człowiek i jego dążenia

NA POCZĄTEK

Dlaczego ludzie często uważają, że zajmują wyjątkowe miejsce w świecie natury?

TO SIĘ CZYTA!

Wisława Szymborska

Sto pociech

Zachciało mu się szczęścia,
zachciało mu się prawdy,
zachciało mu się wieczności,
patrzcie go!

Ledwie rozróżnił sen od jawy,
ledwie domyślił się, że on to on,
ledwie wystrugał ręką z płetwy rodem
krzesiwo[1] i rakietę,
łatwy do utopienia w łyżce oceanu,
za mało nawet śmieszny, żeby pustkę śmieszyć,
oczami tylko widzi,
uszami tylko słyszy,
rekordem jego mowy jest tryb warunkowy,
rozumem gani rozum,
słowem: prawie nikt,
ale wolność mu w głowie, wszechwiedza i byt
poza niemądrym mięsem,
patrzcie go!

Bo przecież chyba jest,
naprawdę się wydarzył
pod jedną z gwiazd prowincjonalnych[2].
Na swój sposób żywotny i wcale ruchliwy.
Jak na marnego wyrodka kryształu –
dość poważnie zdziwiony.
Jak na trudne dzieciństwo w koniecznościach stada –
nieźle już poszczególny.
Patrzcie go!

Wisława Szymborska
(1923–2012)

Jest uznawana za jedną z najważniejszych polskich poetek XX w. Była także eseistką, krytyczką i tłumaczką. W 1996 r. otrzymała Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury.

[1] **Krzesiwo** – narzędzie, którego dawniej używano do rozniecania ognia.

[2] **Prowincjonalny** – tu: znajdujący się daleko od centrum, nieistotny.

Tylko tak dalej, dalej choć przez chwilę,
bodaj przez mgnienie galaktyki małej!
Niechby się wreszcie z grubsza okazało,
czym będzie, skoro jest.
A jest – zawzięty.
Zawzięty, trzeba przyznać, bardzo.
Z tym kółkiem w nosie, w tej todze, w tym swetrze.
Sto pociech, bądź co bądź.
Niebożę.
Istny człowiek.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Ironia polega na celowym podkreśleniu sprzeczności między dosłownym znaczeniem wypowiedzi a jej znaczeniem właściwym, niewyrażonym wprost. Często jest to złośliwość, drwina zawarta w słowach pozornie pozytywnych, gdy np. po obejrzeniu nieudanego filmu stwierdzamy: *Chyba nic lepszego w życiu nie widziałem.*
Ironię stosuje się zarówno w codziennych wypowiedziach, jak i w utworach literackich.

PO PRZECZYTANIU

Ukryte w tekście

1. O kim mówi w wierszu podmiot liryczny?
2. W której zwrotce podmiot liryczny najmocniej podkreśla ludzką słabość? Przeczytaj odpowiednie fragmenty. Na ich podstawie wyjaśnij, na czym polega kruchość człowieka i co go ogranicza.
3. Jakie pragnienia i potrzeby ma człowiek według podmiotu lirycznego? Wskaż odpowiednie wersy w pierwszej i drugiej zwrotce.
4. W jaki sposób podmiot liryczny odnosi się do bohatera utworu? Wybierz właściwe określenia. Dlaczego właśnie w ten sposób?

   ironicznie, z powagą, z szacunkiem, żartobliwie, złośliwie, z czułością, z dystansem

5. Wyjaśnij, jak rozumiesz tytuł utworu. Do kogo odnosi się wyrażenie „sto pociech"? Dlaczego? W razie potrzeby skorzystaj ze słownika frazeologicznego.
6. Dlaczego podmiot liryczny nazywa człowieka *zawziętym*?
7. Odszukaj puentę w wierszu. Wyjaśnij jej znaczenie.

Twoja wypowiedź

8. Jakie naturalne ograniczenia życia na Ziemi udało się ludziom pokonać, a z czym nie potrafią oni sobie poradzić? Zapisz w zeszycie po trzy przykłady.

LEKCJA 4

Czy warto być ciekawym?

Opowieść o wygnaniu z raju

NA POCZĄTEK

Dlaczego ludzi często intrygują rzeczy, które są zakazane lub trudno osiągalne?

O UTWORZE

Księga Rodzaju jest początkową księgą Starego Testamentu. Nazywa się ją też Genesis (w języku greckim genesis to „pochodzenie, początek"). Księga składa się z pięćdziesięciu rozdziałów. Rozdziały 1–11 zawierają symboliczne opowieści o początkach świata i ludzkości, takie jak:

- stworzenie świata i człowieka przez Boga,
- życie w raju,
- upadek pierwszych ludzi – grzech pierworodny,
- potop i arka Noego,
- budowa wieży Babel.

W pozostałych rozdziałach opisane są dzieje Abrahama, Izaaka, Jakuba i Józefa, którzy według ksiąg biblijnych byli praojcami ludzkości i Izraela.

Księga Rodzaju ukazuje przede wszystkim relacje człowieka z Bogiem. Jest także próbą wyjaśnienia sensu ludzkiego życia i miejsca ludzi w świecie.

Więcej o starożytności i Biblii → s. 170–173

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

STAROŻYTNOŚĆ

Księga Rodzaju (fragmenty)

Upadek pierwszych ludzi

Kuszenie Ewy

3 [1]A wąż[1] był bardziej przebiegły niż wszystkie zwierzęta lądowe, które Pan Bóg stworzył. On to rzekł do niewiasty: «Czy rzeczywiście Bóg powiedział: Nie jedzcie owoców ze wszystkich drzew tego ogrodu?». [2]Niewiasta odpowiedziała wężowi: «Owoce z drzew tego ogrodu jeść możemy, [3]tylko o owocach z drzewa, które jest w środku ogrodu, Bóg powiedział: Nie wolno wam jeść z niego, a nawet go dotykać, abyście nie pomarli». [4]Wtedy rzekł wąż do niewiasty: «Na pewno nie umrzecie! [5]Ale wie Bóg, że gdy spożyjecie

[1] W postaci węża ukazuje się Adamowi i Ewie Szatan.

owoc z tego drzewa, otworzą się wam oczy i tak jak Bóg będziecie znali dobro i zło».
Kuszenie Ewy

Ludzie łamią zakaz Boga

[6]Wtedy niewiasta spostrzegła, że drzewo to ma owoce dobre do jedzenia, że jest ono rozkoszą dla oczu i że owoce tego drzewa nadają się do zdobycia wiedzy. Zerwała zatem z niego owoc, skosztowała i dała swemu mężowi, który był z nią, a on zjadł. [7]A wtedy otworzyły się im obojgu oczy i poznali, że są nadzy; spletli więc gałązki figowe i zrobili sobie przepaski.
[8]Gdy zaś mężczyzna i jego żona usłyszeli kroki Pana Boga przechadzającego się po ogrodzie w porze powiewu wiatru, skryli się przed Panem Bogiem wśród drzew ogrodu. [9]Pan Bóg zawołał na mężczyznę i zapytał go: «Gdzie jesteś?» [10]On odpowiedział: «Usłyszałem Twój głos w ogrodzie, przestraszyłem się, bo jestem nagi, i ukryłem się». [11]Rzekł Bóg: «Któż ci powiedział, że jesteś nagi? Czy może zjadłeś z drzewa, z którego ci zakazałem jeść?». [12]Mężczyzna odpowiedział: «Niewiasta, którą postawiłeś przy mnie, dała mi owoc z tego drzewa i zjadłem». [13]Wtedy Pan Bóg rzekł do niewiasty: «Dlaczego to uczyniłaś?». Niewiasta odpowiedziała: «Wąż mnie zwiódł i zjadłam». [14]Wtedy Pan Bóg rzekł do węża:

Wygnanie z raju

«Ponieważ to uczyniłeś,
bądź przeklęty wśród wszystkich zwierząt domowych i dzikich;
na brzuchu będziesz się czołgał i proch będziesz jadł po wszystkie
dni twego istnienia.
[15]Wprowadzam nieprzyjaźń między ciebie a niewiastę,
pomiędzy potomstwo twoje a potomstwo jej:
ono ugodzi cię w głowę,
a ty ugodzisz je w piętę».
[16]Do niewiasty powiedział: «Obarczę cię niezmiernie wielkim trudem twej brzemienności,
w bólu będziesz rodziła dzieci, ku twemu mężowi będziesz kierowała swe pragnienia, on zaś będzie panował nad tobą».
[17]Do mężczyzny zaś [Bóg] rzekł: «Ponieważ posłuchałeś swej żony i zjadłeś z drzewa, z którego ci zakazałem, mówiąc: Nie będziesz z niego jeść –
przeklęta niech będzie ziemia z twego powodu:
w trudzie będziesz zdobywał z niej
pożywienie dla siebie
po wszystkie dni twego życia.
[18]Cierń i oset będzie ci ona rodziła,
a przecież pokarmem twym są płody roli.
[19]W pocie więc oblicza twego
będziesz musiał zdobywać pożywienie,

CIEKAWOSTKA

Dwunastoletnia aktorka Julia Leszkiewicz w roli Boga. Wcieliła się w niego w spektaklu Michała Zadary *Biblia. Rdz 1-11* wyreżyserowanym na podstawie Księgi Rodzaju. W przedstawieniu aktorami są też widzowie, którzy uczestniczą w ukazywanych wydarzeniach, np. stwarzają świat.

Wygnanie z raju

póki nie wrócisz do ziemi,
z której zostałeś wzięty;
bo prochem jesteś
i w proch się obrócisz!».
[...] [22]Po czym Pan Bóg rzekł: «Oto człowiek stał się jak jeden z Nas: zna dobro i zło; niechaj teraz nie wyciągnie przypadkiem ręki, aby zerwać owoc także z drzewa życia, zjeść go i żyć na wieki». [23]Dlatego Pan Bóg wydalił go z ogrodu Eden, aby uprawiał tę ziemię, z której został wzięty.

Księga Rodzaju 3,1–19; 3,22–23

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Czego Bóg zabronił ludziom żyjącym w raju?
2. Kto namówił kobietę do złamania zakazu? Co symbolizuje ta postać?
3. Co zrobili Adam i Ewa po tym, jak zjedli owoc?

Ukryte w tekście

4. Jak żyli ludzie w Edenie? Jakie trudne doświadczenia ich nie dotykały?
5. Dlaczego Adam i Ewa złamali zakaz? Co nimi kierowało?
6. W jaki sposób zmieniło się życie ludzi po zjedzeniu owocu? Jakie zdobyli nowe doświadczenia?
7. Jak myślisz, co symbolizuje opowieść o wygnaniu z raju?

Język i styl

8. Wyjaśnij znaczenie podanych związków frazeologicznych. Ułóż z każdym z nich jedno zdanie i zapisz je w zeszycie.

rajskie życie, raj utracony, w stroju Adama, listek figowy, zakazany owoc

9. W jaki sposób zbudowany jest tekst biblijny? Wskaż w nim numery rozdziału i wersetów. Odczytaj zapis: Rdz 3,1–19.

Poszukaj

* 10. Odszukaj reprodukcję obrazu ukazującego złamanie zakazu przez Adama i Ewę. Jak została przedstawiona na nim opowieść o upadku ludzi? Zwróć uwagę na:

a) sposób przedstawienia postaci,
b) zachowania i gesty postaci,
c) wygląd raju.

Twoja wypowiedź

11. Według niektórych interpretacji Adam i Ewa są samotnymi, bohaterskimi buntownikami przeciwko nieznanej im potędze, według innych – symbolizują upadek człowieka. Zapisz w zeszycie po dwa argumenty do każdej z tych interpretacji.

LEKCJA 5

Zadanie: przetrwać

Pochwała ludzkiej zaradności i siły

NA POCZĄTEK

Co pomaga ludziom przetrwać w trudnych, nieprzyjaznych warunkach?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Recenzja to omówienie i ocena danego utworu, np. książki, filmu, spektaklu. Najczęściej składa się z części informacyjnej i oceniającej. W tekście recenzji spotykamy takie elementy, jak:

- podstawowe informacje o dziele, np. tytuł, twórcy;
- przedstawienie i omówienie tematyki utworu, w tym jego interpretacja oraz zestawienie go z innymi dziełami podejmującymi podobny temat;
- ocena poszczególnych elementów utworu, np. fabuły, postaci, muzyki;
- opinia na temat całego dzieła, podsumowująca wcześniejsze rozważania.

Krzysztof Walecki

Marsjanin (fragmenty recenzji)

TO SIĘ OGLĄDA!

Kosmiczne kino przeżywa swój mały renesans[1], zapoczątkowany sukcesem *Grawitacji* Alfonso Cuarona [czyt.: kłarona] sprzed dwóch lat. Rok później pojawił się *Interstellar* w reżyserii Christophera [czyt.: kristofera] Nolana, zaś teraz do kin wchodzi *Marsjanin* Ridleya Scotta [czyt.: ridleja skota], ekranizacja bestsellerowej powieści Andy'ego Weira [czyt.: andiego łira].

Wszystkie te filmy [...] łączy również ambicja, aby o pozaziemskich wyprawach opowiedzieć w sposób jak najbardziej realistyczny, z dbałością o detal, jednocześnie nie zapominając o widowiskowości. Ale być może ważniejsze od wymienionych cech jest humanistyczne zacięcie[2], obraz człowieka jako istoty, która wobec potęgi nieznanego znajduje w sobie siłę przetrwania. W przeciwieństwie jednak do tamtych obrazów film Scotta rezygnuje z podniosłego tonu oraz lęku przed niewiadomym, skupiając się na rozrywkowym aspekcie opowiadanej historii.

Misja na czerwonej planecie kończy się dla sześcioosobowej załogi w momencie, gdy zaskakuje ich wyjątkowo silna burza piaskowa. Podczas ewakuacji jeden z astronautów, Mark Watney [czyt.: łatnej], zostaje powalony przez odłamek, który pozbawia go przytomności. Jego koledzy,

[1] **Renesans** – tu: odrodzenie się czegoś, ponowny rozkwit.

[2] **Humanistyczne zacięcie** – tu: podkreślanie siły i wartości człowieka.

przekonani o tym, że zginął, odlatują. Również NASA[3] i cały świat sądzą, że Mark nie przeżył. Lecz ten nazajutrz budzi się, wygrzebuje z piasku i wraca do bazy. Bardzo szybko uświadamia sobie, w jak bardzo złej sytuacji się znalazł – jedzenia starczy mu na jakieś dwa miesiące, nie ma żadnego kontaktu z Ziemią ani swoją załogą, zaś kolejna misja ma przybyć na Marsa dopiero za cztery lata. Zamiast jednak popaść w depresję, Watney wykorzystuje całą swoją wiedzę i spryt, aby przeżyć na niegościnnej planecie.

Tytułowy bohater nie wydaje się [...] przytłoczony skalą nieszczęścia, jakie go spotkało. Nie ma żalu do swojej załogi, która go zostawiła, nie wylewa łez za swoimi bliskimi na Ziemi, nie przerażają go bezkresne pustynie Marsa. Woli zakasać rękawy i wziąć się do roboty, niż czekać na powolny zgon. Trwogę zastępuje kontemplacją rozległych i nietkniętych przez nikogo terenów, choć rzadko kiedy ma na to czas. „Nie umrę tu", mówi do siebie i przez resztę filmu stara się dotrzymać tej obietnicy.

Postawa Watneya decyduje nie tylko o wydźwięku, ale i kształcie całego filmu. A przyznać należy, że *Marsjanin* od samego początku jest dziełem pełnym energii, zabawnym i zaskakującym, również dlatego, że nakręcił je właśnie Scott. Do tej pory jego kino fantastyczne niosło z sobą pesymistyczną wizję przyszłości i odległych zakątków wszechświata – jeśli już mamy się tam czegoś spodziewać, to najpewniej grozy i śmierci. Tutaj tego nie ma. Jest natomiast sytuacja, wydawać by się mogło, bez wyjścia, oraz próby pokonania ograniczeń narzuconych przez wyjątkowo nieprzyjazne miejsce.

W tym przypadku największą bronią staje się pragmatyzm[4], choć twórcy sugerują również, że nie do przecenienia jest dystans do samego siebie i okoliczności, w jakich się znalazło. Dlatego bohater śmieje się z gustu muzycznego pani kapitan, która na swojej playliście ma tylko przeboje disco z lat 70. (w jaki sposób zatem znalazł się tam David Bowie, pozostaje największą zagadką tego filmu), z tego, że jedynymi rzeczami łatwopalnymi w bazie są drewniane krucyfiksy jednego z członków załogi (wszystko inne jest impregnowane), a nawet z własnej głupoty. W tym wszystkim jest przekonanie, że pozytywnym nastawieniem, a nawet śmiechem da się odczarować nawet najgorszą sytuację. [...]

Fabuła swobodnie przeskakuje między uwięzionym na czerwonej planecie Watneyem, jego załogą w drodze na Ziemię a szychami z NASA, które orientują się, że ich astronauta przeżył. Ci ostatni stają na głowach, aby udzielić jakiegokolwiek wsparcia Markowi, choć okazuje się, że są w nie lepszym położeniu niż on. [...] Widz może pomyśleć, że Watney jest w bardziej komfortowej sytuacji niż oni – sam sobie szefem, pomysłodawcą i wykonawcą. Nie ograniczają go żadne ustalenia, przepisy, inni ludzie. Gdy celem staje się własne przeżycie, wszystko staje się klarowniejsze, podporządkowane tylko temu jednemu.

[3] **NASA** – amerykańska agencja rządowa zajmująca się badaniem przestrzeni kosmicznej i programem lotów kosmicznych.

[4] **Pragmatyzm** – tu: trzeźwa ocena sytuacji i podejmowanie skutecznych działań.

Jeśli miałbym się do czegoś przyczepić, to do dwóch rzeczy. [...] Problem z obsadą polega [...] na tym, że wśród wielu znanych aktorów są tacy, którzy nie mają co grać. Kompletnie bez roli jest Kristen Wiig [czyt.: kristin wig] jako rzeczniczka prasowa NASA, jeszcze gorzej wypadają aktorzy wcielający się w astronautów [...]. [...]

Drugi zarzut dotyczy humoru, którego w filmie jest zaskakująco dużo. Nie jest on nachalny, nie sprawia, że dramat Watneya staje się powodem do żartu, ani nie czyni z bohaterów osób niepoważnych. Mimo to wydaje się on często kompletnie zbyteczny, wciśnięty na siłę chyba tylko po to, aby widz w trakcie seansu poczuł się jeszcze lepiej. Tak jakby wesołość była tożsama z optymizmem.

[...] *Marsjanin* odchodzi od przytłaczającego kosmiczną pustką strachu oraz ekscytacji tajemnicą. Grozie śmieje się w twarz, a nieznane stara się poskromić. Jest peanem na cześć ludzkiej zaradności podanym w szatach kina rozrywkowego. Ma cieszyć i z tego zadania wywiązuje się doskonale.

KADR PO KADRZE

1. Bohater zostaje sam w nieznanej, nieprzyjaznej przestrzeni.

2. Mimo dramatycznej sytuacji astronauta nie poddaje się rozpaczy.

3. Aby przeżyć, wykorzystuje swoją wiedzę i pomysłowość.

4. Skupia się na praktycznych działaniach, które pozwolą mu przetrwać.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Co wyróżnia *Marsjanina* spośród innych filmów o podobnej tematyce?
2. Kim jest główny bohater filmu i co go spotyka?
3. Jak bohater radzi sobie w dramatycznej sytuacji? Odpowiedz na podstawie tekstu i kadrów z filmu.
4. Jakie są mocne strony *Marsjanina* według autora tekstu? Co recenzent zarzuca filmowi?

Ukryte w tekście

5. Jakie cechy charakteru najbardziej pomagają Watneyowi w walce o przetrwanie?
6. Jaki stosunek do człowieka i jego możliwości mają twórcy omawianego filmu?
7. Wyjaśnij, jak rozumiesz słowa dotyczące filmu: „Grozie śmieje się w twarz, a nieznane stara się poskromić".
8. Jakie elementy recenzji zawiera zamieszczony tekst? Nazwij je i przytocz odpowiednie fragmenty tekstu.

Język i styl

9. Wskaż w recenzji co najmniej trzy wyrazy i wyrażenia zawierające ocenę filmu.

Poszukaj

* 10. Odszukaj informacje o wybranym filmie science fiction Ridleya Scotta, ukazującym mroczną wizję przyszłości i przygód człowieka. Na czym polega pesymizm tej produkcji?

Twoim zdaniem

* 11. Przeczytaj fragment innej recenzji *Marsjanina*. W jaki sposób autor odnosi się do filmu? Czy zgadzasz się z jego opinią, czy raczej bliższa jest Ci ocena autorstwa Krzysztofa Waleckiego? Uzasadnij swoją odpowiedź.

„Marsjanin" niewiele więc ma wspólnego z takimi dziełami, jak „Moon" czy „Grawitacja", ukazującymi samotność w kosmosie, [...] konfrontującymi [bohaterów] z tajemnicami wszechświata. Kosmos u Scotta jest duży i płaski, można go okiełznać przy pomocy kilku obliczeń i manewrów. Nie kryje się w nim żadna tajemnica, choćby ta ludzka – Mark nie traci pogody ducha, nie doznaje wizji ni odlotów, nie nękają go pytania egzystencjalne czy duchowe. Jego koledzy i koleżanki ze statku kosmicznego, mimo iż przebywają w przestrzeni pozaziemskiej lata całe – skazani na siebie, oderwani od Ziemi i swych najbliższych – niezmiennie pozostają schludni, zdrowi, błyskotliwi, zrównoważeni [...].

Bartosz Żurawiecki, *Pomysłowy Dobromir w kosmosie*

Twoja wypowiedź

12. Czy film *Marsjanin* jest wart obejrzenia? Sformułuj opinię składającą się z co najmniej pięciu zdań i zapisz ją w zeszycie.

Podsumowanie wiadomości

WAŻNE WIADOMOŚCI

- Tragedia antyczna – s. 62
- Ironia – s. 67
- Recenzja – s. 71

Sprawdź swoją wiedzę

ĆWICZENIA PODSUMOWUJĄCE

1. Kim był i w jakiej epoce tworzył Sofokles?

2. O czym opowiada *Antygona*? Wymień i scharakteryzuj głównych bohaterów utworu. Krótko omów przedstawiony w nim konflikt.

3. Czym charakteryzuje się tragedia antyczna? Zaprezentuj cechy tego gatunku na przykładzie *Antygony* Sofoklesa.

4. Podaj przykład ironii z codziennego języka lub z utworu literackiego, np. wiersza Wisławy Szymborskiej *Sto pociech*. Wyjaśnij, na czym polega ironiczność tego przykładu.

5. W jakiej części Biblii znajduje się Księga Rodzaju? W jakiej epoce powstał ten utwór?

6. Jakie opowieści są przedstawione w Księdze Rodzaju? Podaj cztery przykłady i krótko omów jeden z nich.

7. Czym jest recenzja? Jakie elementy zawiera? Odpowiedz na podstawie wybranego przykładu recenzji.

Rozdział IV

Człowiek wobec tajemnicy cierpienia i śmierci

TEMATY LEKCJI

1 **Tak naprawdę nie jestem Iron Manem** s. 78–83
Młodzi ludzie wobec cierpienia i śmierci

2 **Bolesne pytania** s. 84–86
Hiob – człowiek cierpiący

3 **Bycie martwym nie jest obowiązkowe** s. 87–89
Komiczne wyobrażenie śmierci

4 **I śmiesznie, i strasznie** s. 90–93
Śmierć w życiu średniowiecznego człowieka

5 **W branży pogrzebowej** s. 94–96
Śmierć i życie we współczesnym serialu

Podsumowanie wiadomości s. 97

Sprawdź swoją wiedzę s. 98

LEKTURY OBOWIĄZKOWE

- Księga Hioba
- *Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią*

TO SIĘ CZYTA!

- Tamsyn Murray, *Drugie bicie serca*
- Terry Pratchett, *Mort*

TO SIĘ OGLĄDA!

- *Sześć stóp pod ziemią*, twórca: Allan Ball

LEKCJA 1

Tak naprawdę nie jestem Iron Manem

Młodzi ludzie wobec cierpienia i śmierci

NA POCZĄTEK

Co wiesz o przeszczepach organów? Kto może być dawcą?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Motyw to podstawowy element świata przedstawionego w utworze. Może być nim np. sytuacja, zdarzenie, myśl lub doświadczenie.
Kiedy czytamy książki, oglądamy filmy lub spektakle, możemy zauważyć, że często występują w nich te same motywy, np. bohaterowie odbywający pełną przygód podróż. Takie motywy powtarzające się w różnych dziełach określamy jako **obiegowe** lub **wędrowne**.
Teksty zamieszczone w poprzednich rozdziałach zawierały różne motywy, m.in.: podróży, przemijania, konfliktu wartości.

TO SIĘ CZYTA!

Tamsyn Murray [czyt.: tamzin mari]

Drugie bicie serca (fragmenty)

Nazywam się Jonny Webb [czyt.: dżoni łeb] i jestem „robotem". Zeszłego lata na trzy i pół minuty stanęło mi serce.

Kiedy udało im się je pobudzić do akcji, mięsień był uszkodzony i działał niewłaściwie. Teraz jestem więc podłączony do pewnej maszyny, która utrzymuje mnie przy życiu. Nazywa się *Berlin Heart* [czyt.: hart] – berlińskie serce – i widać, jak moja krew jest pompowana przez rurki do dwóch kulistych pojemników, a potem z powrotem do mojego ciała, co jest obrzydliwe, ale też fascynujące. Czasami, kiedy nie mogę zasnąć, wyobrażam sobie, że jestem Iron Manem [czyt.: ajron manem], a berlińskie serce to mój reaktor łukowy[1]. Wiem, żałosne, co nie? Mam prawie piętnaście lat i jestem najstarszym podłączonym do tego urządzenia pacjentem w szpitalu – reszta to dzieci albo nawet niemowlaki. Kiedy mam dobry dzień, rysuję ich jako twardzieli z „X-Menów". Kiedy mam zły dzień, przypominają mi, że umieram.

[1] **Reaktor łukowy** – źródło zasilania zbroi Iron Mana.

Czekanie na śmierć to nic miłego. Jakiś cwaniak mógłby w tym miejscu zauważyć, że wszyscy umierają, ale wierzcie mi, mnie to czeka wcześniej niż innych. Spędziłem prawie całe życie w szpitalu i każdego dnia zbliżam się do spotkania z kostuchą.

Potrzebne mi nowe serce. Tylko że serca nie kupuje się w sklepach albo w Internecie. Trzeba czekać, aż umrze ktoś z odpowiednim narządem. Potem trzeba mieć nadzieję, że ta osoba znajduje się w rejestrze dawców organów. Jeżeli nie, to od rodziny zmarłego zależy, czy zdecydują się oddać narządy, które mogłyby jeszcze funkcjonować. Nie wszyscy się zgadzają, więc jest gigantyczna kolejka oczekujących. I dlatego wydaje mi się, że niedługo umrę, choć nigdy tego nie mówię przy moich rodzicach. W głębi duszy wszyscy wiemy, że jestem raczej bez szans – mam wyjątkowo rzadką grupę krwi, co jeszcze bardziej zmniejsza szansę na znalezienie dawcy. Ale udajemy, że wcale tak nie jest. [...]

I tak to właśnie wygląda: zabijam czas i czekam, aż odpowiednia osoba umrze w odpowiedni sposób. Czasami chciałbym, żeby chirurdzy usunęli moje prawdziwe serce i zostawili mnie na zawsze z tym sztucznym. Wówczas nie musiałbym życzyć śmierci zupełnie nieznanym ludziom. Byłbym wtedy bez serca dosłownie, a nie tylko w przenośni.

Tak naprawdę nie jestem Iron Manem. Jestem tylko chłopcem bez przyszłości.

***

[...] – Ale by się uśmiał, widząc mnie w takim stanie – ciągnie Niamh [czyt.: nijaf], obejmując się ramionami. – Leo uwielbiał się śmiać.

[...] Kręci głową.

– Nawet teraz on jest wszędzie, gdzie się obejrzę.

– Na pewno za nim tęsknisz.

Niamh patrzy sobie na palce.

– Tak mogłoby się wydawać, prawda? Ale szczerze mówiąc, ja go nienawidzę. To przez niego wspinaliśmy się na te durne skały. Nigdy bym nie zaryzykowała, gdyby nie jego wyzwanie. [...] Ale nie mogę nikomu powiedzieć, jak naprawdę się czuję, a na pewno nie tej beznadziejnej psycholożce, do której muszę chodzić. Nie mogę powiedzieć złego słowa o tragicznym świętym Leo, zbawcy chorych.

Jej słowa trafiają mnie z impetem[2] ciężarówki.

– Zbawcy chorych? – powtarzam powoli, zastanawiając się, czy ma na myśli to, co mi się wydaje.

Niamh śmieje się krótko.

WARTO WIEDZIEĆ

Prawo pozwala na pobranie narządów od zmarłej osoby, jeśli dawca nie sprzeciwił się zabiegowi za życia. Jednak rodziny często nie wyrażają na to zgody. Dlatego osoby, które zgadzają się na pośmiertne dawstwo narządów, powinny wyraźnie poinformować o tym bliskich oraz podpisać odpowiednie oświadczenie. Człowiek może również przekazać swoje ciało po śmierci publicznej uczelni medycznej do celów naukowych i badawczych. Jeśli chce wyrazić na to zgodę, musi złożyć pisemne oświadczenie i dostarczyć je odpowiedniej instytucji badawczej. Każda zdrowa osoba w wieku 18–50 lat może także zostać dawcą szpiku – po przystąpieniu do rejestru dawców.

[2] **Impet** – siła rozpędu.

– Właśnie, nie wiedziałeś? Chciał oddać po śmierci organy. Mój brat, wieczny gwiazdor. [...]

Biorę głęboki wdech, czuję krew pulsującą mi w żyłach, po czym roztrzęsiony wypuszczam powietrze. Muszę nosić w sobie serce Leo. Nie ma mowy, żeby należało do kogoś innego, prawdopodobieństwo tego jest zbyt małe. Ale choć mam wielką ochotę się do wszystkiego przyznać, to nie jest odpowiednia pora, żeby zaskakiwać tym Niamh. Potrzeba jej teraz przyjaciela, nie kogoś z własnymi problemami. Na jej nieszczęście trafiłem się tylko ja. [...]

***

Nie mogę znieść wzroku Niamh. Oddałbym wszystko, żeby cofnąć ostatnie dwie minuty, zatrzymać jej palce, zanim trafiły na moją bliznę. Teraz muszę jej o wszystkim opowiedzieć i ciężko mi się oddycha na myśl o jej reakcji. Wydaje mi się, jakbym szykował się do próby gaszenia piekła benzyną. Boże, nie wiem nawet, od czego zacząć.

– Słucham – mówi.

Oddychając powoli, patrzę jej w oczy.

– Zanim zacznę, chcę żebyś wiedziała, że wszystkie moje uczucia wobec ciebie są prawdziwe. Jesteś wspaniała, Niamh, jesteś najlepszym, co mi się kiedykolwiek przytrafiło. [...]

I opowiadam jej wszystko: jak przez większość życia chorowałem, jak spędziłem dużą część dzieciństwa w szpitalu i jak byłem bliski śmierci, kiedy pojawił się dawca – i widzę dokładnie tę chwilę, kiedy dociera do niej, o co chodzi. Blednie, a w oczach ma przerażenie, kiedy ja dalej bezładnie opowiadam, usiłując się wytłumaczyć. Łzy ciekną jej po twarzy i wydaje z siebie zduszony jęk, po czym się na mnie rzuca. Nie bronię się, nie zasłaniam przed gradem ciosów, bo zasłużyłem na to i jeszcze dużo, dużo więcej. Okłamywałem ją od samego początku, kiedy była szczególnie bezbronna, i dokładałem do tego kolejne kłamstwa. W końcu nie pamiętam nawet, czy cokolwiek z tego, co jej powiedziałem, było prawdą.

Dopiero kiedy pięść trafia mnie w kącik oka i jęczę z bólu, Niamh się opanowuje i siada na łóżku zapłakana i zdyszana, z głową ukrytą w dłoniach. Nic nie mówi, ale słowa nie są potrzebne.

Przyglądam się bezradnie, jak płacze, przytłoczony własnym żalem i smutkiem. Nie mogę uwierzyć, jak koszmarnie zawaliłem sprawę. Niamh podnosi zapłakaną twarz i patrzy na mnie.

– To nie mną się interesowałeś, prawda? Od początku chodziło ci o Leo, nie o mnie.

Ból w jej wzroku jest tak ostry, że aż mnie rani.

– Nie. Tak było na początku, ale możesz mi wierzyć, bardzo szybko zaczęło mi na tobie zależeć. – Chcę wziąć ją za rękę, ale nie mam odwagi. I zdaję

sobie sprawę z czegoś jeszcze, co trafia mnie z impetem pociągu towarowego. – Niamh, bardzo cię lubię. Może nawet... cię kocham. [...]

– Wynoś się – warczy, a ja wzdrygam się pod jej zjadliwym i nienawistnym spojrzeniem. – Wynoś się z mojego domu i nigdy więcej nie próbuj się ze mną skontaktować.

Na wszystko zasłużyłem. Mimo to, kiedy przytakuję, mam ściśnięte gardło.

– Tak czy inaczej, przepraszam – chrypię, wstaję i sięgam po torbę. – Nie chciałem, żeby to się tak skończyło. [...]

I po raz pierwszy od przeszczepu żałuję, że serca Leo nie dostał ktoś inny.

Przełożył Patryk Gołębiowski

WARTO OBEJRZEĆ

- *Bogowie*, reż. Łukasz Palkowski

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Na co czekał Jonny, kiedy leżał w szpitalu?
2. W jaki sposób chłopak był utrzymywany przy życiu?
3. Co myślała Niamh o swoim bracie? Jakie żywiła do niego uczucia?
4. Co czuł Jonny wobec dziewczyny?

Ukryte w tekście

5. Dlaczego Jonny przywołuje w swojej opowieści superbohaterów z komiksów? Wyjaśnij, jak rozumiesz słowa: *Tak naprawdę nie jestem Iron Manem. Jestem tylko chłopcem bez przyszłości.*
6. Dlaczego wyznanie prawdy było dla bohatera tak trudne?
7. Dlaczego Niamh zareagowała tak gwałtownie na opowieść Jonny'ego?
8. Jakie motywy można odnaleźć w zamieszczonych fragmentach powieści?

Język i styl

9. Odszukaj w tekście co najmniej pięć wyrazów lub wyrażeń określających uczucia bohaterów.
10. Który z gatunków przypomina poznany fragment powieści: reportaż, dziennik, wywiad czy pamiętnik? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Poszukaj

11. Poszukaj informacji o pierwszym w Polsce przeszczepie serca.

Twoim zdaniem

12. Dlaczego niektórzy ludzie decydują się zostać dawcą narządów, a inni nie wyrażają na to zgody? Jakie jest Twoje stanowisko w tej sprawie?

INFOGRAFIKA

Wobec cierpienia i śmierci

Od tysięcy lat ludzie próbują poradzić sobie z cierpieniem i śmiercią – nadać im sens, wyzbyć się lęku, pogodzić się z odchodzeniem. Problemami tymi zajmują się m.in. poeci, pisarze, filozofowie. Jednak do chwili obecnej nie udało się znaleźć jednoznacznej odpowiedzi na wszystkie wątpliwości związane z tą tematyką.

Sztuka umierania dawniej i dziś

Dawniej śmierć była wydarzeniem głośnym, niemal publicznym. Powstał pewnego rodzaju kodeks, który określał, jak należy postąpić po śmierci danej osoby. Ciało zmarłego wystawiano na widok publiczny w domu, aby znajomi i sąsiedzi mogli się pożegnać z osobą, która odeszła. Wynajmowano też płaczki do opłakiwania. Na znak żałoby bliscy zmarłego wkładali czarne stroje. Dziś również pewne elementy tych zwyczajów możemy zaobserwować podczas pogrzebów. Natomiast sama śmierć jest nieco cichsza, zamknięta w szpitalach, hospicjach czy domach opieki. Ceremonie pogrzebowe są przeprowadzane szybko i bez rozgłosu.

Śmierć i religie

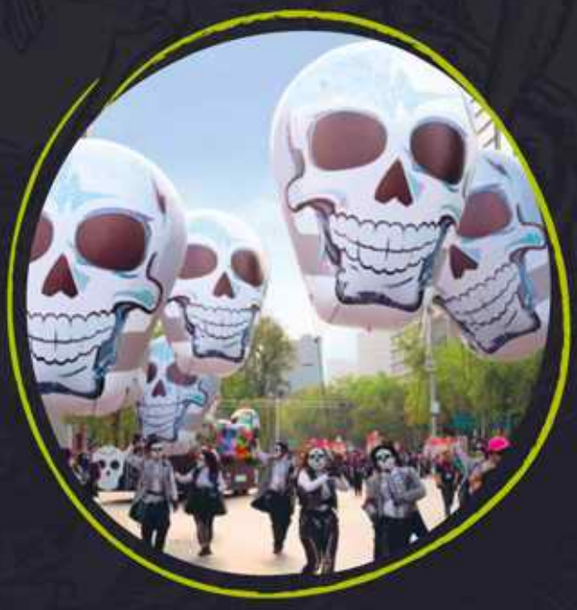
W obliczu cierpienia czy śmierci ludzie często szukają wsparcia w różnych religiach. Wielu osobom pomagają one nadawać sens temu, co wydaje się trudne do zrozumienia. Według chrześcijan człowiek ma nieśmiertelną duszę, która po śmierci ciała żyje w zaświatach. Buddyści wierzą w reinkarnację, zgodnie z którą dusza człowieka po śmierci ciała może się wcielić np. w zwierzę, w roślinę lub narodzić się jako inny człowiek.

Czy dziś da się umrzeć?

Non omnis moriar („Nie wszystek umrę") napisał w starożytności Horacy, który wierzył, że dzięki swojej poezji pozostanie nieśmiertelny. Współczesny świat nie daje nam umrzeć, ale z innych powodów. Każdy, kto choć raz umieścił na portalach społecznościowych zdjęcie typu „Ja", „Ja i mój pies", „Ja na wakacjach", może być pewien, że nawet po śmierci tak łatwo nie przestanie istnieć i nie zostanie zapomniany – przynajmniej w internecie. Dziś można „wskrzesić" każdego dzięki nowoczesnej technologii: globalnej sieci, wirtualnej rzeczywistości czy hologramom.

Oswajanie śmierci

Dawniej bolesne zjawiska oswajano m.in. dzięki literaturze i sztuce. Na przykład w średniowiecznym tekście *Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią* uczony zadaje śmierci pytania, które mają pomóc w wyjaśnieniu jej roli w życiu człowieka. Dziś ludzie nadal oswajają śmierć dzięki kulturze, także tej popularnej. Tematyka dotycząca odchodzenia i umierania pojawia się np. w każdym odcinku serialu *Sześć stóp pod ziemią*. Na portalach internetowych można znaleźć kwizy zawierające pytania z wiedzy ogólnej o śmierci. Może więc pod pewnymi względami nie różnimy się tak bardzo od naszych przodków?

Śmierć – zjawisko medialne

W mediach śmierć często jest ukazywana według wzorów pochodzących z filmów sensacyjnych – jako widowisko, emocjonujące przedstawienie mające przyciągnąć jak najwięcej widzów. Takie traktowanie cierpienia wpływa też na zachowania ludzi. Często zdarza się, że osoby będące świadkami tragicznych wydarzeń zamiast udzielić pomocy robią zdjęcia lub nagrywają filmy.

PRACA Z INFOGRAFIKĄ

1. **Czym różnią się dawne i współczesne obrzędy pogrzebowe?**
2. **Jak ludzie współcześni oswajają trudne tematy związane z cierpieniem i śmiercią?**
3. **W jaki sposób odbieramy śmierć, oglądając ją w filmie, a jak – kiedy umiera ktoś bliski?**

LEKCJA 2

Bolesne pytania

Hiob – człowiek cierpiący

NA POCZĄTEK

Skąd – według Ciebie – biorą się na świecie nieszczęścia i zło?

O UTWORZE

Księga Hioba powstała ok. V w. p.n.e. Uznaje się ją za jedną z najważniejszych ksiąg Starego Testamentu. Jej głównym tematem jest cierpienie człowieka i próba odpowiedzi na pytanie: dlaczego Bóg pozwala, by istniało zło? Bohaterem księgi jest religijny i wystrzegający się grzechu Hiob. Zostaje on poddany próbie – Szatan zsyła na niego kolejne nieszczęścia. Hiob stara się zrozumieć, dlaczego spotkało go tyle bólu, i lamentuje nad swoim losem. Mimo to pozostaje wierny Bogu i nie przestaje wątpić w jego dobroć.

Więcej o starożytności i Biblii → s. 170–173

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

STAROŻYTNOŚĆ

Księga Hioba (fragmenty)

Pierwsza rozmowa szatana z Bogiem

Bóg zgadza się poddać Hioba próbie

1 [...] [8]Mówi Pan do szatana: «A zwróciłeś uwagę na sługę mego, Hioba? Bo nie ma na całej ziemi drugiego, kto by tak był prawy, sprawiedliwy, bogobojny i unikający grzechu jak on». [9]Szatan na to do Pana: «Czyż za darmo Hiob czci Boga? [10]Czyż Ty nie ogrodziłeś[1] zewsząd jego samego, jego domu i całej majętności[2]? Pracy jego rąk pobłogosławiłeś, jego dobytek na ziemi się mnoży. [11]Wyciągnij, proszę, rękę i dotknij jego majątku! Na pewno Ci w twarz będzie złorzeczył». [12]Rzekł Pan do szatana: «Oto cały majątek jego w twej mocy. Tylko na niego samego nie wyciągaj ręki». I odszedł szatan sprzed oblicza Pańskiego.

Jakie nieszczęścia spotykają Hioba?

Hiob traci bogactwa

[13]Pewnego dnia, gdy synowie i córki jedli i pili w domu najstarszego brata, [14]przyszedł posłaniec do Hioba i rzekł: «Woły orały, a oślice pasły się tuż obok. [15]Wtem napadli Sabejczycy[3], porwali je, a sługi mieczem pozabijali, [16]ja sam uszedłem, by ci o tym donieść». Gdy ten jeszcze mówił, przyszedł inny i rzekł: «Ogień Boży

[1] **Ogrodzić** – tu: otoczyć ochroną, opieką.

[2] **Majętność** – dawniej: to, co posiada dana osoba.

[3] **Sabejczycy** – jeden z ludów zamieszkujących w starożytności południowo-zachodnią część Półwyspu Arabskiego.

spadł z nieba, zapłonął wśród owiec oraz sług i pochłonął ich. Ja sam uszedłem, by ci o tym donieść». [17]Gdy ten jeszcze mówił, przyszedł inny i rzekł: «Chaldejczycy[4] zstąpili z trzema oddziałami, napadli na wielbłądy, a sługi ostrzem miecza zabili. Ja sam uszedłem, by ci o tym donieść». [18]Gdy ten jeszcze mówił, przyszedł inny i rzekł: «Twoi synowie i córki jedli i pili wino w domu najstarszego brata. [19]Wtem powiał szalony wicher z pustyni, poruszył czterema węgłami[5] domu, zawalił go na dzieci, tak iż poumierały. Ja sam uszedłem, by ci o tym donieść».
[20]Hiob wstał, rozdarł szaty, ogolił głowę, upadł na ziemię, oddał pokłon [21]i rzekł:
«Nagi wyszedłem z łona matki
i nagi tam wrócę.
Dał Pan i zabrał Pan.
Niech będzie imię Pańskie błogosławione!»
[22]W tym wszystkim Hiob nie zgrzeszył i nie przypisał Bogu nieprawości. [...]

Jakie nieszczęścia spotykają Hioba?

Odpowiedź Hioba: Bóg panem absolutnym

Nie dręcz mnie, Boże!

10 [1]Moja dusza wstręt czuje do życia:
lamentowi nad sobą dam upust,
odezwę się w goryczy mej duszy.
[2]Nie potępiaj mnie, powiem do Boga.
Ujawnij mi, o co spór ze mną wiedziesz.
[3]Przyjemnie ci mnie uciskać,
odrzucać dzieło swoich rąk
i sprzyjać radzie występnych? [...]

Oskarżenia kierowane do Boga

Odpowiedź Hioba: Mądrość i potęga Boga

Szybko przemija życie

14 [1]Człowiek zrodzony z niewiasty
dni ma krótkie i niespokojne,
[2]wyrasta i więdnie jak kwiat,
przemija jak cień, co nie trwa,
[3]a na takiego masz oko otwarte;
mnie stawiasz przed swoim sądem.
[...]
[5]Skoro dni jego są wyznaczone,
liczba miesięcy u Ciebie,
kres wyznaczyłeś im nieprzekraczalny,
[6]odwróć od niego wzrok – niech odpocznie,
niech cieszy się dniem najemnika!

Ludzkie życie według Hioba

[4] **Chaldejczycy** – starożytny lud żyjący na terenie dzisiejszego Iraku.
[5] **Węgieł** – narożnik, zewnętrzny róg budynku.

Ludzkie życie według Hioba

Śmierć kresem nadziei

[7]Drzewo ma jeszcze nadzieję,
bo ścięte, na nowo wyrasta,
świeżych pędów nie braknie.
[8]Choć bowiem korzeń zestarzeje się w ziemi,
a pień jego w piasku zbutwieje[6],
[9]gdy wodę poczuje, odrasta,
wypuszcza gałęzie jak młoda roślina.
[10]A człowiek umiera, przepada.
Ze świata schodzi człowiek, i gdzie jest?
[11]Wody z morza znikną
i rzeki wprzód[7] wyschną doszczętnie –
[12]a człowiek umarły nie wstanie,
nie zbudzą się [zmarli], póki trwa niebo,
ze snu swego się nie ocucą.

▲ William Blake [czyt.: ţiliam blejk], *Hiob wyszydzany przez przyjaciół*, 1805 r.

[6] **Zbutwieć** – ulec rozkładowi, zgnić.

[7] **Wprzód** – dawniej: najpierw, w pierwszej kolejności.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Jaki był Hiob, zanim spotkało go nieszczęście?
2. Kto przekonał Boga, aby poddać Hioba próbie?
3. Jakie nieszczęścia dotknęły bohatera?
4. Czym – według Hioba – różni się śmierć człowieka od śmierci drzewa?

Ukryte w tekście

5. Dlaczego Bóg wystawia na próbę właśnie Hioba?
6. W jaki sposób bohater początkowo reaguje na cierpienie? Jak zmienia się jego postawa w kolejnych fragmentach tekstu?
7. O co Hiob oskarża Boga? Odpowiedz na podstawie fragmentu rozdziału 10.
8. Czym charakteryzuje się ludzkie życie według cierpiącego bohatera?

Język i styl

9. Wyjaśnij, co oznaczają wyrażenia: *hiobowa wieść*, *hiobowy przyjaciel*. Skorzystaj ze słownika frazeologicznego. Ułóż w zeszycie po jednym zdaniu z każdym z tych wyrażeń.

Poszukaj

10. Opowiedz o współczesnym utworze, w którym bohatera dotyka niezawinione cierpienie. Jakie nieszczęścia go spotkały i w jaki sposób sobie z nimi radził?

Twoim zdaniem

11. Do przyjęcia jakiej postawy wobec życia namawia Księga Hioba?

LEKCJA 3

Bycie martwym nie jest obowiązkowe

Komiczne wyobrażenie śmierci

NA POCZĄTEK

Wyobraź sobie, że spotykasz Śmierć. O co ją zapytasz?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Komizm w utworze polega na przedstawieniu osoby, sytuacji czy zdarzenia w taki sposób, żeby wywołać u odbiorcy wesołość i śmiech. Wyróżniamy trzy rodzaje komizmu:

- **komizm postaci** – rozbawienie budzą zwykle charakter i zachowanie bohaterów;
- **komizm sytuacyjny** – tworzą go zabawne sytuacje, wydarzenia prowadzące do nieporozumień;
- **komizm językowy** – składają się na niego m.in. gry słowne, zabawne dialogi.

Terry Pratchett [czyt.: praczet]

Mort (fragmenty)

TO SIĘ CZYTA!

Ogromny biały koń wjechał na rynek drogą od strony Osi[1]. Para unosiła się z jego boków, podkowy krzesały iskry na kamieniach. Kroczył dumnie jak bojowy rumak. Z całą pewnością nie nosił słomkowego kapelusza.

Wysoka postać na jego grzbiecie otulała się płaszczem, zapewne dla ochrony przed zimnem. Gdy koń dotarł na środek placu, jeździec wolno zsunął się z siodła [...]. [...]

Powietrze stało się gęste i oleiste, a głębokie cienie wokół Morta otoczyły błękitne i fioletowe tęcze. Jeździec ruszył ku niemu. Czarny płaszcz wzdymał się na wietrze, a stopy stukały lekko o bruk. To były jedyne dźwięki – poza tym cisza zalała rynek niczym zwały bawełnianej przędzy.

Wrażenie zepsuła nieco zamarznięta kałuża.

A NIECH TO!

Właściwie trudno było nazwać to głosem. Słowa dźwięczały normalnie, rozbrzmiewały jednak w głowie Morta, nie tracąc czasu na przejście przez jego uszy.

Terry Pratchett (1948–2015)

Był popularnym brytyjskim pisarzem, tworzącym książki fantasy i science fiction. Jego najsłynniejszy cykl *Świat Dysku* składa się z ponad 40 powieści. Na ich podstawie powstały m.in. gry komputerowe, filmy, komiksy i gry planszowe.

[1] **Oś** – w Świecie Dysku: bardzo wysoka skała będąca osią obrotu tego świata.

Chłopiec rzucił się na pomoc leżącej na ziemi postaci. Chwycił ją za rękę, która była jedynie wygładzoną kością, trochę pożółkłą, jak stara kula bilardowa. Kaptur zsunął się z głowy przybysza i naga czaszka skierowała na Morta puste oczodoły. [...]

Mortowi przyszło do głowy, że powinien się przerazić. Fakt, iż tak się nie stało, wprowadził go w pewne zdumienie. Przed nim siedział szkielet, rozcierał kolana i burczał niechętnie. Szkielet, ale żywy i z jakichś dziwnych powodów niezbyt przerażający.

DZIĘKUJĘ CI, CHŁOPCZE, powiedziała czaszka. JAK CI NA IMIĘ?

– Uhm... – zaczął Mort. – Mortimer... proszę pana. Wołają mnie Mort.

CO ZA ZBIEG OKOLICZNOŚCI. POMÓŻ MI WSTAĆ.

Szkielet podniósł się ostrożnie i otrzepał płaszcz. [...]

– Mam nadzieję, że nic się panu nie stało – zauważył grzecznie.

Czaszka wyszczerzyła zęby w uśmiechu. [...]

NIC POWAŻNEGO. JESTEM PEWIEN.

Szkielet rozejrzał się i chyba dopiero teraz dostrzegł Lezeka, który robił wrażenie skamieniałego. Mort uznał, że powinien go przedstawić.

– Mój ojciec – poinformował [...]. – Przepraszam pana, ale czy jest pan Śmiercią?

ZGADZA SIĘ. BRAWA ZA SPOSTRZEGAWCZOŚĆ.

Mort przełknął ślinę.

– Ojciec jest dobrym człowiekiem – oświadczył. Pomyślał chwilę: – Dość dobrym – uzupełnił. – Wolałbym, żeby go pan zostawił, jeśli nie robi to panu różnicy. Nie wiem, co mu pan zrobił, ale proszę, żeby pan przestał. [...]

Śmierć cofnął się i przechylił[2] czaszkę w bok.

PO PROSTU PRZENIOSŁEM NAS CHWILOWO POZA CZAS, wyjaśnił. NIE ZOBACZY I NIE USŁYSZY NICZEGO, CO MOGŁOBY GO PRZESTRASZYĆ. NIE, MÓJ CHŁOPCZE, PRZYBYŁEM TU PO CIEBIE.

– Po mnie?

POSZUKUJESZ PRACY? [...]

– Szuka pan ucznia?

Oczodoły zwróciły się ku niemu, a w ich głębi rozbłysło magiczne światło.

OCZYWIŚCIE.

Śmierć skinął kościstą dłonią. Spłynęła fala fioletowego blasku – coś w rodzaju wizualnego „brzdęk" – i Lezek wrócił do życia. [...]

– Przed chwilą jeszcze was tu nie widziałem – powiedział. [...]

ZAPROPONOWAŁEM CHŁOPCU POSADĘ, rzekł Śmierć. [...]

– Nie dosłyszałem, czym się zajmujecie. – Lezek zwracał się do szkieletu w czarnym płaszczu, nie okazując nawet śladu zdziwienia.

PRZEPROWADZAM DUSZE DO TAMTEGO ŚWIATA [...].

– A tak. Rzeczywiście, powinienem się domyślić po ubraniu. Pożyteczna praca, stabilny rynek. Solidna firma?

[2] W książkach z cyklu *Świat Dysku* Śmierć jest rodzaju męskiego.

OWSZEM, DZIAŁA JUŻ OD DOŚĆ DAWNA.

– Dobrze, bardzo dobrze. Nie sądziłem, wiecie, że Mort trafi do takiego fachu, ale to uczciwa praca, uczciwa i zawsze potrzebna. Jak się nazywacie?

ŚMIERĆ. [...]

– Nie słyszałem o takiej firmie – przyznał Lezek. – Gdzie ma siedzibę?

OD NAJWIĘKSZYCH GŁĘBIN MORZA PO ZAWROTNE WYSOKOŚCI, GDZIE NAWET ORŁOM NIE WOLNO SIĘ ZAPUSZCZAĆ.

– To mi wystarczy. – Lezek skinął głową. – No cóż...

– Tato! – Mort szarpnął ojca za rękaw.

Śmierć położył mu dłoń na ramieniu.

TO, CO WIDZI I SŁYSZY TWÓJ OJCIEC, NIE JEST TYM SAMYM, CO WIDZISZ I SŁYSZYSZ TY, rzekł. NIE STRASZ GO. CZY SĄDZISZ, ŻE CHCIAŁBY MNIE ZOBACZYĆ? [...]

– Przecież jest pan Śmiercią – zawołał Mort. – Zabija pan ludzi!

JA? ZABIJAM? Śmierć był wyraźnie urażony. NA PEWNO NIE. LUDZIE BYWAJĄ ZABIJANI, ALE TO ICH PRYWATNA SPRAWA. JA WKRACZAM DOPIERO POTEM. PRZYZNASZ, ŻE ŚWIAT BYŁBY ZUPEŁNIE IDIOTYCZNY, GDYBY LUDZIE BYLI ZABIJANI I NIE UMIERALI. PRAWDA?

– Niby tak... – przyznał z powątpiewaniem Mort. [...] – Nie muszę umierać, żeby dostać tę pracę, prawda?

BYCIE MARTWYM NIE JEST OBOWIĄZKOWE.

Przełożył Piotr W. Cholewa

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Wymień postacie, które uczestniczą w opisanych wydarzeniach.
2. Jaką propozycję dostał Mort od Śmierci?
3. Czego obawiał się chłopak, zanim zdecydował się na nową pracę?

Ukryte w tekście

4. Które fragmenty tekstu odbierasz jako komiczne? Dlaczego tak uważasz?
5. Czy w tekście można znaleźć poważniejsze przemyślenia na temat śmierci? Podaj odpowiednie cytaty i je wyjaśnij.
6. Odpowiedz, jak rozumiesz słowa Śmierci, w których opisuje swoją siedzibę: *OD NAJWIĘKSZYCH GŁĘBIN MORZA PO ZAWROTNE WYSOKOŚCI, GDZIE NAWET ORŁOM NIE WOLNO SIĘ ZAPUSZCZAĆ.*

Twoim zdaniem

7. Czy warto czasem ukazywać poważne tematy w komiczny sposób? Uzasadnij swoją odpowiedź.

LEKCJA 4

I śmiesznie, i strasznie

Śmierć w życiu średniowiecznego człowieka

NA POCZĄTEK

Dlaczego wiele osób nie lubi rozmawiać o śmierci?

O UTWORZE

Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią to najdłuższy zachowany polski wiersz średniowieczny. Powstała prawdopodobnie na początku XV w. Oryginał nie zachował się do naszych czasów. Najstarsza kopia utworu pochodzi z 1463 r.

Bohaterem *Rozmowy...* jest uczony o imieniu Polikarp. Modli się on o możliwość ujrzenia Śmierci. Gdy Bóg spełnia jego prośbę, Polikarp i Śmierć rozpoczynają rozmowę o życiu i pośmiertnych losach człowieka. W dziele pojawiają się tematy charakterystyczne dla średniowiecza: podkreślanie powszechności śmierci i równości wobec niej wszystkich ludzi, przekonanie o znikomości wartości doczesnych. Jest ono także satyrą na średniowieczne społeczeństwo. Ukazuje w komiczny sposób przedstawicieli wszystkich grup społecznych, w tym duchowieństwa.

Więcej o średniowieczu i literaturze średniowiecznej → s. 174–175

LEKTURA OBOWIĄZKOWA
ŚREDNIOWIECZE

Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią (fragment 1)

Prośba Polikarpa

Polikarpus, tak wezwany[1]
Mędrzec wieliki[2], mistrz wybrany[3],
Prosił Boga o to prawie[4],
By uźrzał[5] śmierć w jej postawie[6].

Jak wygląda Śmierć?

Gdy się moglił[7] Bogu wiele,
Ostał wszech ludzi w kościele[8],
Uźrzał człowieka nagiego,
Przyrodzenia[9] niewieściego,
Obraza wielmi skaradego[10],
Łoktuszą[11] przepasanego.
Chuda, blada, żołte lice
Łszczy[12] się jako miednica[13];
Upadł ci jej koniec nosa,

[1] **Wezwany** – tu: nazwany.
[2] **Wieliki** – wielki.
[3] **Wybrany** – znakomity.
[4] **Prawie** – prawdziwie.
[5] **Uźrzał** – ujrzał, zobaczył.
[6] **Postawie** – prawdziwej postaci.
[7] **Moglił** – modlił.
[8] **Ostał wszech ludzi w kościele** – został sam w kościele, kiedy wszyscy już wyszli.
[9] **Przyrodzenia** – płci.
[10] **Obraza wielmi skaradnego** – o wyglądzie, wizerunku wielce szkaradnym, czyli bardzo brzydkim.
[11] **Łoktuszą** – chustą.
[12] **Łszczy się** – błyszczy, lśni.
[13] **Miednica** – naczynie z miedzi.

Jak wygląda Śmierć?

Z oczu płynie krwawa rosa;
Przewiązała głowę chustą
Jako samojedź[14] krzywousta;
Nie było warg u jej gęby,
Poziewając skrżyta[15] zęby;
Miece oczy zawr[z]acając[16],
Groźną kosę w ręku mając;
Goła głowa, przykra mowa,
Ze wszech stron skarada[17] postawa –
Wypięła żebra i kości,
Groźno siecze przez lutości[18].

Strach Polikarpa

Mistrz widząc obraz skarady,
Żołte oczy, żywot[19] blady,
Groźno się tego przelęknął,
Padł na ziemię, eże[20] stęknął.
Gdy tak leżał wznak jako wiła[21],
Śmierć do niego przemówiła.

[14] **Samojedź** – ludożerca.
[15] **Skrżyta** – zgrzyta.
[16] **Miece oczy zawr[z]acając** – przewraca oczami na wszystkie strony.
[17] **Skarada** – szkaradna, wstrętna.
[18] **Przez lutości** – bez litości.
[19] **Żywot** – brzuch.
[20] **Eże** – aż.
[21] **Wiła** – błazen, głupek.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

W *Rozmowie Mistrza Polikarpa ze Śmiercią* spotykamy wiele przestarzałych słów i sformułowań, nieużywanych we współczesnym języku. Takie wyrazy i konstrukcje nazywamy **archaizmami**.

PO PRZECZYTANIU

Ukryte w tekście

1. O co Polikarp prosił Boga w modlitwach?
2. W jakim miejscu Śmierć ukazuje się uczonemu?
3. Jak Polikarp zareagował na pojawienie się Śmierci?
4. Jak wygląda postać, która ukazuje się bohaterowi? Dlaczego autor przedstawił Śmierć w ten sposób?
5. Nazwij uczucia, które budziła śmierć w ludziach w średniowieczu.
6. Jakie elementy średniowiecznej wizji świata można odnaleźć w tekście?

Poszukaj

*7. W jaki sposób śmierć jest ukazywana we współczesnej kulturze? Podaj dwa różne przykłady. Co je łączy z postacią z *Rozmowy Mistrza Polikarpa ze Śmiercią*, a co od niej różni?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

W XIV i XV w. w sztuce i w literaturze popularny stał się motyw ***danse macabre*** [czyt. dans makabr], czyli **tańca śmierci**. Jest to alegoria ukazująca przedstawicieli wszystkich grup społecznych we wspólnym korowodzie prowadzonym przez śmierć. Podkreślała ona równość ludzi wobec ich śmiertelności oraz chwilowość i znikomość dóbr doczesnych.

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią (fragment 2)

Wszechmoc Śmierci

MORS DICIT[1]
St[w]orzyciel wszego[2] stworzenia
Pożyczył[3] mi takiej mocy,
Bych morzyła[4] we dnie i w nocy.
Morzę na wschod, na południe,
A umiem to działo cudnie[5].
Od północy do zachodu
Chodzę nie pytając brodu[6].
Toć me nawięcsze wiesiele[7],
Gdy mam morzyć żywych wiele [...].

Kto podlega władzy Śmierci?

Toć jest mojej mocy znamię –
Morzę wszytko ludzskie plemię:
Morzę mądre i też wiły,
W tym skazuję[8] swoje siły;
I chorego, i zdrowego
Zbawię[9] żywota każdego;
Lubo stary, lubo młody,
Każdemu ma kosa zgodzi;
Bądź ubodzy i bogaci,
Szwytki[10] ma kosa potraci;
W[o]jewody i czestniki[11],
Wszytki świecskie miłostniki[12],
Bądź książęta albo grabie[13],
Wszytki ja pobierzę k sobie[14].
Ja z krola koronę semknę[15],
Za włosy ji pod kosę wemknę[16];
Też bywam w cesarskiej sieni,
Zimie, lecie i w jesieni.
[...]
Rzemieślniki, kupce i oracze,
Każdy przed mą kosą skacze [...].

[1] ***Mors dicit*** – w języku łacińskim: śmierć mówi.
[2] **Wszego** – całego.
[3] **Pożyczył** – dał, użyczył.
[4] **Morzyła** – uśmiercała.
[5] **Umiem to działo cudnie** – znam się na tej pracy bardzo dobrze.
[6] **Nie pytając brodu** – nie szukając łatwiejszej drogi.
[7] **Nawięcsze wiesiele** – największa radość, uciecha.
[8] **Skazuję** – ukazuję.
[9] **Zbawię** – pozbawię.
[10] **Szwytki** – wszystkich.
[11] **Czestniki** – wysocy urzędnicy, dostojnicy.
[12] **Miłostniki** – dostojnicy.
[13] **Grabie** – hrabiowie.
[14] **Pobierzę k sobie** – zabiorę ze sobą.
[15] **Semknę** – zsunę.
[16] **Wemknę** – wsunę, wetknę.

WARTO OBEJRZEĆ
- Ingmar Bergman, *Siódma pieczęć*
- Gus van Sunt [czyt.: gas wan zent], *Restless*

PO PRZECZYTANIU

Ukryte w tekście

1. Od kogo pochodzi władza Śmierci?
2. Jakich ludzi i jakie grupy społeczne wymienia Śmierć?
3. Co sprawia Śmierci największą radość?
4. Czemu służy wyliczenie wielu grup średniowiecznego społeczeństwa?
5. Na czym polega wszechmoc Śmierci?
6. Przyjrzyj się reprodukcji malowidła ukazującego motyw tańca śmierci. Następnie wyjaśnij, w jaki sposób *Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią* nawiązuje do tego motywu. Wskaż odpowiednie fragmenty tekstu.

▲ Bernt Notke, *Taniec śmierci* (fragment), 1463 r.

*7. Które fragmenty utworu mają żartobliwy charakter? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Język i styl

8. Wymień kilka przykładów archaizmów występujących w *Rozmowie Mistrza Polikarpa ze Śmiercią*.

Twoim zdaniem

9. Czy współcześnie ludzie postrzegają śmierć w podobny sposób jak w średniowieczu, czy zupełnie inaczej? Uzasadnij odpowiedź.

LEKCJA 5

W branży pogrzebowej

Śmierć i życie we współczesnym serialu

NA POCZĄTEK

Jakie znasz współczesne seriale lub filmy, które poruszają temat śmierci?

TO SIĘ OGLĄDA!

Nikodem Pankowiak

Kultowe seriale. *Sześć stóp pod ziemią* (fragmenty recenzji)

[...] życie przedsiębiorców pogrzebowych musi być cholernie nudne, wciąż tylko trupy, które należy odpowiednio zabalsamować, pomalować, przyodziać, wsadzić do trumny – i tak w kółko. Zero nieprzewidywalności, nic ciekawego. Okazuje się, że coś takiego może stać się podstawą do stworzenia serialu barwnego, wciągającego i, co najważniejsze, uniwersalnego, którego tematyka jest aktualna już od ponad dekady i zapewne będzie taka jeszcze długo, chyba że ktoś znajdzie przepis na nieśmiertelność.

Rodzinę Fisherów [czyt.: fiszerów] poznajemy w dniu śmierci jej głowy, Nathaniela [czyt.: nataniela] [...], który ginie w wypadku samochodowym. Jak łatwo się domyślić, prowadzący zakład pogrzebowy nie mogą być kolejnymi nudnymi Amerykanami. Ruth [czyt.: ruf] [...], matka trójki dzieci i żona zmarłego Nathaniela, to kobieta, która większość swojego życia spędziła na ukrywaniu swoich emocji i nieokazywaniu prawdziwych uczuć. Jej częste huśtawki nastrojów są powodem wielu napięć i sporów pomiędzy nią a jej dziećmi.

Nate [czyt.: nejt] [...] to marnotrawny syn, który po przeprowadzce do Seattle [czyt.: sijatel] wraca do domu na święta, jednak zamiast świątecznej atmosfery zastaje wiadomość o śmierci ojca. W samolocie poznaje Brendę [...], a relacje między tą dwójką będą jednym z głównych wątków całego serialu. David [czyt.: dejwid], młodszy syn Ruth i Nathaniela, który razem z ojcem i ich pomocnikiem Rico [czyt.: riko] [...] prowadzi rodzinny biznes, jednocześnie ukrywając przed światem swój homoseksualizm i swojego partnera Keitha [czyt.: kifa] [...]. Jest jeszcze dużo młodsza od Nate'a i Davida Claire [czyt.: kler] [...], która przez długi czas nie będzie potrafiła odnaleźć samej siebie, a jej wewnętrzna przemiana stanie się jednym z najważniejszych wątków w przeciągu całego serialu. [...]

To właśnie postacie oraz wielowarstwowe relacje między nimi napędzają fabułę, więc jeśli uważacie, że dobrym serialem jest tylko ten posiadający wartką akcję, wybierzcie inny tytuł. Wydaje się, że tutaj nikt nie potrafi nikogo kochać, ale też nikt nikogo nie darzy nienawiścią. Cała rodzina Fisherów wydaje się [...] zupełnie dysfunkcyjna[1], niemająca zdolności do życia w społeczeństwie i niepotrafiąca utrzymywać normalnych relacji z jego członkami. Wiszące w powietrzu i tłumione przez wszystkich emocje i pragnienia zwykle ujawniane są poprzez pokazanie marzeń bohaterów oraz ich częste rozmowy ze zmarłymi [...].

Śmierć i życie pozagrobowe to najważniejszy temat serialu. Każdy kolejny odcinek zaczyna się zgonem, wokół którego często toczy się większość akcji. Czas spędzony wśród zmarłych wielokrotnie zmusza bohaterów do refleksji nad własnym życiem i tym, jak szybko ono przemija, może stać się impulsem do wprowadzenia zmian lub docenienia tego, co się ma. Wśród bohaterów serialu panują różne poglądy, jedni wierzą w Boga i życie po śmierci, inni nie wierzą w nic. Wszechobecna śmierć jest pretekstem także dla widza, aby choć na chwilę zastanowić się nad kruchością własnego życia. [...]

Oczywiście nie wszystko w *Six Feet Under*[2] [czyt.: siks fit ander] kręci się wokół śmierci. W przeciągu pięciu sezonów mamy do czynienia z wieloma problemami: miłosne rozterki, romanse, narkotyki, próby odnalezienia się w świecie. Bohaterowie bardzo często zachowują się w sposób autodestrukcyjny, a powody takiego zachowania zwykle pozostają niedopowiedziane, widz nie otrzymuje wszystkiego na tacy, musi sam spróbować zrozumieć ich postępowanie. Wątki każdej postaci są na przestrzeni pięciu sezonów prowadzone w bardzo umiejętny sposób [...] i prowadzą nas do wielkiego finału, z pewnością jednego z najlepszych w historii. Poruszającego, emocjonującego, mimo woli wyciskającego łzy.

Six Feet Under nie jest serialem łatwym – [...] wymaga od widza skupienia i zaangażowania. Z całą pewnością jest to jednak serial, któremu powinno się poświęcić uwagę, jeden z kamieni milowych[3] w historii gatunku. W czasach, gdy dobrych lub bardzo dobrych produkcji pojawia się całkiem sporo, warto sięgnąć po tytuł, który ma nad nimi jedną wielką przewagę: jego tematyka nigdy nie przestanie być aktualna i dotyczy każdego z nas. W końcu, parafrazując klasyka: *everybody dies*[4] [czyt.: ewrybodi dajs].

WARTO WIEDZIEĆ

Serial Allana Balla wielokrotnie pojawiał się na listach seriali wszech czasów. Jest uważany – obok *Miasteczka Twin Peaks* [czyt.: tłin piks] i *Rodziny Soprano* – za przełomowy w historii telewizji. Łączy bowiem ciekawą i niebanalną formę artystyczną z intrygującym sposobem ukazania bohaterów i fabuły.

[1] **Dysfunkcyjny** – niespełniający swoich funkcji, działający nieprawidłowo.

[2] ***Six feet under*** – w języku angielskim: sześć stóp pod ziemią – oryginalny tytuł serialu.

[3] **Kamień milowy** – tu: dzieło szczególnie ważne w rozwoju danej dziedziny sztuki.

[4] ***Everybody dies*** – w języku angielskim: każdy umiera.

KADR PO KADRZE

1. Fisherowie od lat prowadzą rodzinną firmę – zakład pogrzebowy.

2. Spotkania ze śmiercią to dla bohaterów codzienność.

3. W zakładzie pogrzebowym toczy się zwyczajne życie...

4. ...pełne niezwykłych doświadczeń, tajemnic, skrywanych emocji.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Czym zajmują się główni bohaterowie?
2. W jaki sposób rozpoczyna się każdy z odcinków *Sześciu stóp pod ziemią*?
3. Jakie problemy porusza serial?

Ukryte w tekście

4. Na podstawie tekstu i zamieszczonych kadrów scharakteryzuj rodzinę Fisherów.
5. Jak prowadzenie zakładu pogrzebowego wpływa na życie bohaterów?
6. Dlaczego tematyka serialu może zainteresować także współczesnych widzów?

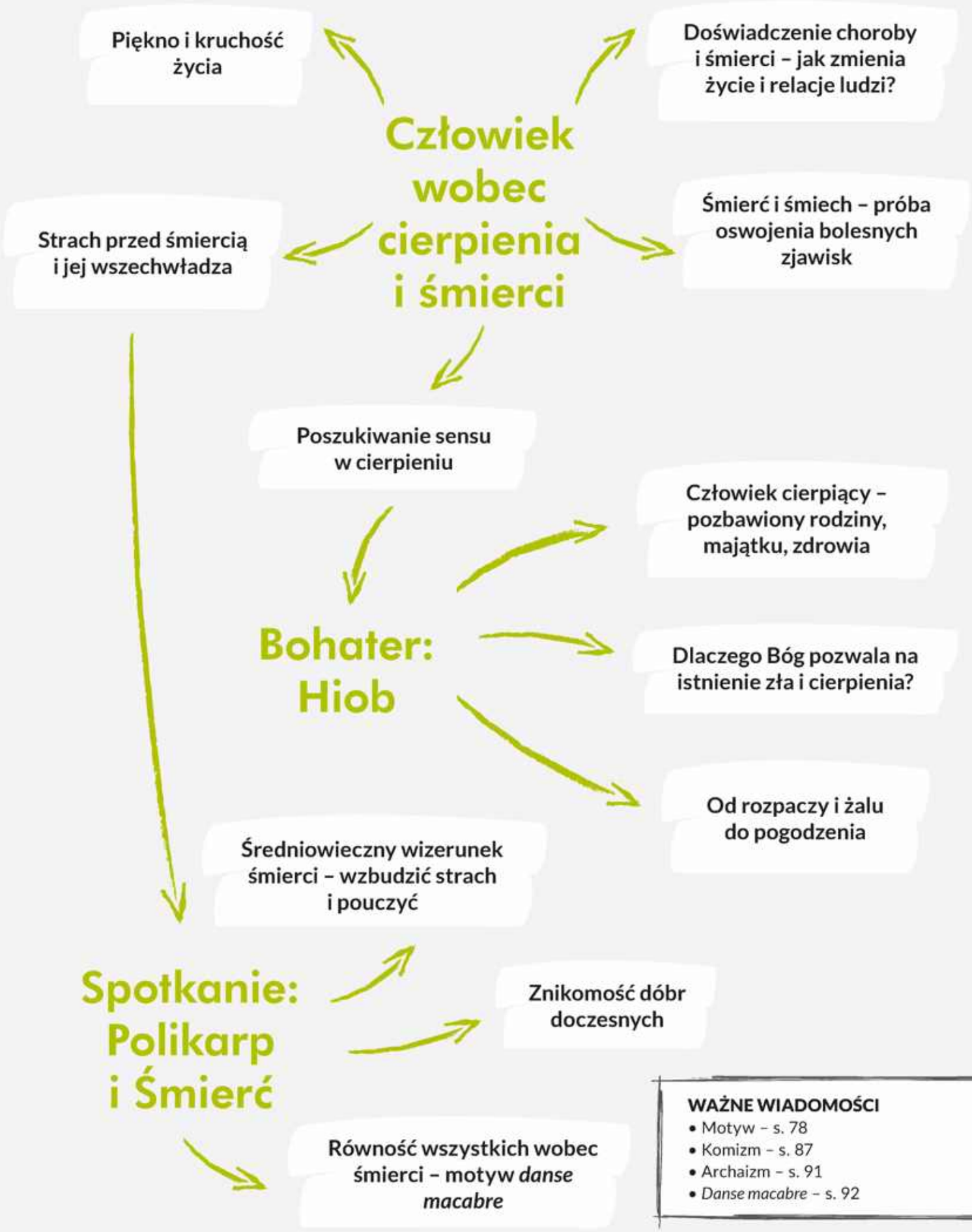
Język i styl

7. Jakim językiem został napisany tekst? Których z występujących w nim wyrazów nie należy używać w oficjalnych, starannych wypowiedziach?

Twoja wypowiedź

8. Przedstaw w punktach zalety serialu opisane w recenzji.

Podsumowanie wiadomości

WAŻNE WIADOMOŚCI

- Motyw – s. 78
- Komizm – s. 87
- Archaizm – s. 91
- *Danse macabre* – s. 92

Sprawdź swoją wiedzę

ĆWICZENIA PODSUMOWUJĄCE

1. **Na przykładzie wybranej powieści lub dowolnego opowiadania wyjaśnij, czym jest motyw.**

2. **Wymień trzy motywy zawarte w utworach epickich omawianych w tym rozdziale lub w jednym z poprzednich.**

3. **Jaki motyw nazywamy obiegowym? Podaj trzy przykłady takiego motywu pochodzące z poznanych utworów.**

4. **W jakiej części Biblii znajduje się Księga Hioba? Do jakiej epoki zaliczamy ten utwór?**

5. **O czym opowiada i jakie zagadnienia podejmuje Księga Hioba? Co spotkało jej głównego bohatera?**

6. **Jaką reakcję ma wywołać w odbiorcy zamieszczony fragment? Jak nazywa się taki sposób ukazania postaci i sytuacji w utworze literackim?**

   ZAPROPONOWAŁEM CHŁOPCU POSADĘ, rzekł Śmierć. [...]
   – Nie dosłyszałem, czym się zajmujecie. – Lezek zwracał się do szkieletu w czarnym płaszczu, nie okazując nawet śladu zdziwienia.
   PRZEPROWADZAM DUSZE DO TAMTEGO ŚWIATA [...].
   – A tak. Rzeczywiście, powinienem się domyślić po ubraniu. Pożyteczna praca, stabilny rynek. Solidna firma?
   OWSZEM, DZIAŁA JUŻ OD DOŚĆ DAWNA. [...]

   Terry Pratchett, *Mort*

7. **Jakie rodzaje komizmu wyróżniamy? Na czym polega każdy z nich?**

8. **W jakiej epoce i gdzie powstała *Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią*?**

9. **Jakie problemy porusza *Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią*?**

10. **Czym jest archaizm? Podaj trzy przykłady archaizmów pochodzące z poznanych tekstów i wyjaśnij ich znaczenie.**

11. **Podaj przykład dzieła nawiązującego do motywu tańca śmierci. W jaki sposób wykorzystano w utworze ten motyw?**

Rozdział V

Wzorce, zasady, systemy

TEMATY LEKCJI

1 **Czy mam jakiś wybór?** s. 100–105
Młodzi ludzie wobec zasad i wzorców

2 **Uporządkowanie i hierarchia** s. 106–107
Średniowieczny obraz świata

3 **Odwaga, waleczność, wierna służba** s. 108–111
Średniowieczny wzór rycerza

4 **Obłędny rycerz** s. 112–114
Wzorce rycerskie w ujęciu komicznym

5 **Pouczenie i upomnienie** s. 115–117
Dobry obywatel według Jana Kochanowskiego

6 **Romantycznie czy praktycznie?** s. 118–120
Dawne i współczesne pojmowanie patriotyzmu

7 **Spokojnie i z umiarem** s. 121–123
Renesansowa wizja szczęśliwego życia

Podsumowanie wiadomości s. 124–125

Sprawdź swoją wiedzę s. 126

LEKTURY OBOWIĄZKOWE

- *Bogurodzica*
- *Pieśń o Rolandzie*
- Jan Kochanowski, *Pieśń V z Ksiąg wtórych*
- Jan Kochanowski, *Pieśń IX z Ksiąg pierwszych*

TO SIĘ CZYTA!

- Veronica Roth, *Niezgodna*
- Andrzej Sapkowski, *Granica możliwości*
- Katarzyna Margielska, *Polski patriotyzm współczesny*

LEKCJA 1

Czy mam jakiś wybór?

Młodzi ludzie wobec zasad i wzorców

NA POCZĄTEK

Skąd wiesz, jakie obowiązują zasady postępowania wobec innych ludzi?

TO SIĘ CZYTA!

Veronica Roth [czyt.: weronika rot]

Niezgodna (fragmenty)

Dziś jest dzień testu przynależności, który pokaże mi, do której z pięciu frakcji[1] pasuję. A jutro, na Ceremonii Wyboru, zdecyduję, do której wstąpię. Zdecyduję o moim dalszym życiu. Zdecyduję, czy zostanę z rodziną, czy ją opuszczę. [...]

Nie potrafię myśleć o jutrzejszej Ceremonii Wyboru.

Wybór należy teraz do mnie, bez względu na test.

Altruizm[2]. Nieustraszoność. Erudycja[3].

Niezgodność. [...]

Gdy patrzę z boku na życie Altruistów, myślę sobie, że jest piękne. Kiedy obserwuję harmonię swojej rodziny; kiedy wspólnie idziemy na kolację, a potem razem sprzątamy i nikogo nie trzeba o to prosić; kiedy widzę, jak Caleb [czyt.: kejleb] pomaga obcym ludziom nosić zakupy – wtedy znowu zakochuję się w tym życiu. Problemy zaczynają się dopiero, gdy sama próbuję tak żyć. Chyba nigdy nie robię tego szczerze.

Jednak wybór innej frakcji oznaczałby, że na zawsze opuszczę rodzinę. [...]

Miastem rządzi rada złożona z pięćdziesięciu osób, samych przedstawicieli Altruizmu, bo naszą frakcję uważa się za nieprzekupną właśnie dlatego, że jesteśmy tacy bezinteresowni. Liderzy Altruizmu są wybierani spośród równych, bierze się przy tym pod uwagę nienaganny charakter, przywiązanie do zasad i zdolności przywódcze. Przedstawiciele innych frakcji na spotkaniach rady mogą wypowiadać się w różnych sprawach, ale to ona podejmuje ostateczną decyzję. [...]

Tak jest od nastania Wielkiego Pokoju, kiedy utworzono frakcje. Myślę, że ten system przetrwał, bo wszyscy się boimy tego, do czego by doszło, gdyby go nie było: wojny. [...]

[1] **Frakcja** – tu: wyraźnie wyodrębniona część społeczeństwa.

[2] **Altruizm** – kierowanie się troską o dobro innych ludzi, gotowość do poświęceń, przeciwieństwo egoizmu.

[3] **Erudycja** – wszechstronna wiedza, oczytanie.

▲ W 2014 r. do kin wszedł film *Niezgodna*, nakręcony na podstawie książki Veroniki Roth.

Autobus, którym jedziemy na Ceremonię Wyboru, jest pełen ludzi w szarych koszulach i szarych spodniach. Blady krąg słonecznego światła przepala chmury jak końcówka żarzącego się papierosa. Sama nigdy nie paliłam – to ściśle wiąże się z próżnością – ale kiedy wysiadamy z autobusu przed budynkiem stoi tłum Prawych i pali.

Żeby zobaczyć górną część Bazy, muszę odchylić głowę, a i tak część gmachu chowa się w chmurach. To najwyższa budowla w mieście. Z okna sypialni widzę światła dwóch anten na jej dachu.

Wysiadam z autobusu za rodzicami. Caleb wydaje się spokojny, też bym była, gdybym wiedziała, co robić. Mam wrażenie, że serce zaraz wyskoczy mi z piersi. Kiedy wchodzę po schodach do głównego wejścia, opieram się na ramieniu brata.

W windzie jest tłok, więc ojciec ustępuje miejsca frakcji Serdecznych. Wchodzimy schodami. Idziemy za nim bez słowa, dając przykład innym osobom z naszej frakcji, i wkrótce całą naszą trójkę wchłania masa ubranych na szaro ludzi, którzy w przyćmionym świetle wspinają się po betonowych stopniach. Dostosowuję się do ich tempa. Tupot równego kroku rozbrzmiewający mi w uszach i jednolity wygląd otaczających mnie osób sprawia, że zaczynam myśleć o wybraniu właśnie czegoś takiego. Mogłabym dołączyć do wspólnego umysłu Altruizmu, zajmować się tylko tym, co dotyczy innych. [...]

Żeby dotrzeć na Ceremonię Wyboru, musimy wdrapać się po dwudziestu ciągach schodów. [...]

Zgromadzeni ustawili się w kręgi. Na samych obrzeżach są szesnastolatkowie ze wszystkich frakcji. Jeszcze nie nazywa się nas członkami. Po podjętych dzisiaj decyzjach staniemy się nowicjuszami – a pełnię praw uzyskamy po zakończeniu nowicjatu[4].

Ustawiamy się w porządku alfabetycznym, według nazwisk – które dzisiaj będziemy mogli porzucić. [...]

Następny krąg tworzą krzesła przeznaczone dla członków rodzin. Podzielono je na pięć części, według frakcji. Na Ceremonię Wyboru nie przychodzą wszyscy, ale jest tyle ludzi, że tłum wydaje się ogromny.

Co roku Ceremonię przeprowadza inna frakcja. [...] Ostatni krąg to pięć metalowych mis. Każda z nich jest taka duża, że gdybym się skuliła, schowałabym się w niej cała. Umieszczono w nich substancje odpowiadające różnym frakcjom. Szare kamienie symbolizują Altruizm, woda Erudycję, ziemia Serdeczność, rozżarzone węgle Nieustraszoność, a szkło Prawość.

Kiedy Marcus [czyt.: markus] odczyta moje nazwisko, wyjdę na środek trzeciego kręgu. Nie będę się odzywać.

[4] **Nowicjat** – tu: okres próbny, przygotowanie do pełnienia wybranej funkcji.

Marcus poda mi nóż. Natnę sobie rękę i upuszczę trochę krwi do misy wybranej frakcji. [...]

Marcus stoi na podium, między Erudytami a Nieustraszonymi. Odchrząkuje przed mikrofonem.

– Witam. Witam na Ceremonii Wyboru. Witam w dniu, w którym oddajemy hołd demokratycznej filozofii wyznawanej przez naszych przodków. Ona mówi nam, że każdy człowiek ma prawo wybrać własną drogę przez świat.

A raczej, co właśnie zrozumiałam, jedną z pięciu już wytyczonych dróg. Ściskam palce Caleba tak mocno jak on moje.

– Nasi podopieczni skończyli szesnaście lat. Stoją u progu dorosłości i teraz od nich zależy decyzja, jakimi ludźmi się staną. [...] Przed dziesięcioleciami nasi przodkowie uświadomili sobie, że za toczone na świecie wojny trzeba winić polityczną ideologię, a nie wierzenia religijne, rasę czy pochodzenie. Doszli do wniosku, że chodzi o wadę ludzkiej osobowości, o skłonność człowieka do czynienia zła, niezależnie od jego formy. Podzielili się na frakcje i starali się usunąć z nich te cechy, które odpowiadają za nieporządek na świecie. [...]

▲ Główną rolę w filmie *Niezgodna* zagrała Shailene Woodley [czyt.: szejlin ługdli], aktorka znana m.in. z filmu *Gwiazd naszych wina* i serialu *Wielkie kłamstewka*.

WARTO PRZECZYTAĆ
- Veronica Roth, *Zbuntowana*
- Veronica Roth, *Wierna*
- Kass Morgan, *Misja 100*

Pracując wspólnie, pięć frakcji przez wiele lat żyło w pokoju, a każda z nich wnosiła swój wkład w życie społeczeństwa. Dzięki Altruizmowi mamy bezinteresownych administratorów; Prawość dała nam solidnych i godnych zaufania instruktorów w dziedzinie prawa; Erudycja inteligentnych nauczycieli i badaczy; Serdeczność pełnych współczucia doradców oraz opiekunów; Nieustraszoność obronę przed zagrożeniami, zarówno wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi. Jednak oddziaływanie każdej frakcji nie ogranicza się tylko do tych sfer. Nawzajem dajemy sobie znacznie więcej niż można by to odpowiednio podsumować. W naszych frakcjach odnajdujemy sens, odnajdujemy cel, odnajdujemy życie.

Myślę o motcie, które przeczytałam w podręczniku historii frakcji: „Frakcja ponad krwią". Przede wszystkim jesteśmy członkami frakcji, dopiero potem należymy do rodziny. Czy to w porządku?

– Bez nich nie przetrwalibyśmy – dodaje Marcus.

Cisza, jaka nastaje po tych słowach, jest cięższa od innych chwil ciszy. Ciężka od naszego największego lęku, większego nawet od strachu przed śmiercią: lęku przed bezfrakcyjnością.

Przełożył Daniel Zych

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Na jakie frakcje jest podzielone społeczeństwo, w którym żyje bohaterka?
2. Do której frakcji należy rodzina dziewczyny?
3. Na czym polega Ceremonia Wyboru?

Ukryte w tekście

4. W jakim świecie rozgrywają się przedstawione wydarzenia – rzeczywistym czy fantastycznym? Wskaż fragmenty tekstu, które o tym świadczą. Następnie wyjaśnij, do jakiego gatunku powieści można zaliczyć *Niezgodną*.
5. Dlaczego dziewczyna waha się przed podjęciem decyzji, do której frakcji przystąpić?
6. W jaki sposób bohaterka odbiera słowa Marcusa dotyczące roli frakcji w życiu społeczeństwa? Wskaż odpowiednie fragmenty tekstu i wyjaśnij, jak je rozumiesz.
7. Jak myślisz, co oznacza „lęk przed bezfrakcyjnością"? Czy w realnym życiu także można spotkać się z takim zjawiskiem? Jeśli tak, podaj przykłady.

Twoim zdaniem

8. Kto – według Ciebie – najbardziej wpływa na wybór drogi życiowej przez młodych ludzi?
9. Co warto wiedzieć o sobie, aby podejmować dobre decyzje dotyczące przyszłego życia?
10. Wyobraź sobie, że uczestniczysz w Ceremonii Wyboru. Przeczytaj zamieszczony poniżej fragment powieści z opisami poszczególnych frakcji. Określ, która z nich najbardziej by Ci odpowiadała. A może żadna z nich – lub kilka? Uzasadnij swoją odpowiedź.

> Ci, którzy potępili agresję, stworzyli Serdeczność. [...]
> Ci, którzy potępili ignorancję, stali się Erudytami. [...]
> Ci, którzy potępili dwulicowość, stworzyli frakcję Prawości. [...]
> Ci, którzy potępili egoizm, stali się Altruistami. [...]
> A ci, którzy potępili tchórzostwo, są Nieustraszonymi.

Twoja wypowiedź

11. Jeśli masz prawo wyboru pomiędzy pięcioma frakcjami, to czy faktycznie jesteś wolnym człowiekiem? Uzasadnij swoją odpowiedź pisemnie, w co najmniej pięciu zdaniach.

INFOGRAFIKA

Człowiek wśród wzorców i zasad

Człowiek od najmłodszych lat styka się z różnymi wzorcami i zasadami. Wpływają one na jego wybory, decyzje, zachowania i postawy. Przez całe życie odnosi się do obowiązujących norm na różne sposoby – akceptuje je lub buntuje się przeciwko nim, przyjmuje je bez zastrzeżeń lub coś w nich zmienia, uważa je za niepodważalne lub podlegające dyskusji, dostrzega w nich szansę lub postrzega je jako ograniczenie.

Dobre i złe, właściwe i niewłaściwe

W różnych społecznościach i kulturach istnieją odmienne zbiory nakazów i zakazów, czyli norm obyczajowych i moralnych. Zgodnie z nimi postępowanie człowieka jest poddawane ocenie, czyli wartościowane. Zachowania, czyny i postawy, które uważa się za dobre i pożądane, określa się w danej kulturze jako moralne. Niemoralne zaś są te, które nie znajdują uznania społecznego.

Wzorce osobowe

W każdej epoce dominowały inne wyobrażenia o tym, jaki powinien być człowiek, co ma robić, a czego unikać, za co go chwalić, a za co ganić. W literaturze pojawiały się wzorce osobowe odzwierciedlające sposób myślenia i stosunek do świata ludzi żyjących w danym okresie. Na przykład w starożytności ideałem był człowiek dbający o rozwój intelektualny i fizyczny, łączący w sobie takie cechy, jak siła, wykształcenie i rozsądek. W średniowieczu ukształtowały się trzy główne wzorce osobowe: świętego, rycerza i władcy. W renesansie człowiek miał być humanistą – starannie i wszechstronnie wykształconym. W literaturze tego okresu propagowano też wzorce osobowe: ziemianina, dworzanina i patrioty.

Wartości uniwersalne

Pewne normy są wspólne dla wielu różnych systemów moralnych. Takie wartości o charakterze uniwersalnym, uznawane w różnych czasach i różnych kulturach, często określa się jako humanistyczne. Można zaliczyć do nich m.in. chęć niesienia pomocy innym, prawdomówność, okazywanie szacunku bliźnim oraz przyrodzie.

Wiele dróg, wiele możliwości

Rozwój nauki i postęp technologiczny coraz bardziej zmieniają warunki życia człowieka. W związku z tym coraz częściej zmianom podlegają także wartości i cele. Dzięki mediom i cyberprzestrzeni ludzie mają większy niż kiedyś dostęp do informacji. Mogą więc poznawać różne role życiowe i wybierać spośród nich te, w których najlepiej się odnajdują. Dla wielu osób jest to zjawisko pozytywne, dające szanse na rozwój i samodzielne szukanie własnej ścieżki oraz poczucie wolności. Są też jednak ludzie, którzy w świecie wielu możliwości czują się zagubieni i niepewni i tęsknią za dawnymi wzorcami i zasadami.

PRACA Z INFOGRAFIKĄ

1. Skąd wiemy, w jaki sposób powinniśmy się zachowywać?
2. Według jakich wzorów kształtują swoje życie współcześni ludzie? Skąd je czerpią?
3. Czym są wartości uniwersalne?

LEKCJA 2

Uporządkowanie i hierarchia

Średniowieczny obraz świata

NA POCZĄTEK

Jakie pieśni śpiewa się przed rozpoczęciem ważnych uroczystości państwowych i religijnych? Jak myślisz, dlaczego praktykuje się ten zwyczaj?

O UTWORZE

Bogurodzica jest najstarszą polską pieśnią religijną. Tak jak w przypadku większości tekstów średniowiecznych, nie wiemy, kto był jej autorem. Utwór powstał między XI a XIV w., prawdopodobnie w XIII w. Jego najdawniejszy zapis pochodzi z początku XV w. Z czasem do dwóch najstarszych zwrotek zaczęto dodawać kolejne, w wyniku czego powstała pieśń składająca się kilkunastu strof. W XV w. *Bogurodzica* pełniła funkcję pieśni religijnej, hymnu narodowego i pieśni bojowej. Rycerstwo polskie śpiewało ją przed bitwami m.in. pod Grunwaldem (1410 r.), Warną (1444 r.), Chojnicami (1454 r.).

W *Bogurodzicy* możemy odnaleźć cechy charakterystyczne dla średniowiecznego obrazu świata:

- Najważniejszy jest Bóg. Od niego zależy los człowieka, do niego modlący się kierują swoje prośby i myśli. Jest to odzwierciedlenie średniowiecznego teocentryzmu – przekonania, według którego Bóg jest przyczyną i celem wszystkiego, co istnieje, oraz najwyższą wartością.
- Ludzie zwracają się do Boga przez pośrednictwo Maryi i Jana Chrzciciela. Wynika to ze średniowiecznej hierarchii, w której każdy zajmował określone miejsce. Ci, którzy byli w niej niżej, czyli zwykli ludzie, nie mieli odwagi kierować bezpośrednich próśb do najwyższego władcy – Boga.
- Modlący się proszą o szczęśliwe życie doczesne, ale także o zbawienie po śmierci. Te prośby ukazują, jak średniowieczni ludzie myśleli o życiu. Było ono dla nich chwilowe i stanowiło tylko wstęp do życia wiecznego. Bardziej troszczyli się o to, co spotyka człowieka po śmierci.

Więcej o średniowieczu i literaturze średniowiecznej → s. 174–175

Bogurodzica

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

ŚREDNIOWIECZE

Prośba kierowana do Maryi

Bogurodzica dziewica[1], Bogiem sławiena[2] Maryja[3],
U twego syna Gospodzina[4] matko zwolena[5], Maryja!
Zyszczy[6] nam, spu[ś]ci[7] nam.
Kyrieleison[8].

Prośby do Chrystusa

Twego dziela Krzciciela[9], bożycze[10],
Usłysz głosy, napełń myśli[11] człowiecze.
Słysz[12] modlitwę, jąż nosimy[13],
A dać raczy[14], jegoż prosimy:
A na świecie zbożny[15] pobyt,
Po żywocie ra[j]ski przebyt[16].
Kyrieleison.

[1] **Bogurodzica dziewica** – Bogurodzico dziewico.
[2] **Bogiem sławiena** – sławiona przez Boga.
[3] **Maryja** – Maryjo.
[4] **Gospodzina** – pana, tu: Boga.
[5] **Zwolena** – wybrana.
[6] **Zyszczy** – pozyskaj, zjednaj.
[7] **Spu[ś]ci** – ześlij.
[8] **Kyrieleison** – Panie, zmiłuj się; dzisiejszy zapis: Kyrie eleison.
[9] **Twego dziela Krzciciela** – ze względu na twojego Chrzciciela (chodzi o Jana Chrzciciela, który ochrzcił Chrystusa).
[10] **Bożycze** – synu Boga.
[11] **Napełń myśli** – spełnij pragnienia, zamiary.
[12] **Słysz** – wysłuchaj.
[13] **Jąż nosimy** – którą zanosimy.
[14] **Raczy** – racz, zechciej.
[15] **Zbożny** – pobożny, a także pomyślny, szczęśliwy (raczej w sensie bogactwa duchowego).
[16] **Ra[j]ski przebyt** – stałe przebywanie w raju.

PO PRZECZYTANIU

Ukryte w tekście

1. Kto jest podmiotem lirycznym w utworze? Wskaż odpowiednie wyrazy w tekście.
2. Do kogo modlący się kierują prośby w pierwszej zwrotce? O co proszą?
3. Wskaż w pierwszej strofie określenia dotyczące Maryi. W jaki sposób została ona ukazana?
4. Do kogo są skierowane prośby w drugiej zwrotce? Czego dotyczą?
5. W jaki sposób postrzegali świat średniowieczni ludzie? Czego pragnęli, co było dla nich najważniejsze? Odpowiedz na podstawie pieśni i informacji zamieszczonych w notce „O utworze".

Język i styl

6. Jakim językiem jest napisana *Bogurodzica*? Jakim terminem określamy występujące w utworze formy słów i wyrażeń, takie jak: *Bogiem sławiena, zyszczy, Gospodzin*?
*7. W jaki sposób w średniowieczu tworzono formy trybu rozkazującego?

Poszukaj

8. Dlaczego *Bogurodzica* uznawana jest za jeden z najcenniejszych zabytków języka polskiego? Znajdź informacje w różnych źródłach i zapisz je w zeszycie w formie notatki.

WARTO WIEDZIEĆ

W 1960 r. powstał film *Krzyżacy*, będący adaptacją powieści Henryka Sienkiewicza. W jednej ze scen ukazujących bitwę pod Grunwaldem rycerze śpiewają *Bogurodzicę*, gdy wyruszają do walki z wrogimi wojskami zakonnymi.

LEKCJA 3

Odwaga, waleczność, wierna służba

Średniowieczny wzór rycerza

NA POCZĄTEK

Jakiego rodzaju zachowanie nazywamy rycerskim?

O UTWORZE

Pieśń o Rolandzie powstała we Francji, najprawdopodobniej pod koniec XI w. Nie wiadomo, kto jest jej autorem. Utwór opowiada o wyprawie Karola Wielkiego przeciwko wojskom arabskim. Najważniejszą postacią w dziele jest hrabia Roland, siostrzeniec króla. Zostaje on ukazany jako idealny rycerz – wierny władcy, ojczyźnie i Bogu. Nie waha się poświęcić życia w walce.

Więcej o średniowieczu i literaturze średniowiecznej → s. 174–175

LEKTURA OBOWIĄZKOWA
ŚREDNIOWIECZE

Pieśń o Rolandzie (fragmenty)

LXXIX

Wojska arabskie

Zbroją się poganie w saraceńskie[1] kolczugi [...]. [...] Zostawili muły i koniuszych, siadają na konie i jadą w zwartym szeregu. Dzień jest jasny, słońce piękne, nie masz zbroi, która by się nie lśniła. Tysiąc trąb gra, iżby[2] było piękniej. Hałas jest wielki: Francuzi usłyszeli go. Oliwier mówi: „Panie towarzyszu, bardzo to być może, jak mniemam, iż będziemy mieli sprawę z Saracenami". Odpowie Roland: „Ach, dałby to Bóg! Trzeba nam tu wytrwać dla naszego króla. Dla swego pana trzeba ścierpieć wszelką niedolę i znosić wielkie gorąco i wielkie zimno, i oddać skórę, i nałożyć głową. Niech każdy się gotuje młócić dobrze, iżby nas nie pohańbiono w pieśni! Hańba dla pogan, prawo dla chrześcijan. Nie ode mnie spodziewajcie się złego przykładu". [...]

Obowiązki rycerza według Rolanda

Jak wygląda i zachowuje się rycerz?

XCI

Przez wąwozy hiszpańskie jedzie Roland na Wejlantyfie, swym rączym[3] rumaku. Przybrał się w zbroję, która go pięknie zdobi. Jedzie

[1] **Saraceński** – tu: arabski.
[2] **Iżby** – żeby.
[3] **Rączy** – szybki.

mężny baron, potrząsając włócznią. Do nieba obraca ostrze; do żeleźca[4] przymocował proporzec całkowicie biały; frędzle biją mu o ręce. Szlachetne jest jego ciało, twarz jasna i roześmiana. Po nim jedzie jego towarzysz, co go Francuzi mienią[5] swoją tarczą. Patrzy groźnie ku Saracenom; po czym pokornie i łagodnie spogląda ku Francuzom i grzecznie odzywa się do nich w te słowa: „Panowie baronowie, pomału, krokiem! Ci poganie przychodzą po swoje męczeństwo. Nim przyjdzie wieczór, weźmiemy piękny i bogaty łup; nigdy król Francji nie miał piękniejszego". Kiedy mówił, wojska spotkały się. [...]

Jak wygląda i zachowuje się rycerz?

CIV

Bitwa jest wspaniała; wszystko zaczyna się kłębić. Hrabia Roland nie oszczędza się. Uderza włócznią póki drzewce[6] całe; po piętnastu ciosach złamał ją i zniszczył. Dobywa Durendal, swój dobry miecz, cały nagi. [...]

Roland podczas bitwy

CXLI

Hrabia Roland wrócił do bitwy. Ma w dłoni Durendala; bije jak tęgi rycerz. Pociął na sztuki Faldryna z Puj i dwudziestu czterech innych, nie lada jakich. Nigdy człowiek żaden tak gorąco nie pragnął się pomścić. Jak jeleń umyka przed psami, tak umykają przed Rolandem poganie. Arcybiskup powiada: „Oto mi robota! Tak powinien się spisywać rycerz, który nosi dobrą broń i siedzi na dobrym koniu; inaczej niewart ani szeląga; niech raczej zostanie mnichem w klasztorze i niech co dzień się modli za nasze grzechy!". Roland odpowiada: „Bijcie, nie oszczędzajcie ich!". Na to słowo Frankowie zaczynają na nowo. Ale chrześcijanie ucierpieli tam wielce.

WARTO WIEDZIEĆ

Rycerz był w średniowieczu jednym z trzech głównych wzorców osobowych – obok sprawiedliwego i mądrego władcy oraz świętego, poświęcającego swoje życie modlitwie i dążeniu do Boga, wyrzekającego się dóbr doczesnych.

▾ *Cesarz Karol Wielki znajduje ciało Rolanda*, miniatura średniowieczna z XV w.

CLVI

Hrabia Roland walczy szlachetnie, ale ciało jego jest mokre od potu i rozpalone; w głowie czuje wielkie cierpienie: od tego dęcia w róg skroń mu pękła. Ale chce wiedzieć, czy Karol przybędzie. Bierze róg, dmie w niego, ale słabo. Cesarz zatrzymuje się, słucha: „Panowie, rzecze, biada nam! Roland, mój siostrzan[7], opuszcza nas w tej dobie. Po dźwięku jego rogu

Zapowiedź śmierci rycerza

[4] **Żeleźce** – metalowy szpic włóczni.

[5] **Mienić** – nazywać.

[6] **Drzewce** – drewniany drążek będący trzonem broni (np. włóczni, dzidy).

[7] **Siostrzan** – siostrzeniec.

Zapowiedź śmierci rycerza

rozumiem, że mu już niedługo życia[8]. Kto chce go zastąpić, niech przynagli konia! Grajcie w trąby, ile ich jest w wojsku!". Sześćdziesiąt tysięcy trąb gra, i tak głośno, że odbrzmiewają góry, odpowiadają doliny. [...]

Śmierć Rolanda

CLXVIII

Roland czuje, że śmierć jest blisko. Uszami mózg mu się wylewa. Modli się do Boga za swoich parów[9], aby ich przyjął do nieba; następnie prosi anioła Gabriela za samego siebie. Bierze róg, iżby mu nikt nie robił wyrzutu, i drugą ręką swój miecz zwany Durendalem. Nieco dalej niż na strzelenie z kuszy idzie ku Hiszpanii przez pole. Wstępuje na wzgórek. Tam, pod pięknym drzewem, są cztery głazy z marmuru. Na zielonej trawie upada na wznak. Omdlewa, śmierć jego się zbliża. [...]

CLXXV

Roland czuje, że dobiegł już kresu. Leży na stromym pagórku twarzą ku Hiszpanii. Jedną ręką bije się w pierś: „Boże, przez twoją łaskę, *mea culpa*[10]; za moje grzechy, wielkie i małe, jakie popełniłem od godziny urodzenia aż do dnia, w którym oto poległem!". Wyciągnął do Boga prawą rękawicę. Aniołowie z nieba zstępują ku niemu.

CLXXVI

Hrabia Roland leży pod sosną. Ku Hiszpanii obrócił twarz. Wiele rzeczy przychodzi mu na pamięć; tyle ziem, które zdobył dzielny rycerz, i słodka Francja, i krewniacy, i Karol Wielki, jego pan, który go wychował. Płacze i wzdycha, nie może się wstrzymać. Ale nie chce przepomnieć[11] siebie samego; bije się w piersi i prosi Boga o przebaczenie: „Prawdziwy Ojcze, któryś nigdy nie skłamał, [...] ocal moją duszę od wszystkich niebezpieczeństw za grzechy, którem popełnił w życiu!". Ofiarował Bogu swą prawą rękawicę, święty Gabriel wziął ją z jego dłoni. Opuścił głowę na ramię; doszedł ze złożonymi rękami swego końca. Bóg zsyła mu swego anioła Cherubina i świętego Michała opiekuna; z nimi przyszedł i święty Gabriel. Niosą duszę hrabiego do raju.

Przełożył Tadeusz Boy-Żeleński

CIEKAWOSTKA

Według legendy zrozpaczony Roland po klęsce w bitwie chciał zniszczyć swój miecz Durendal, uderzając nim o skały. Miecz jednak pozostał nienaruszony, a w skałach powstała ogromna szczerba – znana dzisiaj jako przełęcz Brèche de Roland [czyt.: bresz de rolan]. Miejsce to, znane głównie dzięki legendzie o średniowiecznym rycerzu, jest bardzo popularne wśród turystów.

[8] **Niedługo życia** – zostało niewiele życia.

[9] **Par** – w średniowieczu: członek grupy wasali, czyli osób służących jednemu seniorowi – właścicielowi ziemskiemu.

[10] ***Mea culpa*** – w języku łacińskim: moja wina.

[11] **Przepomnieć** – zapomnieć, pominąć.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Pieśń o Rolandzie jest przykładem średniowiecznego **eposu rycerskiego**. Nazywamy tak dłuższy utwór, opowiadający o przygodach i czynach rycerzy, zazwyczaj uczestniczących w ważnych, przełomowych wydarzeniach. W dziełach tego typu podkreślano znaczenie takich cech, jak odwaga, honor, waleczność.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Do jakich wojsk należy Roland? Z kim walczy?
2. Jak nazywa się władca, któremu służy główny bohater?
3. Jak zachowuje się Roland podczas bitwy?
4. O czym myśli rycerz w ostatnich chwilach życia?

Ukryte w tekście

5. Jakie cechy średniowiecznego rycerza uosabia Roland?
6. Wymień wartości, które są ważne dla głównego bohatera.
7. W jaki sposób została ukazana śmierć rycerza? Zwróć uwagę na:
   - zachowania i gesty bohatera;
   - jego myśli i słowa – do kogo je kieruje, czego dotyczą;
   - elementy cudowności.

   Czemu służy takie ukazanie śmierci hrabiego Rolanda?

Język i styl

8. Jaki charakter ma tekst – zwyczajny czy podniosły? Wskaż co najmniej pięć wyrazów i sformułowań, które nadają mu taki nastrój.

Poszukaj

9. Podaj przykład rycerza ukazanego w wybranym współczesnym dziele, np. książce, serialu, grze komputerowej. W czym jest podobny do Rolanda, a co go różni od tego średniowiecznego rycerza?

Twoim zdaniem

* 10. Które wartości ważne dla bohaterów *Pieśni o Rolandzie* mogą zaakceptować współcześni ludzie, a które powinni odrzucić? Dlaczego?

LEKCJA 4

Obłędny rycerz

Wzorce rycerskie w ujęciu komicznym

NA POCZĄTEK

Dlaczego – Twoim zdaniem – postacie rycerzy często pojawiają się we współczesnych utworach, np. powieściach fantasy i grach komputerowych?

TO SIĘ CZYTA!

Andrzej Sapkowski

Granica możliwości (fragmenty)

Złoty smok, siedzący na pagórku, ziewnął, zadarł głowę, zamachał skrzydłami, smagnął ziemię ogonem.

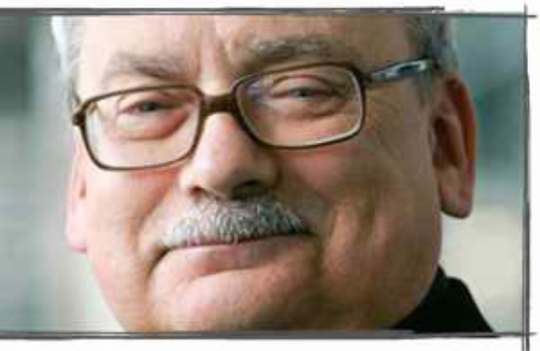
– Królu Niedamirze i wy, rycerze! – zaryczał rykiem brzmiącym jak mosiężna trąba. – Jestem smok Villentretenmerth [czyt.: wilentretenmert]! Jak widzę, nie ze wszystkim zatrzymała was lawina, którą to ja, niechwalący się, spuściłem wam na głowy. Dotarliście aż tutaj. Jak wiecie, z doliny tej są tylko trzy wyjścia. Na wschód, ku Hołopolu, i na zachód, ku Caingorn [czyt.: kaingorn]. I z tych dróg możecie skorzystać. Północnym wąwozem, panowie, nie pójdziecie, bo ja, Villentretenmerth, zabraniam wam tego. Jeśli zaś ktoś mego zakazu respektować[1] nie zechce, wyzywam go oto na bój, na honorowy, rycerski pojedynek. Na broń konwencjonalną[2], bez czarów, bez ziania ogniem. Walka do pełnej kapitulacji jednej ze stron. Czekam odpowiedzi przez herolda[3] waszego, jak każe zwyczaj! [...]

– Co on, zgłupiał ze szczętem, czy jak? – zdenerwował się Kennet Zdzieblarz. – Honorowy pojedynek? Z głupim gadem? A takiego! Idziemy na niego kupą! W kupie siła!

– Nie.

Obejrzeli się.

Eyck [czyt.: ejk] z Denesle, już na koniu, w pełnej zbroi, z kopią[4] osadzoną przy strzemieniu, prezentował się dużo lepiej niż na piechotę. Spod podniesionej zasłony hełmu gorzały zgorączkowane oczy, bielała blada twarz.

Andrzej Sapkowski (ur. 1948 r.)

Jest popularnym autorem powieści i opowiadań fantasy. Jego najsłynniejsze dzieło to pięciotomowy cykl o wiedźminie. Utwory Andrzeja Sapkowskiego są znane na całym świecie – przetłumaczono je na wiele języków, m.in. na angielski, niemiecki, francuski, rosyjski.

[1] **Respektować** – przestrzegać.
[2] **Konwencjonalny** – tu: tradycyjny.
[3] **Herold** – tu: wysłannik, posłaniec.
[4] **Kopia** – broń o długim drzewcu.

– Nie, panie Kennet – powtórzył rycerz. – Chyba, że po moim trupie. Nie dopuszczę, by obrażano w mojej obecności honor rycerski. Kto odważy się złamać zasady honorowego pojedynku...

Eyck mówił coraz głośniej, egzaltowany[5] głos łamał mu się i drżał z podniecenia.

– ...kto znieważy honor, znieważy i mnie, i krew jego lub moja popłynie na tę umęczoną ziemię. Bestia żąda pojedynku? Dobrze więc! Niechaj herold otrąbi moje imię! Niech zadecyduje sąd bogów! Za smokiem siła kłów i pazurów, i piekielna złość, a za mną...

– Co za kretyn – mruknął Yarpen Zigrin.

– ...za mną prawość, za mną wiara, za mną łzy dziewic, które ten gad...

– Skończ, Eyck, bo rzygać się chce! – wrzasnął Boholt. – Dalej, w pole! Bierz się za smoka, zamiast gadać! [...]

Smok w dalszym ciągu spokojnie siedział na pagórku, wesoło machając ogonem. Krasnolud wdrapał się na największy głaz, odchrząknął i splunął.

– Hej, ty tam! – zaryczał, biorąc się pod boki. – [...] Słuchaj, co ci rzeknie herold! Znaczy się ja! Jako pierwszy honorowo weźmie się za ciebie obłędny rycerz Eyck z Denesle! I wrazi[6] ci kopię w kałdun, wedle świętego zwyczaju, na pohybel tobie, a na radość biednym dziewicom i królowi Niedamirowi! Walka ma być honorowa i wedle prawa, ziać ogniem nie lza[7], a jeno konfesjonalnie[8] łupić jeden drugiego, dopokąd ten drugi ducha nie wyzionie albo nie zemrze! Czego ci życzymy z duszy, serca! Pojąłeś, smoku?

Smok ziewnął, zamachał skrzydłami, a potem, przypadłszy do ziemi, szybko zlazł z pagóra na równy teren.

– Pojąłem, cny[9] heroldzie! – odryczał. – Niech tedy wystąpi w pole szlachetny Eyck z Denesle. Jam gotów! [...]

Eyck, już w polu, odsalutował smokowi uniesioną kopią, zatrzasnął zasłonę hełmu i uderzył konia ostrogami.

– No, no – powiedział krasnolud. – Głupi to on może jest, ale na szarżowaniu faktycznie się zna. Patrzcie tylko!

Eyck, schylony, zaparty w siodle, zniżył kopię w pełnym galopie. Smok, wbrew oczekiwaniom Geralta, nie odskoczył, nie ruszył półkolem, ale przypłaszczony do ziemi, popędził prosto na atakującego rycerza. [...]

Eyck, choć niesiony galopem, nie uderzył na wprost, na oślep. W ostatniej chwili zmienił zwinnie kierunek, przerzucił kopię nad końskim łbem. Przelatując obok smoka, z całej mocy pchnął, stając w strzemionach. [...]

Smok uniknął pchnięcia w delikatnym, zwinnym, pełnym gracji obrocie i zwijając się jak żywa, złota wstęga, błyskawicznie, ale miękko, iście po kociemu, sięgnął łapą pod brzuch konia. Koń kwiknął, wysoko wyrzucając zad,

[5] **Egzaltowany** – tu: nienaturalny, napuszony, charakteryzujący się przesadą.

[6] **Wrazić** – tu: wbić.

[7] **Nie lza** – nie można, nie wolno.

[8] **Konfesjonalnie** – przekręcone przez bohatera słowo „konwencjonalnie" (zgodnie ze zwyczajem, tradycyjnie).

[9] **Cny** – godny szacunku, szlachetny.

▲ Rycerskie przygody i średniowieczny świat zostały w zabawny sposób ukazane m.in. w filmie *Obłędny rycerz*, opowiadającym o młodym giermku podszywającym się pod rycerza.

rycerz zakolebał się w siodle, ale nie wypuścił kopii. W momencie, gdy koń prawie zarywał się chrapami w ziemię, smok ostrym pociągnięciem łapy zmiótł Eycka z siodła. Wszyscy widzieli lecące w górę, wirujące blachy pancerza, wszyscy usłyszeli brzęk i huk, z jakim rycerz zwalił się na ziemię.

Smok przysiadając, przygniótł konia łapą, zniżył zębatą paszczę. Koń kwiknął przeraźliwie, zaszamotał się i ścichł.

W ciszy, jaka zapadła, wszyscy usłyszeli głęboki głos smoka Villentretenmertha.

– Mężnego Eycka z Denesle można zabrać z pola, jest niezdolny do dalszej walki. Następny, proszę. [...]

– No, to sprawę honoru rycerskiego mamy już z głowy, proszę waszmości – zawołał Boholt [...]. – Honor rycerski leży tam i jęczy cichutko. [...]

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. O jakim wydarzeniu opowiada tekst?
2. Dlaczego Eyck zdecydował się samodzielnie walczyć ze smokiem?
3. Jak zakończyło się starcie rycerza i potwora?

Ukryte w tekście

4. Wymień cechy średniowiecznego rycerza, które można odnaleźć u Eycka z Denesle.
5. W jaki sposób został ukazany rycerz – poważny czy zabawny? Uzasadnij odpowiedź, przytaczając odpowiednie fragmenty tekstu. Zwróć uwagę na:
   - sposób mówienia i treść wypowiedzi Eycka;
   - komentarze innych postaci;
   - przebieg i zakończenie walki ze smokiem.

   Jak myślisz, dlaczego autor ukazał wojownika właśnie w taki sposób?

Język i styl

6. Przeczytaj wypowiedź Kenneta. Jakim językiem posługuje się bohater? Czemu to służy?

– Co on, zgłupiał ze szczętem, czy jak? – zdenerwował się Kennet Zdzieblarz. – Honorowy pojedynek? Z głupim gadem? A takiego! Idziemy na niego kupą! W kupie siła!

Poszukaj

7. Czego symbolem był smok w Europie, a co symbolizuje do dziś we wschodniej Azji?

LEKCJA 5

Pouczenie i upomnienie

Dobry obywatel według Jana Kochanowskiego

NA POCZĄTEK

Jak – Twoim zdaniem – powinni się zachować obywatele, kiedy coś zagraża ich państwu?

O UTWORZE

Pieśń V z Ksiąg wtórych nazywana jest też *Pieśnią o spustoszeniu Podola*. Utwór porusza tematykę obywatelsko-patriotyczną. Nawiązuje do wydarzeń z 1575 r., gdy w Polsce panowało bezkrólewie. Południowo-wschodnie tereny kraju najechali Tatarzy, którzy wzięli do niewoli ok. 50 tysięcy mieszkańców. Poeta opisuje dramatyczne skutki tego napadu oraz niepokoi się o dalsze losy Rzeczypospolitej. Jednocześnie próbuje zmobilizować rodaków do działania – przede wszystkim szlachtę skupioną na bogaceniu się i codziennych przyjemnościach, niechętnie ponoszącą ofiary na rzecz kraju.

Więcej o renesansie i literaturze renesansowej → s. 176–177

Jan Kochanowski

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

RENESANS

Pieśń V, Księgi wtóre (fragmenty)

Zniszczenia dokonane przez Tatarów

Wieczna sromota[1] i nienagrodzona
Szkoda[2], Polaku: ziemia spustoszona
Podolska leży, a pohaniec sprosny[3],
Nad Niestrem[4] siedząc, dzieli łup żałosny.

Polacy w niewoli

Niewierny Turczyn psy zapuścił swoje[5],
Którzy zagnali piękne łanie[6] twoje
Z dziećmi pospołu a nie masz nadzieje,
By kiedy miały nawiedzić swe knieje[7].

Jedny[8] za Dunaj Turkom zaprzedano,
Drugie do hordy dalekiej zagnano;
Córy szlacheckie (żal sie,[9] mocny Boże!)
Psom bisurmańskim[10] brzydkie ścielą łoże.

[1] **Sromota** – wstyd, hańba.

[2] **Nienagrodzona szkoda** – szkoda, której nie da się wynagrodzić.

[3] **Pohaniec sprosny** – niegodziwiec, nikczemnik godny pogardy, obraźliwe określenie Tatarów.

[4] **Niestrem** – Dniestrem.

[5] **Turczyn psy zapuścił swoje** – sułtan turecki skierował do ataku na ziemie polskie Tatarów, będących na jego usługach.

[6] **Łanie** – określenie pięknej kobiety.

[7] **Nawiedzić swe knieje** – powrócić do ojczyzny.

[8] **Jedny** – jedne.

[9] **Żal się** – zlituj się.

[10] **Bisurmańskim** – islamskim, mahometańskim; psy bisurmańskie – obraźliwe określenie Turków.

Jak poeta opisuje wrogów?

Zbójce, niestety, zbójce nas wojują,
Którzy ani miast, ani wsi budują;
Pod kotarzami[11] tylko w polach siedzą,
A nas nierządne, ach, nierządne, jedzą[12]!
[...]

Wezwanie do walki

Zetrzy sen z oczu a czuj w czas o sobie[13],
Cny Lachu[14]! Kto wie, jemu czyli tobie
Szczęście chce służyć? A dokąd wyroku
Mars nie uczyni[15], nie ustępuj kroku.

A teraz k temu obróć myśli swoje
Jakobyć[16] szkody nieprzyjaciel twoje
Krwią swą nagrodził i omył tę zmazę,
Którą dziś niesiesz prze swej ziemie skazę[17].

Wsiadamy[18]? Czy nas półmiski trzymają?
Biedne półmiski, czego te czekają?
To pan, i jadać na śrebrze godniejszy,
Komu żelazny Mars będzie chętniejszy[19].

Co zrobić, gdy kraj jest zagrożony?

Skujmy talerze na talery[20], skujmy,
A żołnierzowi pieniądze gotujmy.
Inszy to darmo[21] po drogach miotali,
A my nie damy, bychmy w cale[22] trwali?

Dajmy, a naprzód dajmy! Sami siebie
Ku gwałtowniejszej chowajmy potrzebie.
Tarczej niż piersi pierwej nastawiają,
Pozno puklerza przebici macają[23].

Ironia

Cieszy mię ten rym[24]: „Polak mądr
po szkodzie";
Lecz jesli prawda i z tego nas zbodzie[25],
Nową przypowieść Polak sobie kupi,
Że i przed szkodą, i po szkodzie głupi.

Jan Kochanowski (1530–1584)

Był poetą, tłumaczem, dramaturgiem. Wśród jego dzieł są m.in. fraszki, pieśni, treny, dramat *Odprawa posłów greckich*. Jest uznawany za najwybitniejszego poetę renesansu w Polsce i twórcę polskiego języka literackiego.

[11] **Pod kotarzami** – pod szałasami.

[12] **Jedzą** – tu w znaczeniu przenośnym: mordują.

[13] **Czuj w czas o sobie** – myśl zawczasu o sobie.

[14] **Lachu** – Polaku.

[15] **Dokąd wyroku Mars nie uczyni** – dopóki nie rozstrzygnie o tym bitwa lub wojna (Mars – rzymski bóg wojny).

[16] **Jakobyć** – aby ci.

[17] **Którą dziś niesiesz prze swej ziemie skazę** – którą dziś znosisz z powodu zniszczenia twojej ziemi.

[18] **Wsiadamy** – tu: czy już wsiadamy na konie, przystępujemy do walki.

[19] **Chętniejszy** – bardziej życzliwy.

[20] **Skujmy talerze na talery** – przetopmy talerze na talary.

[21] **Darmo** – bez celu.

[22] **W cale** – w całości, z nienaruszonymi granicami.

[23] **Pozno puklerza przebici macają** – przebici za późno szukają po omacku puklerza, czyli tarczy.

[24] **Rym** – tu: przysłowie.

[25] **Zbodzie** – strąci z konia; tu: zada kłam, dowiedzie niesłuszności.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Pieśń to najstarszy gatunek poetycki, wywodzący się jeszcze ze starożytności. Jej cechami charakterystycznymi są:

- podział na zwrotki;
- wyraźny rytm i melodyjność;
- powtórzenia, np. refren.

Utwory tego typu poruszały różne tematy – wyróżniamy np. pieśni pochwalne, miłosne, pożegnalne, biesiadne, patriotyczne.

PO PRZECZYTANIU

Ukryte w tekście

1. Do kogo zwraca się poeta? Z jakiego powodu? Odpowiedz na podstawie pierwszej zwrotki.
2. Korzystając z drugiej i trzeciej strofy, opisz ustnie zniszczenia, których dokonali Tatarzy.
3. Na czym – według poety – polega obywatelska postawa w sytuacji zagrożenia kraju? Zapisz w punktach, do jakich czynów zachęca on adresatów utworu.
4. Co poeta sądzi o rodakach? Wskaż odpowiednie fragmenty tekstu.
5. Do jakiego rodzaju poezji zalicza się *Pieśń o spustoszeniu Podola*? Wybierz właściwe określenie. Uzasadnij swoją odpowiedź.

liryka miłosna, liryka patriotyczno-obywatelska, liryka religijna, liryka refleksyjno-filozoficzna

*6. Odczytaj fragmenty utworu zawierające ironię. Wyjaśnij, na czym ona polega.

Język i styl

7. Wskaż epitety i porównania, których używa poeta, aby opisać wrogów i dokonane przez nich zniszczenia. Jaki cel chciał w ten sposób osiągnąć?
8. Odszukaj w pieśni dwa pytania retoryczne. Jak myślisz, w jaki sposób miały one wpłynąć na czytelnika?

Twoim zdaniem

9. *Polak i przed szkodą, i po szkodzie głupi* – jak sądzisz, czy te słowa nadal są aktualne? Uzasadnij swoją opinię za pomocą odpowiednich przykładów.

LEKCJA 6

Romantycznie czy praktycznie?

Dawne i współczesne pojmowanie patriotyzmu

NA POCZĄTEK

Być dzisiaj patriotą – co to według Ciebie znaczy?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Teksty publicystyczne poruszają aktualne tematy, np. polityczne, gospodarcze, społeczne, kulturalne, sportowe. Autorzy takich tekstów w wyraźny sposób prezentują w nich swoje przekonania i subiektywne komentarze do wydarzeń. Chcą w ten sposób kształtować opinię odbiorców, skłonić ich do refleksji, upowszechniać określone poglądy. Wyróżniamy kilka rodzajów tekstów publicystycznych, m.in.: artykuł, felieton, reportaż, komentarz, recenzję.

Do gatunków publicystycznych zaliczamy też **wywiad**. Ma on następujące cechy:

- jest to rozmowa, najczęściej ze znaną osobą lub specjalistą w danej dziedzinie;
- dostarcza odbiorcy informacje na temat tej osoby, przedstawia jej sylwetkę i poglądy;
- może być prezentowany jako tekst pisany lub w formie nagrania – w internecie, radiu czy telewizji.

TO SIĘ CZYTA!

Katarzyna Margielska

Polski patriotyzm współczesny – wywiad z Agnieszką Durską[1] (fragmenty)

– Czy zgodzi się Pani ze mną, że patriotyzm w polskim wydaniu nie kojarzy się zbyt dobrze?

– Polski patriotyzm, szczególnie młodym ludziom, kojarzy się źle: z czymś sztampowym[2], niepotrzebnie romantycznym, z bezcelowym, bo nieskutecznym przelewaniem krwi. Wiele młodych osób ma też dosyć tego stawiania nas na piedestale[3]. To, co jest rysą na naszym patriotyzmie, to to, że zwykle wielbimy i czcimy nasze klęski i poniesione ofiary..., a kompletnie nie myślimy o codziennej pracy na

[1] **Agnieszka Durska** – politolożka, wykładowczyni uniwersytecka.

[2] **Sztampowy** – nieoryginalny, polegający na mechanicznym powtarzaniu pewnych wzorów, zachowań.

[3] **Stawiać na piedestale** – wywyższać kogoś lub coś.

rzecz narodu, o tym, że dziś o wielkości nie świadczą już jego historyczne zasługi, a przynajmniej nie w takim stopniu jak kiedyś... [...]

– [...] Z czego to wynika?

– Jako naród, niestety, mieliśmy pecha – w kluczowym momencie kształtowania się nowoczesnego społeczeństwa byliśmy pozbawieni państwa, odzyskaliśmy je na zbyt krótko, by nauczyć się szacunku dla jego instytucji i praw. Po wojnie to, co było z państwem i władzą utożsamiane, też nie było „nasze", tylko narzucone siłą, a co za tym idzie szacunku nie wymagało, wręcz przeciwnie. [...]

– To jaki jest właściwie ten nasz patriotyzm?

– Mania wielkości i narodowa megalomania[4] idą w parze z kompleksami. Bo ten nasz patriotyzm jest właśnie zakompleksiony. Rzadko bywamy dumni ze swojego kraju. [...] Dlaczego nie widzimy tylu fantastycznych rzeczy, które mamy wokół siebie, a gonimy za czymś, czego nie mamy, na co nas nie stać, udajemy innych, niż w rzeczywistości jesteśmy? [...]

– A czego nam tak naprawdę brakuje?

– [...] przede wszystkim szacunku dla państwa, dla jego instytucji. Nie nauczyliśmy się tego, że ten wspólny „dom" wymaga poszanowania prawa i reguł społecznych. Ciągle mało jest postaw obywatelskich: jestem, rozumiem, chcę współuczestniczyć w tworzeniu państwa i narodu. Udział w wyborach czy zwykłe zainteresowanie i zrozumienie dla spraw kraju może być wyrazem nowoczesnego patriotyzmu, obywatelskości, z którą ten patriotyzm jest związany. [...]

– [...] Dlaczego nie mówi się o tym, że patriotyzm może być obecny w zwykłych codziennych działaniach, takich jak niewyrzucanie śmieci w lesie czy na ulicy, kupowanie biletów w komunikacji miejskiej?

– Ta wspólna przestrzeń u nas nadal nie funkcjonuje, nie czujemy się za nią odpowiedzialni, a patriota powinien czuć się odpowiedzialny za swoje państwo: za czystość na ulicach, za poszanowanie prawa. Tymczasem nauczyliśmy się kombinować, omijać państwo i ustalone prawo. Jeśli widzę np. połamaną ławkę, to informuję o tym odpowiednią instytucję, a nie przechodzę obok. Gdy brakuje nam przedszkola w danej dzielnicy, to piszemy petycję, zbieramy podpisy innych mieszkańców, próbujemy sami coś zrobić. [...] To my musimy znać nasze prawa i obowiązki i wymagać tego samego od innych, również od urzędników, od przedstawicieli władz, których sami wybieramy. Brak poszanowania praw i reguł często też widać na drogach: nie wpuszczę tego „typa", który tu się pcha i próbuje mnie wyprzedzić, chociaż i ja, i on byśmy na tym skorzystali. Niska kultura jazdy samochodem to również nagminne nierespektowanie nakazów ograniczenia prędkości. Nie świadczy to o naszej dojrzałości społecznej...

[4] **Megalomania** – przesadnie wysokie mniemanie o sobie, przecenianie własnej wartości.

– W ogóle nie widzimy tego, że szacunek do kraju przejawia się w praktycznych działaniach. [...] Żeby działać praktycznie, trzeba się chyba odciąć od emocji?

– Ale tymi emocjami łatwiej grać niż publiczną, rzetelną debatą. To jest droga na skróty. Emocje lepiej się sprzedają. Argumentów nie chce się nikomu słuchać, bo to wymaga zdobycia pewnej wiedzy. [...]

– Jak można ten polski patriotyzm „uzdrowić"?

– Myślę, że poprzez edukację społeczną, przez odcięcie się od historycznych zaszłości i powrót debaty politycznej na właściwe tory. Zdrowy patriotyzm przekłada się też na pracowitość. Myślę, że coraz więcej ludzi zaczyna to rozumieć. Widać, że młodzi ludzie są w większym stopniu obywatelami. Nie jest dla nich obojętne to, co dzieje się w kraju, a na tym właśnie polega świadomy patriotyzm.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Czym – według Agnieszki Durskiej – charakteryzuje się polski patriotyzm?
2. Jakie przykłady codziennych działań świadczących o patriotyzmie zostały wymienione w tekście?
3. Wymień negatywne zachowania, świadczące o braku szacunku do kraju i społeczeństwa, opisane przez Agnieszkę Durską.

Ukryte w tekście

4. Czym – według rozmówczyni Katarzyny Margielskiej – powinien się różnić dawny patriotyzm od współczesnego?
5. Dlaczego ludzie powinni interesować się tym, co się dzieje w ich kraju?
6. Z jakiej przyczyny praktyczny i świadomy patriotyzm jest – według Agnieszki Durskiej – trudniejszy niż odwoływanie się do emocji?

Język i styl

7. Jakie cechy zamieszczonego tekstu świadczą o tym, że jest on wywiadem?

Poszukaj

8. O jakich wydarzeniach z historii Polski jest mowa we fragmencie: *w kluczowym momencie kształtowania się nowoczesnego społeczeństwa byliśmy pozbawieni państwa, odzyskaliśmy je na zbyt krótko, by nauczyć się szacunku dla jego instytucji i praw?*

Twoim zdaniem

9. Czy – według Ciebie – Agnieszka Durska ma rację, gdy mówi, że Polacy zapominają o codziennym, praktycznym okazywaniu patriotyzmu? Uzasadnij swoją odpowiedź.

LEKCJA 7

Spokojnie i z umiarem

Renesansowa wizja szczęśliwego życia

NA POCZĄTEK

Znaleźć w życiu złoty środek – jak myślisz, co to znaczy?

O UTWORZE

Pieśń IX z Ksiąg pierwszych jest zaliczana do liryki moralno-pouczającej, czyli wskazującej, według jakich zasad powinien żyć człowiek, aby być szczęśliwym. Poeta próbuje przekonać czytelnika, że nie warto zanadto przejmować się sprawami, które od nas nie zależą: kaprysami losu, przemijaniem, przyszłością. Należy skupić się na teraźniejszości i czerpać radość z dobrych chwil, takich jak np. zabawa w gronie przyjaciół. Jednocześnie trzeba zachować umiar w rozrywkach i przyjemnościach, nie przywiązywać się do dóbr materialnych. Tylko człowiek, który spokojnie przyjmuje zarówno dobre momenty, jak i niepowodzenia, zachowa równowagę wewnętrzną i będzie szczęśliwy.

Więcej o renesansie i literaturze renesansowej → s. 176–177

Jan Kochanowski

Pieśń IX, Księgi pierwsze

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

RENESANS

Zachęta do zabawy

Chcemy sobie być radzi.[1]
Rozkaż, panie, czeladzi[2],
Niechaj na stół dobrego wina przynaszają,
A przy tym w złote gęśle albo w lutnią grają[3].

Niepewność i zmienność ludzkiego życia

Kto tak mądry, że zgadnie,
Co nań jutro przypadnie[4]?
Sam Bóg wie przyszłe rzeczy, a śmieje się z nieba,
Kiedy się człowiek troszcze[5] więcej niźli trzeba.

Szafuj gotowym[6] bacznie.
Ostatek, jako zacznie,
Tak Fortuna[7] niech kona[8]; raczy li łaskawie,
Raczy li też inaczej – my siedziem w jej prawie.

[1] **Sobie być radzi** – wspólnie się bawić, weselić.

[2] **Czeladzi** – służbie.

[3] **W złote gęśle albo w lutnią grają** – grają na wydających piękne dźwięki gęślach lub na lutni; gęśle, lutnia – rodzaje instrumentów strunowych.

[4] **Co nań jutro przypadnie** – co mu się jutro zdarzy.

[5] **Troszcze** – niepokoi, zamartwia.

[6] **Gotowym** – majątkiem w formie gotówki.

[7] **Fortuna** – rzymska bogini losu i szczęścia; tu: ludzki los, niedające się przewidzieć zmiany.

[8] **Kona** – dokona, doprowadzi do skutku.

Niepewność i zmienność ludzkiego życia

U Fortuny to snadnie[9],
Że kto stojąc upadnie,
A który był dopiero u niej pod nogami,
Patrzajże go po chwili, a on gardzi nami.

Czego człowiek nie zrozumie? Co powinien wiedzieć?

Wszystko sie dziwnie plecie
Na tym tu biednym świecie,
A kto by chciał rozumem wszystkiego dochodzić,
I zginie, a nie będzie umiał w to ugodzić[10].

Prózno ma mieć na pieczy
Śmiertelny wieczne rzeczy[11]:
Dosyć na tym, kiedy wie, że go to nie minie,
Co z przejźrzenia[12] Pańskiego od wieku mu płynie[13].

Jak osiągnąć szczęście?

A nigdy nie zabłądzi,
Kto tak umysł narządzi[14],
Jakoby umiał szczęście i nieszczęście znosić:
Temu mężnie wytrzymać, w owym sie nie wznosić.

Chwalę szczęście stateczne[15];
Nie chce li też być wieczne,
Spuszczę[16], com wziął, a w cnotę własną sie ogarnę[17]
I uczciwej chudoby bez posagu[18] pragnę.

Nie umiem ja, gdy w żagle
Uderzą wiatry nagle,
Krzyżem padać i świętych przenajdować dary[19],
Aby łakomej wodzie tureckie towary

Bogactwa nie przydały[20],
Wpadwszy gdzie między skały.
Tam ja bezpiecznym sercem[21] i pełen otuchy
W równej fuście[22] popłynę przez morskie rozruchy.

[9] **Snadnie** – łatwo.

[10] **Nie będzie umiał w to ugodzić** – nie uda mu się to.

[11] **Prózno ma... ...wieczne rzeczy** – nie warto, żeby człowiek, istota śmiertelna, zajmował się sprawami życia wiecznego.

[12] **Przejźrzenia** – przeznaczenia.

[13] **Płynie** – pochodzi.

[14] **Narządzi** – przygotuje.

[15] **Szczęście stateczne** – niezmienny los.

[16] **Spuszczę** – oddam.

[17] **W cnotę własną się ogarnę** – przenośnie: przyozdobię się własną cnotą, czyli pozytywnymi cechami moralnymi.

[18] **Chudoby bez posagu** – skromnego majątku bez nadwyżki.

[19] **Przenajdować dary** – zjednywać darami.

[20] **Aby łakomej wodzie... ...nie przydały** – aby morze, czyli „łakoma woda", nie pochłonęło bogactwa – „tureckich towarów".

[21] **Bezpiecznym sercem** – dzięki sercu wolnemu od obaw.

[22] **W równej fuście** – w małej łodzi.

PO PRZECZYTANIU

Ukryte w tekście

1. Do czego zachęca podmiot liryczny w pierwszych dwóch strofach utworu?
2. W jaki sposób zostało ukazane w utworze życie człowieka? Odpowiedz na podstawie trzeciej i czwartej zwrotki.
3. Przed czym przestrzega podmiot liryczny? Czym, według niego, nie warto się zbytnio zajmować i dlaczego?
4. Jaką postawę wobec życia podmiot liryczny uznaje za najlepszą? Dzięki czemu można ją zachować?
* 5. Przeczytaj definicje dwóch starożytnych szkół filozoficznych, do których odwołuje się Jan Kochanowski w *Pieśni IX*. Następnie wskaż w tekście fragmenty nawiązujące do tych kierunków.

Epikureizm – szkoła filozoficzna, według której najwyższą wartością jest szczęście. Można je osiągnąć dzięki doznawaniu przyjemności, oznaczającej przede wszystkim radość życia i brak cierpień. Twórcą tego nurtu był grecki filozof Epikur, żyjący w IV i III w. p.n.e.

Stoicyzm – szkoła filozoficzna zalecająca m.in. zaakceptowanie tego, co nie zależy od człowieka, kierowanie się w życiu rozumem, zachowanie spokoju w każdej sytuacji i dążenie do osiągnięcia wewnętrznej równowagi. Założycielem szkoły stoików był grecki filozof Zenon z Kition, żyjący w IV i III w. p.n.e.

Język i styl

6. Odszukaj w pieśni pytanie retoryczne. Na jakie kwestie poeta zwraca uwagę za jego pomocą?
7. Jaka metafora pojawia się w dwóch ostatnich wersach utworu? Wyjaśnij, jak ją rozumiesz.

Poszukaj

8. Co oznacza przysłowie: *Fortuna kołem się toczy*? Wskaż w utworze Jana Kochanowskiego fragment nawiązujący do tego przysłowia. Uzasadnij swój wybór.

Twoim zdaniem

9. Które ze wskazówek zawartych w utworze wydają Ci się wciąż aktualne we współczesnym świecie, a które – nie? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Twoja wypowiedź

10. Masz własny przepis na dobre życie? Zapisz w zeszycie w punktach, co należy robić, aby czuć się szczęśliwym. Wyjaśnij, dlaczego właśnie te zasady są dla Ciebie ważne.

Podsumowanie wiadomości

Średniowieczna modlitwa: *Bogurodzica*

- Teocentryzm – Bóg i religia najważniejsze w życiu człowieka
- Średniowieczna hierarchia – od człowieka do Boga
- Życie doczesne to tylko wstęp do życia wiecznego

Bohater: Roland

- Żyje zgodnie z określonymi wartościami, wzorami i obyczajami
- Rycerz idealny za życia i w obliczu śmierci
- Walczy w obronie wiary, ojczyzny i swojego władcy

Apel poety: *Pieśń o spustoszeniu Podola*

- Obraz zniszczonego kraju
- Wezwanie do poświęcenia dla ojczyzny
- Krytyka wad rodaków
- Wzór obywatela – jak się zachować, gdy zagrożone jest państwo?

WAŻNE WIADOMOŚCI

- Epos rycerski – s. 111
- Pieśń – s. 117
- Teksty publicystyczne – s. 118
- Wywiad – s. 118

Sprawdź swoją wiedzę

ĆWICZENIA PODSUMOWUJĄCE

1. W jakiej epoce i gdzie powstała *Bogurodzica*?

2. Jaką tematykę porusza *Bogurodzica*?

3. Wyjaśnij, czym był średniowieczny teocentryzm. W jaki sposób przejawia się on w *Bogurodzicy*?

4. O czym opowiada *Pieśń o Rolandzie*?

5. Czym się charakteryzował średniowieczny idealny rycerz? Odpowiedz na podstawie poznanych fragmentów *Pieśni o Rolandzie*.

6. Czym jest epos rycerski? Wyjaśnij na przykładzie poznanych fragmentów *Pieśni o Rolandzie*.

7. Kim był Jan Kochanowski? W jakiej epoce żył i tworzył?

8. Czym jest pieśń? Zaprezentuj cechy tego gatunku na przykładzie poznanych utworów Jana Kochanowskiego.

9. Jaką tematykę porusza *Pieśń V z Ksiąg wtórych* Jana Kochanowskiego? Do jakich wydarzeń nawiązuje ten tekst?

10. O czym jest mowa w *Pieśni IX z Ksiąg pierwszych* Jana Kochanowskiego? Do jakiego rodzaju liryki zaliczamy ten utwór i dlaczego?

11. Przedstaw na wybranym przykładzie cechy tekstu publicystycznego.

12. Jakie gatunki publicystyczne wyróżniamy? Podaj trzy przykłady.

13. Jaki to gatunek publicystyczny? Czym się charakteryzuje?

Czy zgodzi się Pani ze mną, że patriotyzm w polskim wydaniu nie kojarzy się zbyt dobrze?
– Polski patriotyzm, szczególnie młodym ludziom, kojarzy się źle: z czymś sztampowym, niepotrzebnie romantycznym, z bezcelowym, bo nieskutecznym przelewaniem krwi. [...]

Agnieszka Durska, Katarzyna Margielska, *Polski patriotyzm współczesny*

Rozdział VI

Różne odmiany miłości

TEMATY LEKCJI

1 **Czy to już miłość?** *O tym, jak rodzi się uczucie* — s. 128–131

2 **Bez *happy endu*** *Dzieje Romea i Julii* — s. 132–136

3 **Dobrani przez system** *Związki i nowe technologie* — s. 137–139

4 **Dwie miłości** *Niepokoje człowieka baroku* — s. 140–141

5 **Miłosne gry i sprzeczności** *Miłość według Jana Andrzeja Morsztyna* — s. 142–143

6 **Miłość i inwestycje** *Relacje międzyludzkie w komedii Moliera* — s. 144–147

Podsumowanie wiadomości — s. 148–149

Sprawdź swoją wiedzę — s. 150

LEKTURY OBOWIĄZKOWE

- William Szekspir, *Romeo i Julia*
- Mikołaj Sęp-Szarzyński, *Sonet V*
- Jan Andrzej Morsztyn, *Cuda miłości*
- Molier, *Skąpiec*

TO SIĘ CZYTA!

- Krystal Sutherland, *Chemia naszych serc*

TO SIĘ OGLĄDA!

- *Czarne lustro*, twórca: Charlie Brooker

LEKCJA 1

Czy to już miłość?

O tym, jak rodzi się uczucie

NA POCZĄTEK

Po czym można poznać, że jest się zakochanym?

TO SIĘ CZYTA!

Krystal Sutherland [czyt.: sadeland]

Chemia naszych serc (fragmenty)

Zaczęła się wspinać na górę, ale przystanęła na trzecim stopniu i na mnie spojrzała.

– Cieszę się, że cię poznałam, Henry [czyt.: henri].

– I ja się cieszę, że poznałem ciebie, Grace [czyt.: grejs].

Stałem w miejscu i patrzyłem, jak odchodzi, światło jej komórki stawało się coraz bledsze, aż w końcu pochłonęła ją ciemność i nie zostało po niej nic, nawet dźwięk. Tkwiłem tu sam wśród czarnej nocy.

Opadła mnie mgławica[1] różnych uczuć. Zwykle bez problemu rozpoznawałem własne emocje: radość, smutek, złość, wstyd. Łatwe do sklasyfikowania[2] i określenia. To jednak było dla mnie zupełną nowością. Coś jak pajęczyna myśli rozgałęziająca się we wszystkich kierunkach, tyle że żadna z nich nie miała większego sensu. Było to uczucie potężne, rozmiarów całej galaktyki, tak ogromne i pokręcone, że mój biedny umysł go nie ogarniał. Kiedy człowiek dowiaduje się, że Drogę Mleczną tworzy 400 miliardów gwiazd, myśli sobie: „O cholera, całkiem sporo", ale jego mikroskopijny ludzki umysł nie może zrozumieć jej prawdziwych rozmiarów, ponieważ jest zbyt maluczki. Tak właśnie się czułem.

Dobrze wiedziałem, kiedy podobam się dziewczynom. A przynajmniej poznawałem, że ze mną flirtują. A jednak Grace Town [czyt.: grejs tałn] ze mną nie flirtowała. I wcale jej się nie podobałem, a jeśli nawet, to wyrażała to w sposób, do którego nie byłem przyzwyczajony.

Z miejsca wyczuwałem też, kiedy to mnie spodobała się jakaś dziewczyna. Na punkcie Abigail Turner [czyt.: abigel tarner] (z przedszkola) i Sophi Zhou [czyt.: sofi dżoł] (ze szkoły podstawowej) miałem obsesję. Byłem nimi zauroczony. Sytuacja z Grace wyglądała jednak inaczej. Nie byłem nawet pewien, czy ona mnie kręci. Nie znajdowałem

[1] **Mgławica** – tu: coś niejasnego, nieokreślonego, bez wyraźnej formy.

[2] **Sklasyfikować** – tu: przyporządkować zjawiska, elementy, przedmioty lub osoby do określonej grupy.

w sobie palącego pożądania. [...] Po prostu... mnie do niej ciągnęło. Chciałem być obok, krążyć wokół niej tak, jak Ziemia krąży wokół Słońca.

Nie bądź kretynem, Henry, napomniałem sam siebie. Włączyłem latarkę w komórce i ruszyłem po zardzewiałych schodach ku nocnemu niebu, rozmyślając o Ikarze i hybrisie[3], i o tym, jak adekwatna[4] to była metafora (pękałem wręcz z dumy, że mi przyszła do głowy). – Nie zakochuj się w tej dziewczynie.

Przełożyła Donata Olejnik

[3] Właściwie: hybris; wyraz nieodmienny. Pojęcie to w kulturze starożytnej Grecji oznaczało wielką pychę i zuchwałość, które ściągały na człowieka karę bogów.

[4] **Adekwatny** – zgodny z czymś, odpowiedni.

WARTO PRZECZYTAĆ

- Krystal Sutherland, *Prawie ostateczna lista najgorszych koszmarów*
- John Green [czyt.: dżon grin], *Szukając Alaski*

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Kto opowiada o wydarzeniach ukazanych w tekście?
2. Czego dowiadujemy się o bohaterach na podstawie fragmentu?
3. O jakiej porze rozgrywa się opisane wydarzenie?

Ukryte w tekście

4. Dlaczego Grace intrygowała bohatera?
5. Czym różniły się uczucia chłopaka wobec Grace od jego poprzednich zauroczeń?
6. Na podstawie ostatniego akapitu wyjaśnij, jakie przeczucia miał Henry na temat swojej relacji z Grace. Dlaczego w jego rozmyślaniach pojawiła się postać Ikara?

Język i styl

7. Jakie zjawiska przywołuje Henry, opisując swoje uczucia? Jak myślisz, czy te określenia dobrze oddają emocje bohatera? Dlaczego?

Poszukaj

8. Odszukaj w dostępnych źródłach, np. w internecie, kilka sentencji dotyczących miłości. Wybierz trzy, które są – według Ciebie – najtrafniejsze. Przepisz je do zeszytu i wyjaśnij ich znaczenie.

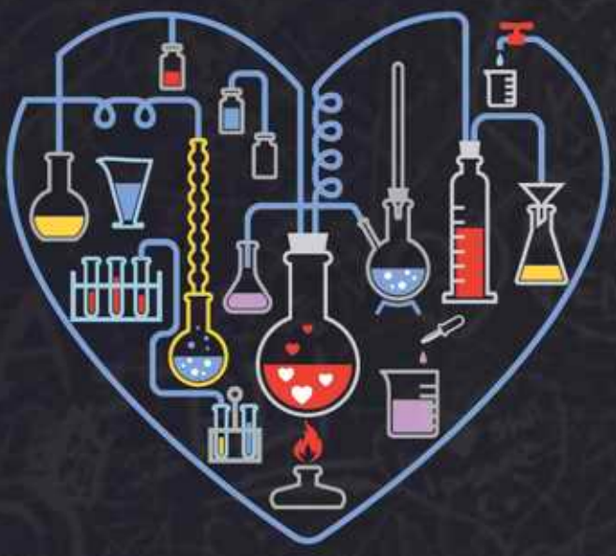
Twoim zdaniem

9. Dlaczego miłość jest tematem bardzo często poruszanym w utworach literackich, filmach i piosenkach?

INFOGRAFIKA

Różne odmiany miłości

Miłość to jeden z najpopularniejszych tematów podejmowanych w literaturze, kinie i muzyce. Najczęściej przedstawia się ją jako uczucie, które łączy zakochane w sobie osoby. Zjawisko to ma również inne wymiary, takie jak miłość macierzyńska, miłość do miejsc, miłość do Boga czy zamiłowanie do czegoś – pasja.

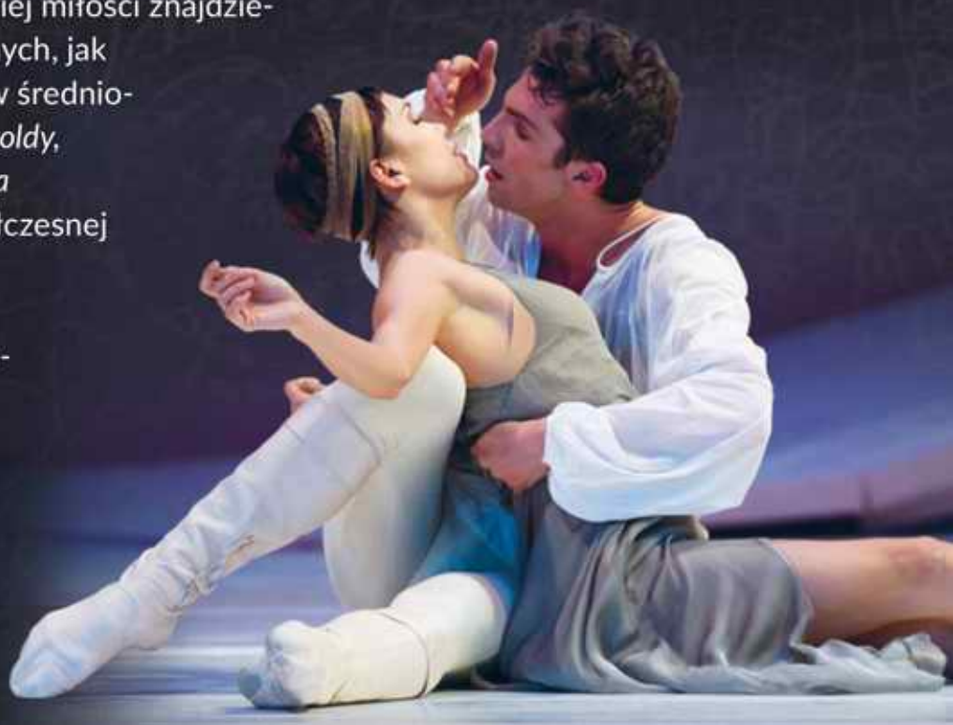

Czysta chemia?

Według naukowców miłość to reakcja chemiczno-biologiczna naszego organizmu. Zakochujemy się pod wpływem zapachu drugiej osoby i substancji nazywanych feromonami, które aktywują obszar w mózgu zwany podwzgórzem. Gdy feromony danego człowieka nam odpowiadają, reakcje podwzgórza powodują uczucie radości, nadmierną aktywność i brak koncentracji. Wydziela się wówczas hormon, który sprawia, że na widok ukochanej osoby serce bije szybciej. Z czasem organizm uodparnia się na takie reakcje, a wtedy uczucie przygasa. Dla jednych oznacza to koniec miłości, a dla innych – przejście w jej dojrzalszą fazę.

Romantyczne uniesienia

Głębokie uczucie pełne uniesień serca określa się często jako miłość romantyczną. Motyw takiej miłości znajdziemy w utworach zarówno współczesnych, jak i dawniejszych. Pojawia się on m.in. w średniowiecznym romansie *Dzieje Tristana i Izoldy*, renesansowym dramacie *Romeo i Julia* Williama Szekspira, a także we współczesnej kulturze popularnej – np. w cyklu *Zmierzch* Stephenie Meyer [czyt.: stefeni mejer]. Twórcy z epoki romantyzmu uważali, że głębokie uczucie może też niszczyć, szczególnie gdy nie zostanie odwzajemnione. Właśnie w tym okresie powstały *Cierpienia młodego Wertera*. Główny bohater książki z powodu nieszczęśliwego uczucia popełnił samobójstwo.

Zamiłowanie to też miłość

„Najgorszy dzień podczas wspinania się jest lepszy niż najlepszy dzień w biurze" – głosił napis na koszulce noszonej przez Adama Bieleckiego, zdobywcę kilku ośmiotysięczników. Dla himalaistów góry to prawdziwa miłość – tak wielka, że oddają się jej oni mimo niebezpieczeństw wiążących się ze wspinaczką. Zamiłowania mogą być także mniej spektakularne: dla jednych największą pasją są kulinaria, inni nie wyobrażają sobie życia bez czytania książek lub gry w piłkę nożną.

Z miłości czy z rozsądku?

W różnych epokach i kręgach kulturowych nad miłość przekładano interesy i politykę: przed ołtarzem stawali nie tylko zakochani, lecz także obce sobie osoby. Ich małżeństwa były aranżowane przez rodziców, którzy poszukiwali dla swoich dzieci małżonków z odpowiednim majątkiem lub tytułem szlacheckim. Z kolei królowie i książęta żenili się z zagranicznymi księżniczkami, aby zawrzeć lub podtrzymać sojusze między państwami.

Miłość w sieci

Współcześnie coraz więcej ludzi szuka miłości w internecie. Portale randkowe są popularne zwłaszcza wśród osób nieśmiałych – mających trudności z nawiązywaniem kontaktów w tradycyjny sposób – i zapracowanych, które mają mało okazji do zawarcia nowych znajomości. Trzeba pamiętać, by przy nawiązywaniu relacji w taki sposób zachować dystans i rozsądek. Wiele osób bowiem pokazuje w internecie lepszą wersję siebie, która może znacznie odbiegać od rzeczywistości. Nie każdy jest tym, za kogo się podaje, i nie każdy ma wobec innych uczciwe zamiary.

PRACA Z INFOGRAFIKĄ

1. **Wyjaśnij, czym są miłość romantyczna i małżeństwo z rozsądku.**
2. **Odpowiedz, co sądzisz o szukaniu miłości w internecie. Dlaczego należy zachować dystans i rozsądek podczas korzystania z portali randkowych?**
3. **Jak naukowcy uzasadniliby problemy ze snem u zakochanych, a jak – czerwienienie się na widok ukochanej osoby?**

LEKCJA 2

Bez happy endu

Dzieje Romea i Julii

NA POCZĄTEK

Co – według Ciebie – jest najważniejsze w życiu zakochanych w sobie ludzi?

O UTWORZE

Romeo i Julia to jedno z najbardziej znanych dzieł Williama Szekspira. Utwór po raz pierwszy został wydany w 1597 r. Przedstawione w nim wydarzenia rozgrywają się w ciągu pięciu dni we włoskim mieście Werona. Głównymi bohaterami są Romeo Montecchi [czyt.: monteki] i Julia Capuletti [czyt.: kapuletti], młodzi ludzie pochodzący z walczących ze sobą rodów. Dramat Williama Szekspira opowiada o ich wielkiej miłości i tragicznych losach.
Więcej o renesansie i literaturze renesansowej → s. 176–177

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

RENESANS

William Szekspir

Romeo i Julia (fragmenty)

Uwielbienie dla ukochanej

ROMEO
Występuje ku przodowi.
Żartuje z blizny, kto nie zaznał rany.
JULIA ukazuje się nad nim w oknie.
Lecz cicho! Cóż to za jasność w tym oknie?
To świt się budzi, a Julia jest słońcem! –
Wstań, piękne słońce, zniszcz księżyc zawistny,
Który już osłabł i pobladł z boleści,
Że służka nad nim góruje pięknością.
[...]

JULIA
Źle mi.

ROMEO
Przemówiła –
O, przemów znowu, mój jasny aniele!
Nad głową moją tak jesteś wspaniała

Wiliam Szekspir (1564–1616)

Jest uznawany za najwybitniejszego dramaturga w dziejach literatury. Był także poetą i aktorem. Tworzył tragedie (np. *Hamlet*, *Makbet*, *Król Lear*), komedie (m.in. *Wiele hałasu o nic*, *Poskromienie złośnicy*, *Sen nocy letniej*) oraz dramaty historyczne (np. *Ryszard III*, *Henryk VIII*).

Pośród tej nocy, jak goniec skrzydlaty
Niebios dla oczu śmiertelnych, pobladłych
I zadziwionych, gdy nań spoglądają,
Kiedy przebiega leniwe obłoki
W łonie przestworzy, żeglując wysoko.

Uwielbienie dla ukochanej

JULIA
Romeo! Czemu ty jesteś Romeo?
Zaprzyj się ojca i wyrzecz imienia
Lub, jeśli nie chcesz, miłość mi przysięgnij,
A ja wyrzeknę się krwi Capuletów.

Niepewność Julii

ROMEO
Na stronie.
Mam słuchać dalej czy zaraz odpowiem?
[...]

JULIA
Kim jesteś, że tak nocą osłonięty
Wdzierasz się w moją samotność?
[...]

ROMEO
Mur przefrunąłem na skrzydłach miłości,
Bo niczym dla niej kamienne zapory
I na co może, zawsze się odważy;
Więc krewni twoi mnie nie powstrzymują.

JULIA
Jeśli zobaczą cię tutaj, zabiją.
[...]

ROMEO
Opończa nocy skryje mnie przed nimi,
Lecz, gdy nie kochasz mnie, niech mnie odnajdą.
Wolę tu umrzeć od ich nienawiści
Niż konać długo z braku twej miłości.

JULIA
Powiedz, kto pomógł ci znaleźć to miejsce?

Siła miłości

Siła miłości

ROMEO
Miłość; to ona tutaj mnie przywiodła;
Ona mi dała siły, ja jej – oczy.
Sterem nie władam, jednak gdybyś była
Na zagubionym mórz najdalszych brzegu,
Śmiałbym wyruszyć po taki ładunek.
[...]

Ból rozstania

JULIA
Dobranoc tysiąckroć!
Wychodzi, w górze.

ROMEO
Tysiąckroć gorsza bez twojego blasku. –
Miły chcąc miłą swą ujrzeć nie zwleka
I niby uczeń ze szkoły ucieka.
Lecz gdy rozłączy go z nią los okrutny,
Znowu ku szkole kieruje wzrok smutny.
JULIA pojawia się ponownie.

Siła miłości

JULIA
Pst, pst! Romeo! – O, gdybym mieć mogła
Głos sokolnika, aby nim przywabić
Mego sokoła! Lecz niewola szepcze;
Inaczej grotę Echa[1] bym rozdarła
I powtarzała tak uparcie imię
Mego Romea, że lotny głos Echa
Stałby się cichszy, niż mój jest w tej chwili.
Romeo!

ROMEO
To dusza moja tak mnie nawołuje.
Jakże srebrzystosłodki głos ma język
Kochanków nocą, jest najłagodniejszą
Nutą wśród nocy dla uszu spragnionych!

Pożegnanie kochanków

JULIA
Romeo!

Zakochani i czas

ROMEO
Miła?

WARTO WIEDZIEĆ

Historia uczucia Romea i Julii zyskała wielką popularność i stała się w kulturze europejskiej wzorem silnej, romantycznej miłości. Tragedia Szekspira była wielokrotnie wystawiana jako spektakl teatralny, opera, balet. Powstały także liczne współczesne adaptacje tego dzieła. Jedną z nich jest musical *West Side Story* [czyt.: łest sajd story], w którym zakochani bohaterowie pochodzą z walczących ze sobą gangów, działających w latach 50. XX w. w Nowym Jorku. Na podstawie *Romea i Julii* nakręcono też wiele filmów. Do najsłynniejszych należy film *Romeo i Julia* z 1996 r. Jego akcja rozgrywa się na Florydzie, a wydarzenia są ukazane w dynamiczny sposób, jak w wideoklipach i reportażach.

▾ W filmie *Romeo i Julia* z 1996 r. główne role zagrali Leonardo di Caprio i Claire Danes [czyt.: kler dejns].

[1] **Echo** – w mitologii greckiej nimfa gór i jaskiń, uosobienie echa.

JULIA
O której godzinie
Posłać do ciebie gońca?

ROMEO
O dziewiątej.

JULIA
Tak; nie zawiodę. Lecz to lat dwadzieścia!
Czemu raz jeszcze ciebie przywołałam?

ROMEO
Zezwól mi zostać, aż sobie przypomnisz.

JULIA
Zapomnę o tym, że czekasz, gdyż będę
Rozpamiętywać, jak dobrze mi z tobą.

ROMEO
A ja zapomnę, że mam dom gdzie indziej,
I tu zostanę, byś mogła zapomnieć.

JULIA
Dzień się już budzi; trzeba, żebyś odszedł,
Nie dalej jednak niż ptaszek, którego
Kapryśne dziecko wypuściło z dłoni,
By mógł pobiegać na swych skutych nóżkach,
I znów przyciąga go nitką jedwabną,
Gdyż, choć go kocha, nie da mu wolności.

ROMEO
Chcę być twym ptakiem.

JULIA
I ja bym cię chciała;
Zginąłbyś, biedny, od nadmiaru pieszczot.
Dobranoc! Smutkiem słodkim jest rozstanie.
Dobranoc, miły, póki świt nie wstanie.

Przełożył Maciej Słomczyński

Pożegnanie kochanków

Zakochani i czas

CIEKAWOSTKA

Scena balkonowa – ale bez balkonu. Spotkanie kochanków przedstawione w zamieszczonym fragmencie jest często określane jako scena balkonowa. Jednak Szekspir pisze tylko o tym, że Julia ukazuje się w oknie. Skąd więc balkon? W XVIII wieku w inscenizacjach dramatu Julia zaczęła pojawiać się właśnie na balkonie, a nie w oknie. Rozwiązanie to stało się na tyle popularne, że zaczęto je wykorzystywać w wielu innych spektaklach opartych na *Romeo i Julii*.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

William Szekspir korzystał w swoich tragediach z wzorców ukształtowanych w starożytności. Wprowadził jednak wiele nowych rozwiązań, które przyczyniły się do rozwoju tego gatunku literackiego. Są to m.in.:

- luźniejsza, swobodna kompozycja utworu,
- łączenie elementów tragicznych z komicznymi, wzniosłości z żartami,
- wyraziste postacie o wyróżniających się cechach charakteru,
- ukazywanie konkretnych okoliczności społecznych, obyczajowych, historycznych, w których toczą się losy bohaterów.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Gdzie i o jakiej porze spotykają się bohaterowie?
2. Kto był przeciwny miłości Romea i Julii?
3. Do kogo porównuje się Romeo, kiedy musi się rozstać z ukochaną?

Ukryte w tekście

4. Dlaczego Romeo przychodzi pod dom Julii w nocy?
5. Jak odczuwają upływ czasu zakochani, kiedy są daleko od siebie? Wskaż odpowiednie fragmenty tekstu.
6. Odczytaj słowa, które świadczą o tym, że bohaterom trudno jest się rozstać.
7. Które z cech tragedii szekspirowskiej można odnaleźć w zamieszczonym tekście? Uzasadnij swoją odpowiedź za pomocą odpowiednich fragmentów dramatu.

Język i styl

8. Jakim językiem posługują się bohaterowie? Wybierz właściwe określenia. Uzasadnij swój wybór za pomocą odpowiednich fragmentów tekstu.

potoczny, wyszukany, prosty, poetycki, zwyczajny, wzniosły

Poszukaj

9. W jakich współczesnych utworach został wykorzystany motyw wielkiej miłości Romea i Julii? Podaj po jednym przykładzie tekstu literackiego, filmu i piosenki.

Twoim zdaniem

10. Dlaczego uczucie łączące Romea i Julię stało się dla wielu ludzi wzorem prawdziwej miłości?

Twoja wypowiedź

11. Czy współcześni ludzie są zdolni do tak silnej miłości, jaką darzyli siebie bohaterowie dramatu Szekspira? Zapisz w zeszycie argumenty „za" i „przeciw", które można wykorzystać w dyskusji na ten temat.

LEKCJA 3

Dobrani przez system

Związki i nowe technologie

NA POCZĄTEK

W jaki sposób internet i nowe technologie wpływają na relacje między ludźmi?

Joanna Tracewicz

Black Mirror[1]. Hang the DJ (fragmenty recenzji)

TO SIĘ OGLĄDA!

Jak wygląda miłość w czasach, w których nowe technologie kontrolują człowieka? Czy w przyszłości znajdziemy narzędzie, które pozwoli nam, spośród miliardów ludzi na świecie, wybrać tę jedyną, idealną drugą połówkę? Na te pytania próbują odpowiedzieć twórcy 4. sezonu *Black Mirror* w odcinku *Hang the DJ* [czyt.: hen de didżej].

Wyobraźcie sobie, że jesteście podłączeni do systemu, którego zadaniem jest znaleźć dla was życiowego partnera. Partnera idealnego, który będzie do was dopasowany pod każdym względem i najlepiej, jak to tylko możliwe. [...] Teraz nowe urządzenie będzie dokonywało wyboru za was. Jest tylko jeden *malutki* problem.

System musi was poznać. I w związku z tym cały proces przebiegnie z wykorzystaniem *metody prób i błędów.*

Na czym ma to polegać? Sprawa jest bardzo prosta – system dobiera wam partnera na podstawie analizy waszej osobowości, przyzwyczajeń itd. i umawia was na spotkanie z wybraną osobą. Kiedy już się zobaczycie, możecie sprawdzić, ile macie czasu na poznanie się. To może być 12 godzin, 5 miesięcy albo całe 2 lata. 2 lata z człowiekiem, którego – co bardzo prawdopodobne – pierwszy raz widzimy na oczy? To decyzja systemu, nie ma od niej odwrotu. Proste czy przerażające?

Żeby ułatwić wam odpowiedź na to ostatnie pytanie, dodam, że systemu nie można krytykować.

WARTO WIEDZIEĆ

Black Mirror (*Czarne lustro*) to brytyjski serial łączący cechy trzech gatunków filmowych: science fiction, dramatu i thrillera. Jego twórcą jest Charlie Brooker [czyt.: czarli bruker]. Każdy odcinek przedstawia osobną historię. Wszystkie opowieści dzieją się współcześnie lub w niedalekiej przyszłości. Ukazują one, z jakimi zagrożeniami wiąże się rozwój nowych technologii oraz jak pod ich wpływem zmieniają się relacje międzyludzkie.

W jednym z odcinków serialu całe życie bohaterów zależy od ocen wystawianych na portalach społecznościowych.

[1] **Black Mirror** [czyt: blek miror] – w języku angielskim: czarne lustro.

Może was w związku z tym wykluczyć i zostaniecie skazani na... wieczną samotność. A samotności w tym już i tak obcym świecie, w którym wszystko jest pod kontrolą, boi się każdy.

Działanie systemu obserwujemy z perspektywy dwójki bohaterów, jej i jego. Ona i on spotykają się, korzystając z nowinki technologicznej po raz pierwszy. Są zaciekawieni i podekscytowani. Mają 12 godzin, aby się poznać w specjalnie do tego przygotowanym domu, który odwiedzą po kolacji w restauracji.

▲ Na podstawie analizy osobowości system ustala, z kim bohaterowie umówią się na randkę.

▲ System określa, ile czasu ludzie spędzą ze sobą – może to być kilkanaście godzin, kilka miesięcy lub lat.

To początkowe spotkanie nada ton całej opowieści. Będziemy towarzyszyć jej i jemu w dalszych *przygodach* z systemem, które szybko tak naprawdę stracą miano *przygód*.

Annabel Jones[2] powiedziała w wywiadzie, [...] że każdy odcinek to osobna historia z satysfakcjonującym zakończeniem. I nie mogę się z nią nie zgodzić. Finał *Hang the DJ* wywraca wszystko do góry nogami. Po obejrzeniu całego 4. sezonu stwierdzam, że ten epizod to najlepszy odcinek nowej serii *Czarnego lustra*.

Wydaje się podejmować banalny temat, ale robi to w intrygujący sposób. Stawia ciekawe pytania o naturę człowieka, kontrolę. Pyta o to, czym jest miłość i jakie mechanizmy rządzą człowiekiem. A poza tym z lekkością wprowadzone zostały wątki humorystyczne, które są doskonałą przeciwwagą dla trudnego tematu, jaki porusza *Hang the DJ*. Tak, trudnego.

Pozornie naiwna historia o miłości nie jest bowiem komedią romantyczną.

Wizja świata wykreowana przez twórców *Czarnego lustra*, choć jeszcze nam obca, jest całkiem namacalna. O ileż wygodniejsze dla wielu z nas byłoby poznawanie ludzi bez potrzeby wykazania inicjatywy. Bez straconego czasu na nieudane randki, które kończą się katastrofą, bez straconego czasu w oczekiwaniu na telefon, który – co było pewne już od pierwszych minut spotkania – miał nigdy więcej nie zadzwonić. O ileż prościej byłoby zrobić to wszystko zdalnie, a jeszcze lepiej – wejść do systemu i czekać na jego sygnał.

[...] Tylko co będzie, jeśli system się zawiesi?

[2] **Annabel Jones** – producentka filmowa; pracowała m.in. przy serialu *Black Mirror*.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Co jest głównym tematem omawianego odcinka serialu?
2. Na czym polega działanie systemu, do którego są podłączeni bohaterowie?
3. W jaki sposób mogą zostać ukarane osoby, które skrytykują system?

Ukryte w tekście

4. Co może budzić największe obawy ludzi będących częścią ukazanego systemu?
5. Z jakimi zagrożeniami i korzyściami wiąże się działanie technologii przedstawionej w *Hang the DJ*?

Twoim zdaniem

6. W czym pomaga przeczytanie recenzji przed obejrzeniem filmu lub serialu?
7. Przeczytaj fragment wywiadu z twórcą serialu *Black Mirror*. Jak ocenia on stosunek współczesnych ludzi do nowych technologii? Czy zgadzasz się z jego opinią? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Czujecie, że nasze podejście do technologii się zmienia? Że ludzie korzystają z niej w sposób bardziej odpowiedzialny?

Charlie Brooker: Wydaje mi się, że ludzie nieco lepiej niż kilka lat temu, kiedy na ekrany wchodził pierwszy sezon serialu, radzą sobie ze zrozumieniem, że technologia to skomplikowane i niejednoznaczne zjawisko. Kilka tygodni temu Twitter zwiększył limit znaków w jednym wpisie do 280. Użytkownicy byli naprawdę wkurzeni i uważali, że to stanowczo za dużo (śmiech). Podobnie wejście na rynek iPhone'a X nie spotkało się już z masową histerią. Podejście ludzi było zaskakująco racjonalne – po obejrzeniu telefonu pojawiały się reakcje, że właściwie te wszystkie bajery są nam... niepotrzebne. Jeszcze kilka lat temu taka racjonalna reakcja byłaby nieprawdopodobna, wszyscy pamiętamy histerię, jaka wybuchała przy okazji premiery kolejnych gadżetów Apple'a. Nasz związek z technologią ewoluuje. Jesteśmy coraz bardziej sceptyczni jako gatunek, patrzymy na to wszystko już nie z zachwytem dziecka, któremu podrzuca się kolejną zabawkę, ale z rezerwą starego wyjadacza. Jestem bardzo ciekaw, czy będziemy mieli w sobie na tyle rozsądku, by wizje kreślone przez nas w „Czarnym lustrze" zostały wyłącznie w sferze przejaskrawionych opowieści z dreszczykiem.

Małgorzata Steciak, *Twórca „Czarnego lustra"...* – wywiad z Charliem Brookerem i Annabel Jones

Twoja wypowiedź

8. *Tylko co będzie, jeśli system się zawiesi?* – pyta autorka. Napisz w zeszycie, jak mógłby się wówczas zmienić świat, w którym żyją bohaterowie serialu.

LEKCJA 4

Dwie miłości

Niepokoje człowieka baroku

NA POCZĄTEK

Co może być przedmiotem ludzkiej miłości?

O UTWORZE

Sonet V Mikołaja Sępa Szarzyńskiego pochodzi ze zbioru *Rytmy abo Wiersze polskie*. Utwory zawarte w tym tomie ukazują człowieka jako istotę zagubioną w świecie, pełną niepokoju i wątpiącą. Jest on rozdarty, „rozdwojony w sobie". Z jednej strony pragnie dóbr materialnych i ziemskich przyjemności, z drugiej – tęskni za tym, co duchowe i wieczne. Według autora *Rytmów* świat to miejsce pozbawione harmonii, toczy się w nim nieustanna walka między światłem a ciemnością, pragnieniami cielesnymi a duchowymi, grzechem a czystością.

Więcej o baroku i literaturze barokowej → s. 178–179

Mikołaj Sęp Szarzyński
(ok. 1550–1581)

Był poetą. Tworzył w późnym renesansie, jednak w jego wierszach dominowały tematy typowe dla kolejnego okresu – baroku. Jest uważany za prekursora tej epoki w Polsce. Utwory Mikołaja Sępa Szarzyńskiego po raz pierwszy ukazały się już po jego śmierci – w 1601 r. w zbiorze *Rytmy abo Wiersze polskie*.

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

BAROK

Mikołaj Sęp Szarzyński

Sonet V. O nietrwałej miłości rzeczy świata tego

Miłość do nietrwałych rzeczy

I nie miłować ciężko, i miłować[1]
Nędzna pociecha, gdy żądzą zwiedzione
Myśli cukrują[2] nazbyt rzeczy one,
Które i mienić, i muszą sie psować[3].

Wieczne nienasycenie człowieka

Komu tak będzie dostatkiem[4] smakować
Złoto, sceptr[5], sława, rozkosz i stworzone
Piękne oblicze, by tym nasycone
I mógł mieć serce, i trwóg sie warować[6]?

[1] Cytat z utworu Anakreonta, starożytnego poety greckiego.

[2] **Cukrują** – słodzą, tu: zachwalają jako ponętne, kuszące.

[3] **I mienić, i muszą się psować** – muszą się zmieniać i psuć.

[4] **Dostatkiem** – wystarczająco.

[5] **Sceptr** – berło królewskie; tu przenośnie: władza.

[6] **Warować się** – ustrzec się.

Miłość jest własny[7] bieg bycia naszego,
Ale z żywiołów[8] utworzone ciało
To chwaląc, co zna początku równego[9],
Zawodzi duszę, której wszystko mało,

Gdy ciebie, wiecznej i prawej[10] piękności
Samej nie widzi, celu swej miłości.

Człowiek rozdarty między dwiema miłościami

[7] **Własny** – właściwy.
[8] **Z żywiołów** – z materii, z czterech składników: ognia, wody, ziemi i powietrza.
[9] **Co zna początku równego** – o czym wie, że także jest materialne, cielesne.
[10] **Prawej** – prawdziwej.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Sonet to utwór poetycki składający się z czterech zwrotek, o określonym układzie rymów. Dwie pierwsze strofy są czterowierszowe i zazwyczaj mają charakter opisowy lub narracyjny. Dwie ostatnie zwrotki liczą po trzy wersy i zwykle są liryczne albo refleksyjne.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Antyteza jest środkiem artystycznym polegającym na zestawieniu dwóch elementów o przeciwstawnych znaczeniach, np. *Lepiej z mądrym zgubić, niż z głupim znaleźć*, *Pełno nas, a jakby nikogo nie było*. Antytezę często stosowali poeci barokowi.

PO PRZECZYTANIU

Ukryte w tekście

1. Dlaczego podmiot liryczny uważa, że miłość nie jest uczuciem doskonałym?
2. Pomiędzy jakimi światami rozdarty jest człowiek przedstawiony w utworze?
3. Jakie wartości ziemskie wymienia podmiot liryczny w drugiej zwrotce? Dlaczego ludzie ich pragną i z jakiej przyczyny nie przynoszą one szczęścia?
4. Do kogo, według podmiotu lirycznego, człowiek powinien kierować swoją miłość? Dlaczego tylko w ten sposób może osiągnąć poczucie spełnienia?
5. Wyjaśnij, jak rozumiesz tytuł sonetu.
* 6. Czego dowiadujemy się o sposobie myślenia człowieka z czasów wczesnego baroku na podstawie *Sonetu V*?

Język i styl

* 7. Wskaż w utworze jedną antytezę. Czemu służy zastosowanie tego środka artystycznego?

Twoim zdaniem

8. Do jakich refleksji na temat miłości skłania sonet Mikołaja Sępa Szarzyńskiego?

LEKCJA 5

Miłosne gry i sprzeczności

Miłość według Jana Andrzeja Morsztyna

NA POCZĄTEK

Dlaczego zakochani często zachowują się nierozsądnie?

O UTWORZE

Cuda miłości to sonet Jana Andrzeja Morsztyna pochodzący ze zbioru *Lutnia*. Utwór porusza typowy dla tego twórcy temat – miłość i jej konsekwencje. Jest przykładem barokowej poezji dworskiej, charakteryzującej się wyszukaną formą, próbującej zaskoczyć czytelnika m.in. niezwykłymi pomysłami, zestawieniami przeciwstawnych elementów, celową przesadą.

Więcej o baroku i literaturze barokowej → s. 178–179

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

BAROK

Jan Andrzej Morsztyn

Cuda miłości

Miłosne sprzeczności i skrajności

Przebóg[1]! Jak żyję, serca już nie mając?
Nie żyjąc, jako ogień w sobie czuję?
Jeśli tym ogniem sam się w sobie psuję,
Czemuż go pieszczę, tak się w nim kochając?

Jak w płaczu żyję, wśród ognia pałając[2]?
Czemu wysuszyć ogniem nie próbuję
Płaczu? Czemu tak z ogniem postępuję,
Że go nie gaszę, w płaczu opływając?

Ponieważ wszytkie w oczach u dziewczyny
Pociechy, czemuż muszę od nich stronić?
Czemuż zaś na te narażam się oczy?

Miłość a rozum

Cuda te czyni miłość, jej to czyny,
Którym kto by chciał rozumem się bronić,
Tym prędzej w sidło z rozumem swym wskoczy.

Jan Andrzej Morsztyn (1621–1693)

Był poetą, tłumaczem i politykiem. Tworzył poezję dla własnej przyjemności, nie chciał jej publikować. Jego utwory ukazały się w druku dopiero w XIX w. Morsztyna uznaje się za najwybitniejszego przedstawiciela nurtu dworskiego w literaturze polskiego baroku.

[1] **Przebóg!** – na Boga!; wykrzyknik wyrażający gwałtowne uczucia, np. zdziwienie, przerażenie.

[2] **Pałając** – płonąc.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

W poezji barokowej bardzo często stosowano **koncept**. Określa się tak wyszukany pomysł, opierający się np. na wyrazistych podobieństwach lub kontrastach między zjawiskami, na wyolbrzymianiu pewnych cech. Miał on zaskoczyć lub nawet zaszokować odbiorcę. Jednym z najbardziej znanych przykładów barokowego konceptu jest przyrównanie zakochanego do nieboszczyka w sonecie *Do trupa* Jana Andrzeja Morsztyna:

Leżysz zabity i jam też zabity,
Ty — strzałą śmierci, ja — strzałą miłości,
Ty krwie, ja w sobie nie mam rumianości,
Ty jawne świece, ja mam płomień skryty [...].

Jan Andrzej Morsztyn, *Do trupa* (fragment)

PO PRZECZYTANIU

Ukryte w tekście

1. W jakiej sytuacji znajduje się podmiot liryczny? Jakich uczuć doświadcza?
2. Do kogo kieruje swoje pytania osoba mówiąca w wierszu? Jak myślisz, czemu to służy?
3. Wskaż dwa wersy świadczące o tym, że podmiot liryczny doświadcza skrajnych emocji.
4. Z jakimi sprzecznościami wiąże się miłość przedstawiona w sonecie?
5. Na podstawie ostatniej zwrotki odpowiedz, z czym miłość jest sprzeczna. Dlaczego?
6. Czego spodziewamy się, kiedy czytamy tytuł utworu, a czego dowiadujemy się, gdy zagłębiamy się w treść wiersza? Czym są tytułowe *cuda miłości*?

Język i styl

7. Wskaż w utworze trzy pytania retoryczne. Jak myślisz, dlaczego wiersz w większości składa się z pytań?
* 8. Odszukaj w *Cudach miłości* dwie antytezy. Wyjaśnij ich znaczenie.
9. Wymień cechy utworu, które wskazują na to, że jest on sonetem.

Poszukaj

10. Odszukaj inny wiersz Jana Andrzeja Morsztyna poświęcony miłości. Krótko wyjaśnij, w jaki sposób zostało w nim ukazane to uczucie.

Twoja wypowiedź

11. Napisz w zeszycie, jak nieodwzajemniona miłość może wpłynąć na człowieka. Twoja praca powinna składać się z co najmniej dziesięciu zdań.

LEKCJA 6

Miłość i inwestycje

Relacje międzyludzkie w komedii Moliera

NA POCZĄTEK

Kiedy pieniądze mogą stać się przeszkodą dla miłości?

O UTWORZE

Akcja utworu rozgrywa się w XVII w. w Paryżu. Tytułowy skąpiec to Harpagon, paryski mieszczanin, chorobliwie przywiązany do swojego majątku. Ma dwoje dorosłych dzieci: Elizę i Kleanta. Eliza jest zakochana z wzajemnością w Walerym, zarządcy zatrudnionym przez jej ojca. Z kolei Kleant kocha ubogą Mariannę. Jednak Harpagon ma wobec swoich potomków zupełnie inne plany małżeńskie. Córkę chce wydać za bogatego, pięćdziesięcioletniego Anzelma, a Kleantowi przeznacza na żonę zamożną wdowę. Sam zaś planuje się ożenić z Marianną, gdyż sądzi, że nie narazi go ona na zbyt duże wydatki.

Więcej o baroku i literaturze barokowej → s. 178–179

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

BAROK

Molier

Skąpiec (fragmenty)

Akt V
SCENA SZÓSTA

Jak wpłynąć na skąpca?

KLEANT
Nie dręcz się, ojcze, i nie oskarżaj nikogo. Mam pewne poszlaki w twojej sprawie: przychodzę ci powiedzieć, że jeżeli się zgodzisz, abym zaślubił Mariannę, otrzymasz pieniądze z powrotem.

HARPAGON
Gdzie są?

KLEANT
Nie miej o to najmniejszej obawy, są w bezpiecznym miejscu; wszystko zależy tylko ode

Molier (1622–1673)

Naprawdę nazywał się Jean Baptiste Poquelin [czyt.: żan batist poklę]. Uznaje się go za największego francuskiego komediopisarza. Był także aktorem i dyrektorem teatru. Napisał ok. 30 sztuk, m.in. *Szkołę żon*, *Świętoszka*, *Skąpca*, *Chorego z urojenia*. W utworach przedstawiał krytyczny obraz społeczeństwa francuskiego i ośmieszał ludzkie wady, takie jak zakłamanie, chciwość, niewiedza.

mnie. Pozostaje ojcu zdecydować się, co wybierasz: oddać mi Mariannę czy stracić szkatułkę?

Jak wpłynąć na skąpca?

HARPAGON
Nic nie ruszono?

KLEANT
Ani szeląga[1]. Chciej powiedzieć, czy jest twoim zamiarem przystać na to małżeństwo i dołączyć twoje zezwolenie do zgody matki, zostawiającej córce swobodę wyboru?

MARIANNA
do Kleanta
Ale panu jeszcze nie wiadomo, że to pozwolenie dzisiaj nie wystarcza, i że niebo, *(wskazując Walerego)* wraz z bratem mym, który tu stoi przed tobą, oddało mi ojca, *(wskazując na Anzelma)* od którego zależy dziś moja ręka.

Odzyskanie ojca

ANZELM
Niebo, moje dzieci, nie wraca mnie wam po to, abym się miał sprzeciwiać waszym pragnieniom. Panie Harpagonie, domyślasz się zapewne, że wybór młodej osoby skieruje się raczej do syna niż do ojca. Et, nie każ sobie tłumaczyć tego, co nie jest zbyt przyjemnie słyszeć, i zgódź się, jak ja się godzę, na te oba małżeństwa.

HARPAGON
Abym mógł zebrać myśli, trzeba by mi ujrzeć wprzód moją szkatułkę.

Szczęście zakochanych i szczęście skąpca

KLEANT
Ujrzysz ją, ojcze, zdrową i nietkniętą.

HARPAGON
Nie mam pieniędzy na wyposażenie dzieci.

ANZELM
Dobrze więc; znajdę je za pana; niech cię o to głowa nie boli.

HARPAGON
Zobowiązujesz się ponieść wszystkie koszta?

[1] **Szeląg** – srebrna moneta używana we Francji w XVII w.

ANZELM
Ależ dobrze, owszem. No, czyś zadowolony?

HARPAGON
Dobrze, ale pod warunkiem, że na wesele sprawisz mi nowe ubranie.

ANZELM
Zgoda. Chodźmyż tedy cieszyć się radością, którą nam ten szczęsny[2] dzień przynosi.

KOMISARZ
Hola, panowie, hola! Za pozwoleniem, jeśli łaska. Któż mi zapłaci za protokół?

HARPAGON
Nic nam już po protokole.

KOMISARZ
Dobrze, ale ja nie mam wcale ochoty pracować za darmo.

HARPAGON
wskazując Jakuba
Jako zapłatę masz pan tu, ot, tego; możesz go pan powiesić.

JAKUB
Boże miłosierny! Jakże więc trzeba czynić? Za prawdę biją kijem, za kłamstwo chcą wieszać!

ANZELM
Mości Harpagonie, chciej mu przebaczyć to oszczerstwo.

HARPAGON
Zapłacisz komisarza[3]?

ANZELM
Niech i tak będzie. A teraz pójdźmy podzielić się tym niespodzianym[4] szczęściem z waszą matką.

HARPAGON
A ja pójdę uściskać kochaną szkatułkę.

Przełożył Tadeusz Boy-Żeleński

[2] **Szczęsny** – szczęśliwy.
[3] **Zapłacić komisarza** – zapłacić komisarzowi.
[4] **Niespodziane** – niespodziewane, zaskakujące.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Komedia jest jednym z gatunków dramatycznych. Jej główne cechy to:
- pogodny nastrój, tematyka ukazana w zabawny sposób;
- najczęściej żywa akcja;
- szczęśliwe zakończenie, pomyślne dla głównych bohaterów.

Autorzy komedii stosują środki mające rozbawić widza. Należą do nich komizm językowy, komizm postaci i komizm sytuacyjny (zob. s. 87 podręcznika).

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Wymień postacie występujące we fragmencie sztuki.
2. W jaki sposób Kleant chce przekonać ojca, aby zgodził się na jego małżeństwo z Marianną?
3. Kim jest Anzelm?
4. O co Anzelm prosi Harpagona?

Ukryte w tekście

5. O jakich cechach charakteru świadczą wypowiedzi i zachowanie Harpagona? Zwróć uwagę na następujące zagadnienia:
   - czym najbardziej się martwi;
   - na czym najbardziej mu zależy, gdy rozmawia o przyszłości swoich dzieci;
   - jakie zobowiązania stara się wymóc na Anzelmie;
   - co jest przedmiotem jego miłości;
   - w jaki sposób mówi o tym, czego najbardziej pragnie.
6. Jakimi wartościami kierują się pozostali bohaterowie? W jaki sposób odnoszą się do pieniędzy?

Język i styl

7. Które wypowiedzi bohaterów mogą rozśmieszyć odbiorcę? Dlaczego?

Poszukaj

8. Podaj trzy synonimy słowa *skąpiec*. W razie trudności skorzystaj ze słownika wyrazów bliskoznacznych.

Twoja wypowiedź

9. Napisz w zeszycie, co różni człowieka oszczędnego od skąpego. Odwołaj się do przykładów z życia. Twoja praca powinna składać się z co najmniej dziesięciu zdań.

Podsumowanie wiadomości

Bohaterowie: Romeo i Julia

- Miłość przeciw światu – zakochani ze skłóconych rodów
- Wzór wielkiego, głębokiego uczucia
- Tragiczna śmierć nieszczęśliwych kochanków

Wewnętrzna sprzeczność: M. Sęp Szarzyński, *Sonet V*

- Człowiek rozdarty między dwiema miłościami
- Miłość do rzeczy ziemskich – nietrwałych i złudnych
- Miłość do Boga – absolutnego i wiecznego piękna

Między skrajnościami: J.A. Morsztyn, *Cuda miłości*

- Zagubienie wśród sprzecznych uczuć i stanów
- Pytania bez odpowiedzi – bezradność rozumu wobec miłości

WAŻNE WIADOMOŚCI

- Tragedia szekspirowska – s. 136
- Sonet – s. 141
- Antyteza – s. 141
- Koncept – s. 143
- Komedia – s. 147

Sprawdź swoją wiedzę

ĆWICZENIA PODSUMOWUJĄCE

1. Kim był William Szekspir? W jakiej epoce żył i tworzył?
2. Co jest głównym tematem tragedii *Romeo i Julia*?
3. Na czym polega tragizm miłości Romea i Julii?
4. Jakie nowe rozwiązania wprowadził Szekspir do gatunku tragedii?
5. Kim był Mikołaj Sęp Szarzyński? Do jakiej epoki zaliczamy jego twórczość?
6. Jaką tematykę porusza *Sonet V* Mikołaja Sępa Szarzyńskiego?
7. Na przykładzie jednego z poznanych wierszy wyjaśnij, czym charakteryzuje się sonet.
8. Jaki środek artystyczny zastosował poeta w zamieszczonym fragmencie? Na czym on polega?

   I nie miłować ciężko, i miłować
   Nędzna pociecha [...].

   Mikołaj Sęp Szarzyński, *Sonet V*

9. Kim był Jan Andrzej Morsztyn? W jakiej epoce żył i tworzył?
10. Czym charakteryzowała się poezja dworska? Zaprezentuj jej cechy na przykładzie wybranego wiersza Jana Andrzeja Morsztyna.
11. Na podstawie wybranego utworu wyjaśnij, na czym polega koncept w poezji barokowej.
12. Kim był Molier? W jakiej epoce żył i tworzył?
13. Co jest głównym tematem *Skąpca* Moliera?
14. Przedstaw na wybranym przykładzie cechy komedii jako gatunku literackiego.

Rozdział VII

Radości i przyjemności

TEMATY LEKCJI

1 **Wspaniały dzień** s. 152–155
Co daje człowiekowi kontakt z naturą?

2 **Bardzo zdolne zwierzę** s. 156–158
Relacja człowieka i oswojonego zwierzęcia

3 **Radości wyobrażone** s. 159–160
Różne wizje szczęścia

4 ***Happy hours*, promocje i wyprzedaże** s. 161–163
Konsumpcyjny styl życia

5 **Radość mimo wszystko** s. 164–166
O przyjaźni i przyjemności z życia

Podsumowanie wiadomości s. 167

Sprawdź swoją wiedzę s. 168

LEKTURY OBOWIĄZKOWE

- Jan Chryzostom Pasek, *Pamiętniki*

TO SIĘ CZYTA!

- Linda Olsson, *Niech wieje dobry wiatr*
- Ewa Nowak, *Yellow bahama w prążki*
- Ewa Baniecka, *Rok wieloryba*

TO SIĘ OGLĄDA!

- *Nietykalni*, reż. Olivier Nakache, Eric Toledano

LEKCJA 1

Wspaniały dzień

Co daje człowiekowi kontakt z naturą?

NA POCZĄTEK

Z jakimi wspomnieniami wiąże się dzień, który pamiętasz jako wspaniały?

TO SIĘ CZYTA!

Linda Olsson

Niech wieje dobry wiatr (fragmenty)

Było wcześnie i jeszcze zimno po nocy, kiedy Veronika zastukała do drzwi Astrid. Czekała na ganku i napełniała płuca czystym powietrzem. Teraz, po deszczu, zapach jesieni był wyraźny. Mokre liście, kora. Piasek i glina. Przypomniała sobie słowa Astrid:

– Nie chodzi o to, że któraś z nas będzie potrzebowała dżemu na zimę – powiedziała stara kobieta z dziwnym uśmieszkiem, patrząc Veronice w oczy. – Myślę po prostu, że to jedna z najprzyjemniejszych rzeczy, jakie można tu robić. I myślę, że powinnaś wiedzieć... – Zawiesiła głos, jakby chcąc, by jej słowa nabrały mocy. – Jeśli będzie dobra pogoda, możemy wziąć ze sobą lunch. I odwiedzimy wszystkie moje sekretne miejsca, gdzie jest mnóstwo żurawin. Może nawet znajdziemy trochę grzybów, choć jest trochę za wcześnie.

Kiedy Veronika wzięła następny haust lodowatego powietrza, wiedziała, że dzień będzie wspaniały. [...]

W wyższych partiach las stopniowo rzedł [...]. Nagie pnie pięły się wprost ku niebu, powietrze wypełniał zapach i żywicy, i sosnowych igieł. Mech był usiany małymi czerwonymi kulkami. Żurawiny rosły w kępkach, można więc było przysiadać na ziemi i całkiem długo zbierać owoce w jednym miejscu. Veronika, skupiona na swoim zadaniu, nagle poczuła, że słońce grzeje ją w plecy. Kiedy podniosła głowę, zobaczyła, że Astrid leży na mchu, wpatrzona w niebo.

– Dziękuję, Veroniko – powiedziała.

Veronika uśmiechnęła się.

– Za co?

– Och, za to wszystko. Za wszystko.

Z ciężkimi koszykami ruszyły dalej i znów weszły w las. Przy wielkim granitowym bloku Astrid przystanęła. Wyciągnęła rękę i poklepała porośnięty mchem kamień.

– To jest to. Mój kamień modlitewny. To tu się zatrzymywałam, kiedy miałam jeszcze wiarę, że modlitwy coś znaczą.

Stała przez moment bez ruchu, z ręką na kamieniu. Potem idąc dalej, torowała drogę przez leśny gąszcz. [...]

Nagle las się skończył. Znienacka. Rozsunęły gałęzie i wyszły na pełne słońce. I było tak, jak to opisała Astrid. Polana okolona litą ścianą drzew. Miękka trawa, jedwabista i rozświetlona słońcem, w kolorze wysuszonego lnu, usłana krzaczkami poziomek o żółknących liściach. Wokół dziwna cichość, ani podmuchu wiatru, kojące ciepło i absolutny spokój. Wysoko w górze przejrzysty błękit bez plamki. Usiadły na trawie. Veronika wzięła do ust jagodę żurawiny i smakowała kwaskowatą świeżość. Obie milczały. [...]

Słońce zeszło trochę niżej i cienie drzew wpełzły w głąb polany. Veronika podążyła oczami za wzrokiem Astrid. Duży szary ptak przeciął bezszelestnie niebieski krąg. Sowa. Astrid przyłożyła palec do ust i wyszeptała miękkie „ciiii". Ptak przeleciał kilka razy w tę i z powrotem nad ich głowami, zanim zniknął w mroku drzew. Usiadły i Astrid odwróciła się do Veroniki z uśmiechem:

– Pora iść – powiedziała. [...]

O zachodzie słońca czyściły żurawiny, przesypując je przez palce, suche i błyszczące. Obie zbierały czysto i do usunięcia były tylko pojedyncze igły sosen i listki. Kiedy uporały się z jednym i drugim koszykiem, wielki garnek Astrid był do połowy wypełniony owocami. Dodały cukier i postawiły garnek na płycie. Gdy usiadły wygodnie z kieliszkami wina, w powietrzu unosił się słodki zapach perkoczącego dżemu. [...]

– Miałaś rację – powiedziała Veronika. – To był wspaniały dzień.

Przełożyła Urszula Szczepańska

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Gdzie i o jakiej porze roku spotykają się bohaterki?
2. W jakim celu kobiety wybrały się do lasu?
3. Jakie miejsca Astrid określiła jako sekretne?

Ukryte w tekście

4. Dlaczego i za co Astrid podziękowała Veronice?
5. Dlaczego obie kobiety uznały, że wspólnie spędzony dzień był wspaniały?

Język i styl

6. Jaki rodzaj narracji zastosowała autorka? Czemu służy taki sposób opowiadania?
7. Odszukaj w tekście trzy zdania, dzięki którym możesz sobie wyobrazić opisywane miejsca.

INFOGRAFIKA

Wiele dróg do radości

Czym jest radość życia i skąd ją czerpać? To jedno z tych pytań, na które zapewne nie ma uniwersalnej odpowiedzi. Dla jednych źródłem radości jest kontakt z drugim człowiekiem – z rodziną, przyjaciółmi. Inni znajdują ją w samotnym oddawaniu się swoim zainteresowaniom, podróżowaniu, kontemplowaniu natury, nauce i doskonaleniu swoich umiejętności. Jeszcze inni, żeby czuć satysfakcję, muszą tworzyć – pisać, malować, komponować.

Epikurejczycy i hedoniści

Pytanie o radość i jej źródła ludzie stawiają sobie od najdawniejszych czasów. Jednym z pierwszych, który głosił, że radość i przyjemność to szczególnie ważne wartości, był grecki filozof Epikur, żyjący w IV i III w. p.n.e. Stworzony przez niego nurt filozoficzny – epikureizm – uznawał za największe dobro brak cierpienia, przyjemność duchową i intelektualną. Epikur zalecał cieszenie się drobnymi przyjemnościami dnia codziennego, unikanie nadmiernego wysiłku, regularne i skromne odżywianie się oraz rozwijanie własnego umysłu przez dyskusje i lekturę. Bardziej radykalni od epikurejczyków byli twórcy innej starogreckiej filozofii – hedonizmu – którzy uważali, że przyjemność to główny cel życia, dlatego należy do niej dążyć za wszelką cenę. Dziś hedonistami nazywa się zazwyczaj osoby, które bez umiaru oddają się różnym rozkoszom.

Małe szczęścia, proste przyjemności

Czy zalecenia Epikura mogą być aktualne także w naszych czasach? Według współczesnych filozofów i psychologów największą radość sprawiają nam właśnie proste przyjemności będące w zasięgu ręki. Dlatego najlepiej poszukać ich wokół siebie. Okazuje się też, że więcej radości przynosi nam dawanie niż branie. Może więc warto zrobić coś dla dobra innych, na przykład pomóc starszej sąsiadce w zakupach lub zostać wolontariuszem w schronisku dla zwierząt?

Mieć czy być?

Wielu ludzi wyobraża sobie szczęście jako posiadanie dużego majątku, za który mogą kupować drogie przedmioty i zapewniać sobie luksusowe rozrywki. Tymczasem już pięćdziesiąt lat temu naukowcy zauważyli, że dobrze zarabiający mieszkańcy bogatych państw nie są szczęśliwsi niż ci, którzy zamieszkują biedniejsze kraje. Według prof. Thomasa Gilovicha [czyt.: tomasa gilowicza], badającego związek między szczęściem a pieniędzmi, długotrwałą radość przynoszą nie cenne przedmioty, ale jednorazowe i niepowtarzalne doświadczenia. Najbardziej zadowoleni z posiadania danej rzeczy jesteśmy bowiem w momencie jej zakupu, a potem nasza satysfakcja staje się coraz mniejsza.

Szklanka do połowy pełna czy do połowy pusta?

Ludzie odznaczający się radością życia są przekonani, że los im sprzyja – i to bez względu na to, co ich spotyka. Zgubili portfel? „To okazja, by kupić sobie wreszcie nowy". Mają stłuczkę podczas jazdy samochodem? „Jak to dobrze, że nic mi się nie stało". Czasem jednak taka optymistyczna postawa może być niebezpieczna... Optymiści częściej np. podejmują ryzykowne działania, nie zwracają uwagi na symptomy rozpoczynającej się choroby, nie dopuszczają myśli, że może ich spotkać coś złego. Wydaje się więc, że odrobina pesymizmu nie zaszkodzi – w razie porażki przyjemniej jest przecież powiedzieć sobie: „Tego się spodziewałem" niż być rozczarowanym. Pesymizm może być dopełnieniem optymizmu. W końcu do połowy pełna szklanka jest również do połowy pusta.

PRACA Z INFOGRAFIKĄ

1. **Wymień główne założenia filozofii Epikura.**
2. **Odpowiedz, co znaczą stwierdzenia: *szklanka jest do połowy pełna*, *szklanka jest do połowy pusta*. Jakich ludzi one dotyczą?**
3. **Poszukaj pozytywnych stron niepomyślnych sytuacji:**
   - **uciekł Ci autobus;**
   - **zepsuł Ci się telefon.**
4. **Skąd czerpiesz radość życia? Co sprawia Ci największą przyjemność?**

LEKCJA 2

Bardzo zdolne zwierzę

Relacja człowieka i oswojonego zwierzęcia

NA POCZĄTEK

Co daje ludziom posiadanie oswojonych zwierząt?

O UTWORZE

Jan Chryzostom Pasek spisał *Pamiętniki* prawdopodobnie pod koniec życia, w latach 1690–1695. W druku ukazały się one dopiero w 1836 r.
Pamiętniki dzielą się na dwie części. W pierwszej z nich, obejmującej lata 1655–1666, autor wspomina swój udział w kilku wojnach. W drugiej części, dotyczącej okresu 1667–1688, przedstawia życie ziemianina, opowiada o sprawach domowych i publicznych.
Pasek umieścił w swoich wspomnieniach m.in. wiersz, utwory pochwalne, opiewające polskie zwycięstwa nad rzeką Basią czy pod Wiedniem, listy Jana II Kazimierza i Stefana Czarnieckiego, uroczyste mowy, fragmenty popularnych piosenek i przyśpiewek.
Autor *Pamiętników* opisuje wydarzenia ze swojego życia stylem gawędziarskim, stosuje barwny, obrazowy język, zawierający wiele potocznych wyrażeń. W utworze jest dużo humoru, dowcipów i swobodnego, często dosadnego słownictwa.
Więcej o baroku i literaturze barokowej → s. 178–179

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

BAROK

Jan Chryzostom Pasek

Pamiętniki (fragmenty)

ROK PAŃSKI 1680

[...] Przysłał do mnie król JMość[1] pana Straszewskiego, sługę swego, z listami prosząc *solenniter*[2] o darowanie wydry, którą chowaną miałem, tak rozkoszną, że wolałbym był *partem*[3] substancyjej[4] mojej dać niżeli onę, com ją tak kochał.
[...] Przeczytawszy listy, zacudowałem się[5]: kto to tam o tym zwiastował, i pytam: „Dla Boga! cóż to królowi JMości po tym?" – Powiedział poseł, że bardzo król JMość żąda i prosi. Ja dopiero, że nie masz tej rzeczy u mnie, co by miała być odmowna królowi JMości. Ale mi było tak miło, jakoby mię ostrym grzebłem[6] po gołej skórze drapał. Posłałem tedy do browarnego arendarza[7], Żyda, żeby rękawa wydrzanego

Jan Chryzostom Pasek
(ok. 1636–1701)

Był pamiętnikarzem. Pochodził z drobnej szlachty. Uczestniczył w kilku wojnach, m.in.: ze Szwecją, z Siedmiogrodem i z Moskwą. Jest autorem *Pamiętników* zaliczanych do wybitnych dzieł literatury polskiego baroku.

przysłał mi, który jak przyniesiono, kładę mu na stół i mówię: „Atoż Waść masz prędką ekspedycyją". Ów patrzy: „A, żywa to tu ma być, pieszczona, o którą król JMość uprasza". – Ja tedy, pożartowawszy, jużem ją musiał prezentować, a że jej nie było w domu i tam się gdzieś włóczyła po stawach, napiwszy się wódki wyszliśmy na łąki. Począłem ją wołać jej przezwiskiem, bo się Robakiem nazywała; wyszła mokra z trzciny, poczęła się koło mnie łasić, a potym i poszła za nami do izby. Zdumiał się Straszewski i mówi: „A dla Boga! jakże to król tego nie ma kochać, kiedy to tak łaskawe!" – Odpowiem ja: „To Waść samę tylko łaskawość widzisz i chwalisz; ale dopiero bardziej chwalić będziesz, kiedy obaczysz cnoty". Poszliśmy nad staw; stanąwszy na grobli i mówię: „Robak, trzeba mi ryb dla gości, hul w wodę!" Wydra poszła, wyniosła najpierw płocicę; drugi raz kazałem: wyniosła szczupaka małego; trzeci raz wyniosła półmiskowego szczupaka, trochę tylko na karku obraziwszy. Straszewski się za głowę porwał: „Dla Boga! co to ja widzę!" – Mówię tedy: „Każesz Waść więcej nosić? Bo ona poto będzie nosiła, poko mi nie będzie zadosyć; i trzeba ryb cebra, nanosi ona, bo ją sieć nic nie kosztuje". – Straszewski rzecze: „Już wierzę, kiej widzę; gdyby mi kto powiedał, nie wierzyłbym". [...] Poko nie odjechał, pokazałem mu wszystkie jej umiejętności, które były takie:

Najpierwej, ze mną sypiała w pościeli, a była tak ochędożna, że nie tylko w pościeli źle nie uczyniła, ale pod łóżkiem nic, ale poszła do jednego miejsca, gdzie jej stawiano skorupkę; to tam dopiero odprawiła swój wczas. Druga, stróż taki w nocy, Panie zachowaj, do łóżka przystąpić; chłopcu ledwie pozwoliła z butów zzuć, a potym już nie ukazuj się, bo narobiła wrzasku takiego, że się musiał obudzić, choćby najtężej spał. A kiedym był pijany, to ona po piersiach deptała wrzeszcząc tak długo, że obudziła, gdy się kto koło łóżka przechodził. [...] Surowej ryby, surowego mięsa nie chciała jeść; nawet kiedy w piątek albo w post uwarzono jej kurczę lub gołębie, a nie włożono pietruszki i nie dano tak, jako należy, to nie chciała jeść. Rozumiała też tak jak owo i pies: „Nie daj ruszać!" Kiedy mię kto poszarpnął za suknią a rzekłem: „Rusza" – to skoczyła z krzykiem przeraźliwym, szarpała za suknią, za nogi, rowno ze psem, którego też jednego tylko kochała – zwał się Kapreol, niemiecki, kosmaty – i u niego się wszystkiego nauczyła i inszych sztuk.

[1] **JMość** – Jegomość, staropolska forma grzecznościowa.

[2] ***Solleniter*** – w języku łacińskim: usilnie.

[3] ***Partem*** – w języku łacińskim: część.

[4] **Substancyjej** – majątku, mienia.

[5] **Zacudowałem się** – zadziwiłem się.

[6] **Grzebło** – żelazne narzędzie do czesania koni.

[7] **Arendarza** – dzierżawcy, np. gospody, budynków gospodarczych, gruntów.

WARTO WIEDZIEĆ

Dzieło Jana Chryzostoma Paska jest cennym źródłem wiedzy o życiu polskiej szlachty z XVII w. Autor *Pamiętników* był typowym przedstawicielem sarmatyzmu. Sarmatyzmem nazywa się styl życia, obyczajowość i przekonania polskich szlachciców od końca XVI w. do połowy XVIII w. Wierzyli oni, że wywodzą się od starożytnego plemienia wojowniczych Sarmatów. Hołdowali dawnym obyczajom i poglądom, byli także przekonani o wyższości własnego stanu nad resztą społeczeństwa oraz Rzeczypospolitej nad innymi państwami. Szlachcice Sarmaci często byli przesądni, nietolerancyjni, prowadzili awanturnicze życie, nie stronili od hucznych zabaw i alkoholu.

▲ Jan Chryzostom Pasek spisujący pamiętniki między postaciami żołnierzy z epoki, ilustracja z 1882 r.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Pamiętnik to utwór prozatorski zawierający relację o wydarzeniach, których autor był uczestnikiem lub świadkiem, oparty na jego wspomnieniach i przeżyciach. Zazwyczaj jest spisywany po upływie dłuższego czasu od przedstawianych w nim zdarzeń.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Obce słowo lub wyrażenie, zwłaszcza łacińskie, wplecione do tekstu w języku ojczystym określamy jako **makaronizm**.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Kto jest narratorem w zamieszczonym tekście?
2. Jak miała na imię oswojona wydra?
3. Kto poprosił szlachcica o odstąpienie zwierzęcia?
4. Co Pasek chciał oddać zamiast wydry?
5. Jakie umiejętności posiadała wydra?

Ukryte w tekście

6. Na czym polegała wyjątkowość relacji autora i oswojonego zwierzęcia?
7. Dlaczego pamiętnikarz nie chciał rozstać się z wydrą?

Język i styl

8. Które cechy tekstu świadczą o tym, że jest on pamiętnikiem?
9. Jakim językiem posługuje się autor pamiętnika? Wybierz właściwe określenia spośród podanych. Uzasadnij swój wybór za pomocą odpowiednich fragmentów tekstu.
   - bliski językowi potocznemu
   - dynamiczny
   - oficjalny
   - swobodny
   - podniosły
   - przypominający opowieść ustną
10. Wskaż w zamieszczonych fragmentach trzy makaronizmy. Jak ich użycie wpływa na odbiór tekstu?

Poszukaj

* 11. Wymień dwa dzieła, których autorzy inspirowali się *Pamiętnikami* Paska. W jaki sposób nawiązywali do tego utworu?

Twoja wypowiedź

12. Stwórz własny zapis z pamiętnika. Opisz w nim przyjemną lub radosną sytuację, która Cię spotkała. Twoja praca powinna składać się z co najmniej dziesięciu zdań. Zadanie wykonaj w zeszycie.

LEKCJA 3

Radości wyobrażone

Różne wizje szczęścia

NA POCZĄTEK

Jak wyobrażasz sobie swoje wymarzone życie za dziesięć lat?

Ewa Nowak

Yellow [czyt.: jeloł] Bahama w prążki (fragmenty)

TO SIĘ CZYTA!

[Kiedy] wróciłam ze szkoły, Zośka już była. Razem z Matyldą, swoją przyjaciółką, siedziały z nosami w laptopie i obie były bardzo podekscytowane.

– Co robicie? – zapytałam, jakby mnie to obchodziło.

– Nic. – To odpowiedziała oczywiście Zośka.

– Szukamy facetów dla siebie – odparła Matylda. [...]

– Ciekawe, co z tego będzie? – zapytała rozmarzonym głosem Zośka [...].

– Kłopoty – mruknęłam, ale obie udały, że mnie nie słyszą.

– Mam nadzieję, że do wakacji coś się ruszy. Nie mam zamiaru być latem sama. [...]

Obie były kompletnie nakręcone, kto się do nich odezwie i kiedy. [...]

Słuchałam więc tylko ich opowieści o tym, kogo to wspaniałego poznają i jak to będzie cudownie. Zośka uznała, że trzeba myśleć pozytywnie i obie zaczęły wizualizować.

– Minęło dziesięć lat, jak wygląda teraz twoje życie? Opowiedz mi o nim.

Zośka siedziała po turecku z zamkniętymi oczami i rozanielona mówiła:

– Mam piękny dom w Tatrach, z tarasu widać Bałtyk...

– Musiałaś mieć wybitnego nauczyciela geografii – mruknęłam.

– Słuchasz czy nie?! – wściekła się Zośka.

– Ależ słucham bardzo uważnie. Masz dom w Tatrach z widokiem na Bałtyk, a dom jest ze szkła[1] – mruknęłam.

Ona czyta tylko bryki, więc nie skojarzyła tego, z czym trzeba. Fuknęła tylko, żebym była cicho.

– Siedzę sobie na leżaku, popijam świeżo wyciskany soczek z marchwi z odrobiną alkoholu.

– Marchew trzeba spożywać z tłuszczem, bo witamina A jest rozpuszczalna w tłuszczu, a nie w alkoholu...

[1] Nawiązanie do motywu szklanych domów z powieści *Przedwiośnie* Stefana Żeromskiego. Motyw ten symbolizował marzenie o lepszym życiu, odbiegające od rzeczywistych warunków i możliwości.

Słowo, że wyrwało mi się, ale nie mam siły spokojnie słuchać, gdy ktoś aż tak bredzi.

– Będziesz cicho?! No i całkiem mnie wybiłaś z pantałyku[2]. Wchodzi... Banderas. Tak, to on!

Zemdliło mnie. Zośka jest o cztery lata starsza. Jak można być takim naiwnym w jej wieku? Banderas?! Jak niby oni by rozmawiali. Przez tłumacza? Przecież Zośka brzydzi się nauką języków. A nawet gdyby znała jakikolwiek język obcy, to o czym by pogadała z Banderasem?

Kiedyś pisaliśmy na polskim rozprawkę „Chwile szczęścia". Prawie cała moja klasa napisała właśnie coś w tym stylu – że leżą na leżaku, piją jakąś ciecz, którą przyniósł im kelner, i patrzą sobie w niebo przez słoneczne okulary. Nie rozumiem, dlaczego to ma być szczęście. Ludzie chcą żyć aż tak płytko? Napisałam, że udało mi się wejść na Rysy razem z kimś, kto o tym marzył, i patrzę na jego twarz w chwili, gdy to marzenie się urzeczywistniło. Dostałam dostateczny. Jacek napisał, że dla niego chwila szczęścia to moment, gdy umył okna i teraz patrzy, jak nadciąga burza, którą dobrze przez te czyste szyby widać. Też dostał dostateczny. W każdym razie wyraźnie było widać, że nasza polonistka popiera wersję z cieczą na tarasie. Zośka, jak się okazało, też jest ofiarą tego globalnego marzenia.

[2] **Wybić z pantałyku** – właściwie: zbić z pantałyku; pozbawić kogoś pewności siebie, wprawić w zakłopotanie.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Kto opowiada o opisanych wydarzeniach?
2. Jaka sytuacja została przedstawiona w tekście?
3. Jak wyobraża sobie chwile szczęścia narratorka?

Ukryte w tekście

4. Która z postaci wydaje się najbardziej dojrzała i rozsądna? Uzasadnij swoją odpowiedź.
5. Jakie wyobrażenia o szczęściu skrytykowała narratorka? Dlaczego?

Język i styl

6. Które wypowiedzi narratorki i dialogi bohaterów mogą rozbawić czytelnika? Dlaczego?

Poszukaj

7. Odszukaj w internecie informacje o tym, jakie sposoby spędzania wolnego czasu Polacy lubią najbardziej. Do której z grup należysz?

Twoja wypowiedź

8. Czy zgadzasz się z główną bohaterką, że marzenia o życiu w luksusie są płytkie i naiwne? Napisz w zeszycie rozprawkę na ten temat. Twoja praca powinna składać się z co najmniej dwudziestu zdań.

LEKCJA

4 Happy hours, promocje i wyprzedaże

Konsumpcyjny styl życia

NA POCZĄTEK

Dlaczego wiele osób lubi spędzać czas w galeriach handlowych?

Ewa Baniecka

Rok wieloryba (fragmenty)

TO SIĘ CZYTA!

Zakochać się, mieć dwie lewe ręce,
Nie robić w życiu nic, czasem pisać wiersze[1].

[...] Ta pochwała lenistwa idealnie oddaje tamte poglądy naszej grupki na życie. Być zakochanym, skrobnąć coś mhroocznego w zeszycie od matmy, ale nie dłuższego niż haiku[2] [...]. Po co się wysilać? W imię czego? Żeby się skończyło na tym, że i tak jesteśmy matołami? *Bóg dał mi Paryż, Wenecję i Kraków, dał mi spojrzenia zaspanych dzieciaków, nauczył wąchać kwiaty, kobiety, nie po to, bym żył jak supermarkety...* śpiewał wokalista SCHABUFF i była to całkiem wporzo filozofia, taką wówczas namiętnie wyznawaliśmy. Nie zamierzaliśmy się zarzynać jak nasi starzy. Jak było ciepło, leżeliśmy gdzieś w trawie i słuchaliśmy śpiewu skowronków, a jak była kosta, to paradoksalnie[3] lądowaliśmy w supermarkecie, a dokładnie rzecz ujmując, w gigantycznej Galerii Centralnej (ponad 300 sklepów, wielopoziomowe pasaże, sztucznie oświetlone, ze sztucznymi palmami i sztucznie uśmiechniętymi sprzedawcami, zawiłość korytarzy, ruchomych schodów i zakamarków znacznie przekraczająca to, co oferował stary poczciwy bunkier). Wyrosła ona w samym centrum naszego miasta i stąd wzięła swoją nazwę. Siedzieliśmy tam i kręciliśmy bekę z ludzi, obijaliśmy się, czekając na *happy hours* [czyt.: hepi ałers], żeby napić się gdzieś *latte macchiato* [czyt.: late makjato]. Nie po to jednak tam lądowaliśmy, jak się domyślacie, by brać udział w odwiecznym karnawale konsumpcji, promocji i wyprzedaży, lecz, żeby tę konsumpcję od wewnątrz na swój sposób kontestować[4], znaczy się rozwalać SYSTEM.

[1] Słowa piosenki *Supermarket* zespołu Formacja Nieżywych Schabuff.

[2] **Haiku** – jeden z gatunków japońskiej poezji; krótki, trzywersowy utwór.

[3] **Paradoksalnie** – tu: nieoczekiwanie, zaskakująco.

[4] **Kontestować** – podważać, podawać w wątpliwość jakieś wartości, normy, obyczaje.

To była zajawka przede wszystkim Pati i Konrada, stopniowo zarażali nią resztę. W końcu okazało się, że już nie siedzimy tam bezczynnie i nie zabijamy czasu, byle tylko nie pójść do bunkra, lecz mamy swoją skrytą misję. Odjazd na maxxxa! Najpierw nieświadomie, a potem coraz bardziej świadomie stawaliśmy się drobnym, niewiele znaczącym, pozbawionym siły przebicia elementem wywrotowym (atak mrówki na słonia), śmiesznymi wrogami systemu.

Systemu o nazwie: szkoła na najwyższym poziomie, wymarzony etat, kariera, pieniądze, wyścig szczurów, telewizja, polityka, całe to odmózgowienie, a przede wszystkim kapitalizm. Tego systemu, którym zachłystywali się nasi staruszkowie, marząc o kolejnej, nowszej i doskonalszej, wszystkomającej lodówce, pralce, zmywarce, komórce, o futrach, wypasionych brykach i tak dalej. Wchodzili w to jak w masło i taplali się w tym maśle, bo nie wstrząsnęło nimi jeszcze nic nagłego.

Czy rzeczywiście do pełni szczęścia potrzeba człowiekowi jedynie podwójnej dawki magnezu, bo organizm wprawdzie fizycznie nie nadąża za tempem życia, ale da się to załatwić farmaceutycznie (co chwilę pojawia się jakiś „nowy, lepszy" lek, nowa pigułka szczęścia. Legalnie oraz nielegalnie)? **Co dał nam Bóg? – pytaliśmy siebie. Dał nam ducha i wolność! Miłość i boską mądrość! Przecież coś z siebie odcisnął w każdym z nas!** Mamusiu, tatusiu, czy kiedy umrzecie, mam wam zapakować komóry i laptopy do grobu? Ubrać was w futra i garniturki od Pierre'a Cardina[5] [czyt.: piera kardena]? Przyda się to do czegoś na tamtym świecie? Tak sobie szydziliśmy z ofiar systemu.

Bawiliśmy się więc w zakonspirowanych[6] alterglobalistów[7], a zarazem rzeczników duchowego oświecenia ludzkości zagubionej w mrokach regałów z pseudoszczęściem zapakowanym w stosy kartonów, puszek i nade wszystko woreczków foliowych. A gdyby, moi wirtualni, takich jak my pojawiło się wtedy więcej? Marzycieli, którzy by swoje marzenia (o innym życiu, innej jego jakości) nagle zbiorowo zaczęli spełniać? Którzy zaczęliby głosić coś zgoła przeciwnego reklamom i pochwale konsumpcji, zaczęliby zbiorowo medytować, trenować się w odzwyczajaniu od nabywania i posiadania całej masy fajowych gadżetów, markowych ciuchów itp.? Nie jest to przecież takie całkiem niemożliwe.

WARTO WIEDZIEĆ

Współcześnie popularne stają się postawy polegające na rezygnacji z konsumpcyjnego stylu życia, takie jak downshifting [czyt.: dołszifting] czy freeganizm [czyt.: friganizm]. Downshifting oznacza zwolnienie tempa w karierze zawodowej. Osoba decydująca się na ten krok np. zmienia pracę na gorzej płatną, ale spokojniejszą, niewyczerpującą, dającą więcej wolnego czasu. Z kolei freeganie przeciwstawiają się marnowaniu żywności. Starają się np. odzyskiwać produkty wyrzucane z supermarketów, ale nadające się jeszcze do spożycia. Nie robią tego z braku pieniędzy, ale aby ograniczyć swój udział w konsumpcjonizmie.

Szacuje się, że każdego roku Europejczycy wyrzucają do śmieci ok. 100 milionów ton żywności.

[1] **Pierre Cardin** – słynny francuski projektant mody.

[2] **Zakonspirowany** – ukryty, zatajony.

[3] **Alterglobalizm** – światowy ruch społeczno-polityczny, sprzeciwiający się obecnym metodom globalizacji i proponujący nowe rozwiązania dla tego procesu.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. Jakie wydarzenia wspomina narratorka?
2. Do kogo adresowany jest tekst?
3. Gdzie bohaterowie spędzali czas, kiedy wymykali się ze szkoły?
4. Na czym polega system, który krytykowali młodzi ludzie?

Ukryte w tekście

5. Jakie poglądy łączyły przyjaciół? Przeciwko jakiemu stylowi życia się buntowali?
6. O czym zapominają osoby, dla których najważniejsze jest bogacenie się i posiadanie?
7. Wyjaśnij, jak rozumiesz fragment tekstu: *[ludzkość zagubiona] w mrokach regałów z pseudoszczęściem zapakowanym w stosy kartonów, puszek i nade wszystko woreczków foliowych.*

Język i styl

8. Które wyrazy w tekście należą do slangu młodzieżowego? Których z nich używa się także obecnie, a które nie pojawiają się już w wypowiedziach współczesnych nastolatków? Podaj przykłady innych wyrażeń z języka współczesnej młodzieży.
9. Wskaż trzy wyrażenia, które ujawniają stosunek narratorki do krytykowanej przez nią postawy życiowej.

Poszukaj

10. Jak nazywa się postawa będąca przeciwieństwem konsumpcyjnego stylu życia? Na czym ona polega?

Twoim zdaniem

11. Jakie zachowania ludzi są przejawem konsumpcjonizmu?

Twoja wypowiedź

12. Co warto zmienić w swoim zachowaniu, aby nie poddać się presji ciągłego zaspokajania kolejnych potrzeb materialnych? Zapisz w punktach wskazówki, które można by stosować w codziennym życiu. Zadanie wykonaj w zeszycie.

LEKCJA 5

Radość mimo wszystko

O przyjaźni i przyjemności z życia

NA POCZĄTEK

Jakie trudności muszą pokonywać w swoim życiu osoby niepełnosprawne?

TO SIĘ OGLĄDA!

Anna Niziurska

Nietykalni (2011). Nietypowy film o przyjaźni (fragmenty recenzji)

Są takie tematy, z których się nie żartuje. Nigdy. Albo takie, z których żartowanie jest trudne, bo łatwo urazić kogoś, kogo absolutnie nie chciałoby się urazić. Na przykład kalekę.

Pewnie nawet nie powinnam użyć słowa „kalectwo" i „kaleka", ponieważ odbierane są pejoratywnie[1]. Straciły charakter terminów medycznych, a stały się stygmatyzującymi[2] określeniami. Mówimy przecież „ty kaleko" do kogoś zupełnie zdrowego, a kto na przykład coś przewrócił, okazał się niezdarny. Użyłam jednak tego sformułowania specjalnie, ponieważ idealnie wpisuje się w film, któremu chcę poświęcić uwagę.

Nietykalni to film o kalectwie i przyjaźni

A raczej o przyjaźni i kalectwie – w tej kolejności. Philippe [czyt.: filippe] [...] to mieszkający w Paryżu milioner. Pieniądze nie są dla niego żadnym problemem – ma wielką posiadłość, służbę, kupuje dzieła sztuki za ponad czterdzieści tysięcy euro, a w dniu urodzin przyjaciel urządza dla niego prywatny koncert muzyki klasycznej. Driss [...] natomiast jest czarnoskórym młodym mężczyzną, który o sztuce nie wie nic, ma problemy z prawem i pieniędzmi. **Ma jednak coś, czego brakuje Philippowi – zdrowie i radość życia.**

Drogi obu bohaterów krzyżują się, gdy Driss przychodzi na rozmowę kwalifikacyjną do poruszającego się na wózku inwalidzkim Philippa, aby otrzymać papier do Urzędu Pracy, że nie został u niego zatrudniony. Trzy takie dokumenty od potencjalnych pracodawców i uzyska zasiłek dla bezrobotnych – to, na czym najbardziej mu zależy. Philippe jednak proponuje mu pracę na stanowisku pielęgniarza, na razie na miesięczny

[1] **Pejoratywny** – mający negatywne lub obraźliwe znaczenie.

[2] **Stygmatyzować** – piętnować, publiczne potępiać daną osobę albo grupę.

okres próbny. Sytuacje materialna i mieszkaniowa chłopaka są tak trudne, że zgadza się bez zastanowienia.

I zaczyna się. Dla bohaterów wspólna przygoda, dla widza – prawie dwie godziny świetnej zabawy. I piszę to z pełną odpowiedzialnością, ponieważ *Nietykalni* to film, podczas którego naprawdę trudno się nie śmiać. Oczywiście można mu zarzucić prostotę fabuły, może nawet jej banalność. Nietrudno się przecież domyślić, że mężczyzn połączy przyjaźń, że okres próbny Drissa zamieni się w pracę na [...] „umowę na czas nieokreślony", że jeden od drugiego nauczy się czegoś, co wzbogaci jego życie. Ale czy ta oczywistość scenariusza to wada? Absolutnie nie, ponieważ siłą filmu jest specyficzny humor i żart, który teoretyczne mógłby bulwersować, ale poprowadzony w umiejętny sposób wcale tego nie robi. Driss nie widzi w Philippie osoby niepełnosprawnej, widzi w nim normalnego człowieka. Philippe sam mówi, że nowy pielęgniarz podaje mu telefon komórkowy, bo zapomina, że jego podopieczny nie może sam zadzwonić. Tego właśnie potrzebuje – nie „suchej" rehabilitacji, nie samych ćwiczeń i fachowej pielęgnacji niewładnego ciała, ale podejścia ściśle ludzkiego. Nie chce już patrzenia przez pryzmat potrzeb medycznych, a poprzez potrzeby indywidualne. [...]

A potrzeby Philippa są zwyczajne. Chce stworzyć normalną relację z kobietą, opartą nie tylko na uczuciach, ale również fizyczności – tak, jest to możliwe, i film to udowadnia. Chce przesiąść się z wygodnego samochodu przystosowanego do osób poruszających się na wózku inwalidzkim do wściekle szybkiej fury, w której mógłby poczuć prawdziwą prędkość. [...] Te wszystkie potrzeby, wcześniej skrywane gdzieś głęboko w podświadomości, budzą Driss i jego prosta recepta na życie – trzeba z niego korzystać. A czego uczy się czarnoskóry pielęgniarz? Poznaje, czym jest przyjaźń, praca, wartość pieniądza, no i – może przede wszystkim – przestaje kojarzyć utwory muzyki klasycznej jedynie z reklam. [...]

Typowy *feel good movie*[3]

Film, po którym czujemy się szczęśliwsi, lżejsi. Który nie jest głupkowatą komedią z wulgarnymi żartami. Tutaj humor jest inteligentny, choć odważny – obiektem żartu jest niepełnosprawność, ale widz nie poczuje się urażony, nie dozna niesmaku charakterystycznego dla obrazów, w których dowcip idzie o jeden krok za daleko. Podobno zresztą Eric Toledano[4] otrzymał ponad trzy tysiące wiadomości z podziękowaniami z całego świata od osób poruszających się na wózkach inwalidzkich. Niech samo to będzie rekomendacją dla tych, którzy jeszcze filmu nie widzieli!

[3] ***Feel good movie*** [czyt.: fil gud mówi] – tu: film na dobre samopoczucie, poprawę nastroju.

[4] **Eric** [czyt.: erik] **Toledano** – francuski reżyser i scenarzysta, jeden z twórców filmu *Nietykalni*.

WARTO PRZECZYTAĆ

- Abdel Sellou [czyt.: selu], *Odmieniłeś moje życie...*
- Dorota Terakowska, *Poczwarka*
- Miki Jaworska, *Syndrom czerwonej hulajnogi*

KADR PO KADRZE

1. Między młodym bezrobotnym mężczyzną...

2. ...a sparaliżowanym milionerem rodzi się przyjaźń.

3. Bohaterowie wspólnie cieszą się życiem.

4. Uczą się też od siebie nowych rzeczy i odkrywają nowe możliwości.

PO PRZECZYTANIU

Czytanie ze zrozumieniem

1. O czym opowiada film?
2. Kim są główni bohaterowie *Nietykalnych*?
3. Jak poznają się Driss i Philippe?

Ukryte w tekście

4. Czego uczą się od siebie główni bohaterowie?
5. Na czym polega wyjątkowość *Nietykalnych*?
6. Jak myślisz, co oznacza tytuł filmu?

Język i styl

7. Jakie elementy typowe dla recenzji zawiera zamieszczony tekst?

Twoja wypowiedź

8. W jaki sposób utwory, których bohaterami są ludzie niepełnosprawni, mogą wpłynąć na zachowanie w pełni sprawnych osób? Sformułuj w kilku zdaniach opinię na ten temat i zapisz ją w zeszycie.

Podsumowanie wiadomości

Radości i przyjemności

- Przyjaźń, uczenie się od siebie, wspólne przeżycia
- Wspaniały dzień wypełniony prostymi doświadczeniami: w otoczeniu natury, w obecności przyjaciela
- Konsumpcjonizm – czy naprawdę daje przyjemność?
- Jak wyobrażamy sobie szczęście – od bogactwa i luksusu do prostych radości

Radość, którą daje człowiekowi przebywanie ze zwierzęciem

Spotkanie: człowiek i zwierzę (J.Ch. Pasek, *Pamiętniki*)

- Opis wzajemnego przywiązania człowieka i zwierzęcia
- Styl gawędziarski – swobodna, żywa opowieść, barwny, obrazowy język
- Fragment z życia domowego szlachcica – sarmaty

WAŻNE WIADOMOŚCI
- Pamiętnik – s. 158
- Makaronizm – s. 158

Sprawdź swoją wiedzę

ĆWICZENIA PODSUMOWUJĄCE

1. **Kim był Jan Chryzostom Pasek? W jakiej epoce żył i tworzył?**

2. **Czym jest pamiętnik? Odpowiedz na podstawie poznanych fragmentów *Pamiętników* Jana Chryzostoma Paska lub wybranego utworu.**

3. **Przeczytaj fragment *Pamiętników* Paska. Jakim językiem posługuje się autor? Podaj trzy cechy.**

   Poszliśmy nad staw; stanąwszy na grobli i mówię: „Robak, trzeba mi ryb dla gości, hul w wodę!" Wydra poszła, wyniosła najpierw płocicę; drugi raz kazałem: wyniosła szczupaka małego; trzeci raz wyniosła półmiskowego szczupaka, trochę tylko na karku obraziwszy. Straszewski się za głowę porwał: „Dla Boga! co to ja widzę!" […].

   Jan Chryzostom Pasek, *Pamiętniki*

4. **Na przykładzie wybranego fragmentu *Pamiętników* Paska wyjaśnij, czym jest makaronizm.**

Kilka słów o epokach

Od starożytności do baroku

1 Starożytność

koniec IV tys. p.n.e. – 476 r. n.e.

s. 170–173

- **XII w. p.n.e.** – pierwsze księgi Starego Testamentu
- **VIII w. p.n.e.** – Homer, *Iliada* i *Odyseja*
- **442 r. p.n.e.** – Sofokles, *Antygona*

2 Średniowiecze

476 r. – koniec XV w.

s. 174–175

- **XI w.** – *Pieśń o Rolandzie*
- **1407 r.** – *Bogurodzica*
- **1463 r.** – *Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią*

3 Renesans

XIV/XV w. – XVI/XVII w.

s. 176–177

- **1586 r.** – Jan Kochanowski, *Pieśni*
- **1597 r.** – William Szekspir, *Romeo i Julia*

4 Barok

koniec XVI w. – połowa XVIII w.

s. 178–179

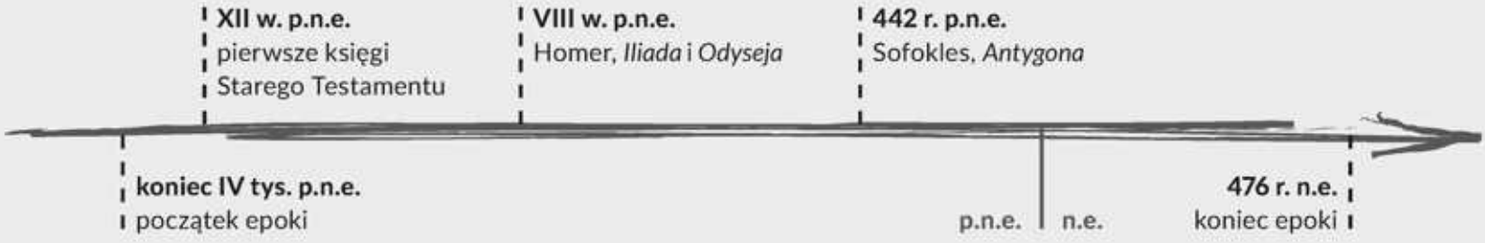
- **1601 r.** – Mikołaj Sęp Szarzyński, *Rytmy abo Wiersze polskie*
- **1662 r.** – Jan Andrzej Morsztyn, *Lutnia*
- **1668 r.** – Molier, *Skąpiec*
- **1690–1695 r.** – Jan Chryzostom Pasek, *Pamiętniki*

KILKA SŁÓW O EPOKACH

Starożytność

Starożytność jest pierwszą epoką w dziejach kultury. Za jej początek przyjmuje się schyłek IV tysiąclecia p.n.e., kiedy to na Bliskim Wschodzie powstało pismo. Rozkwit kultury starożytnej przypada na VIII–VI w. p.n.e. – wówczas rozwijała się cywilizacja grecka i powstał Rzym. W starożytności zostały spisane też księgi wchodzące w skład Biblii, najważniejszej księgi chrześcijan, wywodzącej się z tradycji żydowskiej. Umowny koniec starożytności to upadek cesarstwa zachodniorzymskiego w 476 r. n.e. Dzieła starożytnych Greków i Rzymian oraz Biblia stanowią trwałe dziedzictwo kultury europejskiej i są uważane za jej fundamenty.

Mity – objaśnianie świata

Mity ukazywały, jak starożytni ludzie wyobrażali sobie rzeczywistość. Były próbą wyjaśnienia miejsca człowieka w świecie oraz zjawisk natury, które wydawały się tajemnicze i niebezpieczne. W mitach przenikały się dwa światy – ludzki i boski, a los człowieka w dużej mierze zależał właśnie od woli bogów.

Wybrane mity greckie

WOJNA TROJAŃSKA

Trzy boginie – Hera, Atena i Afrodyta – spierały się o to, która z nich jest najpiękniejsza. O rozstrzygnięcie konfliktu poprosiły Parysa, syna króla Troi. Młodzieniec wybrał Afrodytę, która w zamian obiecała mu Helenę, żonę króla Menelaosa, uważaną za najpiękniejszą kobietę na ziemi. Parys z pomocą bogini porwał Helenę, co doprowadziło do wybuchu wojny i dziesięcioletniego oblężenia Troi przez plemiona greckie.

MIT O EDYPIE

Według przepowiedni Edyp, przybrany syn króla Koryntu, miał zabić ojca i poślubić matkę. Gdy dowiedział się o swoim przeznaczeniu, udał się do dalekich krain, aby zapobiec tragicznym wydarzeniom. Nie udało mu się jednak uniknąć swojego losu – w trakcie wyprawy zabił wędrowca, który okazał się jego prawdziwym ojcem. Następnie przybył do Teb, gdzie poślubił królową Jokastę – nie wiedząc o tym, że jest ona jego matką.

WYPRAWA ARGONAUTÓW

Jazon, grecki heros, na statku Argo wyruszył wraz z towarzyszami po złote runo, czyli skórę skrzydlatego, złotego barana strzeżoną przez smoka w gaju boga Aresa. Zanim zdobył ten skarb, przeżył wiele przygód, często niebezpiecznych. Musiał np. zaorać pole z pomocą byków ziejących ogniem, zasiać na nim smocze zęby i stoczyć walkę z wojownikami, którzy z nich powstali.

Literatura starożytna – Grecja i Rzym

Jednym z najwybitniejszych greckich twórców z okresu starożytności był Homer, autor *Iliady* i *Odysei*. W Grecji tworzyli też m.in. poeci – Safona z Lesbos i Anakreont, oraz tragediopisarze – Ajschylos, Sofokles i Eurypides. W starożytnym Rzymie działali tacy wybitni twórcy, jak Wergiliusz, Horacy i Owidiusz.

Ważne tematy w starożytnej literaturze greckiej i rzymskiej

PODRÓŻ

Wieloletnie wędrówki bohaterów przedstawili m.in. Homer w *Odysei* i Wergiliusz w *Eneidzie*. Ze starożytności wywodzi się wizja człowieka jako wędrowca.

BOGOWIE I HEROSI

O czynach bohaterów obdarzonych niezwykłą odwagą i siłą opowiada m.in. *Iliada*. W ukazywanych wydarzeniach często uczestniczą bogowie – ich działania i decyzje mają znaczny wpływ na losy ludzi.

ZMAGANIA Z LOSEM

Bohaterowie tragedii, tacy jak Antygona i Edyp z dramatów Sofoklesa, są przedstawiani w sytuacji bez wyjścia. Każdy wybór, którego dokonują, ma złe skutki.

MIŁOŚĆ

Starożytni twórcy ukazywali różne oblicza miłości, np. rozpacz ojca po utracie ukochanego syna w *Iliadzie*, miłosne przygody bohatera w *Odysei*, tragiczną miłość siostry do walczących ze sobą braci w *Antygonie*.

Sztuka starożytna

W starożytnej Grecji artyści stosowali w dziełach zasady symetrii i harmonii. Dążyli w ten sposób do osiągnięcia doskonałych proporcji i piękna. Twórcy antyczni stworzyli też wzór ukazywania ludzkiego ciała z zachowaniem idealnych proporcji.

Przykładowe dzieło: Myron, *Dyskobol*

- Rzeźba przedstawia mężczyznę rzucającego dyskiem. Dzieło jest przykładem zastosowania zasad harmonii i symetrii.
- Postać atlety została ukazana realistycznie, z dbałością o szczegóły i oddaniem naturalnego ruchu.
- Ramiona mężczyzny są ułożone w jednej linii tworzącej część okręgu.
- Pochylona głowa i tułów oraz lewa noga zgięta w kolanie tworzą dwie linie równoległe.
- Ciało atlety ma idealne proporcje, zgodne z greckim wzorem piękna.

ok. 140 r.

rzeźba – marmurowa kopia rzymska

Muzeum Narodowe w Rzymie

Biblia

Biblia to zbiór tekstów, które powstawały przez ponad tysiąc lat. Wyznawcy judaizmu i chrześcijaństwa uznają księgi biblijne za święte. Dzięki roli, jaką odegrała w tych religiach, Biblia wywarła wielki wpływ na cywilizację zachodnią. Uważa się ją za jeden z dwóch filarów kultury europejskiej. Dla wielu ludzi jest źródłem zasad moralnych, a dla osób wierzących – podstawą prawd objawionych. Wpłynęła także na rozwój sztuki i literatury kolejnych epok – od starożytności do naszych czasów.

Podział Biblii

Biblia dzieli się na dwie części: Stary Testament, zawierający m.in. opowieść o stworzeniu świata, zbiory praw i nakazów moralnych, oraz Nowy Testament, w którym zostały opisane życie i nauki Jezusa Chrystusa, a także dzieje jego pierwszych wyznawców. Obie części Biblii są święte dla chrześcijan, natomiast Żydzi uznają tylko Stary Testament.

PODZIAŁ KSIĄG BIBLIJNYCH

STARY TESTAMENT

- Czas powstania: XII w. p.n.e. – I w. p.n.e.
- Został napisany w językach: hebrajskim, aramejskim, greckim.
- Zawiera m.in. Księgę Rodzaju, Pieśń nad Pieśniami, Księgę Hioba, Księgę Koheleta.

NOWY TESTAMENT

- Czas powstania: druga połowa I w. n.e.
- Został napisany w językach: aramejskim, greckim.
- Zawiera: cztery Ewangelie, Dzieje Apostolskie, listy, Apokalipsę św. Jana.

Motywy biblijne

Biblia jest nie tylko świętą księgą Żydów i chrześcijan. Uznaje się ją także za wybitne dzieło literackie. Pojawiają się w niej różne gatunki, np. psalm, przypowieść, pieśń, hymn. W biblijnych tekstach występuje wiele tematów, motywów i postaci, do których często nawiązywano w sztuce i literaturze kolejnych epok.

Ważne tematy w Biblii

RAJ

Obraz idealnego świata, w którym wszyscy są szczęśliwi i nie ma zła, znajdziemy w Księdze Rodzaju. Wygnanie z raju oznaczało dla pierwszych ludzi rozpoczęcie ziemskiego życia, naznaczonego trudem i doświadczeniem śmierci.

CIERPIENIE

Motyw cierpienia pojawia się w Biblii wielokrotnie, np. w dziejach Abrahama czy Hioba. Cierpienie w tekstach biblijnych jest m.in. rodzajem sprawdzianu wiary ludzi w Boga.

PRZEMIJANIE

W Biblii znajdziemy też motyw przemijania i kruchości życia. Najbardziej znany tekst biblijny na ten temat to Księga Koheleta, w której ziemskie sprawy człowieka zostają określone jako „marność nad marnościami".

APOKALIPSA

O wizji końca świata opowiada Apokalipsa św. Jana. W księdze tej znajdziemy też motyw czterech jeźdźców Apokalipsy, których popularnie nazywa się: Wojna, Zaraza, Głód i Śmierć.

Biblia w języku współczesnym

Biblia jest również źródłem wielu związków frazeologicznych, którymi posługujemy się do dziś.

Frazeologizmy biblijne – przykłady

ALFA I OMEGA
Ten frazeologizm pochodzi z Apokalipsy św. Jana. Oznacza kogoś, kto zna się na wszystkim. Często używa się go ironicznie.

ZAKAZANY OWOC
Wyrażenie to wywodzi się z Księgi Rodzaju. Określa się tak coś, co jest zabronione, lecz budzi pokusę.

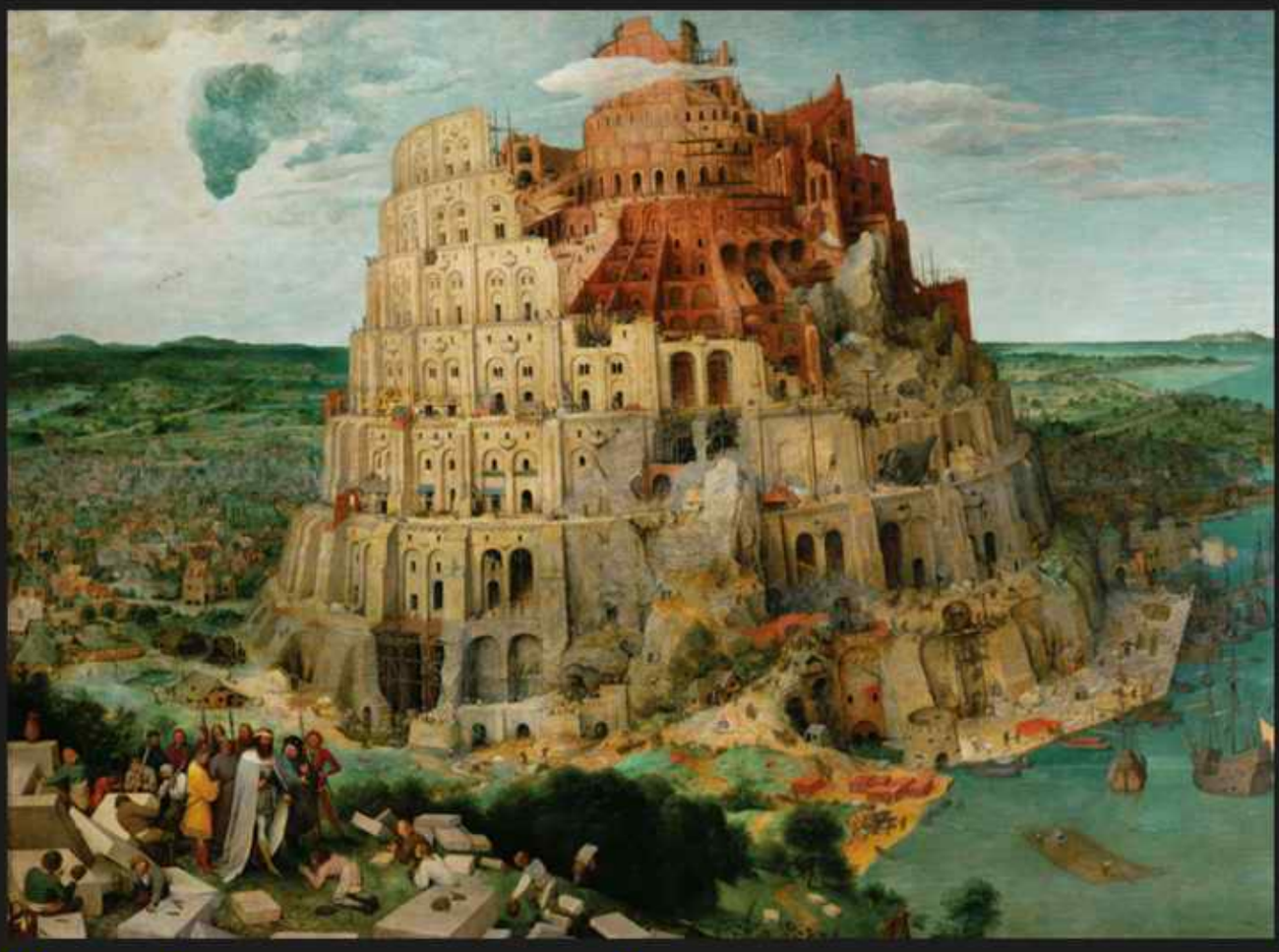
WIEŻA BABEL
Frazeologizm pochodzi z Księgi Rodzaju. Oznacza sytuację, w której panuje chaos i nie ma możliwości porozumienia się.

Motywy biblijne w sztuce

Tematy poruszane w Biblii często inspirują artystów. Zdarza się, że przedstawiają oni tematykę biblijną dosłownie, niekiedy jednak wzbogacają ją o własną interpretację.

Przykładowe dzieło: Pieter Bruegel [czyt.: piter brojgel], *Wieża Babel*

- Obraz nawiązuje do fragmentów Księgi Rodzaju.
- Wieża jest ogromna, dominuje nad całym miastem.
- Budowla jest pochylona, co może symbolizować jej nietrwałość.
- Grupa ludzi to budowniczowie wieży wraz z władcą, który nadzoruje prace.

1563 r. malarstwo, farby olejne na desce Muzeum Historii Sztuki w Wiedniu

KILKA SŁÓW O EPOKACH

Średniowiecze

Średniowiecze trwało około tysiąca lat, jest więc jedną z najdłuższych epok w dziejach kultury europejskiej. Za jego początek uznaje się V w. n.e. Wówczas, w 476 r., upadło cesarstwo zachodniorzymskie, a plemiona germańskie podbiły Rzym. Nie ma jednej daty kończącej epokę, gdyż przemiany w kulturze poszczególnych krajów zachodziły w różnym tempie. Badacze zazwyczaj wiążą schyłek średniowiecza z kilkoma ważnymi wydarzeniami: z wynalezieniem druku przez Jana Gutenberga w 1450 r., ze zdobyciem Konstantynopola przez Turków w 1453 r. oraz z odkryciem Ameryki przez Krzysztofa Kolumba w 1492 r. W Polsce epoka ta rozpoczęła się w 996 r., kiedy Mieszko I przyjął chrzest. Jej koniec to natomiast ostatnie lata XV w.

Literatura średniowieczna

Do naszych czasów ocalała tylko niewielka część piśmiennictwa z czasów średniowiecza. Większość zachowanych utworów jest anonimowa. W średniowieczu uważano bowiem, że należy tworzyć dla chwały Boga, a nie dla własnej sławy. Dopiero pod koniec epoki artyści zaczęli podpisywać swoje dzieła.

Ważne tematy w literaturze średniowiecznej

RELIGIA

Średniowiecze to czas dominacji Kościoła katolickiego, który był potęgą religijną, kulturalną, polityczną oraz kształtował życie społeczne i sposób myślenia. Dlatego religia odgrywała najważniejszą rolę w życiu ówczesnych ludzi, a dla twórców najwyższą wartością był Bóg. Wielki wpływ religii widoczny jest nie tylko w literaturze, lecz także w sztuce, architekturze i filozofii średniowiecza.

WZORCE OSOBOWE

Średniowieczne teksty często zawierały wskazówki dotyczące dobrego postępowania i właściwego odgrywania ról społecznych. Pojawiały się w nich przede wszystkim trzy wzorce: sprawiedliwego i mądrego władcy, odważnego, honorowego rycerza oraz świętego – najczęściej ascety wyrzekającego się dóbr doczesnych i poświęcającego całe swoje życie Bogu. O władcach i rycerzach opowiada m.in. *Pieśń o Rolandzie*, a o świętym – *Legenda o świętym Aleksym*.

ŚMIERĆ

Temat śmierci bardzo często pojawia się w literaturze i sztukach plastycznych. W późnym średniowieczu ukształtował się motyw *danse macabre*, czyli tańca śmierci – alegorii ukazującej śmierć w tanecznym korowodzie z przedstawicielami wszystkich stanów. Przyczyną upowszechnienia tej tematyki była przede wszystkim epidemia dżumy z XIV w. W jej wyniku zginęło 30–60% ludności Europy.

Teocentryzm i uniwersalizm

Panujący w średniowieczu światopogląd uznający Boga za najwyższą wartość oraz przyczynę i cel wszystkiego, co istnieje, określa się jako teocentryzm. Z teocentryzmem wiązało się przekonanie o podziale świata na dwie sfery: duchową (boską) oraz materialną (doczesną). Tę pierwszą uważano za najważniejszą, natomiast drugą – za mało istotną i tymczasową.

Dominacja chrześcijaństwa i religijność przenikająca wszystkie sfery życia sprawiły, że kultura średniowiecznej Europy była jednolita. W sztuce i architekturze stosowano zbliżone rozwiązania, upowszechniano podobne wzorce osobowe, posługiwano się łaciną, która była wtedy językiem ponadnarodowym. Tę cechę kultury średniowiecza nazywamy uniwersalizmem.

Sztuka średniowieczna

Sztuka średniowieczna miała przede wszystkim głosić chwałę Boga. Dlatego przeważały w niej motywy religijne. W architekturze, malarstwie i rzeźbie ukształtowały się dwa style: romański i gotycki. Pierwszy z nich obowiązywał od XI do XIII w. Drugi ukształtował się w XII w. i dominował w kulturze do końca epoki.

Przykład stylu romańskiego: rotunda pw. św. Mikołaja w Cieszynie

- Niska, masywna budowla przypominała mury obronne.
- Małe okna zakończone były łagodnymi łukami.

XI w.

Przykład stylu gotyckiego: katedra Notre Dame w Chartres [czyt.: notre dam w szartr]

- Strzelista, smukła budowla z wieżami miała prowadzić ludzkie myśli ku Bogu.
- Ostro zakończone okna często ozdabiano witrażami.

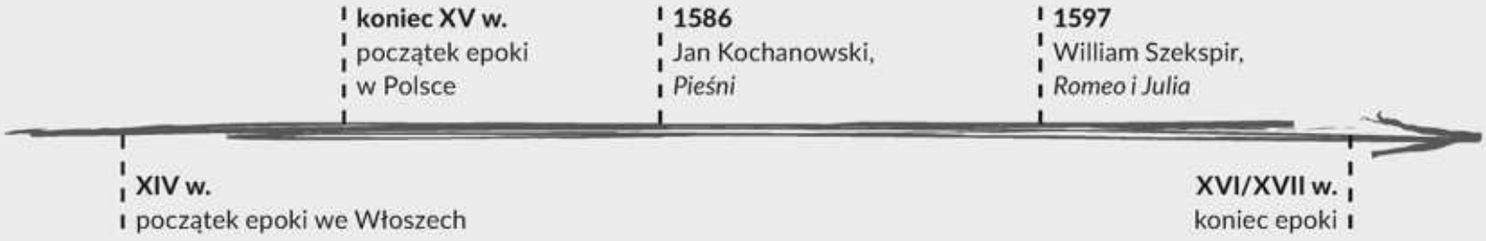
XII–XIII w.

KILKA SŁÓW O EPOKACH

Renesans

Kultura renesansowa zaczęła się kształtować we Włoszech już w XIV w. Rozkwit renesansu w całej Europie przypada na wiek XVI, a jego koniec – na schyłek XVI w. lub początek kolejnego stulecia, zależnie od kraju. Nazwa epoki pochodzi od francuskiego słowa *renaissance* [czyt.: renesąs] oznaczającego „odrodzenie". W okresie renesansu w kulturze i życiu społecznym nastąpiły ważne zmiany. Wzrosło znaczenie miast, dzięki wynalezieniu druku szybciej rozpowszechniały się nowe myśli, a wielkie odkrycia geograficzne zmieniły dotychczasowy obraz świata. Filozofowie, artyści i pisarze powrócili do antycznych idei i wzorców, a w centrum ich zainteresowania znalazł się człowiek.

Literatura renesansowa

W renesansie dzieła literackie coraz częściej powstawały w językach narodowych. Literatura miała bawić, wzruszać, uczyć i kształtować odpowiednie postawy. Poruszała głównie tematykę świecką i skupiała się na ludzkich doświadczeniach. Wynikało to z założeń prądu umysłowego i kulturalnego nazywanego humanizmem renesansowym. Humaniści podkreślali godność, wyjątkowość i indywidualność człowieka, byli przekonani o jego nieograniczonych możliwościach rozwoju. Wyznawali antropocentryzm – pogląd stawiający człowieka w centrum zainteresowania i uznający go za najważniejszą istotę.

Ważne tematy w literaturze renesansowej

CZŁOWIEK I JEGO SPRAWY

Najważniejszym tematem literackim w renesansie stają się człowiek, jego myśli i przeżycia. W utworach ukazywano wartości życia ludzkiego: młodość, zdrowie, radość czerpaną z kontaktu z przyjaciółmi i naturą. Czytelnikowi zalecano umiarkowanie i dystans do wielu przemijających spraw, a także dbanie o rozwój fizyczny i umysłowy.

WŁADZA

Filozofowie i pisarze opisywali różne sposoby sprawowania władzy i przedstawiali modele dobrze rządzonego państwa. Dobry władca musiał czuć się odpowiedzialny za szczęście i dobrobyt swoich poddanych, cieszyć się wśród nich autorytetem oraz podejmować przemyślane i skuteczne decyzje.

SŁAWA NIEŚMIERTELNA

Artyści nie chcieli już być anonimowi jak w średniowieczu. Mieli świadomość własnej wyjątkowości i pragnęli uznania. Często wyrażali przekonanie, że ich sztuka zapewni im sławę – zarówno za życia, jak i po śmierci. O nieśmiertelnej sławie, którą przynoszą twórcy jego dzieła, pisał np. Jan Kochanowski w *Pieśni XXIV z Ksiąg wtórych*.

Człowiek renesansu

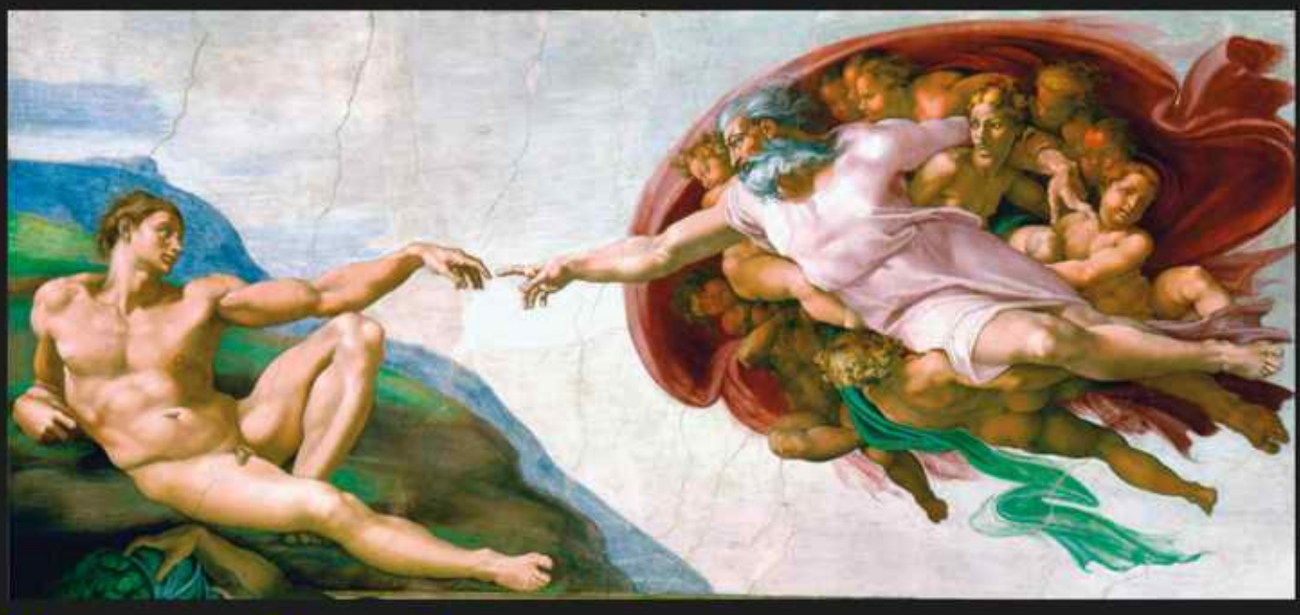
Renesans jest epoką niezwykle utalentowanych twórców, mających przy tym rozległą wiedzę z wielu różnych dziedzin. Za najwybitniejszego z nich uznaje się **Leonarda da Vinci** [czyt.: winczi], włoskiego malarza, rzeźbiarza, architekta, inżyniera i wynalazcę, zajmującego się również filozofią, anatomią, biologią, matematyką i geologią. Spośród Polaków wymienić należy **Mikołaja Kopernika**, który był nie tylko astronomem, lecz także prawnikiem, ekonomistą, lekarzem oraz poetą. Do dziś osobę wszechstronnie uzdolnioną i o szerokich zainteresowaniach określa się mianem „człowieka renesansu".

Sztuka renesansowa

Sztukę renesansu cechuje harmonia formy i piękno osiągane poprzez zastosowanie wyważonych miar i proporcji wzorowanych na antyku. W architekturze wykorzystywano także znajomość matematyki, a w rzeźbie – anatomii. Dla malarzy najistotniejsze było opanowanie nowo odkrytych zasad perspektywy oraz umiejętności posługiwania się światłocieniem. Tematy dzieł najczęściej nawiązywały do mitologii i literatury antycznej, a także tekstów biblijnych.

Przykładowe dzieło: Michał Anioł, *Stworzenie Adama*

- Dzieło jest fragmentem fresku znajdującego się w Bazylice św. Piotra w Watykanie. Przedstawia scenę z Księgi Rodzaju.
- Mimo tematyki religijnej postacie zostały ukazane zgodnie z wzorcami nawiązującymi do antycznego kanonu piękna oraz z zachowaniem realizmu i dbałości o szczegóły.
- Adam na fresku jest nagi, ma wyraźną muskulaturę i idealne proporcje.
- Bóg, mimo że zakrywa go szata, również został przedstawiony z zachowaniem klasycznych wzorców.
- Postacie wyraźnie różnią się od siebie – wiekiem, dynamiką, jedna z nich jest ubrana, druga naga. Mimo to w dziele panuje symetria, której centralnym punktem są wyciągnięte ku sobie dłonie Boga i człowieka.

1508–1512 r. fresk Kaplica Sykstyńska w Watykanie

KILKA SŁÓW O EPOKACH

Barok

Barok to okres w dziejach kultury europejskiej trwający od końca XVI do połowy XVIII w. Nazwa epoki pochodzi prawdopodobnie od portugalskiego słowa *barroco*, którym określano perły o nieregularnym, dziwacznym kształcie. Dzieła barokowe często miały bowiem niezwykłą formę, charakteryzowały się nadmiarem elementów i licznymi kontrastami, odchodziły więc od renesansowej harmonii. Wiele z nich wyrażało niepokój i wewnętrzne sprzeczności człowieka. Przemiany w kulturze i sposobie myślenia wiązały się z działalnością Kościoła katolickiego, dążącego do osłabienia reformacji, oraz z długotrwałymi wojnami, powracającymi epidemiami, głodem i nędzą dotykającymi wiele osób. Człowiek znowu poczuł się kruchy i zagubiony, zaczął wątpić w swoją potęgę i szukać ukojenia w religii.

Literatura barokowa

W literaturze barokowej, podobnie jak w sztuce, znajdziemy wiele kontrastów, takich jak duchowość i zmysłowość, piękno i brzydota, sprzeczne wartości, między którymi rozdarty jest człowiek. Utwory często poruszały tematykę religijną i filozoficzną. Popularnością cieszyły się też jednak różne odmiany komedii i dworska poezja miłosna. Zarówno w dziełach religijnych, jak i w twórczości świeckiej pisarze skupiali się na formie utworu oraz starali się zaskoczyć czytelnika oryginalnym pomysłem na ukazanie tematu.

Ważne tematy w literaturze barokowej

PRZEMIJANIE

Człowiek w barokowej literaturze to istota słaba i krucha wobec nieskończonego wszechświata, upływu czasu i nieuchronności śmierci. Zagubiony w otaczającej go rzeczywistości nie może ufać swojemu rozumowi. Tematykę niepewności i kruchości ludzkiego życia poruszał np. Daniel Naborowski w wierszu *Krótkość żywota*.

WEWNĘTRZNE SPRZECZNOŚCI

Jedyną niepodważalną wartością w ludzkim życiu był Bóg. W dążeniu do niego przeszkadzało jednak życie doczesne, kuszące ziemskimi przyjemnościami. Z tego powodu człowiek czuł się rozdarty między pokusami materialnymi a pragnieniami duchowymi. O wewnętrznym rozdwojeniu pisze w swoich sonetach Mikołaj Sęp Szarzyński.

MIŁOŚĆ

W baroku powstało wiele utworów opisujących miłość i towarzyszące jej doznania zmysłowe. Uczucie to było przedstawiane zarówno jako źródło szczęścia, jak i przyczyna udręki. Tematykę miłosną najczęściej poruszali twórcy zaliczani do nurtu poezji dworskiej, np. Jan Andrzej Morsztyn.

Teatr w baroku

W baroku powstał typ sceny znajdującej się na stałe w osobnym pomieszczeniu i wyraźnie oddzielonej od widowni. Dzięki temu można było stosować rozbudowane, skomplikowane dekoracje i maszynerię pozwalającą na osiąganie niezwykłych efektów wizualnych i dźwiękowych, silnie oddziałujących na widza. Rozwijały się różne odmiany sztuki teatralnej: teatr dworski, czyli prywatne sceny znajdujące się na dworach władców i zamożnych rodów, spektakle operowe, teatr wędrowny, teatr jezuicki, wystawiający spektakle w celach dydaktycznych i moralizatorskich. Wśród najwybitniejszych dramaturgów epoki są francuscy twórcy: tragediopisarze Jean Racine [czyt.: żan rasin] i Pierre Corneille [czyt.: pier kornej] oraz komediopisarz Molier.

Sztuka barokowa

Artyści barokowi chcieli przede wszystkim oddziaływać na emocje odbiorców – sztuka miała zaskakiwać, a nawet szokować. Malarze osiągali ten cel m.in. za pomocą dynamicznej, nieregularnej kompozycji, gry świateł i cieni, zaburzonych proporcji i kontrastowych barw. W architekturze, zarówno sakralnej, jak i świeckiej, dominują faliste linie i bogata dekoracja rzeźbiarska. Rzeźba barokowa wyróżnia się siłą ekspresji, dynamiką w ukazywaniu ruchu postaci, podniosłą tematyką.

Przykładowe dzieło: Giovanni Lorenzo [czyt.: dżiowani lorenco] Bernini, *Ekstaza św. Teresy*

- Rzeźba ukazuje Teresę z Ávili i anioła przeszywającego jej serce złotym „grotem miłości bożej". Jest ilustracją pozostawionego przez świętą opisu wizji, której doświadczyła.
- Obie postacie przedstawione są realistycznie. Artysta ze szczególną dbałością oddał ich mimikę oraz silne pofałdowanie szat sugerujące ruch.
- Światło dzienne padające z ukrytego nad sceną okna odbija się w promieniach ze złoconego brązu i w powierzchni marmuru.
- Dzieło wywiera na widzu silne wrażenie dzięki swej dynamice i ekspresji oraz pomysłowemu sposobowi oświetlenia.

1647–1652 r.

rzeźba – marmur

kościół Santa Maria della Victoria w Rzymie

Kształcenie językowe

A co ciekawego i przydatnego znajdziecie tutaj?

Ćwiczenia z życia wzięte.

6 **Odpowiedz, jakimi formami czasownika *rozmawiać* w czasie przeszłym należy opisać sytuacje ukazane na zdjęciach. Następnie przepisz do zeszytu uzupełniony wniosek.**

1. 2. 3.

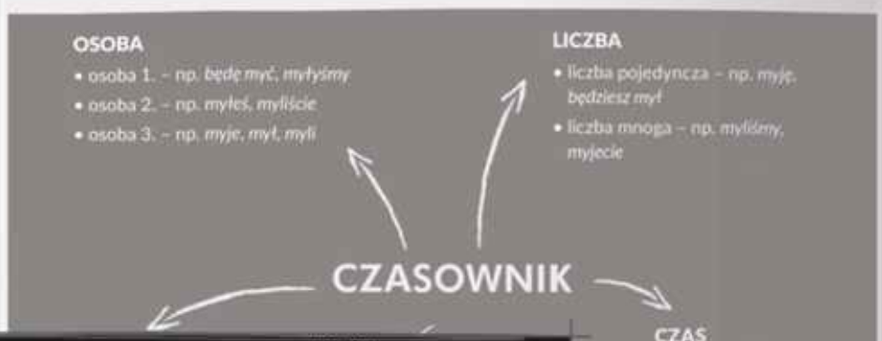

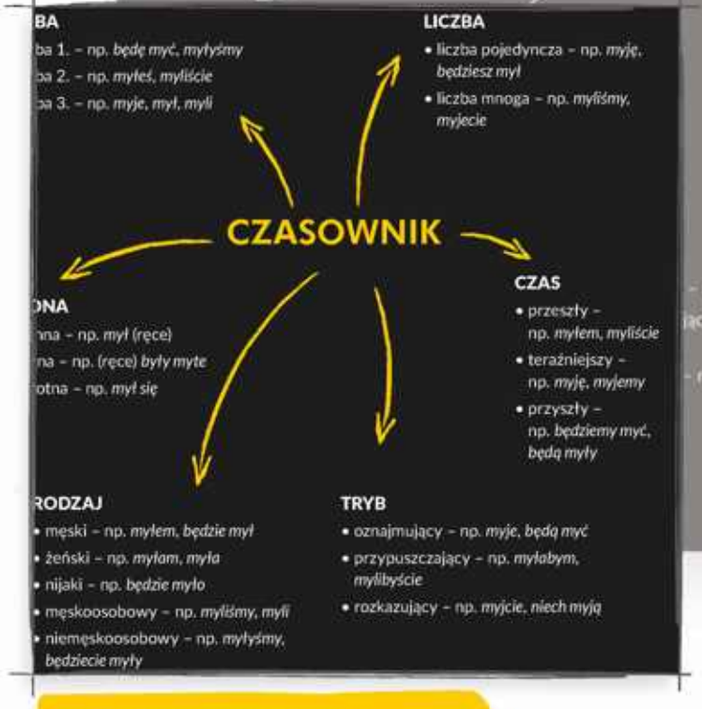
W liczbie mnogiej czasownik w rodzaju [?] występuje tylko wtedy, gdy nazywa czynność wykonywaną przez grupę osób, w której jest przynajmniej jeden mężczyzna lub chłopiec. W pozostałych wypadkach czasownik występuje w rodzaju [?].

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Czasowniki odmieniają się przez: osoby, liczby, czasy, ro… w trzech stronach.

- Osoba wskazuje, kto wykonuje daną czynność lub z k…
- Liczba informuje, ile osób wykonuje daną czynność lub… coś się dzieje.
- Czas wskazuje, czy czynność lub stan dotyczą przeszł…
- Rodzaj czasownika zależy od rodzaju rzeczownika, z k…
- Tryb informuje o tym, czy czynność lub stan są rzeczy…
- Strona wskazuje, czy podmiot jest wykonawcą czynn… czy wykonawcą i odbiorcą jednocześnie.

Proste schematy ułatwiające Wam naukę.

Kultura języka w zawodzie

Jaką częścią mowy są wyrazy zakończone na *-anie* i *-enie*, np. *sprzedawanie, regulowanie, lakierowanie*? Mimo że przypominają czasowniki *sprzedawać, regulować, lakierować*, są to rzeczowniki, ponieważ odpowiadają na pytanie *co?* i odmieniają się przez przypadki. Nazywa się je **rzeczownikami odczasownikowymi**, gdyż pochodzą od czasowników i tak jak one nazywają czynności (np. *myśleć → myślenie*) oraz stany (np. *spać → spanie*).

Rzeczowniki odczasownikowe często pojawiają się na różnego rodzaju tablicach informacyjnych w firmach i zakładach pracy, np.
Palenie wzbronione, Zakaz spożywania posiłków na hali produkcyjnej.

Pamiętaj, że **wszystkie – także odczasownikowe – rzeczowniki z przeczeniem *nie* piszemy łącznie**. Poprawne będą zatem zapisy: *Prosimy o **niewchodzenie** z jedzeniem, **Nieprzestrzeganie** regulaminu grozi odpowiedzialnością karną.*

Wskazówki dotyczące poprawnego języka w zawodzie, którego się uczycie.

Kształcenie językowe

Strefa języka

TEMATY LEKCJI

1 **Różne czasy, kilka osób, w różnych trybach** s. 182–186
Formy i funkcje czasownika

2 **Związek bardzo zgodny** s. 187–193
Formy i funkcje rzeczownika i przymiotnika

3 **Nas jest dwoje, a one są trzy** s. 194–199
Formy i funkcje liczebnika i zaimka

4 **Zawsze jednakowo, nigdy nie inaczej** s. 200–204
Nieodmienne części mowy i ich znaczenie

5 **Proste i nie takie proste konstrukcje** s. 205–211
Zdania pojedyncze w tekstach

6 **W jednym zdaniu – kilka zdań** s. 212–217
Zdania złożone w tekstach

7 **Między słowami** s. 218–222
Wyrazy niesamodzielne i wyrazy poza związkami w zdaniu

8 **Jak powstają słowa?** s. 223–227
Budowa słowotwórcza wyrazów

9 **Od szczegółu do opisu** s. 228–232
Formy wypowiedzi: opis i charakterystyka

10 **Rzeczowo i na temat** s. 233–237
Formy wypowiedzi: referat

11 **Żółta piegża chyżo czmychnęła w pszenżyto** s. 238–243
Pisownia wyrazów z „u", „ó", „rz", „ż", „ch", „h"

LEKCJA

1 Różne czasy, kilka osób, w różnych trybach

Formy i funkcje czasownika

NA POCZĄTEK

Wymień jak najwięcej form czasownika *kupić*. Którymi z nich posługujesz się na co dzień, a których używasz rzadko albo wcale?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Czasownik informuje o czynnościach i stanach. Odpowiada na pytania: *co robi?*, *co się z kimś dzieje?*. Występuje w formach osobowych i nieosobowych.

FORMY CZASOWNIKA

OSOBOWE

Informują o tym, kto wykonuje czynność albo z kim (lub z czym) coś się dzieje.
Przykłady: *robił, robiłby, weźcie.*

NIEOSOBOWE

Nie wskazują wykonawcy czynności ani osoby (rzeczy), z którą coś się dzieje.

bezokoliczniki
Przykłady: *robić, wziąć.*

formy z zaimkiem *się*
Przykłady: *pisze się, czytało się.*

formy zakończone na *-no* i *-to*
Przykłady: *robiono, wzięto.*

imiesłowy

przysłówkowe
Przykłady: *robiąc, wziąwszy.*

przymiotnikowe
Przykłady: *robiący, robiony, wzięty.*

ĆWICZENIA

1 **Wskaż w tekście czasowniki. Które z nich to formy nieosobowe?**

Pierwszy cesarz Chin, Czeng, był okrutnym władcą, nieznoszącym sprzeciwu. By usunąć ślady dokonań wybitnych ludzi, spalił niemal wszystkie biblioteki. Stworzył również rzeczy wielkie i wspaniałe. Z jego rozkazu zbudowano m.in. Wielki Mur Chiński, który do dziś jest najdłuższą budowlą na świecie, widoczną nawet z kosmosu.

2 **Przyjrzyj się zdjęciom przedstawiającym pokój przed remontem i po nim. Napisz w zeszycie w trzech zdaniach, jak zmieniło się pomieszczenie. Użyj czasowników zakończonych na *-no* i *-to*.**

- **Wyjaśnij, w jakich sytuacjach używa się form zakończonych na *-no* i *-to*.**

3 **Czy podane zdania znaczą to samo? Jeśli różnią się znaczeniem, wyjaśnij, w jaki sposób.**

Kończąc trening, był już zmęczony.

Skończywszy trening, był już zmęczony.

4 **Wskaż w zdaniach osobowe formy czasownika. Następnie zapisz je w zeszycie. Określ ich osobę, liczbę, czas i rodzaj.**

a) *Nie po to też podróżujemy, by na chwilę z codziennych trosk się wyrwać i o kłopotach zapomnieć.* (L. Kołakowski, *O podróżach*)

b) *Dała im jeść i pić, a kiedy swój głód nasycili, wypędziła ich różdżką do obory.* (J. Parandowski, *Mitologia*)

c) *Zacząłem rozumieć, dlaczego upiory tak często sapią i dyszą jak miech kowalski.* (J. Gaarder, *Dziewczyna z pomarańczami*)

d) *Zamiast jednak popaść w depresję, Watney wykorzystuje całą swoją wiedzę i spryt, aby przeżyć na niegościnnej planecie.* (K. Walecki, *Marsjanin*)

e) *Wróciłem więc do wnętrza rakiety i spożywając skromny posiłek, rozważałem, w jaki też sposób wydobyć się z głupiego położenia.* (S. Lem, *Dzienniki gwiazdowe*)

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Czasowniki odmieniają się przez: osoby, liczby, czasy, rodzaje, tryby, a także są używane w trzech stronach.

- Osoba wskazuje, kto wykonuje daną czynność lub z kim (czym) coś się dzieje.
- Liczba informuje, ile osób wykonuje daną czynność lub z iloma osobami (obiektami) coś się dzieje.
- Czas wskazuje, czy czynność lub stan dotyczą przeszłości, teraźniejszości czy przyszłości.
- Rodzaj czasownika zależy od rodzaju rzeczownika, z którym łączy się ten czasownik.
- Tryb informuje o tym, czy czynność lub stan są rzeczywiste, możliwe czy pożądane.
- Strona wskazuje, czy podmiot jest wykonawcą czynności, odbiorcą jej skutków czy wykonawcą i odbiorcą jednocześnie.

OSOBA

- osoba 1. – np. *będę myć, myłyśmy*
- osoba 2. – np. *myłeś, myliście*
- osoba 3. – np. *myje, mył, myli*

LICZBA

- liczba pojedyncza – np. *myję, będziesz mył*
- liczba mnoga – np. *myliśmy, myjecie*

STRONA

- czynna – np. *mył* (ręce)
- bierna – np. (ręce) *były myte*
- zwrotna – np. *mył się*

CZAS

- przeszły – np. *myłem, myliście*
- teraźniejszy – np. *myję, myjemy*
- przyszły – np. *będziemy myć, będą myły*

RODZAJ

- męski – np. *myłem, będzie mył*
- żeński – np. *myłam, myła*
- nijaki – np. *będzie myło*
- męskoosobowy – np. *myliśmy, myli*
- niemęskoosobowy – np. *myłyśmy, będziecie myły*

TRYB

- oznajmujący – np. *myje, będą myć*
- przypuszczający – np. *myłabym, mylibyście*
- rozkazujący – np. *myjcie, niech myją*

5 **Podaj odpowiednie formy czasowników umieszczonych w nawiasach. Określ ich osobę, liczbę, czas, rodzaj, stronę i tryb.**

Na przełomie XIX i XX w. na ulicach dużych miast (*panować*) chaos. Piesi (*korzystać*) z tych samych dróg, po których (*poruszać się*) powozy. Często (*zdarzać się*) wypadki. W 1918 r. James Hoge [czyt.: dżejms hołdż] (*wymyślić*) sygnalizację świetlną. (*Składać się*) ona z dwóch lamp: zielonej i czerwonej. Dzięki temu liczba wypadków (*spaść*). Wkrótce inny wynalazca (*uznać*), że potrzebne (*być*) także żółte światło, które (*ostrzegać*) kierowców, że za chwilę (*zapalić się*) czerwone.

6 **Odpowiedz, jakimi formami czasownika *rozmawiać* w czasie przeszłym należy opisać sytuacje ukazane na zdjęciach. Następnie przepisz do zeszytu uzupełniony wniosek.**

1.

2.

3.

W liczbie mnogiej czasownik w rodzaju [?] występuje tylko wtedy, gdy nazywa czynność wykonywaną przez grupę osób, w której jest przynajmniej jeden mężczyzna lub chłopiec. W pozostałych wypadkach czasownik występuje w rodzaju [?].

7 **Wyjaśnij, dlaczego podane zdania są niejednoznaczne. Przekształć je tak, aby ich sens nie budził wątpliwości. Zapisz przekształcone zdania w zeszycie.**

a) Bezsenność powoduje niepokój.

b) Szympansiątko odwiedziło w zoo piętnaście osób.

c) Problemy rodzą błędy.

8 **W notatce prasowej przekształć zdania w stronie biernej na zdania w stronie czynnej. Zadanie wykonaj w zeszycie. Który z tekstów jest bardziej dynamiczny i w którym wykonawca czynności jest ważniejszy niż jej obiekt?**

Duże utrudnienia w alei Komisji Edukacji Narodowej były spowodowane kolizją czterech aut. Autobusy zostały skierowane przez nadzór ruchu na ulicę Wybickiego. Ruch pojazdów na stałej trasie został przywrócony po trzech godzinach.

WARTO WIEDZIEĆ

Strony biernej używa się najczęściej, aby podkreślić znaczenie obiektu czynności. Konstrukcja ta występuje zazwyczaj w tekstach oficjalnych, np. naukowych, urzędowych lub w sprawozdaniach. Stronę bierną należy stosować także wtedy, gdy sens zdania w stronie czynnej jest niejednoznaczny. Przykładowo, zamiast *Psy lubią dzieci* lepiej powiedzieć i napisać: *Dzieci są lubiane przez psy* lub *Psy są lubiane przez dzieci*.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Ze względu na to, o jakich czynnościach lub stanach informują, czasowniki dzieli się na dokonane i niedokonane.

- **Czasowniki niedokonane** informują o czynnościach i stanach, które trwają lub powtarzają się i nie zostały zakończone, np. *robili, kupowałeś, będę pomagać*.
- **Czasowniki dokonane** oznaczają czynności lub stany jednokrotne, które najczęściej zakończyły się w przeszłości lub zakończą się w przyszłości, np. *zrobili, kupiłeś, pomogę*.

Ze względu na to, czy czasowniki tworzą stronę bierną, dzieli się je na przechodnie i nieprzechodnie.

- **Czasowniki przechodnie** to takie, które mogą tworzyć stronę bierną, np. *zamknąć* (*jest zamknięty*), *jeść* (*jest jedzony*). Można je uzupełnić dopełnieniem, np. *zamknął drzwi, jadł obiad*.
- **Czasowniki nieprzechodnie** to takie, które nie mogą tworzyć strony biernej, np. *myśleć, spać*. Czasowników nieprzechodnich nie można uzupełnić dopełnieniem.

9 **Określ, czy podane czasowniki są dokonane czy niedokonane. Do każdego z nich podaj według wzoru odpowiedni czasownik do pary.**

myślał, zjadłam, dokonywał, patrzyli, przygotowałyśmy, rzuciłem

Przykład:
myślał – czasownik niedokonany
pomyślał – czasownik dokonany

10 **Opisz w zeszycie w kilku zdaniach swoje plany na najbliższy miesiąc lub dłuższy okres. Użyj czasowników dokonanych i niedokonanych.**

11 **Od podanych czasowników utwórz konstrukcje w stronie biernej z *być* lub *zostać*. Które z wyrazów nie tworzą strony biernej?**

skonstruował, dostał, oszukał, hałasował, zabrał, siedział, kazał

12 **Określ, czy czasowniki w poszczególnych zdaniach są przechodnie czy nieprzechodnie. Uzasadnij swoje odpowiedzi.**

a) Bardzo dobrze się wczoraj bawili.
b) Arek w kwietniu zaczął blogować.
c) Asia wybrała czerwony płaszcz.
d) Po trzech godzinach wędrówki wszyscy zgłodnieli.
e) Jacek regularnie biega już od trzech miesięcy.
f) Prawie wszyscy wykonali zadanie poprawnie.

LEKCJA 2

Związek bardzo zgodny

Formy i funkcje rzeczownika i przymiotnika

NA POCZĄTEK

Zapisz w zeszycie trzy rzeczowniki nazywające ważne dla Ciebie miejsca, przedmioty, postacie lub wartości. Do każdego z nich dopisz jeden określający go przymiotnik.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Rzeczowniki i przymiotniki to odmienne części mowy.

Rzeczownik:

- nazywa osoby, zwierzęta, rośliny, przedmioty, miejsca, pojęcia, cechy, zjawiska;
- odpowiada na pytania: ***kto?*** (np. *człowiek*), ***co?*** (np. *budowla*);
- odmienia się przez **przypadki** (np. *budowla, budowli, budowlą*) i liczby (np. *budowla, budowle*);
- ma **stały rodzaj**: męski (np. *człowiek*), żeński (np. *budowla*) lub nijaki (np. *słońce*). Niektóre rzeczowniki mogą być używane w dwóch rodzajach, zależnie od tego, czy odnoszą się do kobiet, czy do mężczyzn, np. *ten dyrektor – ta dyrektor, ten profesor – ta profesor.*

Przymiotnik:

- wskazuje cechy osób, roślin, zwierząt, przedmiotów oraz zjawisk;
- odpowiada na pytania: ***jaki?*** (np. *sprawiedliwy*), ***który?*** (np. *kolejny*), ***czyj?*** (np. *końska grzywa*);
- odmienia się przez **przypadki** (np. *sprawiedliwego, sprawiedliwemu, sprawiedliwym*), liczby (np. *sprawiedliwy* – lp., *sprawiedliwi* – lm.) i **rodzaje**, np. *sprawiedliwy* (on – r. męski), *sprawiedliwa* (ona – r. żeński), *sprawiedliwe* (ono – r. nijaki; one – r. niemęskoosobowy), *sprawiedliwi* (oni – r. męskoosobowy);
- podlega stopniowaniu – występuje w stopniu równym (np. *sprawiedliwy*), wyższym (np. *sprawiedliwszy*) lub najwyższym (np. *najsprawiedliwszy*). Nie stopniują się przymiotniki wskazujące stałe cechy (np. *drewniana budowla – budowla wykonana z drewna*).

W zdaniu przymiotnik łączy się z rzeczownikiem, dostosowując się do niego pod względem przypadka, liczby i rodzaju. Taki związek rzeczownika z przymiotnikiem nazywa się **związkiem zgody**.

ĆWICZENIA

1 **Jakimi rzeczownikami można uzupełnić zdania? Podaj właściwe formy tych wyrazów.**

Próby stworzenia ? komórkowych podejmowano już w ? 40. i 50. XX wieku. W 1973 ? firma Motorola wprowadziła do obrotu urządzenie o ? cegły. SMS, czyli krótką ? tekstową, wysłano po raz pierwszy w 1992 roku. Współczesne komórki są najczęściej wyposażone w ? fotograficzny, ? MP3 i ?.

2 **Do każdego z rzeczowników dobierz po jednym przymiotniku, tak aby powstały związki zgody. Określ liczbę i rodzaj wyrazów w utworzonych związkach.**

lustra

satelita

kafelki

Nowakowie

3 **Przeczytaj poradę językową i odpowiedz na pytania.**

Która forma jest poprawna: chłopaki czy chłopacy?

Liczba mnoga od *chłopak* brzmi *chłopaki* albo *chłopacy*. Ta druga forma jest tak rzadka, że wielu osobom wydaje się niepoprawna. Słowniki jednak nie mają do niej zastrzeżeń. Zauważmy, że pierwszej formy używa się w kontekstach niemęskoosobowych (*Te głupie chłopaki mnie przezywały*), drugiej zaś w męskoosobowych (*Ci głupi chłopacy mnie przezywali*). Obie formy są więc potrzebne.

Zamiast *chłopacy* można by mówić *chłopcy* (od rzeczownika *chłopiec*), ale w niektórych sytuacjach forma *chłopcy* wydaje się zbyt infantylna. Mówiący często sięgają wtedy po formę *chłopaki*, umieszczając ją w kontekście męskoosobowym. Jednak mówiąc np. *Chłopaki wygrali mecz*, popełniają błąd. Poprawnie byłoby: *Chłopaki wygrały mecz* albo *Chłopacy wygrali mecz*.

Źródło: https://sjp.pwn.pl/poradnia, 26.09.2002 r.

- Jak brzmi poprawna forma liczby mnogiej rzeczownika *chłopak*?
- Jakimi formami przymiotnika *sprytny* należy uzupełnić podane wyrażenia?

  chłopcy chłopacy chłopaki

- *Chłopcy*, *chłopacy* czy *chłopaki*? Których z tych form używasz w swoich wypowiedziach najczęściej i w jakich sytuacjach?

4 **Odszukaj w tekście związki rzeczownika z przymiotnikiem i zapisz je w zeszycie. Określ przypadek, liczbę i rodzaj wyrazów w tych związkach. Który z rzeczowników może występować w rodzaju zarówno męskim, jak i żeńskim?**

Pani Marta to doskonała psycholog. Odkąd jestem pod jej życzliwą opieką, potrafię zmierzyć się nawet z największymi problemami. Cieszę się, że do niej trafiłam, bo mój poprzedni psycholog trochę mnie zniechęcił do regularnej terapii.

5 **Zapisz w zeszycie związki zgody z przymiotnikami w podanych formach. Następnie odpowiedz, które z tych przymiotników się nie stopniują i dlaczego. Od pozostałych utwórz formy stopnia wyższego i najwyższego.**

szczęśliwe, metalowego, iglastym, białą, asfaltowej, elektrycznymi, interesujących

6 **Jakich informacji brakuje w tekście, aby był on w pełni zrozumiały? Przepisz go do zeszytu, dodając odpowiednie rzeczowniki i wyrażenia przyimkowe z rzeczownikami. Następnie dokończ zdanie.**

Weszła. Bała się, że sobie nie poradzi. Był trudny, ale nie poszedł jej najgorzej. Zdała! Później wróciła i zadzwoniła. Byli dumni.

Rzeczownik to jedna z najważniejszych i najczęściej używanych części mowy, ponieważ…

7 **Przeczytaj tekst. Wskaż w nim przymiotniki. Następnie odczytaj go ponownie, tym razem opuszczając te wyrazy. Jak zmienił się tekst? Jaką funkcję w opisie postaci pełnią przymiotniki?**

Iwona to moja najlepsza przyjaciółka. Jest szczupłą, wysoką siedemnastolatką. Ma długie, rude dredy i ciemne oczy. Najczęściej nosi czarne ubrania, chociaż często można ją też zobaczyć w białej koszuli. Iwona jest początkującą malarką – tworzy świetne portrety. Bardzo lubię patrzeć, jak maluje bliskie osoby. W jej obrazach widać prawdziwą pasję!

8 **Opisz w zeszycie w kilku zdaniach jeden z przedmiotów ukazanych na zdjęciu. Użyj przymiotników określających jego kształt, kolor oraz wygląd powierzchni.**

9 **Niekiedy związek rzeczownika i przymiotnika ma inne znaczenie niż to, które wynikałoby ze znaczenia poszczególnych wyrazów, np. *czarna owca* to nie tylko zwierzę o sierści w kolorze czarnym, lecz także osoba negatywnie oceniana w swoim środowisku. Wyjaśnij, jak różni się znaczenie wyrazów i wyrażeń pod zdjęciami w kolejnych punktach.**

a)

wdowa

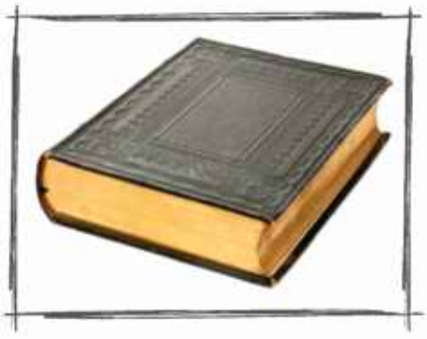

czarna wdowa

b)

kruk

biały kruk

c)

glob

srebrny glob

d)

kartka

czerwona kartka

10 **Wyjaśnij, co oznaczają związki rzeczownika z przymiotnikiem w każdej parze. Co sprawia, że wyrażenia te mają inne znaczenie?**

a) pan młody, młody pan
b) jaszczurka zielona, zielona jaszczurka
c) piękna literatura, literatura piękna
d) profesor zwyczajny, zwyczajny profesor

11 **Jak będą brzmiały wyróżnione przymiotniki w mianowniku liczby mnogiej? Podaj właściwe formy i określ ich rodzaj. Następnie przepisz do zeszytu i uzupełnij wniosek.**

a) **obcy** uczeń – ? uczniowie
b) **cudzy** brat – ? bracia
c) **pojedynczy** uczestnik – ? uczestnicy
d) **świeży** sprzedawca – ? sprzedawcy

Wniosek: Przymiotniki zakończone na *-cy*, *-dzy*, *-czy*, *-ży* w mianowniku liczby pojedynczej i w mianowniku liczby mnogiej w rodzaju męskoosobowym...

*• Odszukaj informacje o tym, jaki przymiotnik jest wyjątkiem od reguły opisanej we wniosku.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Rzeczowniki możemy podzielić na własne i pospolite – ze względu na to, do jakich istot, zjawisk lub przedmiotów się odnoszą.

- **Rzeczowniki własne** to m.in. nazwy konkretnych osób (np. nazwiska), miejsc, świąt i tytuły. Piszemy je wielką literą, np. *Bartek*, *Woźniak*, *Australia*, *Wisła*, *Tatry*, *Wielkanoc*, *„Niezgodna”*.
- **Rzeczowniki pospolite** nazywają osoby, zwierzęta, rzeczy i miejsca w sposób ogólny. Piszemy je małą literą, np. *uczeń*, *kraj*, *rzeka*, *góry*, *święto*, *powieść*.

Nazwiska, tak jak inne rzeczowniki, **odmieniają się** przez przypadki, np. *(pan) Woźniak – (pana) Woźniaka*, i liczby, np. *(pan) Woźniak – (państwo) Woźniakowie*.

ODMIENIAMY NAZWISKA

męskie zakończone na spółgłoskę.

Przykłady:
- *(pan) Motyl – (pana) Motyla,*
- *(pan) Nowak – (pana) Nowaka.*

męskie i żeńskie zakończone na *-a*.

Przykłady:
- *(pan) Kalita – (pana) Kality,*
- *(pani) Kalita – (pani) Kality.*

męskie zakończone na *-o* i *-e*.

Przykłady:
- *(Tadeusz) Kościuszko – (Tadeusza) Kościuszki,*
- *(Krzysztof) Krauze – (Krzysztofa) Krauzego.*

12 **Jakie formy podanych imion i nazwisk powinny się znaleźć na dyplomie? Których z nazwisk się nie odmienia?**

Martyna Książek, Jakub Tarkowski, Alicja Wieńkowska, Marta Matejko, Izabela Poręba, Marcin Kuncewicz, Aleksander Lange, Bartłomiej Jagoda

WARTO WIEDZIEĆ

Niektóre nazwiska odmieniają się jak przymiotniki, np. *Kowalski, Zawadzka.*

- Jaką formę na dyplomie miałoby Twoje nazwisko?

13 **Zmień tytuły tak, aby znajdujące się w nich nazwiska wystąpiły w liczbie mnogiej.**

O filmach braci Coen, Państwo Miller, Anna i Jacek Gorczyca gotują

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Większość rzeczowników ma formy liczby pojedynczej oraz liczby mnogiej. Istnieją jednak rzeczowniki, które występują tylko w jednej z tych liczb.

RZECZOWNIKI WYSTĘPUJĄCE

tylko w liczbie mnogiej,
np. *drzwi, rajstopy*

Powiemy: *jedne drzwi, dwoje drzwi, jedna para rajstop, dwie pary rajstop.*

tylko w liczbie pojedynczej,
np. *złość, odzież*

Powiemy: *wczoraj i dziś rano odczuwałam złość, dwa komplety odzieży.*

14 **Które z podanych rzeczowników występują tylko w liczbie pojedynczej? Od pozostałych utwórz formy liczby mnogiej.**

szlachta, oregano, muzeum, rok, Amerykanin, mercedes, pewność

15 **Wskaż w zdaniach rzeczowniki własne, które zazwyczaj występują w liczbie pojedynczej. Dlaczego w podanych wypowiedzeniach użyto ich w liczbie mnogiej?**

a) W książce przedstawiono dwie Japonie: tę współczesną i tę sprzed stu lat.

b) O tym w Wikipediach, na Instagramach i Facebookach nie piszą.

c) Szwedzkie kryminały znajdziesz w dziale o nazwie *Literatury skandynawskie*.

Kultura języka w zawodzie

Jaką częścią mowy są wyrazy zakończone na *-anie* i *-enie*, np. *sprzedawanie, regulowanie, lakierowanie*? Mimo że przypominają czasowniki *sprzedawać, regulować, lakierować*, są to rzeczowniki, ponieważ odpowiadają na pytanie *co?* i odmieniają się przez przypadki. Nazywa się je **rzeczownikami odczasownikowymi**, gdyż pochodzą od czasowników i tak jak one nazywają czynności (np. *myśleć → myślenie*) oraz stany (np. *spać → spanie*).

Rzeczowniki odczasownikowe często pojawiają się na różnego rodzaju tablicach informacyjnych w firmach i zakładach pracy, np.
Palenie wzbronione, Zakaz spożywania posiłków na hali produkcyjnej.

Pamiętaj, że **wszystkie – także odczasownikowe – rzeczowniki z przeczeniem *nie* piszemy łącznie**. Poprawne będą zatem zapisy: *Prosimy o **niewchodzenie** z jedzeniem, **Nieprzestrzeganie** regulaminu grozi odpowiedzialnością karną.*

ZADANIE BRANŻOWE

Wymień kilka rzeczowników nazywających czynności wykonywane w zawodzie, którego się uczysz. Od jakich czasowników powstały te wyrazy?

LEKCJA 3

Nas jest dwoje, a one są trzy

Formy i funkcje liczebnika i zaimka

NA POCZĄTEK

Odpowiedz na pytania za pomocą wyrazów nazywających liczbę lub kolejność.

- W którym roku się urodziłaś/urodziłeś?
- Ilu masz kolegów, a ile koleżanek?
- Który masz numer w dzienniku?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Liczebnik oznacza liczbę lub kolejność osób, zjawisk, rzeczy, pojęć itp. Jest odmienną częścią mowy. Warto jednak pamiętać, że niektóre liczebniki się nie odmieniają, np. *pół*. Wyróżniamy kilka grup liczebników.

GŁÓWNE

Oznaczają liczbę (*ilu? ile?*), np. *pięciu mężczyzn*.

PORZĄDKOWE

Oznaczają kolejność (*który, która, które?*), np. *szósta doba*.

ZBIOROWE

Oznaczają liczbę (*ile?*), m.in. osób różnej płci i istot niedorosłych, np. *pięcioro nauczycieli, dwoje piskląt*.

UŁAMKOWE

Oznaczają ułamki (*ile?*), np. *pół godziny, dwie trzecie zebranych*.

NIEOKREŚLONE

Określają liczbę w przybliżeniu, niedokładnie, np. *kilka książek, wiele wiadomości*.

ĆWICZENIA

1 **Przeczytaj tekst, podając właściwe formy liczebników.**

Mam 7 kuzynek i 7 kuzynów. Większość z nich nie ma jeszcze 18 lat. 18 lat skończyli tylko 3 moi kuzyni. Z 3 kuzynkami widzę się regularnie przynajmniej 3 razy w roku.

- Odpowiedz, przez którą z wymienionych kategorii nie odmieniają się liczebniki główne i dlaczego.

przypadek, liczba, rodzaj

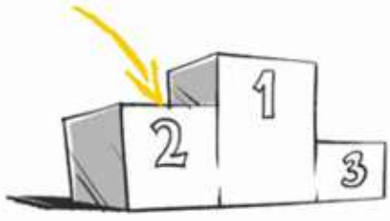
2 **Jakimi formami liczebnika *drugi* należy uzupełnić podpisy do rysunków?**

1.

wpół do ?

2.

? miejsce

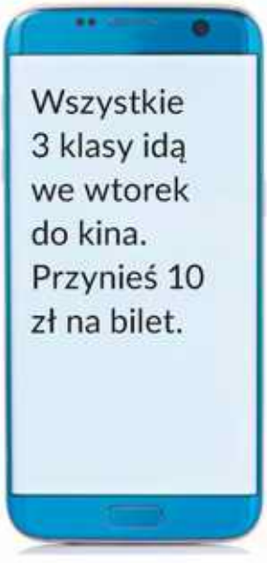
3.

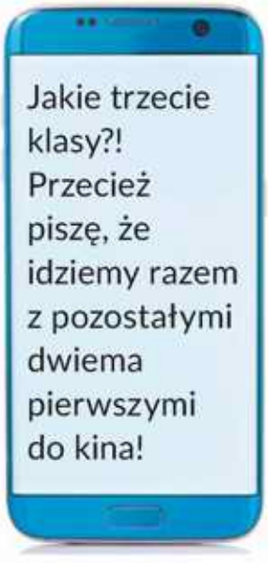
? w kolejce

- Odpowiedz, przez co odmieniają się liczebniki porządkowe.

3 **Do jakiego nieporozumienia doszło między uczniami wymieniającymi się SMS-ami? Jak można było go uniknąć?**

- Do jakich innych nieporozumień związanych z liczbami może dojść podczas wymiany SMS-ów albo dyskusji na forach internetowych lub portalach społecznościowych?

4 **Ilu lekarzy zostało przedstawionych na każdym ze zdjęć? Przyporządkuj podane liczebniki do odpowiednich fotografii.**

dwoje, dwóch, dwie

1.

[?] lekarzy

2.

[?] lekarki

3.

[?] lekarzy

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Liczebniki zbiorowe łączą się z rzeczownikami:

- nazywającymi grupy osób różnej płci, np. *troje nauczycieli, dwoje rodziców*;
- występującymi tylko w liczbie mnogiej, np. *czworo skrzypiec*;
- nazywającymi istoty niedorosłe i zwierzęta, których nazwa w M. lp. kończy się na *-ę*, np. *troje dzieci, pięcioro szczeniąt, dziesięcioro zwierząt*;
- nazywającymi niektóre części ciała występujące w parach, np. *dwoje oczu*.

5 **Uzupełnij zdania właściwymi formami liczebników i rzeczowników podanych w nawiasach.**

a) Przekłuwamy dziś [?] (oba) (uszy) czy tylko jedno?

b) Mam w gospodarstwie [?] (trzynaście) (prosięta) i [?] (siedemnaście) (cielęta).

c) A tu damy [?] (dwa) (drzwi), aby wygłuszyć hałasy.

6 **Jakimi formami liczebników należy uzupełnić podane zdania? W razie potrzeby poszukaj informacji o datach wydarzeń w internecie lub innych źródłach.**

a) W [?] roku Polska przystąpiła do Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO).

b) Produkcję samochodu Fiat 126p zakończono w [?] roku.

c) Mistrzostwa Europy w piłce nożnej odbyły się w Polsce i na Ukrainie w [?] roku.

WARTO WIEDZIEĆ

W wielowyrazowych liczebnikach porządkowych odmieniamy tylko wyrazy oznaczające jedności i dziesiątki, ale nie setki i tysiące, np. *Moja mama urodziła się w tysiąc dziewięćset osiemdziesiątym drugim roku, a ja przyszedłem na świat w dwa tysiące czwartym.* Tysiące odmieniają się, gdy w danym liczebniku nie występują wyrazy oznaczające jedności, dziesiątki i setki, np. *Powieść ukazała się w roku dwutysięcznym.* Natomiast setki odmieniamy, gdy nie ma jedności i dziesiątek, np. *Zmarł w roku tysiąc pięćsetnym.*

7 **Zapoznaj się z hasłem *półtora* ze słownika poprawnej polszczyzny. Następnie odczytaj podane zdania, właściwie wymawiając wszystkie liczby.**

półtora *r. męski, nijaki*, **półtorej** *r. żeński* «jeden i pół (jedno i pół, jedna i pół)» • półtora chleba (*nie:* !półtorej chleba), półtora jabłka (nie: !półtorej jabłka), półtorej doby (*nie:* !półtora doby)

a) 1,5 szklanki mąki pszennej odpowiada mniej więcej 250 gramom.

b) Żeby przygotować kopytka, potrzebujesz 1,5 kg ziemniaków, 2 jajek, 10 łyżek mąki oraz 1/3 kostki masła.

c) Mamy 6 jabłek dla czterech osób, więc na każdą osobę przypadnie 1,5 jabłka.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Zaimek jest częścią mowy, która w wypowiedzeniach pełni funkcje innych wyrazów: rzeczowników, przymiotników, liczebników i przysłówków. Zaimki odmieniają się tak samo jak części mowy, które zastępują, przy czym zaimki zastępujące przysłówki są nieodmienne.

ZAIMKI

RZECZOWNE

- Przykłady: *kto, ty, on, ktoś, co, nic.*
- Odmieniają się przez przypadki.
- Zaimek *on* odmienia się przez przypadki, liczby i rodzaje.

PRZYMIOTNE

- Przykłady: *taki, tamten, któryś, mój.*
- Odmieniają się przez przypadki, liczby i rodzaje.

LICZEBNE

- Przykłady: *ile, tyle.*
- Odmieniają się przez przypadki.
- Zaimki *ile, tyle* odmieniają się także przez rodzaje.

PRZYSŁÓWKOWE

- Przykłady: *jak, kiedy, gdzie, tak, jakoś, tędy.*
- Są nieodmienne.

8 **Wskaż w tekście zaimki. Jakie części mowy zostały nimi zastąpione?**

W całym naszym kraju zaczynają obowiązywać jednolite zasady segregacji odpadów. W wiatach śmietnikowych możemy znaleźć pięć pojemników – właśnie tyle rodzajów śmieci wyodrębniono. Jednym z nich są odpady biodegradowalne, które obejmują m.in. resztki jedzenia. Znajdziemy tu też pojemniki na papier, szkło oraz metale i tworzywa sztuczne. A co oznaczają „resztkowe"? Trafia tam wszystko to, czego nie można wyrzucić do pozostałych pojemników.

9 **Przekształć tekst tak, aby ograniczyć powtórzenia. W tym celu zastąp powtarzające się wyrazy odpowiednimi zaimkami. Zapisz przekształcony tekst w zeszycie.**

Wiele wydarzeń jest dziś komentowanych w internecie za pomocą memów. Memy bardzo szybko się rozprzestrzeniają, ale żyją krótko. Memy zastępuje się nowymi obrazkami z podpisami nawiązującymi do aktualnych wydarzeń. Aktualne wydarzenia są najważniejszym źródłem memów.

10 **Porównaj dwa zdania. Które z nich jest bardziej ogólne, a które – bardziej szczegółowe? Jak nadmiar zaimków wpływa na szczegółowość wypowiedzi?**

a) Poeta sięgnął do tego, co już było, dodał coś od siebie i powstało coś nowego.

b) Poeta sięgnął do mitu o Dedalu i Ikarze i rozwinął wątek trudności związanych z lotem, dzięki czemu powstała zupełnie inna – jeszcze bardziej tragiczna – wizja upadku Ikara.

11 **Jakimi formami zaimków należy uzupełnić podane zdania?**

a) Nigdy nie jestem pewien, do (kto) zwracać się w (taki) nietypowych sprawach.

b) Spotkałam się przez ostatnie dni z (tyle) osobami, że weekend najchętniej spędziłabym w (jakiś) cichym, spokojnym miejscu.

c) (Cokolwiek) się podejmie, okazuje się to sukcesem.

d) Z (ile) osobami o tym rozmawiałeś?

e) Nie było (ty) w mieszkaniu, gdy zdarzył się wypadek.

f) (Ty) w ogóle nie brałam pod uwagę.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Niektóre zaimki nazywające osoby mają w określonych przypadkach dwie lub trzy formy – dłuższe i krótsze: *ja – mnie, mi; ty – tobie, ci, ciebie, cię; on – jemu, mu, jego, niego, go.* Dłuższe formy są akcentowane i używa się ich:

- na początku wypowiedzenia, np. ***Mnie** tam nie było*;
- gdy na zaimek kładzie się akcent, np. *Tylko **ciebie** kocham*;
- w przeciwstawieniach, np. *Wskazał **jego**, a nie **ciebie***;
- po przyimkach, np. *Dzwoniłam do **niego** trzy razy.*

W pozostałych wypadkach należy używać krótszych form.

12 **Przyporządkuj podane zdania do odpowiednich pytań. Zwróć uwagę na to, czy wyróżnione formy zaimka *on* są akcentowane, czy – nie.**

1. Zawołali **go** do dyrektora.
2. **Jego** zawołali do dyrektora.
3. Wręczyliśmy **mu** prezent.
4. Wręczyliśmy **jemu** prezent.

A. Kogo zawołali do dyrektora?
B. Do kogo go zawołali?
C. Co mu wręczyliśmy?
D. Komu wręczyliśmy prezent?

13 **Wskaż właściwe zaimki.**

a) Ciebie/Cię mogą wytypować do reprezentacji.
b) Tobie/Ci już o tym opowiadałem.
c) Oddam tobie/ci pieniądze za tydzień.
d) Możesz mnie/mi zdradzić ten sekret.
e) Wybrałam ciebie/cię, a nie jego/go.

Kultura języka w zawodzie

W różnych sytuacjach, także zawodowych, dodajemy przed rzeczownikami zaimki: *ta*, *to*, *tamto*, *te*, *tamte*. Za ich pomocą wskazujemy, które konkretnie obiekty mamy na myśli. Pamiętaj, że zaimków *te* i *tamte* używamy tylko z rzeczownikami w liczbie mnogiej, np. *te lustra*, *tamte kobiety*. Błędne są zatem konstrukcje: ~~*te lustro*~~, ~~*tamte zadanie*~~ (poprawnie: *to lustro*, *tamto zadanie*).

Innym często popełnianym błędem jest tworzenie od zaimka *ta* formy biernika *tą*, np. ~~*tą maskę*~~. Zaimek *ta* ma takie samo zakończenie jak określany rzeczownik, np.: *pod **tą maską** umieszczamy maskę kremową*, ***tę maskę** stosujemy pod maską parafinową.*

ZADANIE BRANŻOWE

Podaj trzy nazwy przedmiotów używanych w zdobywanym przez Ciebie zawodzie, które w mianowniku łączą się z zaimkami: *ta*, *tamto* i *tamte* (np. *ta frezarka*, *tamto wiertło*, *tamte szczypce*). Następnie dokończ zdania utworzonymi związkami rzeczownika i zaimka.

Podaj mi *(co?)* ..., ... i ....

Zrobię to *(czym?)* ..., ... i ....

LEKCJA

4 Zawsze jednakowo, nigdy nie inaczej

Nieodmienne części mowy i ich znaczenie

NA POCZĄTEK

Dobrze, średnio, słabo, rewelacyjnie... Zbierz jak najwięcej przysłówków, które mogą się przydać do oceny różnych umiejętności. Następnie połącz je z podanymi czasownikami. Wymień również inne czasowniki oznaczające czynności, z którymi dobrze sobie radzisz, i dodaj do nich odpowiednie przysłówki.

pływam, rysuję, gotuję, uczę się, gram w tenisa, śpiewam, tańczę

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Nieodmienne części mowy to: przysłówek, spójnik, przyimek, wykrzyknik i partykuła, a także zaimek przysłowny (zob. s. 197).

Przysłówek:

- nazywa okoliczności i cechy, które towarzyszą czynnościom (np. *wyszedłem wcześnie*), stanom (np. *znajduje się blisko*) i właściwościom (np. *intensywnie czerwony*);
- odpowiada na pytania: *jak?* (np. *intensywnie*), *gdzie?* (np. *blisko*), *kiedy?* (np. *wcześnie*);
- najczęściej jest określeniem czasownika (np. *Jechał szybko*) lub przymiotnika (np. *Jestem bardzo zmęczona*).

Wiele przysłówków pochodzi od przymiotnika (np. *jasny* → *jasno*) i podlega stopniowaniu (np. *jaśniej, najjaśniej*).

ĆWICZENIA

1 **Wskaż w powiedzeniach przysłówki. Zadaj odpowiednie pytania i odpowiedz, które z nich określają czas, które – miejsce, a które – sposób.**

a) Kto późno przychodzi, ten sam sobie szkodzi.

b) Lepiej z mądrym zgubić, niż z głupim znaleźć.

c) Niedaleko pada jabłko od jabłoni.

d) Nigdy nie jest tak źle, żeby nie mogło być gorzej.

2 **Odpowiedz, które z przysłówków zostały utworzone od przymiotników. Jakie to przymiotniki?**

bardzo, biało, dosyć, dumnie, fascynująco, jutro, ledwie, mocno, najgorzej, zaraz

3 **Przekształć zdania tak, aby zastąpić wyróżnione przymiotniki utworzonymi od nich przysłówkami. Zapisz przekształcone zdania w zeszycie.**

a) Na całym terenie rosła **gęsta** trawa.

b) Opowieść leśniczego była naprawdę **interesująca**.

c) Pomaluj ścianę **niebieską** farbą.

Przykład:
Dokuczało mi **mocne** przeziębienie.
Byłem **mocno** przeziębiony.

4 **Uzupełnij wypowiedzi przysłówkiem *dobrze* w stopniu równym, wyższym i najwyższym. Następnie wyjaśnij, o czym informują poszczególne stopnie przysłówków, i przepisz do zeszytu uzupełniony wniosek.**

Wniosek: Przysłówki w stopniu równym informują o ? nasileniu danej cechy.
Przysłówki w stopniu wyższym i najwyższym informują o ? i ? nasileniu tej cechy.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Spójnik łączy ze sobą (spaja) wyrazy w zdaniu lub wypowiedzenia wchodzące w skład zdania złożonego, np. *Nie mamy czasu <u>ani</u> ochoty; Spektakl był bardzo udany, <u>więc</u> warto go obejrzeć*. Wyróżniamy spójniki współrzędne i podrzędne.

SPÓJNIKI

WSPÓŁRZĘDNE

Informują m.in. o tym, czy elementy spajane:

- występują łącznie, np. *oraz*,
- występują rozłącznie, np. *albo*,
- są przeciwstawne, np. *ale*,
- wynikają jeden z drugiego, np. *więc*.

PODRZĘDNE

Wprowadzają m.in. informację o:

- czasie, np. *gdy*,
- przyczynie, np. *ponieważ*,
- celu, np. *aby*,
- warunku, np. *jeśli*.

5 **Jakimi spójnikami należy uzupełnić podane zdania?**

Miłośnicy kawy twierdzą, ? jej picie pomaga, ? chce się spać, ? zwiększa wydajność pracy. Warto jednak pamiętać, ? nie pić jej więcej niż dwie lub trzy filiżanki dziennie, ? kawa ma działanie moczopędne, ? to powoduje odwodnienie ? utratę energii. Poza tym trudno mówić o wydajności w pracy, ? co chwilę trzeba chodzić do toalety.

6 **Dokończ na trzy sposoby zdanie: *Czuję się dobrze*, tak aby zawierało różne informacje. Użyj odpowiednich spójników.**

Czuję się dobrze...

- Z jakiego powodu?
- Pod jakim warunkiem?
- I co z tego wynika?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Przyimek łączy się z inną częścią mowy, najczęściej z rzeczownikiem, i tworzy wyrażenie przyimkowe, np. *Weszłam do szkoły*. Wskazuje na różne relacje między obiektami i zdarzeniami, m.in.:

- przestrzenne (np. *pod wycieraczką*),
- czasowe (np. *od godziny*),
- przyczynowe (np. *ze strachu*).

7 **Podaj wyrażenia przyimkowe o znaczeniu przeciwstawnym do zamieszczonych sformułowań. W których z nich zostaje ten sam rzeczownik, a w których się zmienia?**

do domu, bez cukru, na stole, od dawna, o północy, u góry

8 **Ułóż w zeszycie podpisy do zdjęć zawierające wyrażenia przyimkowe. Na jakie relacje wskazują użyte przez Ciebie przyimki?**

1.

2.

3.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Wykrzyknik to nieodmienna część mowy, niewchodząca w zdaniu w związki z innymi wyrazami. Często towarzyszy mu znak interpunkcyjny o tej samej nazwie.
Wykrzyknik służy do:

- wyrażania emocji, np. *och*, *oj*, *auć*,
- naśladowania dźwięków, np. *bum*, *bęc*, *trach*,
- przywoływania kogoś lub zwracania czyjejś uwagi, np. *ej*, *halo*, *hej*.

9 **Wskaż w wypowiedziach wyrazy będące wykrzyknikami. Wyjaśnij, w jakim celu zostały użyte.**

a) Pst! W bibliotece mówimy szeptem.

b) O fuj, ktoś nie posprzątał po swoim psie!

c) Brrr! Aż mnie ciarki przeszły.

d) Ciach! – i gotowe. Wstęga przecięta.

10 **Jakimi wykrzyknikami można wzbogacić podane wypowiedzi?**

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Partykułami są m.in. wyrazy: *bodaj*, *by*, *chyba*, *czy*, *może*, *na pewno*, *nawet*, *nie*, *niech*, *no*, *oby*, *oczywiście*, *przecież*, *przynajmniej*, *tylko*, *właśnie*, a także zakończenia dodawane do innych wyrazów: *-li*, *-ż*, *-że*. Partykuła pełni różne funkcje znaczeniowe, m.in.:

- wzmacnia sens wypowiedzi:
  Kto to wie?! → *Któż to wie?!*
  Wiadomo kto! → *No przecież wiadomo kto!*
- zmienia sens wypowiedzi, np. sprawia, że wyraża ona przypuszczenie:
  Spóźnię się. → *Chyba się spóźnię.*
- nadaje wypowiedzi formę pytania:
  Przeczytałeś książkę. → *Czy przeczytałeś książkę?*
- zmienia wypowiedź twierdzącą w przeczącą:
  Widziałam ten film. → *Nie widziałam tego filmu.*

11 **Przekształć zdania tak, aby spełniały podane warunki. Zastosuj właściwe partykuły.**

na pewno, niech, oby, -że

a) Pani usiądzie.
(sformułowanie polecenia)

b) Spotkamy się w tym roku.
(wyrażenie życzenia)

c) Wracaj do domu!
(wzmocnienie sensu wypowiedzi)

d) Jutro pozmywam naczynia.
(wyrażenie pewności)

* **12** **Wyjaśnij, jak zmienił się sens wypowiedzi po dodaniu partykuły.**

a) Zima w tym roku będzie łagodna.
Podobno zima w tym roku będzie łagodna.

b) Nie przeszkadzaj mi!
Przynajmniej mi nie przeszkadzaj!

c) Jutro oddam ci tę książkę.
Jutro chyba oddam ci tę książkę.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Niekiedy ten sam wyraz może należeć w różnych zdaniach do różnych części mowy.
Na przykład słowo *ale* może być partykułą albo spójnikiem:

- *Byłam zmęczona, **ale** szczęśliwa.* – *ale* łączy ze sobą dwa wyrazy: *zmęczona* i *szczęśliwa*, jest więc spójnikiem;
- ***Ale** piękna suknia!* – *ale* wzmacnia znaczenie wypowiedzenia *Piękna suknia!*, jest więc partykułą.

* **13** **Ustal, jaką częścią mowy jest wskazany wyraz w poszczególnych zdaniach.**

a) Czułem się **pewnie** i bezpiecznie.
Pewnie Damian znowu się spóźni.

b) **Czy** pada deszcz?
Nie wiem, **czy** jutro zdążę na mecz.

c) **Tylko** bez żartów!
Przyjdę, **tylko** najpierw skończę pracę domową.

LEKCJA 5

Proste i nie takie proste konstrukcje

Zdania pojedyncze w tekstach

NA POCZĄTEK

Wymień przynajmniej jeden tytuł książki lub filmu mający formę zdania.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Wypowiedzenia ze względu na budowę dzielimy na zdania i równoważniki zdań.

WYPOWIEDZENIA

ZDANIE
Zawiera orzeczenie, zazwyczaj w formie samodzielnego czasownika.

RÓWNOWAŻNIK ZDANIA
Nie zawiera orzeczenia, np. *Pora na odpoczynek.*

pojedyncze
Zawiera jedno orzeczenie, np. *Nadeszła pora na odpoczynek.*

złożone
Zawiera przynajmniej dwa orzeczenia, np. *Ciężko pracowaliśmy, więc nadeszła pora na odpoczynek.*

nierozwinięte
Składa się wyłącznie z orzeczenia, np. *Pracuje*, lub orzeczenia i podmiotu, np. *Spawacz pracuje.*

rozwinięte
Oprócz głównych części zdania występują w nim inne wyrazy, czyli określenia, np. *Doświadczony spawacz pracuje najczęściej na budowie lub w stoczni.*

ĆWICZENIA

1 **Przekształć plan wydarzeń tak, aby występowały w nim wyłącznie zdania pojedyncze, i zapisz go w zeszycie. Jak zmienił się plan po dodaniu czasowników?**

1. Przybycie Romea na bal u Capulettich.
2. Poznanie przez Romea córki Capulettiego – Julii.
3. Rozmowa Romea i Julii w oknie.
4. Potajemny ślub zakochanych w celi ojca Laurentego.
5. Zabicie Merkucja przez Tybalta.
6. Pomszczenie przez Romea śmierci przyjaciela.
7. Wygnanie Romea z Werony.
8. Podjęcie przez Capulettiego decyzji o ślubie Julii z Parysem.
9. Wypicie przez Julię usypiającego napoju.
10. Zażycie przez Romea trucizny.
11. Przebudzenie się Julii.
12. Przebicie się przez Julię sztyletem.
13. Pogodzenie się rodów Montecchich i Capulettich nad grobami dzieci.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Główne części zdania to **orzeczenie** i **podmiot**.

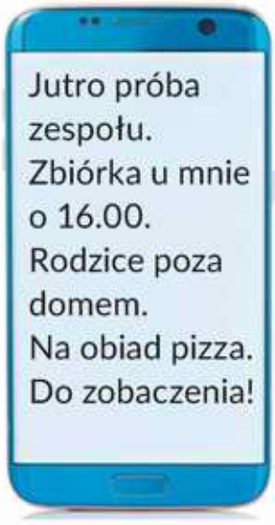
W każdym zdaniu musi się znajdować orzeczenie. Może być ono wyrażone tylko czasownikiem. Informuje o czynności, jaką wykonuje podmiot, lub stanie, w jakim się on znajduje.

Podmiot nazywa osoby, zwierzęta, przedmioty, zjawiska lub pojęcia określane przez orzeczenie.

Niektóre zdania nie mają **podmiotu**, np. *Usunięto rdzę* (zdanie bezpodmiotowe). W innych można się go domyślić, choć nie został wyrażony wprost, np. *Usunęli rdzę* (*oni* – podmiot domyślny).

2 **Przeredaguj podaną wypowiedź tak, aby składała się ze zdań pojedynczych, i zapisz ją w zeszycie. Następnie wyjaśnij, jaki efekt osiągnięto dzięki pominięciu w niej orzeczeń. Czy uzupełnienie wiadomości tymi wyrazami zmieniło jej sens?**

3 **Czym różnią się od siebie oba zestawy tytułów? Które z nich są bardziej dynamiczne i dlaczego?**

- Jakie wady i zalety mają te dwa rodzaje tytułów?

4 **Przeczytaj wypowiedzenia. Które z nich zawierają podmiot, które mają formę zdań bezpodmiotowych, a które w ogóle nie są zdaniami?**

a) Nie palić tytoniu!
b) Palenie wzbronione.
c) Prosimy o niepalenie tytoniu.
d) W obiekcie obowiązuje zakaz palenia tytoniu.
e) Osoby przebywające w ośrodku są proszone o niepalenie tytoniu.
f) Na terenie ośrodka wprowadzono zakaz palenia.
g) Tu się nie pali!
h) Zabrania się palenia tytoniu.
i) Zakaz palenia wyrobów tytoniowych.

- Jakimi jeszcze słowami można wyrazić ten komunikat? Podaj własną propozycję.

5 **Opisz w zeszycie pokój. W tym celu rozwiń podane zdania odpowiednimi określeniami.**

Ściana jest turkusowa. Ściany i sufit są białe. Przy ścianie znajduje się biurko. Wisi półka. Książki są ustawione. Łóżko stoi. Okno zajmuje część ściany.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Wyróżniamy dwa rodzaje orzeczenia: czasownikowe i imienne.

Orzeczenie czasownikowe może być wyrażone m.in. czasownikiem w formie osobowej (np. *Poszedł do sklepu*), czasownikiem w formie nieosobowej (np. *Zmieniono warunki umowy*; *Sądzi się, że to jego najwybitniejsze osiągnięcie*).

Orzeczenie imienne składa się z dwóch części:

- łącznika – wyrażonego czasownikiem (np. *być*, *zostać*, *stać się*, *okazać się*);
- orzecznika – wyrażonego najczęściej rzeczownikiem, przymiotnikiem, zaimkiem.

Film był bardzo interesujący.

ŁĄCZNIK (wyrażony czasownikiem *być*)

ORZECZNIK (wyrażony przymiotnikiem *interesujący*)

Daniel został kucharzem.

ŁĄCZNIK (wyrażony czasownikiem *zostać*)

ORZECZNIK (wyrażony rzeczownikiem *kucharz*)

6 **W których zdaniach forma czasownika *być* pełni samodzielnie funkcję orzeczenia, a w których – jest tylko częścią orzeczenia imiennego?**

a) Nigdy nie byłam za granicą.

b) Jesteśmy w szkole.

c) Mama Sandry jest krawcową.

d) Jestem szatynem.

e) Był zajęty.

7 **Przekształć tekst tak, aby uniknąć powtarzania słowa *jest*. W tym celu zamień orzeczenia imienne w jednowyrazowe orzeczenia czasownikowe. Zapisz przekształcony tekst w zeszycie.**

Martyna jest uczennicą szkoły branżowej w zawodzie cukiernika. Jest zainteresowana słodką, a przy tym zdrową kuchnią. Jej marzeniem jest wzięcie udziału w Cukierniczych Mistrzostwach Polski. Martyna jest pracowita. Na pewno ma duże szanse na wygraną.

Martyna uczy się...

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Ze względu na cel wypowiedzi zdania dzieli się na oznajmujące, rozkazujące i pytające.

ZDANIA

OZNAJMUJĄCE

Służą do powiadomienia o czymś lub o kimś, np. *Zamykam okno.*

ROZKAZUJĄCE

Wyrażają prośbę, polecenie, rozkaz, np. *Zamknij okno*; zawierają czasowniki w trybie rozkazującym (np. *zamknij, zamknijmy, zamknijcie, niech zamknę, niech zamknie, niech zamkną*).

PYTAJĄCE

Wyrażają pytania, np. *Czy mam zamknąć okno?*

8 **Wskaż zdania oznajmujące, pytające i rozkazujące.**

a) Pójdziesz z nami.

b) Pójdź z nami!

c) Pójdziesz z nami!

d) Pójdziesz z nami?

e) Pójdź z nami.

f) Pójdziesz z nami?!

WARTO WIEDZIEĆ

Zdania, które kończą się wykrzyknikiem, to **zdania wykrzyknikowe**. Najczęściej w takiej formie występują zdania rozkazujące (np. *Chodź do mnie!*), rzadziej zawierające duży ładunek emocji zdania oznajmujące (np. *Dzisiaj mamy ładną pogodę!*) lub pytające (np. *Dokąd idziesz?!*).

- Odczytaj te zdania, zwracając uwagę na znaki interpunkcyjne na ich końcu. Następnie odpowiedz, jakie znaki stosuje się na końcu poszczególnych typów zdań.

9 **Przeczytaj fragmenty wywiadu. Ułóż i zapisz w zeszycie pytania, które redaktor szkolnej gazetki zadał swojej rozmówczyni. Pamiętaj, aby zakończyć je właściwym znakiem interpunkcyjnym.**

Pomaganie jest ważne

Wywiad z Agnieszką, wolontariuszką w hospicjum

A.: Pomagać powinien każdy, niezależnie od wieku. Już w przedszkolu należy uczyć dzieci pomagania i empatii – zwracać uwagę na to, aby dzieliły się swoimi zabawkami z kolegami i koleżankami. Dzieci muszą też widzieć, że w ich rodzinie się pomaga – że rodzice jadą do babci, aby umyć jej okna, a brat czy siostra ustępuje miejsca starszej osobie w autobusie.

A.: Młodzież może na przykład pomagać koleżankom lub kolegom w nauce. Niektóre nastolatki być może będą chciały zaangażować się w pomoc w schronisku dla zwierząt, domu opieki społecznej lub hospicjum. Możliwości jest wiele! Uważam natomiast, że młodzi ludzie nie powinni włączać się w pomoc finansową, jeśli mieliby o pieniądze prosić rodziców lub opiekunów. To zupełnie bez sensu; w takiej sytuacji pomagają nie uczniowie, ale ich rodzice! No chyba że taka pomoc wiązałaby się z rezygnacją z części kieszonkowego lub zarobieniem tych pieniędzy.

A.: Nauczenie się empatii bardzo się przydaje w późniejszym życiu. Uważam, że człowiek, który nie umie pomagać, nie może być szczęśliwy. Jego życie jest satysfakcjonujące tylko wtedy, kiedy żyje z innymi ludźmi, a nie obok nich.

- O co jeszcze warto byłoby zapytać wolontariuszkę z hospicjum? Podaj kilka własnych pytań.

10 **O co mogłyby poprosić wskazane osoby? Sformułuj ich prośby za pomocą zdań pojedynczych rozkazujących i zapisz je w zeszycie.**

1.

2.

3.

11 **Wśród podanych zdań rozkazujących wskaż te, które wyrażają prośby, polecenia lub rozkazy. Jaki jest cel pozostałych wypowiedzeń?**

a) Chodźmy jutro do kina.

b) Niech mu się wiedzie!

c) Niech pomyślę.

d) Odróbcie pracę domową.

e) Uważaj na siebie!

f) Wynieś śmieci!

g) Zabierz mnie ze sobą.

Kultura języka w zawodzie

Zdań rozkazujących używa się m.in. w instrukcjach obsługi różnych urządzeń mechanicznych i elektrycznych oraz w przepisach kulinarnych, np.:

1. Zalej rozkruszone drożdże ciepłą wodą. Mieszaj aż do rozpuszczenia.

2. Wsyp mąkę.

Niekiedy w takich tekstach stosuje się zdania oznajmujące, np. *Wsypujemy mąkę*, albo wypowiedzenia zawierające bezokoliczniki, np. *Wsypać mąkę*. Jeśli będziesz układać własną instrukcję lub własny przepis, pamiętaj, aby **zachować konsekwencję**: nie mieszaj np. zdań rozkazujących ze zdaniami oznajmującymi, lecz wybierz jeden typ wypowiedzeń i stosuj go w całym tekście.

ZADANIE BRANŻOWE

Napisz w zeszycie instrukcję dla wybranego urządzenia używanego w zawodzie, którego się uczysz. Sformułuj ją za pomocą kilku zdań rozkazujących.

LEKCJA 6

W jednym zdaniu – kilka zdań

Zdania złożone w tekstach

NA POCZĄTEK

Odpowiedz na podane pytania pełnymi zdaniami.

- Po co ludzie stawiają sobie cele do zrealizowania?
- Czy warto dążyć do celu i dlaczego?
- Jak najlepiej osiągnąć założony cel?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Zdanie złożone składa się z dwóch lub więcej zdań pojedynczych, nazywanych **zdaniami składowymi**. W zdaniu złożonym jest tyle zdań składowych, ile orzeczeń. Przykłady:
Kupiłem sałatkę i od razu ją zjadłem. – dwa orzeczenia, więc dwa zdania składowe

Kupiłem sałatkę i od razu ją zjadłem, ponieważ byłem głodny. – trzy orzeczenia, więc trzy zdania składowe → zdanie wielokrotnie złożone

Zdania złożone dzielimy na **złożone współrzędnie** oraz **złożone podrzędnie**.

Zdanie złożone współrzędnie:

- Składa się ze zdań składowych, z których żadne nie odpowiada na pytanie wynikające z drugiego.
- Zdania składowe są połączone bezspójnikowo lub za pomocą spójnika, który nie należy do żadnego zdania składowego, np. *Kupiłem sałatkę* (pierwsze zdanie składowe) *i od razu ją zjadłem.* (drugie zdanie składowe)
- Między zdaniami składowymi połączonymi bezspójnikowo zawsze stawia się przecinek, np. *Kupiłem sałatkę, bardzo mi smakowała.*
- Jeśli zdania są połączone za pomocą spójnika, przecinek stawia się tylko wtedy, gdy wymaga tego spójnik, np.:
  Kupiłem sałatkę i zjadłem ją od razu. – spójnik łączny *i* nie wymaga przecinka;
  Byłem głodny, więc zjadłem sałatkę. – spójnik wynikowy *więc* wymaga przecinka.

Zdanie złożone podrzędnie:

- Składa się ze zdania nadrzędnego i zdania podrzędnego.
- Zdanie podrzędne odpowiada na pytanie wynikające z treści zdania nadrzędnego, uzupełnia i rozwija jego treść, np. *Zjadłem sałatkę* (dlaczego?), *ponieważ byłem głodny.*

- Zdania składowe są połączone spójnikiem (lub zaimkiem *który*), należącym do zdania podrzędnego, np. *Kupiłem sałatkę*, ***ponieważ*** *byłem głodny.*

zdanie nadrzędne — zdanie podrzędne

- Zdanie podrzędne może być wtrącone w zdanie nadrzędne, np.

Sałatka, *którą zjadłem*, *bardzo mi smakowała.*

pierwsza część zdania nadrzędnego — zdanie podrzędne — druga część zdania nadrzędnego

- Między zdaniem podrzędnym a zdaniem nadrzędnym lub jego częścią stawia się przecinek albo przecinki (gdy zdanie podrzędne jest wtrącone).

ĆWICZENIA

1 **Przekształć tekst w taki sposób, aby znalazły się w nim także zdania złożone. W tym celu połącz niektóre wypowiedzenia odpowiednim spójnikiem, zaimkiem *który* lub bezspójnikowo. Zapisz przekształcony tekst w zeszycie.**

Przodkowie człowieka zaczęli stosować prymitywne narzędzia już ponad 2,5 miliona lat temu. Prawdziwy przełom nastąpił przed 300 tysiącami lat. Najprawdopodobniej wówczas praczłowiek zaczął wytwarzać przedmioty za pomocą rąk. Wykonywał nimi różne czynności. W jednej dłoni – najczęściej lewej – trzymał kamień. Obrabiał go innym kamieniem. Miał go w drugiej ręce. Doprowadziło to do zróżnicowania sprawności obu kończyn górnych.

Szympansy są podobne do ludzi. Nie umieją jednak wytwarzać złożonych narzędzi. Mają trudności z koordynacją obu rąk. Nie potrafią precyzyjnie chwytać przedmiotów. Kciuki szympansów są słabe. Ruchomość nadgarstka jest u nich ograniczona.

- Jaki efekt osiąga się dzięki użyciu w tekście zdań zarówno pojedynczych, jak i złożonych? Który tekst brzmi bardziej naturalnie – zamieszczony powyżej czy przekształcony przez Ciebie? Który jest ciekawszy? Uzasadnij swoją opinię.

2 **Wskaż zdania podrzędne. Określ, na jakie pytania odpowiadają.**

a) Zadzwoniłem do mamy, żeby się nie martwiła.

b) Ponieważ interesowała się końmi, z niecierpliwością czekała na wycieczkę do stadniny.

c) Książka, którą ci pożyczyłem, jest dla mnie bardzo ważna.

d) Mecz cieszył się takim zainteresowaniem, że zabrakło biletów.

3 **Ułóż w zeszycie dwa zdania na temat sytuacji ukazanej na fotografii. Jedno z nich powinno być zdaniem złożonym podrzędnie, a drugie – zdaniem złożonym współrzędnie.**

4 **Zamień zdania pojedyncze w złożone. W tym celu przekształć podkreślone fragmenty wypowiedzeń. Zadanie wykonaj w zeszycie.**

a) W celu dokonania opłaty skontaktuj się z działem obsługi klienta.

b) Z uwagi na złą pogodę pociąg przyjedzie z opóźnieniem.

c) Doszło do poważnych zatorów z powodu wprowadzenia ruchu wahadłowego.

d) W związku z remontem szkoły rozpoczęcie zajęć zostanie przesunięte o tydzień.

- Jaki charakter mają komunikaty w formie zdań pojedynczych? Wybierz odpowiednie określenia. Wyjaśnij, jak zmienił się odbiór tych wypowiedzeń po przekształceniu ich w zdania złożone. Które zdania są bardziej przystępne i dlaczego?

emocjonalny, formalny, nieoficjalny, oficjalny, poetycki, potoczny, urzędowy

5 **Podane zdania wielokrotnie złożone są zbyt rozbudowane, a przez to trudne w odbiorze. Przeredaguj je, dzieląc na krótsze wypowiedzenia – zdania pojedyncze i złożone – i zapisz w zeszycie.**

a) Jeśli umowa o pracę została zawarta na czas nieokreślony, każda ze stron może ją również rozwiązać, ale z zachowaniem trzymiesięcznego okresu wypowiedzenia, który liczy się nie od momentu wręczenia wypowiedzenia drugiej stronie, lecz od początku następnego miesiąca.

b) Jeżeli rodzice udowodnią, że do wypadku doszło, ponieważ opiekun sprawował niewłaściwie nadzór nad ich dzieckiem, przysługuje im odszkodowanie za uszczerbek na zdrowiu dziecka, a także mogą się oni starać o pokrycie kosztów jego leczenia i rehabilitacji, a nawet zakupu nowej odzieży i nowych okularów, jeśli stare uległy podczas wypadku zniszczeniu.

*6 **Wyjaśnij, co znaczą poszczególne zdania. Jak postawienie przecinka wpływa na sens wypowiedzeń?**

a) Zrobię porządek, gdy wrócę ze szkoły i zjem obiad.
Zrobię porządek, gdy wrócę ze szkoły, i zjem obiad.

b) Kupił ten zegarek, który kiedyś od kogoś pożyczył albo dostał.
Kupił ten zegarek, który kiedyś od kogoś pożyczył, albo dostał.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Wyróżniamy cztery podstawowe rodzaje zdań złożonych współrzędnie: łączne, rozłączne, przeciwstawne i wynikowe.

ZDANIA ZŁOŻONE WSPÓŁRZĘDNIE

ŁĄCZNE

- Treści zdań składowych łączą się ze sobą – mówią o czynnościach, stanach, zdarzeniach, które występują w czasie lub przestrzeni równocześnie albo bezpośrednio po sobie.
- Charakterystyczne spójniki: *i*, *oraz* – nie stawiamy przed nimi przecinka.
- Przykład: *Przyjdę do ciebie i obejrzymy film.*

ROZŁĄCZNE

- Treści zdań składowych się wykluczają, zdanie dotyczy wyboru.
- Charakterystyczne spójniki: *albo*, *lub*, *bądź* – nie stawiamy przed nimi przecinka.
- Przykład: *Obejrzymy film u ciebie albo pójdziemy do kina.*

PRZECIWSTAWNE

- Treści zdań składowych przeciwstawiają się sobie.
- Charakterystyczne spójniki: *ale*, *lecz*, *jednak*, *natomiast*, *a*, *zaś* – stawiamy przed nimi przecinek.
- Przykład: *Tomek zabrał laptopa, ale zapomniał o myszce.*

WYNIKOWE

- Treść drugiego zdania składowego wynika z treści pierwszego.
- Charakterystyczne spójniki: *więc*, *toteż*, *dlatego*, *zatem* – stawiamy przed nimi przecinek.
- Przykład: *Tomek zapomniał o myszce, więc będzie pracował wolniej.*

7 **Podaj przykłady sytuacji, w których używa się poszczególnych typów zdań złożonych współrzędnie.**

8 **Dokończ zdanie złożone współrzędnie na cztery sposoby, zgodnie z podanymi wskazówkami.**

Wakacje spędzę w domu…

→ (wyjaśnij, co z tego wyniknie)

→ (podaj inną możliwość)

→ (dodaj do sytuacji przeciwstawny element)

→ (napisz, z czym będzie się to wiązać)

9 **Jakimi spójnikami można uzupełnić podane zdania złożone współrzędnie? Zwróć uwagę na to, czy przed miejscem, w którym powinien znaleźć się spójnik, postawiono przecinek.**

a) Jutro pomogę babci w ogrodzie, ? pójdę do niej dopiero po południu.

b) Wcześniej zrobię zakupy ? zamówię je przez internet.

c) Uwinę się raz-dwa, ? wieczorem będę miała czas dla siebie.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Zdania złożone podrzędnie także dzielimy na kilka rodzajów. Najważniejsze z nich to: podmiotowe, orzecznikowe, przydawkowe, dopełnieniowe, okolicznikowe.

ZDANIA ZŁOŻONE PODRZĘDNIE

PODMIOTOWE

- Zdanie podrzędne odpowiada na pytanie *kto?* lub *co?* i pełni funkcję podmiotu.
- Przykłady: *Kto pod kim dołki kopie, ten sam w nie wpada.* – Kto wpada?
  Co ma wisieć, nie utonie. – Co nie utonie?

ORZECZNIKOWE

- Zdanie podrzędne odpowiada na pytania: *kim jest?, czym jest?, jaki jest?* i pełni funkcję orzecznika.
- Przykłady: *Zawsze był taki, że wiele osób lubiło spędzać z nim czas.* – Jaki był?
  W końcu ten serial jest tym, czym powinien być od początku. – Czym jest?

PRZYDAWKOWE

- Zdanie podrzędne odpowiada na pytanie *jaki?, który?, czyj?* lub *ile?* i pełni funkcję przydawki, czyli określenia rzeczownika.
- Przykłady: *Mam na DVD ten film, o którym ci opowiadałem.* – Jaki film?
  Włamywacze zabrali tyle kosztowności, ile byli w stanie unieść. – Ile kosztowności?

DOPEŁNIENIOWE

- Zdanie podrzędne odpowiada na pytania przypadków: *kogo?, czego?; komu?, czemu?; kogo?, co?; z kim?, z czym?; o kim?, o czym?*, a więc pełni funkcję dopełnienia.
- Przykłady: *Marcin dostał to, na co zasługiwał.* – Co dostał?
  Dziękujemy każdemu, kto nas odwiedzi. – Komu dziękujemy?

OKOLICZNIKOWE

- Zdanie podrzędne odpowiada na pytania m.in.: *jak?, gdzie?, kiedy?, dlaczego?, w jakim celu?*, a więc pełni funkcję okolicznika.
- Przykłady: *Odwiedzę cię, kiedy będę w Trójmieście.* – Kiedy odwiedzę?
  Wieczorem Aleks będzie się uczyć, ponieważ jutro ma sprawdzian. – Dlaczego będzie się uczyć?

10 **Na jakie pytania odpowiadają zdania podrzędne w zamieszczonych przykładach i jaką pełnią funkcję w wypowiedzeniu? W odpowiedzi skorzystaj z podanych określeń.**

a) ***Kto idzie z nami***, *niech się pospieszy.*

b) *Tam,* ***gdzie rosły drzewa****, jest teraz osiedle.*

c) *Zapytałam go,* ***czy wrócił do domu****.*

d) *Zebraliśmy tyle pieniędzy,* ***ile chcieliśmy.***

Pytania: *gdzie?, ile?, kto?, o co?*

Funkcja składniowa: Pełni funkcję podmiotu; Pełni funkcję dopełnienia; Uzupełnia treść przydawki *tyle*; Uzupełnia treść okolicznika *tam*.

11 **Wyjaśnij, dlaczego podane zdania brzmią humorystycznie. Jak należy je poprawić?**

a) Pies należy do Marka, który wesoło szczeka.

b) Mężczyzna kupił komputer synowi, którego cenę obniżono o 25 procent.

c) Krowa została w końcu wydojona przez gospodynię, która ryczała wniebogłosy.

d) Opowiedział o swojej niedoli sąsiadce, która ciągnęła się latami.

WARTO WIEDZIEĆ

Zaimek *który* zazwyczaj powinien występować bezpośrednio po rzeczowniku, do którego się odnosi, np. *Kupiłem siostrze tę książkę, którą mi poleciła.* Może być poprzedzony jednak przyimkiem lub wyrażeniem przyimkowym: *za pomocą, na podstawie, w razie, na mocy, w braku.* Przykładowo: *Podobał mi się film, o którym rozmawiacie; Przeczytałam książkę, na podstawie której powstał ten film.*

12 **Uzupełnij wypowiedzenia zdaniami podrzędnymi odpowiadającymi na podane pytania. Zadanie wykonaj w zeszycie.**

a) Jutro chciałabym znaleźć się tam, ? (*gdzie?*)

b) Zdecydował się na zmianę pracy, ? (*kiedy?*)

c) Zaśpiewała piosenkę tak, ? (*jak?*)

d) Nie spotkaliśmy się, ? (*dlaczego?*)

e) Pojechałem do centrum, ? (*w jakim celu?*)

f) Pójdę z tobą do kina, ? (*pod jakim warunkiem?*)

g) Serial wciągnął go tak bardzo, ? (*jak bardzo?*)

- Do jakiego rodzaju zdań złożonych podrzędnie zaliczamy utworzone wypowiedzenia?
- O jaką informację zdanie nadrzędne zostało uzupełnione przez zdanie podrzędne w poszczególnych przykładach?

LEKCJA 7

Między słowami

Wyrazy niesamodzielne i wyrazy poza związkami w zdaniu

NA POCZĄTEK

Odpowiedz na podane pytania, używając przyimka i rzeczownika.

- Gdzie byłaś/byłeś dzisiaj rano?
- Dokąd pójdziesz po lekcjach?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Przyimek i spójnik to wyrazy niesamodzielne, które w zdaniu występują zawsze z innymi wyrazami. Przyimek występuje z innym wyrazem – rzeczownikiem, przysłówkiem, liczebnikiem albo zaimkiem – i tworzy z nim **wyrażenie przyimkowe**, np. *przed czasem*, *po prostu*, *dla dwojga*, *z nim*. Od przyimka zależy forma wyrazu, z którym się łączy, np. przypadek rzeczownika lub zaimka. Natomiast spójnik nie wpływa na przypadek wyrazów, które łączy.

w + szkoła → w szkole

przyimek *w* zmienia przypadek rzeczownika *szkoła* na miejscownik

pod + szkoła → pod szkołą

przyimek *pod* zmienia przypadek rzeczownika *szkoła* na narzędnik

dom + i + szkoła → dom i szkoła

spójnik *i* nie zmienia przypadka rzeczowników, które łączy

dom + albo + szkoła → dom albo szkoła

spójnik *albo* nie zmienia przypadka rzeczowników, które łączy

ĆWICZENIA

1 **Wyjaśnij, jak zmieniło się zdanie po zastąpieniu spójnika *i* przyimkiem *z*. Zwróć uwagę na formy poszczególnych wyrazów. Czy oba zdania mają takie samo znaczenie?**

a) Marta i Patryk spóźnili się na pierwszą lekcję.

b) Marta z Patrykiem spóźnili się na pierwszą lekcję.

2 **Wskaż wyrazy, które decydują o przypadku wyróżnionych rzeczowników. Mogą być nimi przyimki lub czasowniki.**

a) Monako było najsłabszą drużyną grającą w **ćwierćfinale**.

b) Uśmiech z **twarzy** londyńczyków zniknął po pierwszym **meczu**.

c) Nie udało się to ani **gospodarzom**, ani ich przeciwnikom.

d) Przygotowano więc dogrywkę i **serię** rzutów karnych.

e) Po zakończeniu meczu widzowie zaczęli rozchodzić się do **domów**.

f) Po wczorajszym **spotkaniu** nikt nie spodziewał się takiego wyniku.

3 **Zapisz w zeszycie po trzy przykłady wyrażeń przyimkowych z różnymi przyimkami, które wymagają użycia rzeczowników lub zaimków we wskazanych przypadkach.**

a) dopełniacz (*kogo? czego?*)

b) biernik (*kogo? co?*)

c) narzędnik (*kim? czym?*)

d) miejscownik (*o kim? o czym?*)

Przykład:
celownik (*komu? czemu?*): *dzięki nam, naprzeciw trudnościom, wbrew rozsądkowi*

4 **Jakimi wyrażeniami przyimkowymi należy uzupełnić poniższy tekst? Skorzystaj z podanych przyimków, a rzeczowniki w nawiasach podaj w odpowiednim przypadku.**

w, do, dla, z, przez

Czekolada była znana już dwa tysiące lat temu ? (*Ameryka*). Nasion kakaowca używano początkowo ? (*produkcja*) gorzkiego napoju przeznaczonego ? (*najbogatsi Indianie*). Przyrządzano go ? (*dodatek*) miodu, chili bądź kukurydzy. ? (*cel*) uzyskania pianki napój przelewano ? (*jedno naczynie*) ? (*drugie*). ? (*Europa*) ziarna kakaowca pojawiły się w XVI wieku, przywiezione ? (*hiszpańscy konkwistadorzy*).

5 **Opisz w zeszycie scenę ukazaną na fotografii, używając wyrażeń przyimkowych i spójników.**

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Innym niesamodzielnym wyrazem jest **zaimek *się***, który występuje zawsze z czasownikiem. Może on pełnić kilka funkcji:

- jest obowiązkowym elementem czasowników typu: *bać się*, *dowiedzieć się* (nigdy nie występuje samo *bać*, *dowiedzieć*);
- jest dodatkowym elementem czasowników, wzmacniającym ich znaczenie, np. *zapytać się* (= *zapytać*), *wrócić się* (= *wrócić*);
- zmienia znaczenie czasowników – powoduje, że czasowniki oznaczające czynność zaczynają oznaczać stany, np. *nudzić się* (← *nudzić*), *urodzić się* (←*urodzić*);
- jest dopełnieniem w zdaniach w stronie zwrotnej – wtedy wskazuje, że sprawca czynności jest jednocześnie jej odbiorcą, np. *ubrać się* (= ubrać siebie), *umyć się* (= umyć siebie);
- występuje w zdaniach bezpodmiotowych, np. *Zrobiło się późno.*

6 **W których zdaniach w miejsce ? należy wstawić zaimek *się*?**

a) Pochwaliła ? nową bluzką.
b) Pochwaliła ? nową bluzkę Kingi.
c) Jak on śmiał ? to zrobić?!
d) Śmiał ? z dowcipu kolegi.
e) Szybko zgubił ? w nowym mieście.
f) Już trzeci raz zgubił ? klucze.

7 **Uzupełnij zdania odpowiednimi formami czasowników. Tam, gdzie to konieczne, dodaj zaimek *się*. Zadanie wykonaj w zeszycie.**

– Cześć, Maćku! Mam nadzieję, że (*wyspać*) po wczorajszym treningu?
– Pewnie, (*spać*) jak kamień. Jak twoja ręka?
– Powoli (*goić*). Już nie (*boleć*) tak bardzo.
– (*Cieszyć*). Nie mogę (*doczekać*), kiedy znowu (*zmierzyć*) w dżudo.
– Ja też! Na pewno (*wygrać*), nawet z tą uszkodzoną ręką.

* **8** **Odpowiedz, jak zmieniło się znaczenie drugiego zdania w każdej parze. Jaką funkcję pełni w nim zaimek *się*?**

a) Sery zawierają białko.
W serach zawiera się białko.

b) Muszę uczesać włosy.
Muszę się uczesać.

c) Ubierz go szybko, bo za chwilę musimy wyjść.
Ubierz się szybko, bo za chwilę musimy wyjść.

d) Zaczął padać deszcz.
Rozpadało się.

e) Wychowali mnie dziadkowie.
Wychowałem się u dziadków.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Wyrazy tworzące zdanie wchodzą ze sobą w związki i pełnią funkcję podmiotu, orzeczenia lub ich określeń. Niektóre nie tworzą jednak żadnych związków składniowych. Są to tzw. **wyrazy poza związkami w zdaniu**. Wyrazy takie zwykle **oddziela się** od reszty wypowiedzenia **przecinkami**.

WYRAZY POZA ZWIĄZKAMI W ZDANIU

Jedno- i wielowyrazowe wtrącenia typu: *owszem, co gorsza, zdaje się, mało tego*; w tym wykrzykniki (np. *cześć, och*) i przekleństwa (np. *kurcze, do licha*).
Przykład: *Wydawał się pewien siebie, owszem, ale w rzeczywistości były to pozory.*

wydawał się pewien siebie >**ale**< **w rzeczywistości były to pozory**

- Wyraz poza związkami w zdaniu: *owszem*.

Wyrazy w wołaczu
Przykład: *Mamo, idę do Tomka.*

idę
↘ dokąd?
do Tomka

- Wyraz poza związkami w zdaniu: *mamo*.

9 **Wskaż wyrazy poza związkami w zdaniu.**

a) Nie wiem jak wy, panowie, ale ja wychodzę.

b) Mieliśmy wielkie plany, ale nic z nich, niestety, nie wyszło.

c) Może, ciociu, zabierzesz się z nami?

10 **Rozwiń podane wypowiedzi wyrazami poza związkami w zdaniu.**

a) Idziemy na zakupy?

b) To było okropne!

c) Jadę na wycieczkę.

d) Nie odrobiłem pracy domowej.

11 **Odpowiedz, w którym wypowiedzeniu z każdej pary podkreślony wyraz jest wtrąceniem, a w którym wchodzi w związki w zdaniu.**

a) Usłyszałam bzzz, więc uciekłam, bo jestem uczulona na jad os.
A potem przyleciała osa, bzzz, i użądliła go w ramię.

b) Najgorsza prawda jest lepsza od kłamstwa.
Byłeś wczoraj u Darka, prawda?

c) Składamy cześć jego pamięci.
Cześć, dobrze cię widzieć!

Kultura języka w zawodzie

Pamiętaj, aby w podaniach (np. o pracę), oświadczeniach i innych dokumentach wydzielać wtrącenia i wyrazy w wołaczu za pomocą przecinków. Dzięki temu Twoje pisemne wypowiedzi będą nie tylko poprawne pod względem interpunkcji, lecz także czytelniejsze i bardziej zrozumiałe.

wtrącenie (*Łukasz Malinowski*) wydzielone przecinkami z obu stron

Oświadczenie
Ja, Łukasz Malinowski, oświadczam, że nie byłem karany za przestępstwo ani nie jest prowadzone przeciwko mnie postępowanie o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego.
Łukasz Malinowski

zwrot do adresata w wołaczu (*Szanowni Państwo*) oddzielony przecinkiem od reszty zdania

Szanowni Państwo,
w odpowiedzi na ogłoszenie zamieszczone na portalu internetowym PracaDlaZawodowca.pl zgłaszam swoją kandydaturę na stanowisko

ZADANIE BRANŻOWE

Napisz krótkie podanie do dyrektora szkoły, w którym poprosisz o skierowanie na praktyki do wybranego zakładu pracy. W prawym górnym rogu zapisz nazwę miejscowości i datę, a w lewym – swoje imię, nazwisko i adres. Następnie zwróć się do adresata, wyraź swoją prośbę i zakończ ją grzecznym sformułowaniem (np. *Proszę o pozytywne rozpatrzenie mojego podania*). Nie zapomnij się podpisać.

LEKCJA

8 Jak powstają słowa?

Budowa słowotwórcza wyrazów

NA POCZĄTEK

Od jakich słów zostały utworzone wyrazy *komp* i *muza*? Podaj kilka innych słów, których używasz w kontaktach ze swoimi kolegami lub koleżankami, a które mogą być niezrozumiałe dla osób starszych. Od jakich wyrazów one pochodzą?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Wyrazy, które mają wspólną cząstkę o określonym znaczeniu, to wyrazy pokrewne. Tworzą one rodzinę wyrazów, którą można przedstawić na wykresie przypominającym drzewo genealogiczne.

Na schemacie poniżej znajdują się wyrazy wchodzące w skład jednej rodziny. Mają one wspólną cząstkę *słow*. W niektórych zaszły wymiany głosek: *o* na *ó* (*słów*) i *w* na *w'* (*słowi*). Na wykresie widać, od jakich słów zostały utworzone poszczególne wyrazy, np. wyraz *słownik* pochodzi od wyrazu *słowo*, a *przysłowiowy* – od *przysłowie*.

ĆWICZENIA

1 **Odszukaj wspólną cząstkę w wyrazach pokrewnych.**

a) dom, domek, domostwo, przydomowy

b) rybny, ryba, rybak, rybka

c) pole, przedpole, polny, poletko

d) górski, góry, góralski, góralka

2 **Jakie wymiany głosek zaszły w wyróżnionych wspólnych cząstkach wyrazów?**

a) **mróz**, **mroź**ny, **mroż**onka

b) **drużyna**, **drużynowy**, **druh**na

c) **kwiat**ek, **kwiet**ny, **kwiaci**arnia

* d) **pies**, **psi**ak, **piesio**

WARTO WIEDZIEĆ

Niektóre wyrazy, choć są do siebie podobne i mają wspólną część, nie należą do tej samej rodziny. Aby uniknąć pomyłek, sprawdź, czy są one ze sobą powiązane znaczeniowo. Przykładowo, wyrazami pokrewnymi nie są *słonina* i *słonica*. Pierwszy z nich oznacza tłuszcz i należy do tej samej rodziny co *słoninka*. Drugi pochodzi od wyrazu *słoń* i należy do tej samej rodziny co *słonik* czy *słoniowaty*.

3 **Odgadnij, jakie słowa należące do rodziny wyrazu *słowo* zostały wyjaśnione w podanych definicjach.**

a) Część mowy, do której należą wyrazy: *ładnie* i *najlepiej*.

b) Zbiór słów związanych z jakąś specjalnością.

c) Dokładnie, słowo w słowo.

4 **Wskaż w każdej grupie wyrazy należące do jednej rodziny.**

a) filmowy, film, reżyser, filmoznawstwo, filmik, scenariusz, filmować

b) aktorstwo, aktor, odtwórca, aktorski, rola, aktorzyna, aktorka

c) malarz, malarstwo, maleństwo, malarski, malować, malaria

5 **Od jakich słów utworzono podane wyrazy? Wskaż właściwe dokończenie każdego zdania.**

Przymiotnik *branżowy* powstał do słowa:

A. *przebranżowić*.

B. *branża*.

C. *branżowiec*.

Czasownik *wyspecjalizować się* utworzono od słowa:

A. *specjalistka*.

B. *specjalizować się*.

C. *specjalizacja*.

- W jaki sposób zostały utworzone te wyrazy?

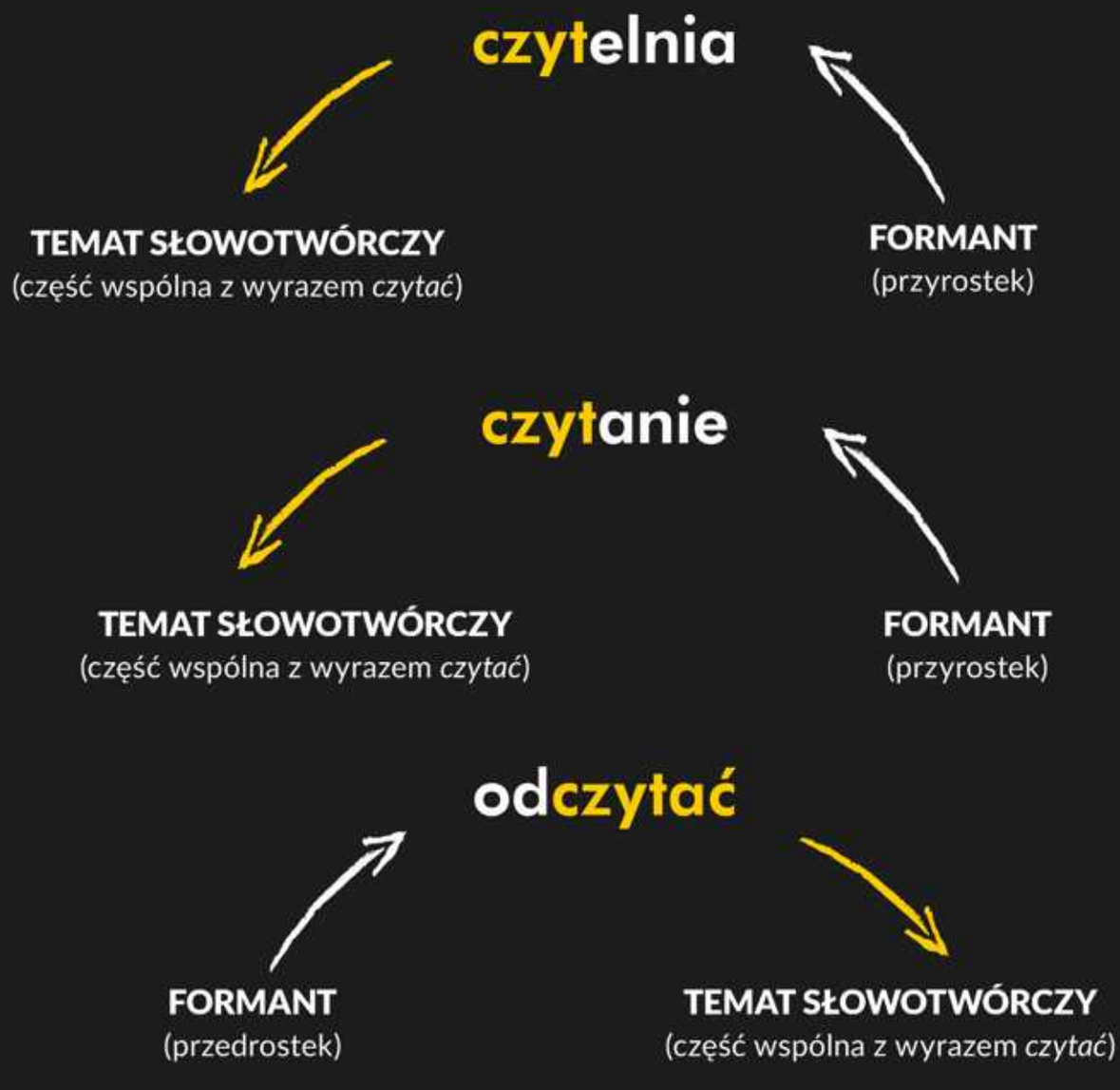
WAŻNA WIADOMOŚĆ

W rodzinie wyrazów znajdziemy wyrazy podstawowe i pochodne. **Wyraz podstawowy** to ten, od którego utworzono nowe słowo, nazywane **wyrazem pochodnym**.

Wyraz podstawowy		Wyraz pochodny
słowo	→	słowny
słownik	→	słowniczek
przysłowie	→	przysłowiowy

Wyraz pochodny składa się z:
- **tematu słowotwórczego** – elementu wspólnego z wyrazem podstawowym,
- **formantu** – elementu różniącego go od wyrazu podstawowego.

Formant, który znajduje się przed tematem słowotwórczym, to **przedrostek**. Formant występujący po temacie słowotwórczym to **przyrostek**.

6 **Od podanych słów utwórz wyrazy pochodne. Użyj formantów zamieszczonych w nawiasach.**

a) farba (-ować)
b) młody (-ość)
c) malować (na-)
d) głowa (za-, -ek)

7 **Wymień nazwy urządzeń i narzędzi używanych w zawodzie, którego się uczysz. Które z nich zostały utworzone od innych wyrazów?**

8 **Wskaż wyrazy zdrobniałe. Za pomocą jakich przyrostków zostały one utworzone?**

poduszka, pieluszka, pietruszka, mapka, kanapka, okruszek, dzbanuszek, komunia, siostrunia

9 **Przeczytaj informację prasową sprzed ponad 120 lat. Odszukaj w niej rzeczowniki, którymi nazwano Emilię Kempin. Od jakich wyrazów zostały one utworzone?**

Doktorka prawa, pani Emilia Kempin, [...] otrzymała stanowisko przysięgłej tłumaczki w sprawach angielskich dla wszystkich sądów [...]. Pani dr Kempin była poprzednio docentką prawa przy uniwersytecie w Nowym Jorku, gdzie przez lat kilka praktykowała jako adwokatka.

(„Wędrowiec" 1896, nr 11)

- Jak myślisz, czy we współczesnym artykule prasowym kobieta również zostałaby nazwana tymi wyrazami?
- Jaką reakcję wywołuje w Tobie ten tekst? Czy – Twoim zdaniem – byłoby lepiej, gdyby zamiast form żeńskich użyto w nim męskich odpowiedników? Odpowiedź uzasadnij.

10 **Przekształć podane zdania tak, aby występowały w nich wyłącznie czasowniki w formie dokonanej. W tym celu dodaj do czasowników odpowiednie przyrostki: *u-*, *z-*. Zadanie wykonaj w zeszycie.**

Na początku grudnia piekliśmy pierniki i dekorowaliśmy mieszkanie świątecznymi ozdobami. W Wigilię mama smażyła karpia i gotowała barszcz z uszkami. Wieczorem razem jedliśmy kolację.

- Który z tekstów mogłoby napisać dziecko opowiadające o zeszłorocznych świętach, a który – dorosła osoba wspominająca dzieciństwo?

11 **Od podanych słów utwórz rzeczowniki nazywające cechy i czynności. Zapisz je w zeszycie. Następnie odpowiedz, jakich formantów używa się do tworzenia takich wyrazów. Możesz skorzystać z przykładu.**

Cechy: śmiały, prosty, pewny, brzydki, zły.

Czynności: kupować, pisać, liczyć, zamykać, robić.

Przykład:
głupi – głupota
myśleć – myślenie

12 **Jakimi rzeczownikami pokrewnymi można nazwać osoby określane za pomocą podanych przymiotników? Które z tych wyrazów – przymiotniki czy rzeczowniki – są bardziej zabarwione emocjonalnie?**

a) biedna i bogata

b) zarozumiały i skromny

c) pracowity i leniwy

Przykład:

silny i słaby → siłacz i słabeusz

13 **Napisz w kilku zdaniach w zeszycie, czym charakteryzuje się prawdziwy specjalista w zawodzie, którego się uczysz. Użyj różnych nazw cech i pokrewnych im przymiotników.**

Kultura języka w zawodzie

Nazwy zakładów usługowych tworzy się często przez dodanie do wyrazu podstawowego przyrostka *-nia*, *-arnia*, *-alnia*, *-ernia* lub *-ownia*, np. *szlifiernia* (*szlifierz* + *-nia*), *bukieciarnia* (*bukiet* + *-arnia*), *siłownia* (*sił(a)* + *-ownia*). Podobnie utworzone zostały nazwy wielu lokali gastronomicznych – np. *kawiarnia*, *cukiernia*, *lodziarnia*, *naleśnikarnia*, *pierogarnia*. Pamiętaj jednak, że nie każdą nazwę miejsca można utworzyć w ten sposób.

- Wyraz *pizzeria* nie powstał przez dodanie przyrostka *-ernia* do słowa *pizza*, lecz został w całości zapożyczony z języka włoskiego. Nie możesz więc napisać ~~*pizzernia*~~.
- Wiele słów zakończonych na *-arnia*, *-ernia* i *-ownia* to wyrazy potoczne, których nie należy używać w oficjalnych sytuacjach, np. w kontaktach z klientami. Zamiast *paznokieciarnia* powiedz *salon manikiuru*, zamiast *burgerownia* – *restauracja* lub *bar z burgerami*.

ZADANIE BRANŻOWE

Wymień kilka innych punktów usługowych, których nazwy kończą się na *-arnia*, *-ernia*, *-alnia* lub *-elnia*. Mogą być to miejsca, w których uczysz się zawodu, robisz zakupy lub spędzasz wolny czas. Od jakich wyrazów powstały te nazwy?

LEKCJA 9

Od szczegółu do opisu

Formy wypowiedzi: opis i charakterystyka

NA POCZĄTEK

Opowiedz o sobie w kilku zdaniach. Przedstaw swój wygląd, określ swoje usposobienie. Zwróć uwagę na swoje mocne strony.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Opis służy do przedstawienia szczegółów dotyczących m.in. przedmiotu, postaci, zwierzęcia, sytuacji, krajobrazu, dzieła sztuki, przeżyć wewnętrznych. Może być samodzielną formą wypowiedzi lub wchodzić w skład innego tekstu, np. charakterystyki, opowiadania. Opis w formie wypracowania powinien się składać ze wstępu, z rozwinięcia oraz zakończenia, zawierającego np. opinię na temat danej osoby, ocenę dzieła.

INFORMACJE, KTÓRE POWINIEN ZAWIERAĆ

OPIS PRZEDMIOTU

- wielkość, waga, barwa, kształt, materiał, z którego został wykonany, charakter – styl (np. *nowoczesny, oryginalny, staroświecki*), właściwości fizyczne (jaki jest w dotyku, jakie wydaje dźwięki, jak pachnie), cechy szczególne, Twoja opinia (np. *Podoba mi się, ponieważ...*)

OPIS POSTACI

- imię i nazwisko, wiek, zajęcie, wygląd (wzrost, waga, sylwetka, twarz, włosy, oczy, nos, usta, cechy charakterystyczne, ubranie), zachowanie (np. w jaki sposób mówi, jak się porusza), Twoja opinia (np. *Uważam, że jest dobrą koleżanką, ponieważ...*)

OPIS KRAJOBRAZU

- położenie i ukształtowanie terenu (np. *nad morzem, w górach*), pora roku i dnia, pogoda, elementy krajobrazu z uwzględnieniem ich rozmieszczenia i położenia względem siebie (np. *z przodu, za, w oddali*), nastrój – uczucia, które wzbudza w Tobie ten widok

OPIS DZIEŁA SZTUKI

- rodzaj dzieła (np. *obraz, rzeźba*), tytuł, autor, technika wykonania (np. *farby olejne na płótnie*), tematyka, sposób przedstawienia ukazanych obiektów (np. *realistyczny, uproszczony*), kompozycja – umiejscowienie poszczególnych elementów, kolorystyka, nastrój, Twoja opinia (np. *Dzieło budzi silne uczucia, takie jak..., Obraz kojarzy mi się z...*)

ĆWICZENIA

1 **Przeczytaj podany opis przedmiotu. Określ, o czym jest mowa w jego poszczególnych częściach: we wstępie, w rozwinięciu i w zakończeniu.**

Porządkując mieszkanie po prababci, znalazłam komplet sześciu porcelanowych filiżanek. Prababcia od dawna ich już nie używała – były schowane głęboko w górnej szafce kuchennej.

Każda z filiżanek wyglądała tak samo: mała, jak do espresso, ze złoconym uszkiem i dosyć dużą podstawką – talerzykiem. Znajdował się na niej nieco staroświecki, a przez to przeuroczy wzór: na białej powierzchni namalowano fioletowe i żółte piwonie w otoczeniu zielonych liści. Uwagę przykuwały ponadto złote lamówki z kwiatkami, zdobiące krawędzie filiżanki i talerzyka.

Komplet ten bardzo mi się spodobał, więc zabrałam go do naszego domu. Będzie pięknie wyglądał na półce w kuchni.

2 **Przyjrzyj się ukazanym przedmiotom. Przygotuj w zeszycie ich kilkuzdaniowe opisy, które mogłyby się znaleźć na stronie internetowej sklepu meblowego.**

1.

2.

3.

3 **Które z podanych przymiotników określających wygląd można wykorzystać w opisie przedmiotu, a które – w opisie postaci?**

szczupły, cienki, wąski, gruby, przystojny, ładny, schludny, jasny, blond, spadzisty

4 **Opisz w zeszycie wygląd jednej z ukazanych postaci. Podaj jak najwięcej szczegółów.**

Kadr z filmu *Władca Pierścieni: Dwie wieże*, reż. Peter Jackson [czyt.: piter dżekson], 2002 r.

5 **Zastanów się i odpowiedz, kogo darzysz szczególnym szacunkiem lub podziwem, kto Ci imponuje lub jest dla Ciebie autorytetem. Może to być np. znany sportowiec, piosenkarz, aktor, bloger, osoba z Twojego otoczenia. Zredaguj w zeszycie opis tej postaci.**

6 **Przekształć w zeszycie i rozwiń według własnego pomysłu zamieszczony opis. W tym celu uporządkuj logicznie elementy krajobrazu – określ ich rozmieszczenie i położenie względem siebie. Użyj podanych orzeczeń.**

jest usytuowany, znajduje się, wznoszą się, rozpościera się, wygląda

Nasz domek jest nad jeziorem. Jezioro jest ogromne. Oglądane z pomostu jest jak turkusowy dywan. Z pomostu jest piękny widok. Nad jeziorem jest plaża. Na horyzoncie są wzgórza. Ten krajobraz bardzo mi się podoba.

7 **Opisz przedstawiony krajobraz.**

▲ Pieter Bruegel [czyt.: piter brojgel] (młodszy), *Zimowy pejzaż z łyżwiarzami i pułapką na ptaki*, 1601 r., olej na desce

- O jakie informacje należałoby wzbogacić wypowiedź, jeśli miałaby być ona opisem dzieła sztuki?

8 **Napisz w zeszycie akapit, który mógłby się znaleźć na końcu opisu przedstawionej rzeźby. Wyraź w nim swoją opinię na temat dzieła.**

Henry Moore [czyt.: henri mur], *Postać leżąca*, 1979 r., rzeźba – brąz

9 **Wyjaśnij, jak kolorystyka dzieła sztuki malarskiej wpływa na jego odbiór. Jakimi barwami można zobrazować radość, smutek, gniew, spokój, wojnę, zło?**

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Opis postaci jest jednym z elementów **charakterystyki**. Charakterystyka to forma wypowiedzi, która zawiera:

- szczegółowy opis wyglądu i zachowania (czyli cech zewnętrznych) wybranej osoby,
- analizę charakteru i przekonań tej osoby (czyli cech wewnętrznych) – ten element odróżnia charakterystykę od opisu postaci.

Najczęściej charakterystyka dotyczy bohatera literackiego lub filmowego. Może być **statyczna** (gdy opisuje osobę, której cechy charakteru i poglądy się nie zmieniają) lub **dynamiczna** (gdy opisuje osobę, która pod wpływem pewnych zdarzeń przeżyła przemianę wewnętrzną).

ELEMENTY CHARAKTERYSTYKI

WSTĘP

- przedstawienie postaci: imię i nazwisko oraz inne podstawowe informacje, np. wiek, zawód

ROZWINIĘCIE

- opis cech zewnętrznych osoby (wyglądu, ubioru, sposobu bycia i poruszania się)
- analiza cech wewnętrznych (charakteru, usposobienia, sposobu myślenia o świecie, zainteresowań, poglądów)
- przykłady zachowań lub motywy postępowania

ZAKOŃCZENIE

- ocena postaci – jej charakteru, czynów

10 **Wyjaśnij znaczenie terminów: *charakter* i *usposobienie*. W razie potrzeby skorzystaj ze słownika języka polskiego. Następnie podaj trzy przymiotniki, którymi można opisać Twój charakter, oraz trzy przymiotniki określające Twoje usposobienie.**

11 **Jakie zwroty mogą się przydać w czasie przygotowywania charakterystyki postaci? Do zamieszczonej niżej listy dodaj co najmniej trzy własne propozycje.**

spośród innych wyróżnia się..., czasami sprawia wrażenie..., do jego zalet należą...

12 **Napisz w zeszycie charakterystykę wybranego bohatera literackiego lub filmowego.**

Kultura języka w zawodzie

W opisach i charakterystykach, a także w ogłoszeniach, instrukcjach i innych tekstach użytkowych związanych z zawodem, którego się uczysz, możesz się spotkać ze słowem *posiada*. Warto pamiętać, że czasownika *posiadać* można użyć tylko w dwóch wypadkach. Po pierwsze, posiada się wiedzę z jakiejś dziedziny (np. stolarz posiada wiedzę z zakresu obróbki drewna). Po drugie, posiada się coś kosztownego i materialnego, czego jest się właścicielem (np. majątek, ziemię). Pamiętaj też, że posiadać może osoba lub organizacja, ale nie przedmiot.
Przykłady:
~~*Moja siostra posiada krótkie włosy.*~~ → *Moja siostra ma krótkie włosy.*
~~*Roślina posiada mięsiste, owłosione listki.*~~ → *Roślina jest wyposażona w mięsiste, owłosione listki. / U rośliny występują mięsiste, owłosione listki.*
~~*Mleko posiada dużo białka.*~~ → *Mleko zawiera dużo białka. / Mleko jest bogate w białko.*

ZADANIE BRANŻOWE

1. W których z podanych zdań błędnie użyto czasownika *posiadać*? Podaj ich poprawne wersje.

a) Książka posiada ładną okładkę.
b) Tramwaj posiada gwałtowne hamowanie.
c) Właściciel tego gospodarstwa posiada pięć hektarów ziemi.
d) Firma posiada dziesięcioro pracowników.

***2.** Znajdź w swoim otoczeniu – np. na tablicach informacyjnych, reklamach, ulotkach – trzy przykłady niepoprawnego użycia słowa *posiadać*. Wyjaśnij, na czym polega błąd w odszukanych przykładach.

LEKCJA

10 Rzeczowo i na temat

Formy wypowiedzi: referat

NA POCZĄTEK

Jakie są Twoje zainteresowania? W kilku zdaniach je zreferuj, czyli przedstaw w uporządkowany sposób.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Referat to opracowanie jakiegoś tematu przedstawione na piśmie lub wygłoszone przed słuchaczami, np. kolegami z klasy lub współpracownikami w firmie. Najczęściej ma charakter odtwórczy – polega na zaprezentowaniu w spójny i przystępny sposób informacji wyszukanych np. w książkach naukowych, artykułach prasowych czy tekstach zamieszczonych w internecie.

Jeśli będziesz prezentować referat ustnie, pamiętaj o następujących zasadach:

- Unikaj rozbudowanych, skomplikowanych zdań z wtrąceniami, np. w nawiasach. Długie wypowiedzenia trudno odczytać tak, by były zrozumiałe dla odbiorców.
- Mów głośno, wyraźnie i nie za szybko.
- Zacznij od wstępu. Wyjaśnij w nim, o czym będziesz mówić. Możesz też nakreślić szersze tło dla omawianego przez Ciebie problemu lub przyciągnąć uwagę słuchaczy ciekawostką związaną z tematem wystąpienia.
- W rozwinięciu poszczególne myśli łącz ze sobą następującymi sformułowaniami: *zacznę od..., teraz przejdę do..., po pierwsze, po drugie, z jednej strony, z drugiej strony.*
- W zakończeniu przypomnij w skrócie najważniejsze zagadnienia i przedstaw wynikające z nich wnioski. Tę ostatnią część referatu możesz wprowadzić za pomocą sformułowania: *Podsumowując...* albo *Reasumując...*
- Przeczytaj swój referat w domu i sprawdź, ile czasu zajmuje Ci jego wygłoszenie. Przyjmuje się, że wystąpienie powinno trwać nie dłużej niż 15–20 minut.

ĆWICZENIA

1 **Podaj jak najwięcej zwrotów, którymi można rozpocząć referat.**

Przykłady:
Celem mojego wystąpienia jest...
Chciałbym opowiedzieć o...

2 **Przeczytaj zamieszczony referat. Określ, w jaki sposób wprowadzono w nim poszczególne informacje. Co znalazło się we wstępie, co – w rozwinięciu, a co – w zakończeniu?**

„Biblia jest jak scenariusz i ciągle nowi ludzie odgrywają znajdujące się w Księdze role" – napisał poeta ks. Janusz Pasierb. Mój referat ma na celu przybliżenie informacji na temat Biblii – dzieła ważnego nie tylko dla chrześcijan, lecz także dla wszystkich, którym bliska jest kultura europejska.

Na początek wyjaśnijmy znaczenie słowa *biblia*. Pochodzi ono od greckiego wyrazu *biblion*, czyli *księga*. Biblia to zbiór ksiąg uznanych w religii chrześcijańskiej za święte. Dzieli się na Stary Testament i Nowy Testament. Szacuje się, że najstarsze fragmenty Starego Testamentu pochodzą z XII w. p.n.e., ale większość ksiąg powstała między V a II w. p.n.e. Z kolei Nowy Testament niemal w całości powstał w 2. połowie I w.

Przejdźmy teraz do charakterystyki Starego Testamentu. Teksty wchodzące w skład tej części Biblii zostały napisane w językach: hebrajskim, aramejskim i greckim. Żydowski i protestancki kanon Starego Testamentu obejmuje 39 ksiąg, katolicki – 46, a prawosławny – od 50 do 53. Dla Żydów najważniejszych jest pięć pierwszych ksiąg, zwanych Torą lub Pięcioksięgiem Mojżesza: Księga Rodzaju, Księga Wyjścia, Księga Kapłańska, Księga Liczb i Księga Powtórzonego Prawa. Inne księgi to m.in.: Księga Ezechiela, Księga Psalmów, Pieśń nad Pieśniami, Księga Koheleta czy Księga Hioba. Teksty te zawierają symboliczne opowieści, legendy, utwory poetyckie oraz spisy praw. W Starym Testamencie znajdziemy opis dziejów Abrahama i Mojżesza oraz proroków, takich jak Izajasz i Ezechiel.

Czym natomiast jest Nowy Testament? To 27 ksiąg napisanych po grecku, które do Biblii dodali chrześcijanie. Zawierają one opisy życia i nauk Jezusa zamieszczone w czterech ewangeliach (autorstwa świętych: Mateusza, Marka, Łukasza i Jana), historię wczesnego Kościoła opowiedzianą w Dziejach Apostolskich oraz w listach pisanych przez apostołów do nowych duchownych, a także Apokalipsę Świętego Jana.

Mówiąc o Biblii, nie możemy pominąć jej przekładów. Księgi Starego Testamentu zostały napisane w językach hebrajskim i aramejskim, a niektóre – w greckim. Nowy Testament, stworzony w językach greckim i aramejskim, zachował się tylko w grece. Dziś Biblia ma ponad 1100 tłumaczeń i należy do najbardziej popularnych tekstów na świecie.

Biblia wywarła ogromny wpływ na judaizm i chrześcijaństwo, a tym samym – na całą cywilizację zachodnią. Łatwo zaobserwować jej wpływ na sztukę europejską: malarstwo i rzeźbę, muzykę, literaturę, a nawet na naszą codzienną komunikację. To przecież z Biblii pochodzą sformułowania: *ziemia obiecana*, *zakazany owoc*, *manna z nieba*, *wieża Babel*, *hiobowe wieści*, *judaszowy pocałunek*, *wdowi grosz*, *niewierny Tomasz*, *przenieść się na łono Abrahama*, *syn marnotrawny*, *gałązka oliwna*, *salomonowy wyrok*, *Sodoma i Gomora*, *kielich goryczy*, *kamień węgielny* czy *rzeź niewiniątek*.

Jak podaje Biblia, „lepszy jest koniec sprawy niż jej początek". W tym miejscu chcę więc zakończyć swoje wystąpienie. Dziękuję za uwagę.

- Jak myślisz, czy przedstawiony referat zainteresowałby uczniów Twojej szkoły? Uzasadnij swoją opinię.

3 **Wskaż informacje, które należy pominąć w referacie pt. *Ulubiona muzyka współczesnych nastolatków*. Uzasadnij swój wybór.**

a) krótkie informacje o popularnych gatunkach muzycznych

b) historia muzyki popularnej

c) imiona i nazwiska muzycznych idoli młodzieży

d) szczegółowe biografie sławnych muzyków

e) tytuły płyt słuchanych przez nastolatków

4 **Zastanów się, jakie informacje powinny się znaleźć w referacie pt. *Podróż jako temat literacki i filmowy*. Skorzystaj z pierwszego rozdziału podręcznika. Następnie napisz w zeszycie w kilku punktach plan takiego referatu.**

* **5** **Znajdź w internecie lub innych źródłach ciekawostki i cytaty, którymi można rozpocząć referat na temat: *Wady i zalety korzystania z internetu*.**

6 **Napisz w zeszycie wstęp do referatu pt. *Przysłowia mądrością narodów*.**

7 **Podzielcie się na 3- lub 4-osobowe zespoły. W każdej grupie przygotujcie referat na jeden z podanych tematów. Zadanie wykonajcie pisemnie.**

a) Od koła do hybrydy, czyli historia motoryzacji

b) Szachy – zasady gry i najważniejsze konkursy

c) Jak zmieniła się moda na przestrzeni ostatnich stu lat?

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Twój referat może być bardziej interesujący i łatwiejszy w odbiorze, jeśli przedstawisz go w formie **prezentacji multimedialnej**. Składa się ona ze slajdów zawierających tekst i grafiki (rysunki, zdjęcia, tabele, schematy itp.) obrazujące najważniejsze zagadnienia.
Przygotowując prezentację multimedialną, pamiętaj o następujących zasadach:

- Nie zamieszczaj w niej całego tekstu, który zamierzasz wygłosić. Prezentacja ma uzupełniać referat, a nie go powtarzać lub zastępować.
- Pamiętaj o estetyce i poprawności.
  - Zadbaj o dobrą jakość zdjęć i innych materiałów graficznych.
  - Nie zamieszczaj obrazów, które nie mają nic wspólnego z tematem Twojego referatu. Nie stosuj więcej niż trzech kolorów czcionki. Nadmiar „ozdobników" szkodzi, a nie pomaga!
  - Aby tekst na slajdach był czytelny, zapisz go odpowiednio dużą czcionką, maksymalnie w sześciu wersach.
  - Zwróć uwagę na poprawność ortograficzną i interpunkcyjną. Sprawdź, czy w Twojej prezentacji nie ma literówek.
- Każdy slajd prezentuj nie krócej niż przez 10–15 sekund. W przeciwnym razie odbiorca nie zdąży się mu przyjrzeć.

8 **Oceń przedstawione slajdy. Jakie są ich mocne, a jakie słabe strony?**

William Shakespeare albo Szekspir, inne, wcześniej używane formy jego nazwiska: np. Shakspere, Shakespere, Shaksper oraz Shake-speare (ur. prawdopodobnie 23 kwietnia 1564 r. w Stratford-upon-Avon, w hrabstwie Warwick; zm. 23 kwietnia 1616 w tej samej miejscowości) – angielski poeta, dramatopisarz i aktor. Uznawany jest za największego dramatopisarza w dziejach literatury.

Był trzecim z ośmiorga dzieci Johna Shakespeare'a, rzemieślnika i urzędnika, oraz Mary Arden, która pochodziła ze zubożałej rodziny szlacheckiej. Szekspir uczył się w miejscowym gimnazjum, gdzie poznał m.in. literaturę klasyczną, grekę i łacinę. W 1582 r. ożenił się z Anne Hathaway. Mieli troje dzieci.

William Szekspir

- Urodził się w 1564 r.
- Zmarł w 1616 r.
- Dzieciństwo spędził w Stradford-upon-Avon.
- Angielski dramatopisarz, poeta i aktor.

William Szekspir (1564–1616)

Angielski dramatopisarz, poeta i aktor. Jest uznawany za najwybitniejszego dramatopisarza w dziejach literatury.

Cały świat to scena,
A ludzie na nim to tylko aktorzy.
Każdy z nich wchodzi na scenę i znika,
A kiedy na niej jest, gra różne role [...]

9 **Czy, Twoim zdaniem, prezentacja multimedialna jest ważną częścią wystąpienia z referatem? Uzasadnij swoją odpowiedź.**

10 **Czym zajmuje się osoba wykonująca zawód, do którego się przygotowujesz? Na czym będzie polegać Twoja przyszła praca? Zaprojektuj prezentację multimedialną na ten temat według podanych wskazówek.**

- Przygotuj kilka kartek w formacie A4 – tyle, ile slajdów ma liczyć Twoja prezentacja.
- Na kartkach rozrysuj układ elementów graficznych i zapisz odpowiedni tekst.
- Jeśli masz taką możliwość, możesz wykonać to zadanie w programie do tworzenia prezentacji multimedialnych (np. MS PowerPoint lub OpenOffice Impress).

WARTO WIEDZIEĆ

Osoba wygłaszająca referat nie zawsze ma możliwość przygotowania lub wyświetlenia prezentacji multimedialnej. W takiej sytuacji niektórzy wręczają każdemu ze słuchaczy **handout** [czyt. hendałt] – kartkę z najważniejszymi informacjami, które będą prezentowane i omawiane podczas wystąpienia.

HYDRAULIK

fot. hydraulik przy pracy

Zawód związany z montażem, instalacją i naprawą instalacji wodociągowej, kanalizacyjnej i centralnego ogrzewania.

11 **Na podstawie zdobytych informacji napisz w zeszycie referat pt. *Jak przygotować dobry referat?* Swoją pracę uatrakcyjnij prezentacją multimedialną lub handoutem.**

LEKCJA

11 Żółta piegża chyżo czmychnęła w pszenżyto

Pisownia wyrazów z „u”, „ó”, „rz”, „ż”, „ch”, „h”

NA POCZĄTEK

Przypomnij sobie wyrazy z *u*, *ó*, *rz*, *ż*, *ch*, *h*, których pisownia sprawia Ci trudność. Zapisz kilka z nich w zeszycie.

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Piszemy ***u***:

- zawsze na końcu wyrazu, np. *kakadu*, *mojemu*;
- zawsze w formach czasowników zakończonych na *-uję*, *-ujesz*, *-uje*, *-ujemy*, *-ujecie*, *-ują*, *-uj*, np. *rysuję*, *pracujesz*;
- zawsze w następujących zakończeniach zdrobnień: *-usia*, *-uś*, *-usi*, *-utki*, *-uszka*, *-uszek*, *-uszko*, *-unia*, np. *mamusia*, *Kubuś*, *milusi*, *malutki*, *staruszka*, *paluszek*, *babunia*;
- zawsze w zakończeniach rzeczowników: *-un*, *-unek*, *-unka*, *-uch*, *-us*, np. *zwiastun*, *rachunek*, *opiekunka*, *fartuch*, *piegus*;
- na początku większości wyrazów, np. ***u**lica*, ***u**bezpieczenie*.

Piszemy ***ó***:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych wymienia się na *o*, *a* albo *e*, np. ***ó**w* (bo *owa*), *pow**ó**rzyć* (bo *powtarzać*), *przyjaci**ó**łka* (bo *przyjaciel*);
- w rzeczownikach zakończonych na *-ów*, *-ówna* i *-ówka*, np. *Krak**ó**w*, *chłopc**ó**w*, *Czub**ó**wna*, *krzyż**ó**wka*;
- w niektórych wyrazach na początku, np. ***ó**smy*, ***ó**smoklasista*, ***ó**wczesny*, ***ó**w*.

Uwaga! W rzeczownikach, które zostały utworzone od czasowników z zakończeniem *-uwać*, występuje *u* → *-uwka*, np. *sk**u**wka* (bo *skuwać*).

ĆWICZENIA

1 **Od każdego z podanych czasowników utwórz formę kończącą się na *-uje* oraz rzeczownik pokrewny z zakończeniem *-ówka*. Zapisz te wyrazy w zeszycie.**

wskazywać, głodować, parować, krzyżować, żeglować

2 **Od podanych wyrazów utwórz zdrobnienia z *u* lub *ó* i zapisz je w zeszycie. Jakie reguły decydują o ich pisowni?**

tata, fartuch, ciepły, krowa, pielucha

3 **Ustal, od jakich wyrazów utworzono nazwy przedstawionych przedmiotów. Następnie określ, czy należy je zapisać przez *u*, czy przez *ó*.**

1.

zas?wka

2.

podk?wka

3.

ws?wka

4.

wiatr?wka

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Piszemy ***ż***:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych wymienia się na *g*, *dz*, *z*, *ź*, *s*, np. *pomo**ż**esz* (bo *pomo**g**ę*), *pieniąż**e**k* (bo *pieniąd**z***), *zamra**ż**ać* (bo *mró**z***, *mro**ź**ny*), *bli**ż**ej* (bo *blisko*);
- po literach: *l*, *ł*, *r*, *n*, np. ***l**żejszy*, *ma**łż***, *sie**rż**ant*, *oran**ż**ada*;
- w rzeczownikach rodzaju żeńskiego zakończonych na *-aż* i *-eż*, np. *sprzeda**ż***, *grabie**ż*** (a także w wyrazach: *je**ż***, *łupie**ż***, *papie**ż***);
- w zakończeniach *-yż*, *-iż*, *-ąż*, *-ęż*, np. *ry**ż***, *prodi**ż***, *uprzą**ż***, *ore**ż***.

Piszemy ***rz***:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych wymienia się na *r*, np. *na rowe**rz**e* (bo *rowe**r***), *powtó**rz**yć* (bo *powtó**r**ka*);
- po spółgłoskach *b*, *d*, *g*, *j*, *w*, np. ***brz**oza*, ***drz**ewo*, *rozg**rz**ać*, *wy**jrz**eć*, ***wrz**esień*, oraz po *p*, *t*, *k*, *ch* zamiast głoski [sz], np. ***prz**ygoda*, *po**trz**eba*, ***krz**yczeć*, ***chrz**ąstka* (wyjątki: *bu**kszpan***, ***kszt**ałt*, ***psz**czoła*, ***psz**enica* i przymiotniki w stopniu wyższym i najwyższym, np. *wię**ksz**y*, *najkró**tsz**y*);
- w większości rzeczowników rodzaju męskiego zakończonych na *-arz* i *-erz*, np. *mala**rz***, *kołnie**rz***.

4 **Wyjaśnij znaczenie słów w każdej parze. Jakie reguły pisowni się do nich odnoszą?**
W których z tych wyrazów występuje *ż* niewymienne?

a) karze – każe
b) morze – może
c) wierzy – wieży
d) masarz – masaż

5 **Określ, jaki dwuznak – *sz* czy *rz* – należy wstawić w miejsce ?. Uzasadnij swoją odpowiedź, podając wyrazy lub wyrażenia, od których zostały utworzone poniższe słowa.**

przed?kole, od?kodowanie, słup?czanin

WARTO WIEDZIEĆ

Zakończenie *-aż* występuje przede wszystkim w rzeczownikach, które weszły do polszczyzny z języka francuskiego, np. *pejza**ż*** (fr. *paysa**g**e*), *makija**ż*** (fr. *maquilla**g**e*). Zwróć uwagę, że we francuskich wyrazach w miejscu *ż* występuje *g*. Najpopularniejsze rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone na *-aż*: *arbitraż, bagaż, balejaż, bandaż, drenaż, garmaż, kamuflaż, masaż, metraż, miraż, montaż, pasaż, pilotaż, reportaż, sabotaż, sondaż, staż, stelaż, szantaż, tatuaż, wernisaż, wiraż, witraż, wojaż.*

WAŻNA WIADOMOŚĆ

Piszemy ***ch***:
- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych wymienia się na *sz*, np. *pu**ch*** (bo *pu**szy**sty*), *mu**ch**a* (bo *mu**szk**a*, *mu**sz**e*); wyjątki: *wata**h**a* – *wata**sz**e*, *Yama**h**a* (marka motocykli) – *Yama**sz**e*;
- na końcu wyrazów, np. *stra**ch***, *chłopca**ch***; wyjątek: *druh*;
- po literze *s*, np. *schabowy*;
- w zgrubieniach, np. *klu**ch**a* (← *kluska*), *ły**ch**a* (← *łyżka*), *cia**ch**o* (← *ciasto*).

Piszemy ***h***:
- w rozpoczynających wyraz cząstkach pochodzących z łaciny: *hekto-*, *helio-*, *hetero-*, *higro-*, *hiper-*, *hipo-*, *homeo-*, *homo-*, *hydro-*, np. ***h**ektopaskal*, ***h**ipermarket*, ***h**omeopatia*.

Uwaga: cząstki, które pochodzą z języka greckiego: *chiro-*, *choreo-* i *chrono-*, piszemy przez *ch*.

6 **Od podanych wyrazów utwórz zdrobnienia i zgrubienia. Zapisz je w zeszycie wraz z wyrazami, od których zostały utworzone.**

- Zdrobnienia od wyrazów: *groch, brzuch, ropucha, blacha, ucho, Stach.*
- Zgrubienia od wyrazów: *kreska, mięso, palec, poduszka, piasek, towarzystwo.*

7 **Jakimi literami należy rozpocząć podane wyrazy? Wyjaśnij dlaczego.**

?omogenizowany ?oreografia ?igroskopijny
?iromanta ?ipoalergiczny ?eliocentryczny ?ektolitr
?ronologiczny ?ipermarket ?ydroplan

8 **W których z podanych wyrazów po literze *s* należy postawić *h*, a nie *ch*? Wyjaśnij dlaczego.**

s?ody, pas?a, dys?onor, s?ow [czyt.: szoł]

9 **Na podstawie objaśnień odgadnij wyrazy. Każdy z nich zawiera *u* lub *ó*, *ż* lub *rz* oraz *h* lub *ch*.**

a) jadalna roślina wysiewana na Wielkanoc na ligninie

a) inna nazwa dolnej szczęki u człowieka

c) osoba zawodowo gotująca i przyrządzająca potrawy

d) osoba umiejąca mówić bez poruszania ustami

e) miasto na Śląsku, w którym działa klub piłkarski ze słowem *Ruch* w nazwie

10 **Który z podanych tytułów został zapisany poprawnie, a który jest niezgodny z normą ortograficzną?**

a) *Włatcy móch*

b) *Hoży doktorzy*

Bohaterowie serialu *Hoży doktorzy*

* • Jak myślisz, dlaczego pierwszy z tytułów nie został zapisany w inny sposób: *Władcy much*?

• Jakie słowo ma takie samo brzmienie jak przymiotnik *hoży* użyty w drugim tytule? Czym różnią się pisownia i znaczenie tych wyrazów?

11 **Wybierz litery, którymi należy uzupełnić tekst.**

Podczas podr[u/ó][ż/rz]y uwa[ż/rz]ajcie na mowę ciała. Nie wszystkie gesty znaczą to samo w ka[ż/rz]dym kraj[u/ó], a u[ż/rz]ycie niewłaściwego nara[ż/rz]a na powa[ż/rz]ne niep[sz/rz]yjemności.

W więk[sz/rz]ości kraj[u/ó]w kręcenie głową oznacza „nie", a kiwanie – „tak". Jednak w B[u/ó]łgarii jest z[u/ó]pełnie na odwr[u/ó]t! W Brazylii znak rog[u/ó]w, kt[u/ó]ry koja[ż/rz]ymy z satanizmem, znaczy „powodzenia", gest k[u/ó]łka uło[ż/rz]onego z palca wskaz[u/ó]jącego i kci[u/ó]ka ma zaś wymowę w[u/ó]lgarną. Tymczasem w kraja[h/ch] anglojęzyczny[h/ch] i E[u/ł]ropie k[u/ó]łko oznacza „okej". W Japonii mo[ż/rz]e być natomiast odebrane jako [ż/rz]ądanie łap[u/ó]wki.

P[sz/rz]ywoływanie obsł[u/ó]gi resta[u/ł]racyjnej przez pstryknięcie palcami u nas uwa[ż/rz]a się za nieg[ż/rz]eczne, ale w wiel[u/ó] kraja[h/ch] nadal obowiąz[u/ó]je. W Panamie na kelner[u/ó]w się klaszcze.

W India[h/ch] i państwa[h/ch] Bliskiego Ws[h/ch]odu powszechne jest t[sz/rz]ymanie się za ręce p[sz/rz]ez p[sz/rz]yjaci[u/ó]ł tej samej płci. U nas taki gest jest zarezerwowany dla par.

12 **Przeczytaj poniższy tekst. Następnie odpowiedz własnymi słowami na pytanie zawarte w jego tytule.**

Dlaczego ujednolicenie „u" i „ó", „ż" i „rz", „ch" i „h" nie uprości pisowni?

Złościsz się, że pisownia polska jest trudna? Chcesz ją uprościć? Czy to możliwe i celowe? [...]

[...] Pierwsze zdanie polskie pochodzi z II połowy wieku XIII. Żeby je zapisać, trzeba było użyć znaków alfabetu łacińskiego. Ponieważ jednak w polszczyźnie istniały takie dźwięki, których łacina nie znała, zapis taki był niezmiernie trudny. Próbowano więc dostosować alfabet łaciński do zapisu słów polskich przez używanie liter podwójnych, nowych połączeń liter, a także przez dopisywanie kresek, kropek i ogonków do znaków łacińskich. W ten sposób zaczęło się kształtowanie polskiej ortografii. Trwało to wiele wieków. [...]

Dzisiejsza polska ortografia odzwierciedla więc, przynajmniej w pewnym stopniu, historię naszego języka i dzieje zmagań naszych przodków z zapisywaniem polszczyzny. To wyjaśnia, dlaczego pewne wyrazy zapisujemy właśnie tak, a nie inaczej, na przykład w sposób odbiegający od ich dzisiejszej wymowy.

Ale czy tak być musi? Dlaczego mamy komplikować sobie życie przez uwzględnianie tego, co działo się w polszczyźnie kiedyś tam, dawno temu, nawet przed kilkoma wiekami? [...] Dlaczego nie możemy pisać wyrazów po prostu tak, jak je wymawiamy i słyszymy? Po co nam *rz*, *ch*, *ó*? [...]

Po pierwsze, nie wszyscy Polacy wymawiają jednakowo głoski zapisywane jako *ch* i *h*. Mieszkańcy dzisiejszych kresów wschodnich, nie mówiąc już o osobach przesiedlonych „zza Buga", różnicują w wymowie takie wyrazy, jak *chart* i *hart*, *Chełm* i *hełm*. Po drugie zaś, jeśli chodzi o literę *ó*, to jej obecność w wielu formach wyrazowych pozwala je powiązać z innymi formami tego samego słowa, zawierającymi literę *o*. [...] Na przykład formy *dół* i *dołu* są sobie bliższe graficznie niż byłyby formy *duł* i *dołu*, podobnie: *kół* i *koła*, *bój* i *boje* itd. Najłatwiej byłoby zapewne usunąć z polskiej pisowni *rz*, choć i w tym wypadku można powiedzieć, że w tych wyrazach, w których wymienia się ona z *r*, zapis przez *rz* ułatwia powiązanie form (porównajmy: *na koże* trudniej wiązać z formą *kora* niż: *na korze*). Tak więc wszystkie te trzy znaki nie są całkowicie bezużyteczne w naszej ortografii. [...]

I tu dochodzimy do jeszcze jednej strony wszelkich zasadniczych zmian ortograficznych: takie reformy musiałyby spowodować znaczne koszty. [...] Na nowo trzeba by wydrukować wszystkie podręczniki szkolne, a stosunkowo szybko także wszystkie książki stanowiące lektury: dzieci nie można uczyć nieaktualnych sposobów pisania. [...] Z czasem trzeba by wydać na nowo wszystkie wartościowe książki, wydrukowane przed reformą ortografii. Wszyscy dorośli i większość dzieci musieliby się uczyć nowej pisowni, odzwyczajać od starych nawyków, przyzwyczajać się do nowych. Po upływie kilkudziesięciu lat wszyscy zapewne by się przyzwyczaili do nowej pisowni, ale ile do tego czasu popełniono by błędów ortograficznych – aż strach pomyśleć. Czy więc nie lepiej zużyć całą tę energię i środki finansowe na upowszechnianie zasad aktualnej pisowni, niż burzyć wszystko i budować coś nowego?

Andrzej Markowski, *Ortografia polska w regułach, czyli jak pisać bezbłędnie* (fragment)

13 **Przeczytaj fragment manifestu polskich futurystów z 1921 r. i odpowiedz na pytania.**

Od pewnego czasu w kioskah waszawskih systematyczńe pojawiają ę świstki [...] „zapożyczone" od b.[1] krakowskiego klubu futurystuw, dzięki czemu udało ę im istotńe wprowadźić w błąd wielu ńeświadomyh i zahęćić do ih kupowańa. Zapytywańi w tej sprawie już kilkakrotńe, zamieszczamy w tym miejscu parę słuw wyjaśńeńa.

Cała ta afera, pszypominająca nam brudne geszefty[2] z podrabiańem marek fabrycznyh, określa dostateczńe gatunek [...] „najmłodszyh polskih futurystuw". Za dowćipny pomysł wydawca dźeńńiczka [...] mugłby ę znaleźć łatwo za kratkami, gdyby ńe to, że ńe mamy czasu ani hęći na procesowańe ę z tym dżentelmenem i pszede wszystkim na zetkńęće ę z ńim – nawet pszed trybunałem sądowym. Dlatego też ostrzegamy go, jako najstarszego z „najmłodszych futurystuw", pszed powtużeńem szantażu [...].

[1] B. – tu: skrót od *byłych*.
[2] Geszeft – potocznie: interes handlowy, zwłaszcza nieuczciwy.

WARTO WIEDZIEĆ

W przeszłości pojawiały się postulaty uproszczenia ortografii przez ujednolicenie liter i dwuznaków *u* i *ó*, *rz* i *ż*, *ch* i *h*. Do takiego działania nawoływali m.in. **futuryści** – tworzący w pierwszych dekadach XX w. artyści, według których tradycyjne zasady pisowni nie odpowiadały potrzebom nowoczesnych ludzi i krępowały swobodę twórczą. Polscy futuryści proponowali usunięcie *ó*, *rz* i *ch*, zapisywanie zgodnie z wymową *sz* po spółgłosce (tam, gdzie powinno być *rz*) oraz stosowanie spółgłosek miękkich typu *ś*, *ć* zamiast *si*, *ci*.

- Które wyrazy z *u*, *ó*, *rz*, *ż*, *ch*, *h* zostały zapisane niezgodnie z regułami pisowni?
- Które wyrazy z *rz* i *ch* zostały zapisane poprawnie? Jak myślisz, dlaczego zachowano w nich te dwuznaki, mimo że futuryści chcieli z nich zrezygnować?
- Co sądzisz o tekście w wersji zaproponowanej przez futurystów? Czy podoba Ci się ten sposób zapisu?

14 **Stwórz słowniczek zawierający słownictwo fachowe spotykane w zawodzie, którego się uczysz. W tym celu zapisz w zeszycie 5–10 wyrazów z *u*, *ó*, *rz*, *ż*, *ch* i *h*. Pamiętaj, by uporządkować je w kolejności alfabetycznej.**

Rodzaje i gatunki literackie

Rodzaje literackie

Liryka

Podstawowe wyznaczniki:
- osoba mówiąca (podmiot liryczny, „ja" mówiące),
- wyrażanie emocji, przeżyć wewnętrznych, przekonań,
- monolog liryczny – sprawozdanie z uczuć, stanów wewnętrznych, myśli osoby mówiącej (np. w formie wyznania lub rozmyślania).

Najważniejsze gatunki liryczne:
- **pieśń,**
- **fraszka,**
- **tren,**
- **sonet,**
- **hymn,**
- **psalm,**
- **oda,**
- **elegia.**

Epika

Podstawowe wyznaczniki:
- narracja – wypowiedź monologowa przedstawiająca wydarzenia oraz uczestniczące w nich postacie w określonym porządku czasowym,
- narrator – fikcyjna osoba opowiadająca o wydarzeniach w utworze,
- fabuła – zdarzenia w świecie przedstawionym utworu, uporządkowane według np. następstwa czasowego, związków przyczynowo-skutkowych.

Najważniejsze gatunki epickie:
- **epos,**
- **powieść,**
- **opowiadanie,**
- **nowela.**

Dramat

Podstawowe wyznaczniki:

- utwory przeznaczone najczęściej do wystawienia na scenie,
- charakter fabularny – o przebiegu wydarzeń dowiadujemy się głównie z wypowiedzi postaci,
- tekst główny zbudowany z dialogów i monologów bohaterów,
- tekst poboczny – didaskalia, czyli uwagi autora na temat sposobu wystawienia dramatu.

Najważniejsze gatunki dramatyczne:

- **tragedia,**
- **komedia,**
- **tragikomedia,**
- **dramat romantyczny,**
- **dramat obyczajowo-psychologiczny.**

UTWORY LIRYCZNE POZNANE W KLASIE 1:

- *Bogurodzica* ← pieśń religijna
- Jan Kochanowski, *Pieśń IX z Ksiąg pierwszych* ← pieśń
- Jan Kochanowski, *Pieśń V z Ksiąg wtórych* ← pieśń
- Mikołaj Sęp Szarzyński, *Sonet V. O nietrwałej miłości rzeczy świata tego* ← sonet
- Jan Andrzej Morsztyn, *Cuda miłości* ← sonet
- Wisława Szymborska, *Sto pociech* ← współczesny wiersz, którego nie można przyporządkować do jednego gatunku

UTWORY EPICKIE POZNANE W KLASIE 1 (WYBRANE):

- Andrzej Klawitter, *Jedynaczka* ← powieść
- Homer, *Iliada* ← epos
- Stanisław Lem, *Podróż siódma* ← opowiadanie
- Suzanne Collins, *Igrzyska śmierci* ← powieść
- *Pieśń o Rolandzie* (część większej całości *O Karolu Wielkim i jego paladynach)* ← epos rycerski
- Andrzej Sapkowski, *Granica możliwości* ← opowiadanie

UTWORY DRAMATYCZNE POZNANIE W KLASIE 1:

- Sofokles, *Antygona* ← tragedia antyczna
- William Szekspir, *Romeo i Julia* ← tragedia szekspirowska
- Molier, *Skąpiec* ← komedia

Indeks

A
antyteza 141
archaizm 91

B
blog 18

C
charakterystyka 231
czasownik 182, 184, 186

D
danse macabre (taniec śmierci) 92

E
epos 48
epos rycerski 111

F
fantastyka naukowa (science fiction) 28
fantasy 25
formant 225

I
ironia 67

K
komedia 147
komizm 87
komizm językowy 87
komizm postaci 87
komizm sytuacyjny 87
koncept 143

L
liczebnik 194, 196

M
makaronizm 158
mit 17
motyw 78

N
narracja 34
narracja pierwszoosobowa 34
narracja trzecioosobowa 34

O
opis 228
orzeczenie 206
orzeczenie czasownikowe 208
orzeczenie imienne 208

P
pamiętnik 158
partykuła 203, 204
pieśń 117
podmiot 206
podstawa słowotwórcza 225
prezentacja multimedialna 235
przedrostek 225
przyimek 202, 218
przymiotnik 187
przyrostek 225
przysłówek 200

R
recenzja 71
referat 233
reportaż 22
rodzina wyrazów 223
równoważnik zdania 205
rzeczownik 187, 191, 192

S
sonet 141
spójnik 201, 218

T
teksty publicystyczne 118
tragedia antyczna 62
tragedia szekspirowska 136

W
wątek 45
wątek główny 45
wątek poboczny 45
wykrzyknik 203
wyraz pochodny 225
wyraz podstawowy 225
wyrazy pokrewne 223
wyrażenie przyimkowe 218
wywiad 118

Z
zaimek 197, 198, 220
zdanie 205
– oznajmujące 209
– pojedyncze 205
– pytające 209
– rozkazujące 209
– złożone 205, 213
– złożone podrzędnie 212, 213, 216
– złożone współrzędnie 212, 215

WYKAZ ŹRÓDEŁ TEKSTÓW

Baniecka E., *Rok wieloryba*, Wydawnictwo TELBIT, Warszawa 2009; *Bogurodzica*, [w:] *Chrestomatia staropolska: teksty do roku 1543*, wybór i oprac. W. Wydra, W.R. Rzepka, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2004; Bańko M., *Chłopacy* (odpowiedź w poradni językowej PWN), https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/chlopacy;1738.html (dostęp: 26.04.2018); Collins S., *Igrzyska śmierci*, tł. Małgorzata Hesko-Kołodzińska i Piotr Budkiewicz, Wydawnictwo Media Rodzina, Poznań 2011; Czajka K., *Kosmos, ostateczna granica – gwiezdne podróże od Méliès a do Nolana*, https://kultura.onet.pl/film/wywiady-i-artykuly/kosmos-ostateczna-granica-gwiezdne-podroze-od-meliesa-do-nolana/76x35mr (dostęp: 26.04.2018); Diduszko-Zyglewska A., *Opowieści imigrantów*, http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,22160078,opowiesci-imigrantow-moze-sprobujmy-za-slowem-uchodzca-zobaczyc.html (dostęp: 26.04.2018); Gaarder J., *Dziewczyna z pomarańczami*, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2016; Homer, Iliada, przeł. Kazimiera Jeżewska, wstępem i przypisami opatrzył Jerzy Łanowski, Prószyński i S-ka, Warszawa 1999; Klawitter A., *Jedynaczka*, Wydawnictwo Telbit, Warszawa 2006; Kochanowski J., *Pieśni*, oprac. Ludwika Szczerbicka-Ślęk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1998; Kołakowski L., *O podróżach*, [w:] tegoż *Mini wykłady o maxi sprawach*, Znak, Kraków 2004; Lem S., *Podróż siódma*, [w:] tegoż *Dzienniki gwiazdowe*, wybór i posłowie Jerzy Jarzębski, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2017; Margielska K., *Polski patriotyzm współczesny*, http://zwierciadlo.pl/psychologia/relacje-spoleczne/polski-patriotyzm-wspolczesny (dostęp: 26.04.18); Markowski A., *Ortografia polska w regułach, czyli jak pisać bezbłędnie*, http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=759:zmiany-ortograficzne- (dostęp: 26.04.2018); Martin G.R.R., *Taniec ze smokami*, t. 1, przeł. Michał Jakuszewski, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2016; Moliére, *Skąpiec: komedia w pięciu aktach*, [w:] tegoż *Dzieła*, t. III, przeł., oprac. i wstępami opatrzył Tadeusz Żeleński (Boy), Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1988; Morsztyn J.A., *Wybór poezji*, oprac. Wiktor Weintraub, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1988; Murray T., *Drugie bicie serca*, przekł. Patryk Gołębiowski, Zielona Sowa, Warszawa 2017; Niziurska A., *Nietykalni* (2011). *Nietypowy film o przyjaźni*, http://film.org.pl/r/recenzje/nietykalni-2011-nietypowy-film-o-przyjazni-89886/ (dostęp: 26.04.2018); Nowak E., *Yellow Bahama w prążki*, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2016; *Nuż w bżuhu: 2 jednodŕuwka futurystów*, red. i wyd. Bruno Jasieński, Anatol Stern, Kraków 1921; Olsson L., *Niech wieje dobry wiatr*, przekł. Urszula Szczepańska, Wydawnictwo G+J Gruner +Jahr Polska, Warszawa 2008; Pankowiak N., *Kultowe seriale: Sześć stóp pod ziemią*, http://www.serialowa.pl/19075/kultowe-seriale-szesc-stop-pod-ziemia/ (dostęp: 26.04.2018); Parandowski J., *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Puls, Londyn 1992; Pasek J., *Pamiętniki*, wstępem i objaśnieniami opatrzył Władysław Czapliński, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1979; *Pieśń o Rolandzie*, przeł. Tadeusz Żeleński (Boy), wstępem i przypisami opatrzył Zygmunt Czerny, Państwowy Instytut Wydawniczy 1991; *Pismo święte Starego i Nowego Testamentu*, red. nauk. Augustyn Jankowski i in., tł. ksiąg Władysław Borowski i in., Pallottinum, Poznań 2012; Pratchett T., *Mort*, przeł. Piotr W. Cholewa, Prószyński i S-ka, Warszawa 2012; Raczko J., *Wspomnienia z Sydney*, https://whereisjuli.com/sydney-australia/ (dostęp: 26.04.2018); Roth V., *Niezgodna*, przeł. Daniel Zych, Wydawnictwo Amber, Warszawa 2016; *Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią*, [w:] *Chrestomatia staropolska: teksty do roku 1543*, wybór i oprac. W. Wydra, W.R. Rzepka, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2004; Sapkowski A., *Granica możliwości*, [w:] tegoż *Miecz przeznaczenia*, SuperNOWA, Warszawa 2001; Sęp Szarzyński M., *Poezje*, wstęp i opracowanie Janusz S. Gruchała, UNIVERSITAS, Kraków 1997; Shakespeare W., *Tragedia Romea i Julii*, [w:] tegoż *Tragedie*, przekł. Maciej Słomczyński, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2016; Sofokles, *Antygona*, [w:] tegoż *Trylogia tebańska*, spolszczył i opracował Antoni Libera, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2014; Stafiej J., *Zwiedził pół świata. Kim jest backpacker?*, https://rowery.trojmiasto.pl/Zwiedzil-pol-swiata-Kim-jest-backpacker-n72698.html?strona=7&vop=std (dostęp: 26.04.2018); Steciak M., *Twórca „Czarnego lustra": Lubię myśleć o odcinkach serialu jak o pełnometrażowych filmach...*, http://weekend.gazeta.pl/weekend/1,152121,22833559,tworca-czarnego-lustra-lubie-myslec-o-odcinkach-serialu.html (dostęp: 26.04.2018); Sutherland K., *Chemia naszych serc*, przeł. Donata Olejnik, Wydawnictwo Dolnośląskie – Publicat, Poznań 2016; Szymborska W., *Widok z ziarnkiem piasku*, Wydawnictwo a5, Poznań 1996; Tracewicz J., *Black Mirror: Tinder może się schować, to jest prawdziwa miłość w czasach zarazy. Hang the DJ* – recenzja, https://www.spidersweb.pl/rozrywka/2017/12/28/hang-the-dj-black-mirror-recenzja/ (dostęp: 26.04.2018); Walecki K., *Marsjanin* (recenzja), http://film.org.pl/r/marsjanin-68866/ (dostęp: 26.04.2018); Żurawiecki B., *Pomysłowy Dobromir w kosmosie*, https://www.alekinoplus.pl/aleblog-pomyslowy-dobromir-w-kosmosie_1768 (dostęp: 26.04.2018).

WYKAZ ŹRÓDEŁ ZDJĘĆ

Zdjęcia pochodzą ze zbiorów: ©20thCentFox/Courtesy Everett Collection/East News: s. 55 („Marsjanin" – kadr), s. 73 („Marsjanin" – cztery kadry); ©Channel Four/Courtesy Everett Collection/East News: s. 137 („Black Mirror" – kadr); ©HBO/Courtesy Everett Collection/EAST NEWS: s. 77 („Sześć stóp pod ziemią" – kadr), s. 96 („Sześć stóp pod ziemią" – cztery kadry); ©Netflix/Courtesy Everett Collection/Everett Collection/EAST NEWS: s. 127 („Black Mirror" – kadr), s. 138 („Black Mirror" – dwa kadry); ©New Line Cinema/Courtesy Everett Collection/EAST NEWS: s. 229 („Władca Pierścieni" – kadr); ©Walt Disney Co./Courtesy Everett Collection/East News: s. 9 („Gwiezdne wojny" – kadr), s. 29 („Gwiezdne wojny" – kadr); ©Weinstein Company/Courtesy Everett Collection/EAST NEWS: s. 151 („Nietykalni" – kadr), s. 166 („Nietykalni" – cztery kadry); Agnes Kantaruk/Alamy Stock Photo: s. 175 (rotunda w Cieszynie); akindo/Getty Images: s. 99 (rysunek z postaciami i drogami), s. 105 (rysunek z postaciami i drogami); Andrii Biletskyi/Alamy Stock Photo: s. 183 (pomieszczenie przed remontem i po remoncie); Ann Ronan Pictures/BE&W: s. 59 (Sofokles); Art Media/BE&W: s. 230 (P. Bruegel, „Zimowy pejzaż z łyżwiarzami..."); Benedicte Desrus/Alamy Stock Photo: s. 77 (balony z wizerunkiem śmierci), s. 83 (balony z wizerunkiem śmierci); BE&W/Archives du 7e Art/20th Century Fox: s. 16 („Percy Jackson i morze potworów" – kadr); British Library/BE&W: s. 131 (para królewska); Chris Haston/BE&W: s. 241 („Hoży doktorzy" – kadr); Columbia Pictures/Courtesy Everett Collection/EAST NEWS: s. 99 („Obłędny rycerz" – kadr), s. 114 („Obłędny rycerz" – kadr); Dariusz Bednarek/BE&W: s. 178 (bazylika w Krzeszowie); DBURKE/Alamy Stock Photo: s. 231 (H. Moore, „Postać leżąca"); De Agostini/Biblioteca Ambrosiana/Getty Images: s. 104 (rycerz); Diomedia: s. 16 (waza grecka), s. 127 („Romeo i Julia" – kadr), s. 134 („Romeo i Julia" – kadr); DIOMEDIA/Science Source: s. 77 (W. Blake, „Hiob wyszydzany przez przyjaciół"), s. 86 (W. Blake, „Hiob wyszydzany przez przyjaciół"); EAST NEWS/AFP/TORSTEN SILZ: s. 112 (Andrzej Sapkowski); East News/Lehtikuva: s. 13 (uchodźcy); efesenko/Getty Images: s. 55 (teatr w Epidauros), s. 64 (teatr w Epidauros); Everett Collection/EAST NEWS: s. 99 („Niezgodna" – kadr), s. 101 („Niezgodna" – kadr), s. 102 ("Niezgodna" – kadr); face to face/Reporter/East News: s. 30 („Avatar" – kadr); Filippo Maria Bianchi/Getty Images: s. 179 (L. Bernini, „Ekstaza św. Teresy"); Forum/Capital Pictures: s. 13 („Gra o tron" – kadr), s. 13 („Interstellar" – kadr); Forum/Eustachy Kossakowski: s. 10 (Leszek Kołakowski); Forum/Janusz Sobolewski: s. 14 (Jan Parandowski); Gareth Iwan Jones/eyevine/EAST NEWS: s. 87 (Terry Pratchett); GL Archive/Alamy Stock Photo: s. 33 (pierwsza fotografia), s. 44 (pierwsza fotografia); s. 132, 236 (William Shakespeare); IanDagnall Computing /Alamy Stock Photo: s. 169 (Michał Anioł, „Stworzenie Adama"), s. 177 (Michał Anioł, „Stworzenie Adama"); Ian Gavan/Getty Images: s. 130–131 (balet); Igor Russak/NurPhoto/Getty Images: s. 25 (George R.R. Martin); Imagno/Austrian Archives/Getty Images: s. 169 (P. Bruegel, „Wieża Babel"), s. 173 (P. Bruegel, „Wieża Babel"); JOHN KELLERMAN/Alamy Stock Photo: s. 175 (Katedra w Chartres); Joris Van Ostaeyen/Alamy Stock Photo: s. 174 (witraż); Lanmas/Alamy Stock Photo: s. 46 (Homer); Marc Tielemans/Alamy Stock Photo: s. 190 (książka); Marcin Stepien/Agencja Gazeta: s. 55 („Antygona" – spektakl), s. 61 („Antygona" – spektakl); Mike Lewis Photography/Getty Images: s. 83 (hologram Roya Orbisona); Narodowe Archiwum Cyfrowe: s. 38 (mężczyzna przy samochodzie); Nick Dale/EyeEm/GettyImages: s. 190 (wdowa); PAP/Strefa Gwiazd/Stach Leszczyński: s. 69 („Biblia" – spektakl); PAP/Paweł Supernak: s. 65 („Golem" – spektakl); Peter Horree/Alamy Stock Photo: s. 41 (Nemezis), s. 176 (S. Botticelli, „Wiosna"); POLONA: s. 116 (A. Regulski – portret Jana Kochanowskiego), s. 157 (A. Zalewski – „Jan Chryzostom Pasek spisujący..."); PRISMA ARCHIVO/Alamy Stock Photo: s. 64 (maska grecka – tragiczna); Randy Duchaine/Alamy Stock Photo: s. 65 (scena z widownią); RM Images/Alamy Stock Photo: s. 171 (Dyskobol); RioPatuca/Alamy Stock Photo: s. 83 (telefon); robbie jack/Corbis via Getty Images: s. 135 (scena balkonowa); Shutterstock: pierwsza strona okładki (dziewczyna i chłopak); amophoto_au/Shutterstock.com – s. 9 (Opera House w Sydney); s. 12 (kobieta na łodzi, ludzie z mapą), s. 12–13 (zdjęcie w tle – mapa); amophoto_au/Shutterstock.com – s. 20 (Opera House w Sydney); s. 23 (uchodźcy), s. 33 (ludzie na schodach, niebo), s. 38 (tło, dziecko z lupą, stos fotografii, ludzie w ruchu, siedząca kobieta), s. 64 (maska grecka – komiczna), s. 64–65 (zdjęcia w tle – widownia), s. 82 (znicz), s. 82 (rzeźba anioła), s. 82–83 (zdjęcie w tle – taniec śmierci), s. 104 (kolorowe kartki z napisami), s. 104–105 (zdjęcie w tle), s. 105 (starsza kobieta), s. 105 (sprzątanie), s. 110 (Brèche de Roland), s. 127 (telefon), s. 130–131 (tło, grafika z probówkami, człowiek w górach, telefon), s. 151 (młodzi ludzie w kole), s. 151 (supermarket), s. 154 (kobieta na huśtawce), s. 154 (kobieta z psem), s. 155 (szklanka), s. 155 (młodzi ludzie w kole), s. 154–155 (zdjęcie w tle), s. 162 (supermarket), s. 169 (Partenon), s. 170 (Partenon), s. 181 (młodzi ludzie podczas rozmowy – trzy zdjęcia), s. 185 (młodzi ludzie podczas rozmowy – trzy zdjęcia), s. 188 (lustra), s. 188 (sztuczny satelita), s. 188 (kafelki), s. 188 (rodzina), s. 189 (wazony), s. 190 (czarna wdowa), s. 190 (kruk), s. 190 (Ziemia), s. 190 (Księżyc), s. 190 (kartka), s. 190 (czerwona kartka), s. 195 (smartfony), s. 196 (lekarze – trzy zdjęcia), s. 202 (grupa młodych osób), s. 202 (gitara), s. 202 (mężczyzna w basenie), s. 207 (smartfon), s. 208 (pokój), s. 211 (ludzie w kinie), s. 211 (matka i córka), s. 211 (mężczyzna robiący zdjęcie), s. 214 (biegacze), s. 220 (grupa osób przy grillu), s. 229 (filiżanka), s. 229 (fotel), s. 229 (stół z krzesłami), s. 229 (stolik), s. 237 (spotkanie firmowe), s. 239 (zasuwka), s. 239 (podkowa), s. 239 (wsuwka), s. 239 (wiatrówka); Sławomir Kamiński/Agencja Gazeta: s. 66 (Wisława Szymborska); Thinkstock/Getty Images/iStockphoto/Duncan Sharrocks: s. 9, 20 (Trzy Siostry); TRICOLORS/EAST NEWS: s. 12 (Jacek Palkiewicz); triloks/Getty Images: s. 155 (chłopiec na rowerze); Ulf Andersen/BE&W: s. 43 (Jostein Gaarder); ullstein bild – B. Friedrich/BE&W: s. 50 (Stanisław Lem); UtCon Collection/Alamy Stock Photo: s. 144 (Molier); www.bridgemanimages.com/PhotoPower: s. 93, 109 (miniatura średniowieczna).

nowa era *Twoje mocne strony*

To się czyta!

Podręcznik *To się czyta!* jest podzielony na dwie części. W pierwszej z nich, obejmującej kształcenie literacko-kulturowe, znajduje się siedem rozdziałów o wyraźnie określonej tematyce, a także omówienie epok literackich – od starożytności do baroku. Druga część – kształcenie językowe – składa się z tematów dotyczących wybranych zagadnień z nauki o języku. W podręczniku zastosowano rozwiązania ułatwiające naukę, takie jak różnorodne ćwiczenia podzielone na kategorie, dobór ciekawych tekstów współczesnych, omówienia filmów i seriali, intrygujące tytuły lekcji, interesujące infografiki.

Przemyślana budowa

Poszczególne tematy są zbudowane według stałej struktury, ułatwiającej intuicyjne poruszanie się w obrębie danej jednostki tematycznej.

Ciekawe infografiki

Dzięki atrakcyjnym infografikom uczniowie mogą się przekonać, że tematy, które często wydają im się trudne i abstrakcyjne, są obecne w życiu każdego człowieka.

Język polski bliski uczniom

Podręcznik wyróżnia się czytelnością i nawiązaniami do praktyki zawodowej. Treści dotyczące kształcenia językowego oraz podsumowania rozdziałów literacko-kulturowych zostały przedstawione na prostych, przejrzystych schematach. W tematach z nauki o języku pojawia się także stały element „Kultura języka w zawodzie", który w przystępny sposób ukazuje powiązanie omawianych zagadnień z sytuacjami zawodowymi.

Nowa Era Sp. z o.o.
www.nowaera.pl nowaera@nowaera.pl
Centrum Kontaktu: 801 88 10 10, 58 721 48 00

ISBN 978-83-267-3685-8
9 788326 736858